

Funkcijsko povezivanje odrednica kvalitete temeljnih financijskih izvještaja

Cerović, Ljerka

Doctoral thesis / Disertacija

2005

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:188:331542>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka Library - SVKRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
EKONOMSKI FAKULTET U RIJECI
RIJEKA**

MR. SC. LJERKA CEROVIĆ

**FUNKCIJSKO POVEZIVANJE ODREDNICA KVALITETE
TEMELJNIH FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA**

DOKTORSKA DISERTACIJA

RIJEKA, SRPANJ 2005.

PODACI I INFORMACIJE O DOKTORANDU

1. Ime i prezime: Ljerka Cerović
2. Datum i mjesto rođenja: 25.11.1966.
3. Naziv završenog fakulteta i godina diplomiranja: Ekonomski fakultet u Rijeci, 1990.
4. Naziv poslijediplomskog magistarskog znanstvenog studija i fakulteta na kojem je rad obranjen i godina obrane: poslijediplomski znanstveni studij «Menedžment», modul «Financijski menedžment», Ekonomski fakultet u Rijeci, 2000.

INFORMACIJE O DOKTORSKOJ DISERTACIJI

1. Naslov disertacije: Funkcijsko povezivanje odrednica kvalitete temeljnih financijskih izvještaja
2. Fakultet na kojem je disertacija obranjena: Ekonomski fakultet u Rijeci

POVJERENSTVA, OCJENA I OBRANA DOKTORSKE DISERTACIJE

1. Datum prijave disertacije: 27.10.2003.
2. Povjerenstvo za ocjenu podobnosti doktoranda i pogodnosti teme disertacije:
 - 1) prof. dr. sc. Josipa Mrša
 - 2) prof. dr. sc. Vinko Belak
 - 3) prof. dr. sc. Maja Biljan August
3. Datum prihvaćanja teme: 24.11.2003.
4. Mentor: prof. dr. sc. Josipa Mrša
5. Povjerenstvo za ocjenu disertacije:
 - 1) prof. dr. sc. Vinko Belak
 - 2) prof. dr. sc. Josipa Mrša
 - 3) prof. dr. sc. Ljiljana Lovrić
6. Povjerenstvo za obranu disertacije:
 - 1) prof. dr. sc. Vinko Belak
 - 2) prof. dr. sc. Josipa Mrša
 - 3) prof. dr. sc. Ljiljana Lovrić
7. Datum obrane disertacije: 1.7.2005.
8. Datum promocije doktoranda: _____

PREDGOVOR

Slobodno raspolaganje informacijama jedna je od temeljnih pretpostavki tržišnog gospodarstva. Najznačajniji, najobuhvatniji i najuređeniji dio sustava informacija svakako jest sustav računovodstvenih informacija.

Suvremena poduzeća opterećena izazovima i zamkama današnjice, svoje poslovne odluke moraju temeljiti na informacijama osiguranim kvalitetnim modelom izvješćivanja jer samo takve informacije i takav model izvješćivanja može doprinijeti učinkovitosti njihova poslovanja, te osigurati kvalitetne promjene u koncepciji, djelovanju, uspješnosti i konkurentnosti poduzeća.

Kvalitetnim se mogu smatrati izvještaji koji osiguravaju razumljivu, važnu, pouzdanu i usporedivu informaciju, izvještaji koji su odraz ekonomske stvarnosti poduzeća, odnosno doista prikazuju stanja koja bi trebali prikazivati, izvještaji koji su utemeljeni na znanstvenim metodama i modelima, koji prikazuju rezultate transakcija koji nisu podložni manipulaciji i alternativnim rješenjima, koje je moguće kvantificirati i provjeriti.

Postojeći sustav financijskoga izvješćivanja, opterećen rješenjima različite kvalitete te konfliktom interesa njegovih korisnika, najčešće ne osigurava razumljivu, važnu, pouzdanu i usporedivu informaciju. Ako se tome dodaju prijevare, manipulacije i uljepšavanja financijskih izvještaja, ne čudi gubitak povjerenja korisnika u njihovu kvalitetu, te dovođenje u pitanje etičnost računovodstvene profesije.

Danas, u vrijeme skandala koji potresaju računovodstvenu i poslovnu javnost, ukazujući na slabost koja prožima računovodstvo i financijsko izvješćivanje, čini se opravdanim i, što više, nužnim istražiti sve čimbenike koji utječu na kvalitetu procesa izvješćivanja, te tako izravno i objektivno utjecati na uspješnost, konkurentnost i rast suvremenih poduzeća.

Ovim su radom, stoga, istražene sve relevantne teorijske značajke i obilježja kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, te je postavljen odgovarajući matematički model kvantifikacije kvaliteta razumljivosti, važnosti, pouzdanosti i usporedivosti financijskih izvještaja, pružajući tako njegovim korisnicima mogućnost izravne ocjene kvalitete prezentiranih im informacija.

Rad je, prije svega, usmjeren korisnicima financijskih izvještaja, posebice ulagačima i kreditorima koji, ponuđenim modelom imaju mogućnost ocijeniti kvalitetu prezentiranih im informacija u funkciji učinkovitosti njihova odlučivanja, te revizorima, poreznim tijelima i ostalim stručnjacima iz prakse koji rezultate istraživanja prezentirane ovim radom mogu aplicirati u poduzetničkoj stvarnosti. Nadalje, rad može poslužiti studentima dodiplomskog i poslijediplomskog studija ekonomskih fakulteta, ali i drugih fakulteta na kojima se proučava spomenuto područje istraživanja, no isto tako i mladim istraživačima, mladim znanstveno nastavnim djelatnicima, kao i iskusnim znanstvenicima kako bi upotpunili svoje spoznaje iz predmetnog područja.

Poteškoće tijekom istraživanja i formuliranja rezultata istraživanja odnosile su se, prije svega, na neraspoloživost literature koja je, u ovome području, vrlo oskudna, dodirujući tek segmente teorijske i empirijske analize istraživanje materije. O kvaliteti financijskih izvještaja, u domaćoj znanstvenoj i stručnoj literaturi gotovo i nema zapisa. U svjetskoj literaturi obrađuju se tek pojedina motrišta ovoga problema, no bibliografskih jedinica koje bi izravno upućivale na ocjenu kvalitete financijskih izvještaja, uporabne vrijednosti njihovih informacija te njihov učinak na uspješnost poslovanja poduzeća, nema.

Značajni doprinos u postavljanju modela ocjene kvalitete financijskih izvještaja osigurala je izuzetna susretljivost najviših predstavnika računovodstvenih tijela svjetskog značaja čiji su ekspertni odgovori izravno utjecali na definiranje koeficijenata značajnosti svakog pojedinog čimbenika kvalitete u strukturi ukupne kvalitete izvješćivanja, kao ključnih elemenata modela ocjene kvalitete financijskih izvještaja.

Konačno, izražavam zahvalnost mentoru, prof. dr. Josipi Mrša koja me je korisnim smjernicama i savjetima pratila tijekom pisanja ovoga rada, od samog odabira teme doktorske disertacije i postavljanja hipoteza, do njezine konačne izrade. Zahvaljujem se, također, prof. dr. Ljiljani Lovrić i prof. dr. Vinku Belaku na iznimnoj susretljivosti, te kolegi Sanjinu Stankoviću na bezrezervnoj pomoći i podršci.

Ljerka Cerović

U Rijeci, 1.7.2005.

SAŽETAK

Kvaliteta financijskoga izvješćivanja osnova je donošenja učinkovitih odluka korisnika financijskih izvještaja te pretpostavka očuvanja i uvećanja vrijednosti poduzeća.

Kvalitetu financijskoga izvješćivanja moguće je ocijeniti kroz agregatne računovodstvene podatke iskazane temeljnim financijskim izvještajima. Prateći stavke temeljnih financijskih izvještaja na koje se reflektiraju kvalitativne značajke izvješćivanja, moguće je ekstrahirati čimbenike kvalitete financijskoga izvješćivanja te ocijeniti razumljivost, važnosti, pouzdanost i usporedivost računovodstvenih informacija prezentiranih u njima. U tom smislu, znanstveno utemeljenim činjenicama moguće je potvrditi da je oblikom i sadržajem temeljnih financijskih izvještaja moguće izravno utjecati na njihovu informacijsku snagu i kvalitetu. S tim u svezi, u radu je odgovarajućim matematičko statističkim metodama definiran funkcijski model ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja koji korisnicima financijskih izvještaja pruža mogućnost izravne i objektivne ocjene kvalitete prezentiranih informacija u funkciji kvalitete njihova odlučivanja. Prezentirani rezultati istraživanja i spoznaje o mogućnostima kvantifikacije kvalitativnih obilježja temeljnih financijskih izvještaja značajni su doprinos kvaliteti izvješćivanja, te pretpostavka i poticaj suvremenom obliku izvješćivanja, usmjerenom potrebama njegovih korisnika.

Sam po sebi, postavljeni model ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja ne osigurava izravno i kvalitetu financijskoga izvješćivanja. Međutim, posredno, spoznajom da im financijski izvještaji ne pružaju dovoljno kvalitetne informacije, korisnici financijskih izvještaja utjecat će svim svojim raspoloživim mehanizmima na kvalitetu financijskoga izvješćivanja.

Očekuje se da će postavljeni model naići na široku primjenu i zbog svoje jednostavnosti te relativno niskih troškova njegove implementacije u sustav poslovnog odlučivanja, iako valja istaknuti da je stručnost korisnika financijskih izvještaja presudan čimbenik njegove primjene u praksi.

SUMMARY

The quality of financial reporting is fundamental for effective decision-making process of the users of such reports, and also the assumption for preserving and increasing the company values.

The quality of financial reporting can be evaluated through aggregated accounting data shown in basic financial reports. By monitoring the elements of basic financial reports, which reflect qualitative facts of reporting, it is possible to extract the quality factors of financial reports and evaluate the understandability, relevance, reliability and comparability of accounting information presented within. Therefore, by science-determined facts one can confirm that it is possible, by form and content of basic financial reports, to directly influence their informational strength and quality. With this regard, a functional model of quality evaluation of basic financial reports has been developed in this dissertation, by science-determined facts, so that the users of financial reports may be able to evaluate directly and objectively the quality of presented information in order to make the quality decision. The presented research results and a possibility to quantify qualitative figures of basic financial reports are essential contribution to the quality of reporting and an assumption and enticement to the contemporary form of reporting, orientated towards the needs of the users.

The model of quality evaluation of basic financial reports, developed in this dissertation, does not ensure the quality of financial reporting, by itself. However, indirectly, by knowing that financial reports do not offer information of adequate quality, the users of such reports will use all available mechanisms to influence the quality of financial reporting.

It is expected that the given model will encounter the wide usage for its simplicity and somewhat low expenses of its implementation in the system of business decision-making, even though it must be said that the expertise of the users of financial reports is fundamental for its broad usage.

KAZALO

PREDGOVOR	III
SAŽETAK	V
SUMMARY	VI
1. UVOD.....	1
1.1. PROBLEM ISTRAŽIVANJA	1
1.2. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	5
1.3. OCJENA DOSADAŠNJEG ISTRAŽIVANJA	6
1.4. ZNANSTVENE METODE	7
1.5. STRUKTURA DISERTACIJE.....	7
2. TEMELJNE ZNAČAJKE FINACIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA KAO PRETPOSTAVKE NJEZINE KVALITETE	10
2.1. PODRUČJA I CILJEVI FINACIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA	10
2.1.1. Pojam i značaj informacija financijskoga izvješćivanja	10
2.1.2. Svrha, ciljevi i temeljne pretpostavke financijskoga izvješćivanja.....	11
2.1.3. Obilježja, sadržaj i povezanost temeljnih financijskih izvještaja	13
2.1.4. Mjerenje i priznavanje elemenata u funkciji kvalitete izvješćivanja	22
2.2. POVIJESNA, TERITORIJALNA I INSITUCIONALNA UVJETOVANOST MODELA FINACIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA.....	25
2.2.1. Razvoj računovodstva, računovodstvene regulative i financijskoga izvješćivanja u državama Europe i Hrvatskoj.....	25
2.2.1.1. <i>Razvoj računovodstva na prostoru Europe</i>	<i>25</i>
2.2.1.2. <i>Razvoj računovodstva u Republici Hrvatskoj.....</i>	<i>32</i>
2.2.2. Razlike u računovodstvenim praksama uvjetovane društvenim, kulturološkim i teritorijalnim okolnostima.....	34
2.2.2.1. <i>Uzroci razlika u međunarodnim računovodstvenim praksama.....</i>	<i>35</i>
2.2.2.2. <i>Klasifikacija međunarodnih računovodstvenih praksi.....</i>	<i>38</i>

2.2.3. Harmonizacija financijskoga izvješćivanja u uvjetima globalizacije	49
2.3. UTJECAJ INFORMACIJSKIH POTREBA KORISNIKA FINACIJSKIH	
IZVJEŠTAJA NA KVALITETU FINACIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA	55
2.3.1. Konflikt interesa konfliktnih skupina korisnika financijskih izvještaja	55
2.3.2. Računovodstvene politike u funkciji ispunjavanja ciljeva konfliktnih	
skupina	59
2.3.2.1. <i>Značaj računovodstvenih politika u funkciji kvalitete izvješćivanja</i>	60
2.3.2.2. <i>Računovodstvene politike u funkciji zadovoljenja pojedinačnih</i>	
<i>ciljeva konfliktnih skupina</i>	64
2.3.2.3. <i>Računovodstvene politike u funkciji usklađivanja interesa konfliktnih</i>	
<i>skupina</i>	67
2.3.3. Utjecaj računovođa na donošenje računovodstvenih politika i kvalitetu	
izvješćivanja	69
3. MANIPULACIJE S FINACIJSKIM IZVJEŠTAJIMA.....	72
3.1. POSTUPCI MANIPULACIJE FINACIJSKIM IZVJEŠTAJIMA	72
3.1.1. Priroda i značaj prijevара u financijskim izvještajima	72
3.1.2. Motivi, prilike i poticaji za prijevare u financijskim izvještajima	76
3.1.3. Najčešći oblici, postupci i tehnike prijevара u financijskom izvješćivanju	80
3.2. POVIJEST RAČUNOVODSTVENIH SMICALICA.....	85
3.3. MEHANIZMI I TEHNIKE OTKRIVANJA PRIJEVARA U TEMELJNIM	
FINACIJSKIM IZVJEŠTAJIMA	91
3.3.1. Mehanizmi koji pomažu otkrivanju prijevара u financijskim izvještajima.....	91
3.3.1.1. <i>Vanjski čimbenici koji ukazuju na manipulaciju financijskim</i>	
<i>izvještajima</i>	91
3.3.1.2. <i>Unutarnja obilježja poduzeća sklonih uljepšavanju financijskih</i>	
<i>izvještaja</i>	92
3.3.1.3. <i>Mehanizmi upravljanja kvalitetom zarade kao simptomi mogućih</i>	
<i>prijevара</i>	95
3.3.2. Postupci i tehnike otkrivanja prijevара u financijskim izvještajima	97

3.3.2.1. <i>Tehnike analize i interpretacije informacija temeljnih financijskih izvještaja</i>	97
3.3.2.2. <i>Pretraživanje baza podataka i tiskovnih izvora s ciljem otkrivanja prijevара</i>	100
3.3.3. Značenje specijaliziranih institucija te ostalih sudionika u funkciji promicanja kvalitete financijskoga izvješćivanja	102
3.4. ETIKA PROFESIONALNIH RAČUNOVOĐA	104
4. OBILJEŽJA KVALITETE FINACIJSKIH IZVJEŠTAJA I NJIHOV MEĐUSOBNI UTJECAJ NA UKUPNOST KVALITETE IZVJEŠĆIVANJA	106
4.1. TEMELJNA KVALITATIVNA OBILJEŽJA FINACIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA	107
4.1.1. Klasifikacija kvalitativnih značajki informacija	108
4.1.2. Razumljivost informacije	114
4.1.3. Važnost informacije	119
4.1.4. Pouzdanost informacije	121
4.1.4.1. <i>Izbor obilježja elemenata financijskih izvještaja u funkciji vjernog odražavanja informacije</i>	125
4.1.4.2. <i>Nepristranost u funkciji pouzdanosti</i>	127
4.1.5. Usporedivost informacije	128
4.2. OGRANIČENJA KVALITATIVNIH OBILJEŽJA FINACIJSKIH IZVJEŠTAJA	130
4.2.1. Ravnoteža između važnosti i pravovremenosti	131
4.2.2. Ravnoteža između koristi i troškova	131
4.2.3. Materijalni značaj računovodstvenih informacija	134
4.2.4. Ravnoteža između opreznosti i pouzdanosti	136
4.2.5. Relativni značaj dosljednosti	138
4.3. OCJENA UTJECAJA POJEDINE KVALITATIVNE ZNAČAJKE NA UKUPNU KVALITETU FINACIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA	139

5. TEMELJNE ODREDNICE KVALITETNOG MODELA FINACIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA	142
5.1. ZNAČAJ ODABIRA OSNOVICE MJERENJA ZA KVALITETU MODELA IZVJEŠĆIVANJA	142
5.1.1. Utjecaj odabira povijesne metode mjerenja na kvalitetu izvješćivanja	143
5.1.2. Povijesni troškovi nasuprot tekućim tržišnim vrijednostima	149
5.1.3. Pomak prema tekućim tržišnim vrijednostima kao osnovici izvješćivanja	153
5.1.4. Tehnike procjene sadašnje vrijednosti elemenata financijskih izvještaja u funkciji izvješćivanja fer tržišnih vrijednosti	158
5.2. TEHNIKE USVAJANJA I IMPLEMENTACIJE STANDARDA KVALITETE FINACIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA	163
5.3. AKSIOMI KVALITETE FINACIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA	168
5.3.1. Četiri aksioma u funkciji poticanja kvalitete izvješćivanja	169
5.3.2. Aksiomi u funkciji definiranja strategija financijskoga izvješćivanja	172
5.3.3. Aksiomska veza između kvalitete informacija i troškova kapitala	174
5.3.4. Potvrda aksioma kvalitete kroz izvješćivanje vrijednosti	175
6. PRIJEDLOG MODELA OCJENE KVALITETE TEMELJNIH FINACIJSKIH IZVJEŠTAJA	179
6.1. TEMELJNE VARIJABLE FUNKCIJE KVALITETE	179
6.1.1. Ciljna vrijednost i ograničenja funkcije kvalitete	182
6.1.2. Osnovne i kontrolne varijable funkcije kvalitete	184
6.2. OSNOVNE I KONTROLNE VARIJABLE MODELA DEFINIRANE ELEMENTIMA TEMELJNIH FINACIJSKIH IZVJEŠTAJA	187
6.2.1. Pokazatelji osnovnih varijabli funkcije kvalitete	188
6.2.1.1. <i>Kvantifikacija razumljivosti informacije</i>	188
6.2.1.2. <i>Kvantifikacija važnosti informacije</i>	194
6.2.1.3. <i>Kvantifikacija pouzdanosti informacije</i>	205
6.2.1.4. <i>Kvantifikacija usporedivosti informacije</i>	213

6.2.2. Pokazatelji kontrolnih varijabli funkcije kvalitete	216
6.3. KVANTIFIKACIJA PARAMETARA FUNKCIJE KVALITETE	219
6.3.1. Parametar <i>b</i> osnovnih varijabli	220
6.3.2. Parametar <i>b</i> kontrolnih varijabli	236
6.4. TESTIRANJE MODELA NA REPREZENTATIVNOM UZORKU GOSPODARSKIH SUBJEKATA RAZVIJENOG TRŽIŠTA KAPITALA I REPUBLIKE HRVATSKE	237
7. ZAKLJUČAK	247
LITERATURA.....	261
POPIS TABLICA	283
POPIS SHEMA	284
POPIS GRAFIKONA.....	284
PRILOZI.....	285

1. UVOD

O kvaliteti financijskih izvještaja općenito, u domaćoj znanstvenoj i stručnoj literaturi gotovo i nema zapisa. U svjetskoj literaturi obrađuju se pojedina motrišta ovoga problema, no bibliografskih jedinica koje bi izravno upućivale na ocjenu kvalitete financijskih izvještaja, uporabne vrijednosti njihovih informacija te njihov učinak na uspješnost poslovanja nema. Iz takve konstatacije bilo bi pogrešno zaključiti da spomenuta problematika nema znanstvenog uporišta. Naprotiv, suvremena poduzeća opterećena izazovima i zamkama današnjice, svoje poslovne odluke moraju temeljiti na informacijama osiguranim kvalitetnim modelom izvješćivanja jer će samo takve informacije i takav model doprinijeti uspješnosti njihova poslovanja. Iz ove činjenice proizlazi i zahtjev, kako menadžmentu, tako i računovodstvenoj profesiji, da znanstveno utemeljenim metodama i modelima utječu na kvalitetna računovodstvena rješenja, rješenja koja nisu podložna manipulaciji i alternativnim tretmanima, rješenja koja je moguće kvantificirati i provjeriti. Spomenuti pristup izravno utječe na uspješnost, konkurentnost i rast suvremenih poduzeća visoko razvijenih država, a takvo stanje i odnosi multipliciraju se u poduzećima i tržištima država u tranziciji.

U takvoj konstelaciji odnosa čini se opravdanim i znanstveno utemeljenim istražiti sve čimbenike koji utječu na kvalitetu financijskoga izvješćivanja, kvantificirati njegove kvalitativne značajke i tako izravno i objektivno utjecati na učinkovitost poslovanja poduzeća.

1.1. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Uvažavajući različite pojedinačne informacijske potrebe korisnika financijskih izvještaja, ne iznenađuje što računovodstvena profesije ostaje zbunjena nad pitanjem što je uopće razumno očekivati od tako opterećenih financijskih izvještaja. Komisija za vrijednosne papire zahtijeva da financijski izvještaji štite ulagača od prijevare, te da ga usmjere na razborita ulaganja. Država zahtijeva da financijski izvještaji osiguraju informacije potrebne za uspostavljanje programa ekonomske i socijalne politike. Revizori očekuju informacije koje je lako potvrditi, vlasnici priželjkuju što veću dobit, menadžeri se

istome najčešće protive, dok je znanost zainteresirana za «čistu» istinu. Nedvojbeno je da financijski izvještaji ne mogu odgovoriti na sve zahtjeve postavljene od strane navedenih skupina. Stoga bi bilo razumno postaviti moguće okvire djelovanja financijskih izvještaja te razviti općeprihvatljiv model mjerenja koji bi u konačnici osigurao kvalitetne informacije.

Korisnici financijskih izvještaja trebali bi biti relativno sofisticirani ulagači i kreditori koji očekuju visokokvalitetne informacije o poslovnim, ulagateljskim i financijskim aktivnostima poduzeća. U tom smislu, i priprematelji financijskih izvještaja i njihovi revizori imaju obvezu osigurati njihovu razumljivost, važnost, pouzdanost i usporedivost.

Ipak, pitanje jest, je li danas, u vrijeme skandala koji potresaju računovodstvenu i poslovnu javnost, koji ukazuju na slabost koja prožima računovodstvo i financijsko izvješćivanje, temeljni financijski izvještaji omogućavaju da se kroz njih «vidi» poduzeće? Najčešće, ne. Iako, «po pravilima», oni su najčešće nejasni i nerazumljivi. Ako tome dodamo prijevare, manipulacije i uljepšavanja financijskih izvještaja, ne čudi gubitak povjerenja korisnika u njihovu kvalitetu, te postavljanje pitanja etičnosti računovodstvene profesije.

U kontekstu opisanog okvira istraživanja, definira se **znanstveni problem istraživanja:**

Postojeći sustav financijskoga izvješćivanja, opterećen rješenjima različite kvalitete te konfliktom interesa njegovih korisnika, najčešće ne osigurava razumljivu, važnu, pouzdanu i usporedivu informaciju koja je temelj donošenja kvalitetnih poslovnih odluka i učinkovitosti poslovanja poduzeća. Intencija financijskoga izvješćivanja opredijeljenog kvalitetom jest osigurati njegovim korisnicima kvalitetne informacije o financijskom položaju, uspješnosti i promjenama u financijskom položaju poduzeća. Uporabom kvalitetnih informacija, njegovi će korisnici biti u mogućnosti donositi kvalitetne poslovne odluke, a poduzeće će zadobiti njihovo povjerenje, potaknuti ih na ulaganja i ostale poslovne odnose koji će doprinijeti učinkovitosti njegova poslovanja.

U okviru opisanog okvira i problema istraživanja postavlja se **predmet istraživanja:**

Kvalitativna obilježja temeljnih financijskih izvještaja, kao ključnog izvora informacija za donošenje poslovnih odluka, moguće je ocijeniti prateći određene pozicije temeljnih financijskih izvještaja na koje se reflektira njihov učinak te dopunjujući ih potrebnim analitičkim podacima. Upravo su različite mogućnosti uporabe podataka iz temeljnih financijskih izvještaja u funkciji ocjene kvalitete njihovih informacija te njihova utjecaja na donošenje kvalitetnih odluka, predmet istraživanja u ovom radu. Pritom će se postaviti neke izravne relacije između kvalitete financijskih izvještaja i uspješnosti poslovanja, ali i neke neizravne, alternativne relacije između pojedinih obilježja kvalitete temeljnih financijskih izvještaja i njihovom učinku na ukupnu kvalitetu financijskoga izvješćivanja.

Predmet istraživanja jest istražiti i konzistentno utvrditi sve relevantne teorijske značajke i čimbenike kvalitete financijskoga izvješćivanja te predložiti novi model koji bi bio u izravnoj funkciji ocjene njegove kvalitete. Kvaliteta će se iskazati kao funkcija varijabli kvalitativnih značajki koje ju određuju, uvažavajući pritom i određene kontrolne varijable, kao što je značaj kotacije na tržištu vrijednosnica, te ostali zahtjevi okruženja u kojem poduzeće djeluje.

Uvažavajući složenost problema i predmeta istraživanja postavljena je **znanstvena hipoteza:**

Kvalitetu financijskoga izvješćivanja moguće je ocijeniti kroz agregatne računovodstvene podatke iskazane temeljnim financijskim izvještajima. Prateći stavke temeljnih financijskih izvještaja na koje se reflektiraju kvalitativne značajke izvješćivanja, moguće je ekstrahirati čimbenike kvalitete financijskoga izvješćivanja te ocijeniti razumljivost, važnosti, pouzdanost i usporedivost računovodstvenih informacija prezentiranih u njima. Učinke kvalitete financijskih izvještaja moguće je dovesti u izravnu ili neizravnu vezu s rezultatima poslovanja promatranog poduzeća kroz različita razdoblja, kao i s rezultatima poslovanja koji bi bili iskazani novim modelom strukturiranja temeljnih financijskih izvještaja prema svim postavljenim kriterijima odrednica kvalitete. Testiranjem reprezentativnog uzorka gospodarskih subjekata novim modelom financijskoga izvješćivanja, moguće je implicirati njegove kvantitativne i kvalitativne prednosti nad konvencionalnim modelom financijskoga

izvješćivanja te korisnicima financijskih izvještaja pružiti mogućnost izravne i objektivne ocjene kvalitete prezentiranih informacija u funkciji kvalitete njihova odlučivanja.

Tako postavljena temeljna hipoteza implicira više **pomoćnih hipoteza**:

1. Znanstveno utemeljenim činjenicama moguće je utvrditi da se oblikom i sadržajem temeljnih financijskih izvještaja izravno utječe na njihovu informacijsku sposobnost i kvalitetu.
2. Razumijevanjem najvažnijih kvalitativnih obilježja temeljnih financijskih izvještaja moguće je objektivno ocijeniti ukupnu kvalitetu financijskog izvješćivanja.
3. Poznavanjem najčešćih smicalica i manipulacija u temeljnim financijskim izvještajima moguće ih je pravovremeno otkriti ili unaprijed otkloniti mogućnost njihova nastanak, te umanjiti njihove štetne posljedice.
4. Znanstvenom spoznajom temeljnih odrednica kvalitetnog modela financijskoga izvješćivanja moguće je utvrditi njegove prednosti, postaviti tehnike usvajanja standarda kvalitete financijskoga izvješćivanja te utvrditi ograničenja implementacije teorijski postavljenih kvalitativnih značajki temeljnih financijskih izvještaja.
5. Matematičko statističkim kvantifikacijama varijabli novog modela moguće je ocijeniti kvalitetu temeljnih financijskih izvještaja te njegovim korisnicima osigurati pretpostavke za učinkovito poslovno odlučivanje.

Brojni *argumenti* podupiru postavljenu hipotezu, a ističu se samo oni najznačajniji:

1. Temeljni financijski izvještaji odraz su ekonomske stvarnosti poduzeća. Temeljem njih usmjeravaju se odluke menadžmenta u postizanju postavljenih ciljeva poduzeća. Moguće ih je uporabiti za ocjenu kvalitete informacija prezentiranih u njima, što čini okosnicu rada.
2. Kvalitetni financijski izvještaji omogućuju bitne promjene u koncepciji, djelovanju, uspješnosti i konkurentnosti poduzeća.
3. Poticanjem kvalitete izvješćivanja, uvažavaju se relevantni čimbenici okruženja i doprinosi učinkovitom ponašanju šire poslovne zajednice.

4. Usvajanjem kvalitativnog modela izvješćivanja sprečavaju se mogućnosti njihove manipulacije i doprinosi etici računovodstvene profesije.
5. Zahtjevi korisnika financijskih izvještaja bitno utječu na kvalitetu financijskih izvještaja.
6. Razumljivost, važnost, pouzdanost i usporedivost temeljna su obilježja kvalitete financijskih izvještaja.
7. Kvaliteta financijskih izvještaja jest čimbenik uspješnosti poslovanja, odražava se na sve elemente temeljnih financijskih izvještaja, a može se pratiti s nekoliko ključnih pokazatelja značajnih za ocjenu kvalitete njezinih odrednica.
8. Kvaliteta financijskih izvještaja jest osnova donošenja kvalitetnih poslovnih odluka njihovih korisnika.

1.2. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Izravno i u najužoj vezi s problemom i predmetom istraživanja, te postavljenom hipotezom determinirani su **svrha i ciljevi istraživanja**:

Temeljna svrha znanstvenog istraživanja u okviru teme doktorske disertacije jest objediniti i produbiti spoznaje o mogućnostima praćenja i ocjene kvalitativnih značajki temeljnih financijskih izvještaja u funkciji donošenja kvalitetnih poslovnih odluka i poticanja uspješnosti poslovanja.

Cilj istraživanja jest znanstvenim metodama dokazati da je praćenjem agregatnih računovodstvenih podataka iskazanih temeljnim financijskim izvještajima moguće ekstrahirati učinke nesigurnosti, nepotpunosti, neistine i nepouzdanosti računovodstvenih informacija prezentiranih u njima te dovesti ove učinke u izravnu ili neizravnu vezu s rezultatima poslovanja poduzeća, zatim znanstveno utemeljeno formulirati rezultate istraživanja te predložiti model koji bi mogao biti u funkciji ocjene kvalitete financijskoga izvješćivanja i, konačno, testirati učinkovitost modela na prihvatljivom uzorku poduzeća Republike Hrvatske i razvijenih zemalja Europe.

Da bi se riješio problem istraživanja, ostvario predmet istraživanja te dokazala postavljena hipoteza, potrebno je znanstveno utemeljeno odgovoriti na sljedeća pitanja:

1. Može li se vjerovati postojećem sustavu financijskoga izvješćivanja?
2. Kako prepoznati kvalitetan financijski izvještaj?
3. Koje su odrednice kvalitete financijskoga izvješćivanja?
4. Kakav je međuodnos pojedinih obilježja kvalitete financijskih izvještaja u strukturi ukupne kvalitete financijskoga izvješćivanja?
5. Koje su prednosti postavljenog kvalitetnog modela izvješćivanja nad postojećim modelom izvješćivanja?
6. Koje su tehnike usvajanja i implementacije standarda kvalitete financijskoga izvješćivanja?
7. Je li suglasje sa standardnim računovodstvenim rješenjima ekvivalent kvaliteti financijskoga izvješćivanja?
8. Na koje se pozicije temeljnih financijskih izvještaja odražavaju učinci kvalitete financijskoga izvješćivanja?
9. Mogu li se kvalitativna obilježja temeljnih financijskih izvještaja kvantificirati?
10. Kakav je međuodnos između kvalitete financijskih izvještaja i kvalitete zarade?
11. U čemu je značenje koncepta kvalitete zarade?
12. Mogu li reakcije učesnika na tržištu kapitala na promjenu cijene dionica biti indikator kvalitete zarade?
13. Kakav je učinak kvalitetno postavljenog sustava izvješćivanja na poslovanja poduzeća i razvoj šire društvene zajednice?

1.3. OCJENA DOSADAŠNJEG ISTRAŽIVANJA

Problem praćenja, ispitivanja i valoriziranja kvalitativnih obilježja temeljnih računovodstvenih izvještaja, njihove pouzdanosti i istinitosti, iznad svega, a time i njihove uporabne vrijednosti, u domaćoj znanstvenoj i stručnoj literaturi nije dosad obrađivan. U svjetskoj literaturi obrađuju se tek pojedina motrišta ovoga problema, no u dostupnoj

literaturi nije pronađena niti jedna bibliografska jedinica koja bi se izravno odnosila na ocjenu kvalitete financijskih izvještaja i njihov učinak na učinkovitost poslovanja. Kako u dosadašnjim svjetskim i hrvatskim znanstvenim istraživanjima problematika koja se tretira u ovoj doktorskoj disertaciji nije ni fragmentarno obrađivana, postoji teorijsko i praktično opravdanje takvog istraživanja.

1.4. ZNANSTVENE METODE

U znanstvenom istraživanju, formuliranju i prezentiranju rezultata istraživanja u doktorskoj disertaciji koriste se, u odgovarajućim kombinacijama, brojne znanstvene metode pomoću kojih će se pokušati riješiti postavljeni problem i predmet istraživanja, te dokazati postavljena znanstvena hipoteza, a spominju se samo one najznačajnije: induktivna i deduktivna metoda, metode analize i sinteze, metoda generalizacije i specijalizacije, metode dokazivanja i opovrgavanja, metoda matematičke statistike te matematičkog modeliranja.

1.5. STRUKTURA DISERTACIJE

U prvom dijelu, **UVODU** definiran je problem i predmet istraživanja, postavljena je znanstvena hipoteza, utvrđena je svrha i ciljevi istraživanja, dana je ocjena dosadašnjih istraživanja, navedene su najvažnije znanstvene metode koje se koriste tijekom istraživanja, te je obrazložena struktura disertacije.

U drugom dijelu s naslovom **TEMELJNE ZNAČAJKE FINACIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA KAO PRETPOSTAVKE NJEZINE KVALITETE** pozornost je usmjerena na djelokrug financijskih izvještaja, sadržaj njihova objavljivanja te značenje računovodstvenih politika u postupcima njihove pripreme i prezentacije. Dan je osvrt na razvoj financijskoga izvješčivanja i razlike uvjetovane društvenim, ekonomskim, zakonskim, kulturološkim i teritorijalnim okolnostima. Istaknut je utjecaj globalizacije na zahtjev za ujednačavanjem računovodstvenih postupaka i procedura, te kvalitetu financijskoga izvješčivanja. Naglašen je utjecaj ciljeva konfliktnih grupa na kvalitetu

financijskoga izvješćivanja. Pozornost je pritom usmjerena na računovodstvene politike kao posebna načela, osnove, konvencije, pravila i postupke pri sastavljanju i prezentiranju financijskih izvještaja u funkciji ispunjavanja konfliktnih ciljeva njegovih korisnika.

MANIPULACIJE S FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA naslov je trećeg dijela u kojemu se najprije prikazuju računovodstvene smicalice prisutne u cijeloj povijesti računovodstva. Potom se ukazuje na najčešće postupke manipulacije, razloge i pretpostavke njihova nastanka, te njihov utjecaj na kvalitetu financijskoga izvješćivanja. Prezentiraju se mehanizmi i tehnike otkrivanja prijevара u financijskim izvještajima i, pritom, upozorava na obilježja poduzeća sklonih takvim postupcima. Konačno, ističe se značaj etike računovođa, revizora, menadžera i ostalih subjekata uključenih u proces financijskoga izvješćivanja.

U četvrtom dijelu naslova **OBILJEŽJA KVALITETE FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA I NJIHOV MEĐUSOBNI UTJECAJ NA UKUPNOST KVALITETE IZVJEŠĆIVANJA** analizirana su temeljna kvalitativna obilježja financijskih izvještaja, odnosno razumljivost, važnost, pouzdanost i usporedivost informacija sadržanih u njima. Prezentirano je njihovo značenje u funkciji kvalitete izvješćivanja, njihove posebnosti te ograničenja. Posebno je istražen utjecaj pojedine kvalitativne značajke na ukupnost kvalitete financijskoga izvješćivanja.

U petom dijelu koji nosi naslov **TEMELJNE ODREDNICE KVALITETNOG MODELA FINANCIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA** ističu se prednosti suvremenog modela financijskog izvješćivanja usmjerenog kvaliteti informacija, nad postojećim, još uvijek autoritativnim, konvencionalnim modelom izvješćivanja. Pritom se posebna pažnja usmjerava značaju odabira osnovice mjerenja elemenata financijskih izvještaja, kao jednoj od temeljni pretpostavki kvalitete financijskoga izvješćivanja. Potom se prezentiraju tehnike usvajanja i implementacije standarda kvalitete u funkciji podizanja kvalitativne razine financijskoga izvješćivanja. Na kraju, prezentiraju se četiri jednostavna ekonomska aksioma kojima se nastoji ukazati na revolucionarni značaj učinaka kvalitete financijskih izvještaja za sve sudionike procesa financijskoga izvješćivanja, te tako potaknuti poduzeća na implementaciju standarda kvalitete u sustav financijskoga izvješćivanja.

Rezultati prethodno navedenih analiza poslužili su za završnu analizu i sintezu činjenica, spoznaja, zakonitosti, stavova, mišljenja i zaključaka u funkciji formuliranja i prezentiranja znanstveno utemeljenih rezultata istraživanja doktorske disertacije.

Nakon znanstveno utemeljenih dijagnoza, do kojih se došlo u prethodnim dijelovima disertacije, slijedi šesti dio čiji je naslov **PRIJEDLOG MODELA OCJENE KVALITETE TEMELJNIH FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA** u kojem su predložene, analizirane i definirane osnovne i kontrolne varijable ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja. Odabrane varijable funkcijski su povezane u novi model praćenja i ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, čiji se učinak kvantificira odgovarajućim matematičko statističkim metodama. Model je testiran na primjeru odabranog uzorka gospodarskih subjekata razvijenih zemalja Europe i Republike Hrvatske. Rezultati testiranja potvrdili su vrijednost modela, kao i temeljnu znanstvenu hipotezu doktorske disertacije.

U posljednjem dijelu, **ZAKLJUČKU** prezentirani su ostvareni rezultati znanstvenih istraživanja koji su opširnije elaborirani u disertaciji i kojima je dokazana postavljena znanstvena hipoteza rada.

2. TEMELJNE ZNAČAJKE FINANCIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA KAO PRETPOSTAVKE NJEZINE KVALITETE

U ovom se dijelu rada definiraju područja, ciljevi i obilježja financijskoga izvješćivanja kao temeljne pretpostavke kvalitete financijskih izvještaja.

Slijedi kratki osvrt na povijesni razvoj računovodstva na prostoru Europe i u Hrvatskoj, te analiza razlika u međunarodnim računovodstvenim praksama nastalim pod utjecajem različitih društvenih, ekonomskih i kulturoloških okolnosti. Prevladavanje ovih razlika doprinosi harmonizaciji financijskoga izvješćivanja, što je ujedno i zahtjev procesa sveopće globalizacije.

Konačno, ispituje se utjecaj informacijskih potreba konfliktnih skupina korisnika financijskih izvještaja na kvalitetu financijskoga izvješćivanja, te ističe značaj računovodstvenih politika u funkciji ispunjavanja njihovih ciljeva.

2.1. PODRUČJA I CILJEVI FINANCIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA

Računovodstvene informacije prezentirane temeljnim financijskim izvještajima jesu osnova učinkovitoga upravljanja poduzećem te temeljna pretpostavka njegova razvoja. U funkciji zadovoljenja informacijskih potreba njegovih korisnika, financijski izvještaji moraju pružati vjerodostojnu sliku poslovanja poduzeća, a njihove informacije odražavati kvalitetu razumljivosti, važnosti, pouzdanosti i usporedivosti.

2.1.1. Pojam i značaj informacija financijskoga izvješćivanja

Pojam informacije moguće je definirati na različite načine, od toga da je to specifični resurs koji se uporabom ne troši i ne gubi na vrijednosti, osim ukoliko u međuvremenu ne dođe do njezina zastarijevanja, do toga da je to dio vijesti koji za primaoca ima vrijednost novosti koja služi za pokretanje akcije. No, suština značenja pojma informacije jest u tome da ona predstavlja obrađen podatak temeljem kojeg se donosi neka odluka.

U procesu obrade podataka, podaci se pretvaraju u informacije, kao što se sirovine pretvaraju u gotove proizvode. Upravo je zato ponekad teško razlikovati podatak od informacije. Naime, kao što je sirovina za nekoga gotov proizvod, tako je i podatak za nekoga informacija. Između informacija i odlučivanja postoji povezanost i međuzavisnost. Odluke se donose temeljem informacija, a promjene nastale realizacijom donesenih odluka rezultiraju novim informacijama koje dalje utječu na donošenje novih odluka, koji proces se neprekidno ponavlja. Kvaliteta informacije utječe na kvalitetu odluke, a ova opet na rast i razvoj poduzeća i šire društvene zajednice.

Vrijednost informacije moguće je definirati s motrišta vrijednosti odluke donesene njome. U tom smislu, vrijednost informacije je razlika između vrijednosti ishoda stare i nove odluke umanjena za troškove pribavljanja nove informacije. Ako nova informacija ne uzrokuje novu odluku, tada je njezina vrijednost jednaka nuli.

Informacije potrebne za upravljanje moguće je pribaviti iz različitih izvora, unutarnjih i vanjskih, one mogu biti kvalitativnog i kvantitativnog karaktera, no sigurno jest da su u tom smislu najznačajnije one informacije koje osiguravaju temeljni financijski izvještaji poduzeća. Upravo financijske informacije temeljnih financijskih izvještaja jesu ključni čimbenik ocjene učinkovitosti poslovanja poduzeća, spoznaje njegova financijskog položaja i uspješnosti, odnosno temeljna pretpostavka kvalitetnog upravljanja poduzećem.

2.1.2. Svrha, ciljevi i temeljne pretpostavke financijskoga izvješćivanja

Financijski izvještaji sumiraju informacije zapisane u računovodstvenom sustavu, kao najznačajnijem dijelu informacijskog sustava poduzeća. Osnovna svrha financijskih izvještaja jest donositeljima odluka pružiti informacije korisne za poslovno odlučivanje, informirajući ih pritom o financijskom položaju, profitabilnosti i budućem prosperitetu poduzeća. S tim u svezi, poduzeće sastavlja cjelovito financijsko izvješće koje će svojim informacijskim značenjem u potpunosti zadovoljiti potrebe njegovih korisnika.

Dok je *bilanca* usmjerena na informacije o financijskom položaju poduzeća, *račun dobiti i gubitka* na informacije u uspješnosti poslovanja, a *izvještaj o novčanim tijekovima* na informacije o promjenama u financijskom položaju, *izvještaj o svim promjenama*

glavnice, odnosno izvještaj o promjeni glavnice prikazuje strukturu vlasničkog kapitala, te promjene na svim njegovim pozicijama. Konačno, valja istaknuti i *računovodstvene politike i bilješke uz financijska izvješća* koje pružaju dodatne informacije koje nisu dane u prethodnim financijskim izvještajima, ali su osnova njihova kvalitetnog razumijevanja.

Sastavljanje financijskih izvještaja podliježe određenim temeljnim računovodstvenim pretpostavkama ili konceptima. Oni se obično posebno ne navode jer se njihovo prihvaćanje i uporaba pretpostavlja. No, ukoliko ih poduzeće ne primjenjuje, tada ono mora u okviru računovodstvenih politika i bilješki uz financijska izvješća objaviti koje pretpostavke ne primjenjuje i razloge njihova ne primjenjivanja.

Temeljne računovodstvene pretpostavke sastavljanja financijskih izvještaja koje izravno doprinose njihovoj kvaliteti jesu načelo nastanka događaja i načelo neograničenosti vremena poslovanja. Prema načelu nastanka događaja, prihod se evidentira onda kada je zarađen, bez obzira je li naplaćen, a rashod kada je doprinio ostvarenju prihoda, bez obzira kada se dogodio novčani izdatak. Drugim riječima, prihodi se priznaju kada je roba prodana ili usluga pružena, dakle u skladu s fakturiranom realizacijom, nasuprot naplaćenju realizaciji. U skladu s ovim načelom, приходima treba sučeliti samo one rashode koji su doprinijeli njihovom nastanku. Naime, načelo uzročnosti zahtijeva da rashodi budu sučeljeni upravo onim приходima zbog kojih su nastali. Dovodeći u vezu samo one prihode i rashode koji su međusobno uvjetovani, osigurava se evidentiranje učinaka transakcija u računovodstvenim evidencijama i izvješćivanje u financijskim izvještajima razdoblja na koja se odnose, čime se izravno doprinosi kvaliteti financijskog izvješćivanja. Načelo nastanka događaja suprotno je novčanom načelu ili načelu blagajne koje, priznavanju transakcija, pretpostavlja naplatu, odnosno isplatu novca ili novčanih ekvivalenata. Kod načela neograničenosti vremena poslovanja, financijski izvještaji sastavljaju se uz pretpostavku da će poduzeće poslovati i budućnosti, te da neće znatnije smanjivati svoj opseg poslovanja, čak i u slučaju poslovanja s gubitkom, sve dok postoji vjerojatnost ostvarenja budućih ekonomskih koristi. Nasuprot ovom načelu, može se govoriti o načelu likvidacije, odnosno načelu prestanka poslovanja. U slučaju potrebe likvidacije poduzeća ili značajnog smanjenja razmjera njegova poslovanja, financijski bi izvještaji prikazivali tek krnju sliku financijskog položaja i profitabilnosti poduzeća, budući bi predstavljali taj

specifični vremenski trenutak (razdoblje), dok bi se konačnu sliku ili rezultat moglo utvrditi tek prestankom poslovanja. Slijedi, da bi se u slučaju likvidacije, financijski izvještaji trebali sastavljati na drugačijoj osnovi. Pored već spomenutih, prema odrednicama računovodstvenih standarda, u temeljne računovodstvene pretpostavke moguće je ubrojiti i načelo dosljednog priznavanja računovodstvenih politika iz jednog razdoblja u drugo, iako se ono spominje i kroz obilježja kvalitete financijskih izvještaja, kao pretpostavka usporedivosti njezinih informacija.

2.1.3. Obilježja, sadržaj i povezanost temeljnih financijskih izvještaja

Kao što je prethodno istaknuto, financijski izvještaji predstavljaju skup međusobno povezanih izvještaja namijenjenih korisnicima u ocjenjivanju financijskog položaja, profitabilnosti i budućeg prosperiteta poduzeća.

Bilanca prikazuje vrijednosno stanje imovine, obveza i glavnice na određeni dan, te pruža informacije o financijskom položaju poduzeća. Njezina je zadaća utvrditi imovinsko stanje, financijske tijekomove i financijsku situaciju u poduzeću. Sastoji se od aktive i pasive koje moraju biti međusobno u ravnoteži. Struktura bilance ovisi o prihvaćenom kriteriju razvrstavanja njezinih pozicija, dok je sadržaj bilance determiniran pluralitetom interesa vlasnika, menadžera, vjerovnika, države i ostalih korisnika kojima mora udovoljiti. Opterećena zahtjevima raznih korisnika informacija, u okviru različitih računovodstvenih politika, kada ih nije moguće pouzdano izmjeriti, pozicije bilance procjenjuju se različitim metodama kojima se nastoje zadovoljiti interesi različitih korisnika financijskih izvještaja.

Primjena raznih metoda procjene pozicija bilance može utjecati na podcjenjivanje aktive ili precjenjivanje pasive. Primjeri podcjenjivanja pozicija aktive mogući su kod vrednovanja zaliha materijala, zaliha proizvodnje u tijeku i gotovih proizvoda, otpisa netekuće imovine i otpisa potraživanja, dok se pozicije pasive mogu precijeniti, primjerice, rezerviranjima za garancije i rizike, vremenskim razgraničavanjem troškova, tečajnim razlikama i obračunom kamata. Stvaranje tihih pričuva, u skladu s načelom opreznosti, objavljuje se u bilješkama uz financijske izvještaje. Objavljene bilješke sastavni su dio računovodstvenih politika, te značajan čimbenik kvalitete financijskih izvještaja.

Stvaranje skrivenih dobitaka može biti i posljedica namjernog podcjenjivanja pozicija aktive ili precjenjivanja pozicija pasive s ciljem smanjenja pritiska na raspodjelu rezultata, stvaranja pričuva za iduće razdoblje, te umanjenja ili odgode plaćanja poreza. S druge strane, precjenjivanjem aktive ili podcjenjivanjem pasive moguće je utjecati na stvaranje skrivenih gubitaka, te njihovo prenošenje na buduća razdoblja. Tako je na povećanje aktive moguće utjecati precjenjivanjem vrijednosti zaliha, umanjivanjem obračuna amortizacije, iskazivanjem potraživanja kao naplativih čak i kada je njihova naplata neizvjesna, nerealnom procjenom nematerijalne imovine, i drugim postupcima koji se ne mogu smatrati računovodstvenim politikama, već postupcima manipulacije informacijama financijskih izvještaja. Isto tako, u području procjene pozicija pasive, podcjenjivanje se postiže odgađanjem priznavanja rashoda za koje nije primljena isprava, odgodom obračuna tečajnih razlika, i brojnim drugim postupcima. Ciljevi stvaranja skrivenih gubitaka suprotni su onima od stvaranja skrivenih dobitaka.

Račun dobiti i gubitka ukazuje na uspješnost poslovanja poduzeća određenog obračunskog razdoblja, najčešće godine dana, uspoređujući suprotne ekonomske kategorije, prihode i rashode, te iskazujući njihovu razliku, dobit ili gubitak. Za mnoge je korisnike upravo račun dobiti i gubitka najznačajniji financijski izvještaj jer pruža informacije o profitabilnosti poslovanja, koji pokazatelj se, pored pokazatelja solventnosti, drži najznačajnijim pokazateljem poslovanja poduzeća.

Prihodi i rashodi mogu se u računu dobiti i gubitka prezentirati na različite načine, osiguravajući informacije značajne pri donošenju poslovnih odluka. Primjerice, uobičajeno je odvajati one stavke prihoda i rashoda koje proistječu iz obavljanja redovnih aktivnosti od onih koji ne proistječu iz njih. Ta se razlika čini zbog procjene sposobnosti poduzeća da ostvaruje novac i ekvivalente novca u budućnosti. Razlikom između stavki prihoda i rashoda moguće je iskazati nekoliko mjerila uspješnosti poduzeća koja imaju različit stupanj obuhvaćanja. Primjerice, račun dobiti i gubitka može prikazati bruto maržu, dobit od redovitih aktivnosti prije oporezivanja, nakon oporezivanja, te neto dobit.

Račun dobiti i gubitka moguće je sastaviti primjenom metode prirodnih vrsta troškova ili metode troškova prodanih učinaka (razvrstavanje rashoda prema funkciji). Poduzeće može birati između dviju spomenutih metoda, ali to mora propisati svojim

računovodstvenim politikama. Ukoliko se odluči za potonju, poduzeće treba objaviti dodatnu informaciju o vrsti rashoda, uključujući rashode za amortizaciju materijalne i nematerijalne imovine, te troškove osoblja,¹ i time osigurati kvalitetu izvješćivanja.

U funkciji objavljivanja kvalitetnih informacija, prihode treba mjeriti po fer vrijednosti primljene naknade ili potraživanja, pri čemu se fer vrijednost definira kao poštena vrijednost, odnosno svota za koju se neko sredstvo može razmijeniti ili obveza podmiriti, između poznatih i spremnih stranaka u transakciji pred pogodbom.²

Kako su prihodi i rashodi obračunske kategorije, promatrano u kraćem razdoblju, one se ne poklapaju sa novčanim primicima i izdacima, odnosno novčanim tijekovima. U tom kontekstu govori se o obračunskoj osnovici za utvrđivanje prihoda i rashoda, odnosno njihovom evidentiranju u skladu sa načelom nastanka događaja. Što više, priznavanje prihoda moguće je tek onda kada je vjerojatno da će buduće ekonomske koristi sa sigurnošću pritijecati u poduzeće, i da se ove koristi mogu pouzdano izmjeriti. Spomenuto izravno utječe na realnost iskazanog financijskog rezultata i kvalitetu informacija.

Ukoliko navedeni uvjeti za priznavanje prihoda nisu zadovoljeni, priznavanje prihoda se odgađa, a u bilanci se, kroz odgođeno priznavanje prihoda, bilježi svojevrsna obveza. Prihode i rashode koji su nastali «danas», a odnose se na neko buduće razdoblje, valja vremenski razgraničiti, pri čemu ključnu ulogu imaju korektivna knjiženja. Korektivna knjiženja se provode na kraju svakog računovodstvenog razdoblja, a prije sastavljanja financijskih izvještaja, radi ispravka stanja na kontima bilance i evidentiranja promjena na kontima računa dobiti i gubitka. Propust da se učine korektivna knjiženja, primjerice knjiženje troškova amortizacije, rezultirao bi precijenjenom imovinom, podcijenjenim troškovima, precijenjenom dobiti, većim poreznim odljevima, manjom solventnošću, i drugim učincima koji bi nesporno umanjili kvalitetu prezentiranih informacija. Korektivna knjiženja su nužna za one transakcije koje utječu na rashode i prihode više od jednog računovodstvenog razdoblja. Ona pomažu ostvarenju ciljeva

¹ *MRS 1, Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), preuzeto iz Narodnih Novina, Knjiga III. Računovodstvo poduzetnika (ured. Habek, M.), 3. naklada, RRIF Plus, Zagreb, 2000., str. 46.

² *MRS 18, Prihodi*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 237.

računovodstva nastanka događaja. U tom smislu, korektivna knjiženja, sastavljena koncem obračunskog razdoblja, omogućuju uključivanje u račun dobiti i gubitka svih prihoda koji su realizirani u tom razdoblju i, prema načelu uzročnosti, svih rashoda koji su nastali pomažući ostvariti te prihode. Kao takva, korektivna su knjiženja značajna pretpostavka kvalitete informacija prezentiranih u financijskim izvješćima poduzeća.

Iako je upravo račun dobiti i gubitka, financijski izvještaj koji najzornije iskazuje financijski rezultat poslovanja poduzeća u nekom obračunskom razdoblju, treba podsjetiti da on daje tek približnu, a ne i točnu vrijednost dobiti. Razlog tome jesu različite pretpostavke i procjene prisutne u računovodstvenom procesu. Primjerice, kod pojedinih troškova, koji pokrivaju više od jednog računovodstvenog razdoblja, kao što su troškovi amortizacije, reklame, edukacije, i drugi, određivanje visine troškova koja bi razmjerno teretila prihode određenog računovodstvenog razdoblja češće je stvar subjektivne prosudbe računovođe, nego rezultat točne mjere, obzirom da spomenute kategorije nije moguće pouzdano izmjeriti. Spomenuto zorno ukazuje na senzibilnost jednog od temeljnih financijskih izvještaja i značaj svake njegove informacije na kvalitetu izvješćivanja.

Izveštaj o promjeni glavnice prikazuje sve stavke koje su u obračunskom razdoblju utjecale na promjenu veličine vlasničke glavnice poduzeća. Donedavno se o vlasničkoj glavnici izvješćivalo isključivo u okviru bilance i njezinih šest osnovnih pozicija, odnosno kroz upisani kapital, premije na emitirane dionice, revalorizacijske pričuve, pričuve, zadržani dobitak (preneseni gubitak), te dobitak (gubitak) tekuće godine. Spomenute pozicije bilance sadržavale su samo početno i zaključno stanje, dok promjene između tih vremenskih okvira nisu bile nigdje posebno zabilježene.

S ciljem kvalitetnijeg izvješćivanja, prije svega vlasnika, ali i ostalih korisnika financijskih izvještaja, pojavila se potreba za prezentiranjem svih značajnih promjena na poziciji glavnice unutar određenog vremenskog razdoblja. Ovim se izvještajem, stoga, prikazuju ne samo promjene glavnice nastale kroz ostvarenu dobit ili gubitak, te vlasničko ulaganje ili povlačenje, već i one nastale kao rezultat gospodarskih aktivnosti koje povećavaju ili smanjuju glavicu. U tom smislu, valja istaknuti učinke revalorizacije, tečajnih razlika s osnove ulaganja u inozemno poduzeće, te učinke promjena računovodstvenih politika ili ispravka temeljnih pogrešaka na promjenu veličine glavnice.

Izvještaj o promjeni glavnice može se prezentirati kroz dva temeljna oblika, oblik izvještaja o svim promjenama glavnice i oblik izvještaja o dobitima i gubicima koji nisu priznati u računu dobiti i gubitka, dakle oblik izvještaja o djelomičnim promjenama glavnice.³ Neovisno o obliku izvještaja o promjeni glavnice, moguće ga je u suštini razvrstati u tri osnovna dijela, dio koji se odnosi na kapitalne transakcije poduzeća s vlasnicima poduzeća, dio koji se odnosi na povećanja i smanjenja glavnice nastala kao rezultat uspješnosti poslovanja, te dio koji se odnosi na korekcije glavnice za nerealizirane i nepriznate dobitke i gubitke koje se sastoje od učinaka revalorizacije, učinaka promjena tečajeva stranih valuta po ulozima, te učinaka primjena računovodstvenih politika.

S motrišta njegova formalnog izgleda, može se uočiti da se spomenuti izvještaj sastoji također od tri osnovna dijela. U prvome se dijelu ističu stavke kapitala nastale kao posljedica uloženog i zarađenog kapitala. Iz tog je dijela izvještaja moguće sagledati informacije o zadržanoj dobiti, kao razlici između neto dobiti i dividendi. U drugome dijelu se prezentiraju stavke koje izravno, a ne putem računa dobiti i gubitka, utječu na promjene u veličini glavnice. Ovaj dio izvještaja sagledava dio glavnice koji je posljedica usklađivanja knjigovodstvene vrijednosti imovine sa fer, odnosno tržišnom vrijednosti. Konačno, u trećem se dijelu iskazuju stavke vezane uz promjene računovodstvenih politika te ispravke temeljnih pogrešaka koje izravno utječu na početno stanje zadržane dobiti. Valja napomenuti, da promjene računovodstvenih politika treba primjenjivati retroaktivno⁴, osim ako iznos usklađivanja nije moguće razumno utvrditi. Dakako, misli se na početno stanje zadržane dobiti najranije predočenog razdoblja, odnosno od dana nastanka transakcije. Na istovjetan način postupa se i s ispravcima temeljnih pogrešaka.

Iz svega navedenog, moguće je zaključiti da opisani financijski izvještaj, svojom informativnom snagom, bitno doprinosi kvaliteti financijskih izvještaja u cijelosti, kao i kvaliteti odluka donesenih temeljem njegovih informacija.

³ Napomena: Hrvatski odbor za računovodstvo i računovodstvene standarde (HORRS), kao tijelo nadležno za računovodstvene standarde u Republici Hrvatskoj, obvezuje na izvještaj o svim promjenama glavnice.

⁴ *MRS 8, Neto dobit ili gubitak razdoblja, temeljne pogreške i promjene računovodstvenih politika*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 104.

Izveštaj o novčanim tijekovima sastoji se od priljeva i odljeva novca i novčanih ekvivalenata. Novčani tijek pruža informacije o promjenama u financijskom položaju poduzeća, sumirajući novčane primitke i novčane izdatke istog obračunskog razdoblja nastale kao rezultat poslovnih, investicijskih i financijskih aktivnosti.

Informacije o novčanom tijeku moguće je pripremiti direktnom i indirektnom metodom izvješćivanja. Prema direktnoj ili izravnoj metodi, novčani priljevi i odljevi razvrstavaju se na poslovne, investicijske i financijske aktivnosti sumiranjem podataka o priljevima i odljevima temeljem računovodstvenih evidencija o prometima na novčanim računima i računima novčanih ekvivalenata. Kod indirektna ili neizravne metode neto novčani tijek od poslovnih aktivnosti utvrđuje se usklađivanjem neto dobiti ili gubitka za učinke promjena zaliha, potraživanja i obveza, za nenovčane stavke kao što su provizija, amortizacija, odgođeni porez, neraspoređena dobit, manjinski udjel i nerealizirani dobiti i gubici koji se priznaju u računu dobiti i gubitka, te za sve stavke čiji su novčani učinci investicijski ili financijski novčani tijek.

Značaj izvještaja o novčanom tijeku u procesu donošenja odluka evidentan je. Njegove informacije iskazuju neto povećanje ili smanjenje novca i novčanih ekvivalenata razdoblja (promjenu neto imovine), sposobnost poduzeća da svojim aktivnostima generira novac, kao i potrebu poduzeća za novcem, one omogućuju ocjenu financijske strukture poduzeća, procjenu ostvarenja novčanih tijekova u budućnosti, te usporedivost različitih subjekata eliminiranjem učinaka različitih računovodstvenih politika.

Povezanost temeljnih financijskih izvještaja je nesporna. Promjene koje se u obračunskom razdoblju javljaju na vrijednosti i strukturi imovine, obveza i glavnice imaju za posljedicu nastanak prihoda i rashoda, i obrnuto. Financijski rezultat, nadalje, izravno utječe na promjenu veličine glavnice koja se, kao takva, odražava i na izvještaj o promjeni glavnice i na bilancu. Povezanost bilance, računa dobiti i gubitka te izvještaja o promjeni glavnice proizlazi i iz samih definicija njihovih temeljnih kategorija.

Spomenute veze obuhvaćaju obračunske kategorije, za razliku od veza između početne bilance, izvještaja o novčanim tijekovima sastavljenog izravnom metodom i zaključne bilance koje obuhvaćaju novčane kategorije i odraz su novčanih tijekova. Naime,

povezanost bilance i izvještaja o novčanom tijeku odražava se kroz povećanje novca i novčanih ekvivalenata, iskazanih u okviru izvještaja o novčanim tijekovima, te povećanja nenovčanih oblika imovine, ili smanjenja obveza ili kapitala, iskazanih u okviru bilance, i obrnuto. No, osim na novčanoj osnovici, izvještaj o novčanim tijekovima može se, ukoliko se informacije pripremaju uporabom indirektna metode, temeljiti i na osnovici neto radnog kapitala. Tada je moguće sagledati i izravnu vezu između izvještaja o novčanim tijekovima i računa dobiti i gubitka, obzirom na obračunske kategorije koje ih povezuju kao što su neto dobit ili gubitak, te usklađivanja za nenovčane stavke, poput amortizacije i drugih.

Istaknuto zorno predočava značaj i povezanost informacija financijskih izvještaja, te opravdanost zahtjeva za njihovom kvalitetom, obzirom na ulogu koju imaju u procesu poslovnog odlučivanja. Konačno, u cilju njihova kvalitetnog tumačenja i razumijevanja, nužno je pripremiti računovodstvene politike i bilješke uz financijska izvješća.

Računovodstvene politike i bilješke uz financijska izvješća sadrže dodatne informacije korisne u interpretaciji prethodno spomenutih izvještaja, te prikazuju računovodstvene politike primijenjene na sve značajnije poslovne transakcije i događaje. Riječ je o informacijama koje se ne mogu razabrati iz prethodno spomenutih izvještaja, primjerice amortizacija pojedinih dijelova imovine, specifikacija dugoročnih obveza s pripadajućim kamatama, specifikacija vlasničke glavnice po pojedinim vlasnicima, i drugo, a koje izravno doprinose istinitoj, fer, pouzdanoj i nepristranoj slici financijskog položaja i uspješnosti poslovanja poduzeća. Bilješke mogu sadržavati čitav niz različitih podataka čiji sadržaj i struktura zavise o specifičnosti poduzeća, vrsti djelatnosti, organizacijskom obliku poduzeća, strukturi njegove imovine, obveza i kapitala, i drugo. Kao takve, one omogućuju dodatne analize poslovanja poduzeća neophodne za donošenje kvalitetnih odluka.

Struktura bilješki trebala bi biti postavljena sustavno, prema strukturi financijskih izvještaja koje pojašnjava, a svaka stavka u bilanci, računu dobiti i gubitka, izvještaju o novčanom tijeku i izvještaju o promjeni glavnice koja je detaljnije prikazana u bilješkama treba imati oznaku koja ju povezuje s pripadajućom bilješkom.⁵

⁵ MRS 1, *Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 48.

Forma bilješki nije posebno propisana, već se poduzeću ostavlja da samo oblikuje njihov izgled. Međutim, očekuje se da one budu prikazane određenim redoslijedom koji će pomoći korisnicima u razumijevanju financijskih izvještaja i usporedbi s financijskim izvještajima drugih poduzeća.

Iz bilješki mora biti jasno vidljivo da su financijski izvještaji sastavljeni prema međunarodnim računovodstvenim standardima. Ukoliko to nije slučaj, treba opisati svako pojedino odstupanje od standarda, razloge odstupanja te procijenjeni učinak odstupanja na iskazani rezultat poslovanja i financijski položaj poduzeća. Neprihvatljivi računovodstveni postupak ne može se opravdati objavljivanjem korištenih računovodstvenih politika, niti obrazložiti bilješkama uz takve pozicije.

Bilješka koja se odnosi na primijenjene računovodstvene politike trebala bi sadržavati tekuće informacije o temeljnim načelima i odabranim računovodstvenim politikama koje se primjenjuju na sve značajne transakcije u izvještajnom razdoblju, zatim dodatne informacije koje zahtijevaju pojedinačni računovodstveni standardi, a nisu objavljene u ostalim financijskim izvještajima te dodatne informacije koje nisu prezentirane u temeljnim financijskim izvještajima, ali su neophodne za fer i kvalitetno izvješćivanje.

Mogući redoslijed područja koja valja obuhvatiti računovodstvenim politikama nije determiniran redoslijedom računovodstvenih standarda, već funkcionalnim pristupom priznavanja elemenata financijskih izvještaja.⁶

Poduzeća mogu odabrati različite računovodstvene politike koje su utvrđene računovodstvenom teorijom i prihvaćene računovodstvenim standardima, a njihova objava mora biti sastavni dio financijskog izvješćivanja. Pri izboru i primjeni računovodstvenih politika valja voditi računa o načelima opreznosti, suštine važnije od oblika, te značajnosti, jer ona izravno utječu na kvalitetu informacija predočenih njihovim korisnicima.

⁶ Napomena: Računovodstvene politike trebale bi obraditi područje priznavanje prihoda, načela konsolidacije, poslovne kombinacije, zajedničke poduhvate, priznavanje i amortizaciju materijalne i nematerijalne imovine, kapitaliziranje troškova posudbe, dugoročne ugovore o izgradnji, ulaganja u nekretnine, financijske instrumente i uloge, najmove, troškove istraživanja i razvoja, zalihe, poreze, uključivo i odgođene poreze, rezerviranja, troškove mirovina, tečajne razlike, instrumente osiguranja od rizika (hedging), određivanje poslovnih i zemljopisnih segmenata i osnova za raspored troškova po segmentima, određivanje novca i novčanih ekvivalenata, računovodstvo inflacije i državne potpore; vidi: *MRS 1, Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 49.

Računovodstvene politike postavljaju se za područje internog informiranja i za područje eksternog informiranja. Eksterno informiranje usmjereno je na zadovoljenje informacijskih potreba eksternih korisnika i u našim je uvjetima determinirano, osim odrednicama međunarodnih standarda, također, i teorijom bilance, bilančnim načelima, standardiziranim metodama procjene imovine, te zakonskim propisima, prema kojima je forma bilance detaljno regulirana. Za potrebe internog informiranja, financijske izvještaje valja sastaviti po načelima koja će, neovisno o važećim zakonskim propisima, u potpunosti osigurati istinit i fer prikaz financijskog položaja i uspješnosti poslovanja poduzeća. Dakle, kada je riječ o internim korisnicima i internim računovodstvenim izvještajima, njihova je forma determinirana koncepcijom upravljačkog sustava i njemu prilagođenog sustava internog informiranja. Stoga, nema zapreke da se na području internog informiranja računovodstvene politike ne donose u skladu sa zahtjevima menadžmenta poduzeća.

I na području internog i na području eksternog informiranja, računovodstvene politike vode se kroz formu bilance, te njezin materijalni sadržaj. Forma bilance definirana je redoslijedom bilančnih pozicija, te većim ili manjim raščlanjivanjem i stupnjem agregiranja određenih bilančnih pozicija. Spomenuto osigurava veću ili manju jasnoću bilance, njezinu preglednost, te isticanje onih njezinih elemenata koji su korisniku financijskih izvještaja relevantni za donošenje poslovnih odluka. Na materijalni sadržaj bilance utječe se priznavanjem elemenata bilance, odnosno uključivanjem elemenata aktive i pasive u bilancu ukoliko zadovoljavaju kriterije postavljene za njihovo priznavanje. Iako je forma bilance i njezino prilagođavanje potrebama korisnika vrlo značajno, ipak je njezin materijalni sadržaj dominantan.

Na kraju valja dodati da se za potrebe upravljanja poduzećem, pored temeljnih financijskih izvještaja, sastavlja još niz raznih dopunskih izvještaja koji nemaju propisanu ili uobičajenu formu te koji nisu predmet ispitivanja od strane eksternih revizora, no koji uvelike doprinose razumijevanju stanja i uspješnosti poslovanja poduzeća, informiranosti korisnika i kvaliteti poslovne odluke. Obzirom da se zahtjevi menadžmenta od poduzeća do poduzeća uvelike razlikuju, obzirom na specifičnost njihova poslovanja, pripremaju se i različiti izvještaji, primjerice izvještaj po pojedinim centrima odgovornosti, izvještaj o usvajanju novog proizvoda, izvještaj o učinkovitosti rada pojedinih radnika, i drugi.

2.1.4. Mjerenje i priznavanje elemenata u funkciji kvalitete izvješćivanja

U suvremenom pristupu računovodstvu, potpuno je jasno da je sustav računovodstva kojemu se osnovica mjerenja elemenata financijskih izvještaja temelji na nabavnim vrijednostima, odnosno troškovima nabave ili povijesnim troškovima nezadovoljavajući i da zahtijeva promjene. Razvoj teoretske, a i praktične računovodstvene misli o tom pitanju kreće se od klasičnog, konvencionalnog do suvremenog računovodstva. Na području mjerenja elemenata financijskih izvještaja to u biti znači kretanje od troška nabave prema fer vrijednosti.

Valja naznačiti da se neki elementi financijskih izvještaja mogu relativno pouzdano izmjeriti, međutim neke se stavke zbog neizvjesnosti odvijanja poslovnih transakcija, odnosno nesavršenosti okružja u kojem poduzeće djeluje, ne mogu pouzdano izmjeriti, već ih treba procijeniti. Postupak razumne procjene neće umanjiti pouzdanost financijskih izvještaja. Međutim, ako razumna procjena nije moguća, stavku ne bi trebalo priznati u financijskim izvještajima, sve dok ne zadovolji kriterije priznavanja.

Priznavanje elemenata financijskih izvještaja je proces uključivanja stavki u bilancu ukoliko postoji vjerojatnost pritjecanja ili otjecanja budućih ekonomskih koristi iz poduzeća vezanih za tu stavku. Spomenuti proces obuhvaća i uključivanje stavki u račun dobiti i gubitka ukoliko se troškovi ili vrijednosti vezane za stavku mogu pouzdano izmjeriti. Iz spomenutog, proizlazi i temeljna razlika glede njihova priznavanja. Riječ je, naime, o procjeni vjerojatnosti pritjecanja ili otjecanja budućih ekonomskih koristi koja obilježava proces vrednovanja pozicija bilanci, te načelu nastanka događaja koje uvjetuje priznavanje pozicija računa dobiti i gubitka. Prihvaćena načela izravno utječu na kvalitetu informacija prezentiranih u okviru financijskih izvještaja.

Vjerojatnost ostvarivanja budućih ekonomskih koristi uključuje stupanj neizvjesnosti nastanka budućih ekonomskih koristi koje će pritjecati ili otjecati iz poduzeća, a koje ovise o okruženju u kojem poduzeće posluje. Procjena stupnja neizvjesnosti koji prati pritjecanje, odnosno otjecanje budućih ekonomskih koristi temelji se na raspoloživim podacima koje poduzeće ima u trenutku sastavljanja financijskih

izvještaja. Primjerice, potraživanje za posuđeni novac drugom poduzeću priznat će se u financijskim izvještajima kao potraživanje ako nema nikakvih naznaka da se potraživanje neće moći naplatiti. No, kod velikog broja pojedinačnih potraživanja, valja pretpostaviti da se neće moći naplatiti sva potraživanja, te bi trebalo priznati rashode koji će predstavljati očekivano umanjenje ekonomskih koristi od potraživanja.

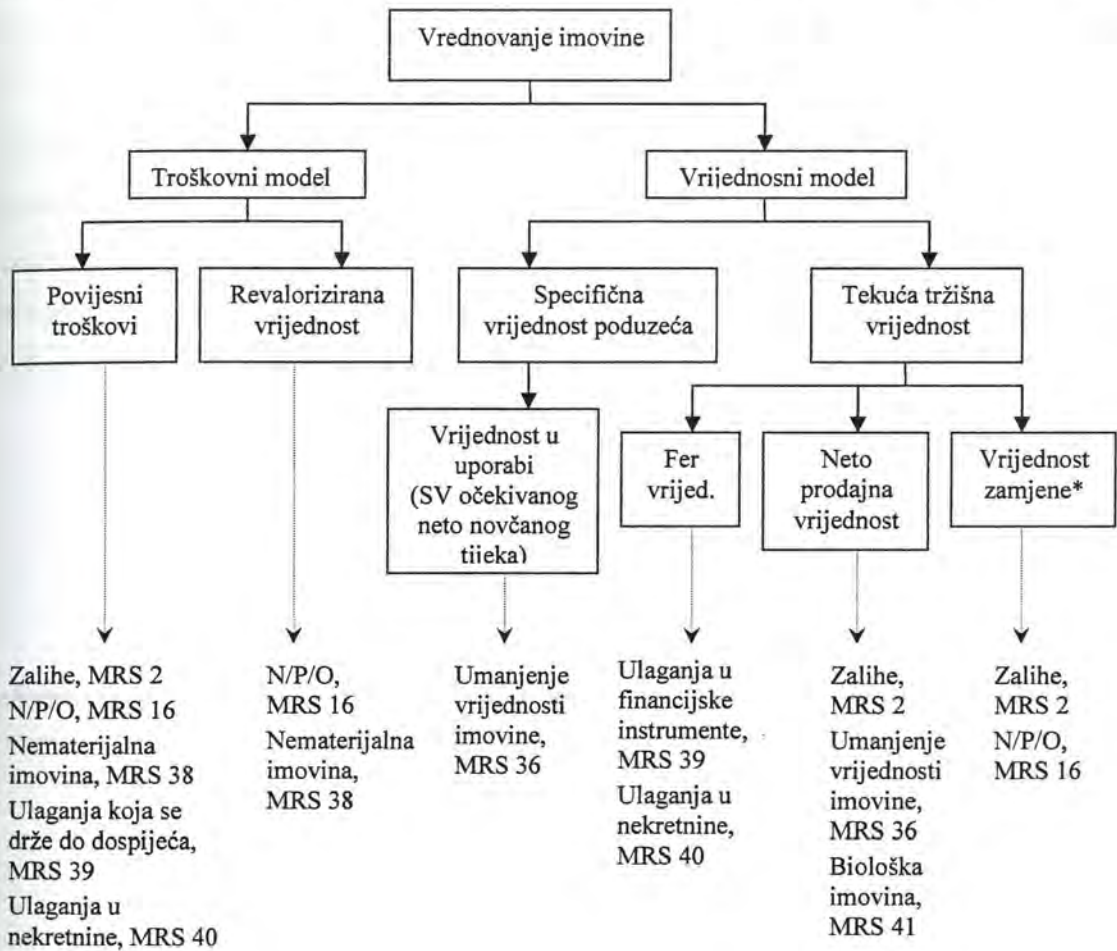
Kao što je moguće uočiti, izbor odgovarajućeg općeprihvatljivog računovodstvenog modela u sastavljanju temeljnih financijskih izvještaja vrlo je složen proces, što potvrđuju brojne rasprave i polemike kako stručnih tijela za računovodstvene standarde, tako i šire računovodstvene i akademske javnosti, pri čemu područje mjerenja, procjenjivanja, te priznavanja stavki u financijske izvještaje i dalje ostaje krucijalni problem u području računovodstva.

Mjerenje elemenata financijskih izvještaja, kao proces određivanja novčane svote po kojoj će se stavke priznati u financijskim izvještajima, zahtijeva definiranje određene osnovice mjerenja. Postoje mnoge osnovice mjerenja i brojne varijacije njihovih kombinacija. Standardne osnovice mjerenja jesu troškovi nabave (povijesni troškovi), tekuća tržišna vrijednost (troškovi zamjene), neto prodajna vrijednost (ostvariva, utrživa vrijednost), sadašnja vrijednost očekivanog neto novčanog tijeka, likvidacijska vrijednost, fer vrijednost i nadoknativa vrijednost. Spomenute osnovice mjerenja moguće je grupirati u dvije temeljne skupine, one koje se temelje na troškovima stjecanja i one koje polaze od vrijednosti elemenata financijskih izvještaja (cf. shema 1).

Iz sheme moguće je uočiti da se imovina, ali i obveze poduzeća mogu mjeriti i vrednovati različitim metodama, pri čemu ne postoji jedino i najbolje rješenje. Ono što odabrana osnovica mjerenja treba osigurati jest zadovoljenje potreba korisnika financijskih izvještaja u funkciji njihova kvalitetnog odlučivanja.

Ograničavajući čimbenik selekcije kriterija vrednovanja trebao bi biti istinita i fer prezentacija financijskog položaja i uspješnosti poslovanja poduzeća, pouzdanost osnovice mjerenja i jednostavnost uporabe.

Shema 1: Moguće metode vrednovanja imovine klasificirane kroz troškove i vrijednost

Izvor: Nobes, C. & Parker, R.: *Comparative International Accounting*, Eight edition, Financial Times - Prentice Hall, 2004., str. 119.

Napomena: * dopuna autora prema odrednicama računovodstvenih standarda.

Konačno, odabir novčane jedinice kojom će se mjeriti i iskazivati pozicije financijskih izvještaja usko je povezan s kretanjem razine cijena u nacionalnom gospodarstvu. Ovaj odabir pretpostavlja izbor između nominalne novčane jedinice kojoj se kupovna moć kroz vrijeme mijenja, i jedinice konstantne kupovne moći na koju se ova prva može svesti množenjem s indeksom promjene opće kupovne moći. Ovakvim se prepravljanjem transakcije ne mijenjaju, već samo iskazuju u drugačijim jedinicama mjere.

2.2. POVIJESNA, TERITORIJALNA I INSITUCIONALNA UVJETOVANOST MODELA FINANCIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA

U nastavku je dan kratki opis povijesti računovodstvene regulative i financijskoga izvješćivanja na našim prostorima. Istaknute su temeljne razlike u izvješćivanju uvjetovane teritorijalnošću, društvenim, ekonomskim te kulturološkim naslijeđem države. Poglavlje se zaokružuje prezentiranjem financijskoga izvješćivanja u svjetlu današnjice, obilježenog procesom globalizacije. Spomenuto nameće zahtjev za standardizacijom računovodstvenih rješenja kao temeljnim uvjetom sveopće kvalitetne komunikacije suvremenih poduzeća.

2.2.1. Razvoj računovodstva, računovodstvene regulative i financijskoga izvješćivanja u državama Europe i Hrvatskoj

U nastavku rada ističu se najznačajniji povijesni trenutci koji su obilježili razvoj računovodstva na našim prostorima.

2.2.1.1. Razvoj računovodstva na prostoru Europe

Prvi tragovi računovodstva i prve knjigovodstvene bilješke sežu u daleko antičko doba. Razvoj trgovine, robno novčanih odnosa i kreditiranja nametnuo je zahtjev za prvim pismenim evidencijama. Još je u Babilonu, u XX. stoljeću prije naše ere, kralj Hamurabi smatrao za potrebnim zabilježiti brojne trgovinske i kreditne transakcije koje su obilježavale ekonomski život antičkih naroda.⁷

Razdoblje između VII. i V. stoljeća p. n. e. obilježeno je naglim razvojem trgovine i bankarstva, najprije na prostoru Grčke, koji utjecaj se postepeno proširio na Egipat, te Rim. Mnogobrojni bankarski poslovi i sve veća klijentela zahtijevali su preciznu evidenciju nastalih poslovnih transakcija i zaključenih ugovora. Najčešće bankarske usluge odnosile

⁷ Napomena: Jedna takva odredba Hamurabijeva zakona upućuje na prve tragove knjiženja: *Kada trgovac preda komisionaru žito, vunu, ulje ili bilo koju drugu robu za prodaju, komisionar treba zapisati i trgovcu dati novac. Za novac koji je predao trgovcu, komisionar treba primiti priznanicu*; vidi: Teofanović, R.: *Istorija i teorije knjigovodstva*, Biro za izradu obrazaca, izdavačko-štamarsko preduzeće Bg, 1955., str. 8.

su se na odobravanje zajmova uz kamatu, ugovore o štednji, kaucije i garancije, te naplate i isplate po nalogu klijenata. Postoje tvrdnje da su u to vrijeme, u Grčkoj, bankari vodili dvije vrste evidencija. Prva knjiga, *ephemeride*, predstavljala je vrstu žurnala u koju su se kronološkim redoslijedom zapisivale nastale poslovne transakcije, dok je druga knjiga, *trapezitica grammata*, sadržavala konta klijenata prema njihovim imenima.⁸ Razvoj knjigovodstvene evidencije u rimskoj državi potaknuli su razvijeni kreditni odnosi, te posuđivanje novca uz veliku kamatu, do 50%. Potonjom su se aktivnošću bavili ne samo bankari, već i bogati robovlasnici, vitezovi, filozofi, govornici i drugi. Knjiga poslovne evidencije koja obilježava ono doba rimske republike bila je *Codex accepti et expensi*.⁹ Služila je za evidenciju financijskih transakcija između banaka i privatnih lica, prikazivala odnose sa vanjskim svijetom, pravne postupke, te bila dokazni materijal na sudu.

U ranom srednjem vijeku, obilježenom pohodima Barbarosa i zamiranjem svih oblika privredne djelatnosti, zamire i potreba za njihovom knjigovodstvenom evidencijom. Tek s razvojem talijanskih gradova kasnog srednjeg vijeka, Venecije, Pizze, Genove i drugih, dolazi do sve veće potrebe za vođenjem knjiga, te izgrađivanja knjigovodstva u cjeloviti sustav poslovne evidencije.

Najstariji sačuvani dokaz jednostranog knjigovodstva potječe iz 1211. godine. Riječ je o dvije sačuvane stranice glavne knjige bankara iz Firence iz kojih se može sagledati obračun i naplata potraživanja. Iz XIII. je stoljeća sačuvano 18 knjiga poslovne evidencije, a iz XIV. stoljeća već nekoliko stotina.¹⁰ S prijelaza XIII. na XIV. stoljeće, u poslovnim je knjigama trgovačke kuće Francesco di Marco, iz Firence, moguće zamijetiti evidenciju ne samo potraživanja i obveza, već i pojedinih stavki imovine, prije svega gotovine i robe, te sitnih kućnih izdataka.

Najstarije poslovne knjige dvojnog knjigovodstva sežu u kasno XIV. stoljeće. Tako je upravo iz jedne od knjiga trgovačke kuće Francesco di Marco iz 1386. godine moguće zamijetiti istovremeno bilježenje iste poslovne transakcije na kontima suprotna značaja.

⁸ Ibidem, str. 9.

⁹ Ibidem, str. 10.

¹⁰ Ibidem, str. 13.

Rano XV. stoljeće obilježeno je prvim inventurama, te težnjom za realnijim prikazivanjem imovine, prije svega vrijednosti nekretnina, opreme, robe te potraživanja. Sastavlja se prva bilanca koja je iskazivala ne samo vrijednost ukupne imovine, već i ostvaren poslovni rezultat. Temeljem prezentirane vrijednosti imovine, javne su vlasti utvrđivale porezne obveze trgovačkih društava. Spomenuto je utjecalo na prve manipulacije i iskrivljavanje podataka o stanju i uspjehu poslovanja.

Povijest računovodstvene misli srednjega vijeka obilježena je i prvim pisanim djelom o temeljima dvojnog knjigovodstva. Autor prvog takvog rada bio je 1458. godine dubrovčanin Benedikt (Beno, Benko) Kotruljević (Kotruljić).¹¹

Citat : Benedikt Kotruljević, 1458. godina

...Vođenje urednog knjigovodstva treba povjeriti mladom i vještom knjigovođi, jer češ u protivnom imati nered u poslovanju. Onaj koji ne cijeni pero i uredne zapise poslovnih događaja i stanja, nije dobar trgovac...

Bilo je to u doba renesanse kad se, nakon dugog razdoblja stagnacije izazvanog propašću antičke civilizacije i opće kulturne barbarizacije, u Europi postupno obnavljala trgovina i gospodarstvo, a Italija iznova postajala njezino novo kulturno i gospodarsko središte, osobito njena bogata pokrajina Lombardija. Tada su se unosnim depozitnim i kreditnim poslovima već bavili, unatoč crkvenim zabranama, mnogi vladari, velikaši, samostani i bogatiji trgovci, nalazeći svoja specifična rješenja u području knjigovodstva. U komercijalno-financijsko poslovanje, ali i u traganje za kršćanskom trgovačkom i novčarskom etikom i poslovnom korektnošću, uključili su se i crkveni i svjetovni uglednici diljem Hrvatske, osobito u Dalmaciji i Dubrovačkoj Republici. Njezin ugledni građanin, Benko Kotruljević (u latinskim izvorima Benedictus Cotrulius) vrlo je rano imao priliku upoznati problematiku trgovanja i bankovnog plaćanja poslovnih transakcija, od početnog

¹¹ Benko Kotruljić rođen je 1416. u Dubrovniku koji je u to doba, kao samostalna republika, bio centar trgovine, osobito plemenitih metala, i nadaleko poznat po svojoj proizvodnji tekstila. Kotruljići su bili trgovci koji su se u Dubrovniku naselili 50-tih godina 14. stoljeća. Benkov otac trgovao je sa Bosnom, Srbijom, ali i s Italijom i Španjolskom. Benko je svoje školovanje započeo u Dubrovniku, a nastavio ga studirajući filozofiju i pravo u Italiji (u Bologni ili Napulju - kontradiktorni izvori). Vratio se u rodni Dubrovnik 1436. nakon smrti svoga oca kako bi nastavio njegov obrt trgovanja vunom. Uglavnom je trgovao sa Napuljem i Barcelonom. U razdoblju od 1448. do 1453. živio je naizmjenice u Dubrovniku i Napulju, gdje je vodio trgovačke poslove. Godine 1453. sa svojom obitelji seli u Napulj gdje upravlja kovačnicom novca do svoje smrti, 1469. godine.

razvoja europskog bankarskog prometa do velike živosti, koju je u taj proces unijela nova praksa kreditnog pisma (*carta bianca*), kreditiranja trgovaca i obrtnika s razrađenim odnosima kamatnjaka, i drugo. Strani pomorski i kontinentalni trgovci intenzivno posluju s našim lukama i trgovačkim gradovima u unutrašnjosti, donoseći nam svoje poslovne običaje, koje je prvi u Europi i u tadašnjem svijetu kritički analizirao i sistematizirao Benko Kotruljević u svom kodeksu najvažnijih poslovnih zakonitosti, uključujući tu i svoj sustav dvojnog knjigovodstva. Tu prvu europsku knjigu o važnom izumu napisao je dubrovački trgovac i erudita, Hrvat Benedikt Kotruljević 1458. godine, pod naslovom «O trgovini i savršenom trgovcu»¹², koja je poznata po svom XIII. poglavlju gdje je postavio načela dvojnog knjigovodstva i iznio metode bilježenja transakcija.

Zbog sporog prodora Gutenbergova izuma i kolegijalne zavisti suvremenika, knjiga je ostala u rukopisu sve do 1573. godine, kada je konačno, 115 godina nakon svoga nastanka, tiskana u Veneciji u više izdanja. Do tada, te još mnogo duže, Luca Pacioli smatrao se ocem knjigovodstva.¹³

Trajna vrijednost toga dijela nije samo u promociji dvojnog knjigovodstva, već također i u utvrđivanju prvih svjetskih pravila poslovnog morala i moralnog lika trgovca, bankara i računovođe. Nakon uporne borbe, znanstveno je potvrđena neupitnost njezinog primata u odnosu na neke kasnije autore, plagijatore i prepisivače, zbog kojih su mnoge enciklopedije europskih naroda ignorirale Kotruljevićev primat i pripisivale ga mnogo kasnijim autorima. Još je čudnije da se ni danas u Hrvatskoj ne zna mnogo više o tom našem velikanu, iako je reprint njegove knjige objavljen još 1975. godine.¹⁴ Kasnije pronađeni Benkovi rukopisi «Umijeće trgovanja», koji datiraju iz 1475. godine, obrađuju evidencije svakodnevnih poslova kao što su trgovački i razni posrednički poslovi, opisuju tovarni list, mjenice, te ostala sredstva osiguranja plaćanja, koji rukopis je najstariji primjerak dnevnika i knjigovodstvenih stavaka. Benkovi postulati i pravila dvojnog knjigovodstva, postavljeni prije više od 500 godina, održali su se sve do danas.

¹² Napomena: Izvorni naslov djela bio je «*Della mercatore et del mercante perfetto*».

¹³ Njegovo je djelo «*Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita*» objavljeno već 1494. godine u Veneciji, te pruža prvi tiskani dokaz o knjigovodstvu.

¹⁴ Runjić, A.: *O Benku Kotruljiću*, Nakladnikov znak, Zagreb, 1975.

Citat : Benedikt Kotruljević, 1458. godina

... Stoga opominjem i podstičem svakog trgovca da nastoji dobro i uredno voditi svoje knjige, a tko to ne zna, neka se potrudi naučiti ili neka drži sposobnog mladića knjigovođu. Inače će u tvojim poslovima nastati kaos i babilonske zbrke...

Istraživanje povijesti računovodstvene regulative, u smislu zakonskih propisa ili profesionalnog reguliranja računovodstva, seže u vrijeme vladavine kralja Louisa XIV., dakle 17. stoljeće, i Francusku. Najvažniji doprinos u propisivanju obveze sastavljanja bilance i računa dobiti i gubitka tog vremena dali su Jacques Savary i Jean-Baptiste Colbert donošenjem Trgovačkog zakona (Ordonnance du Commerce) 1673. godine.¹⁵ Ovaj francuski trgovački zakon obvezivao je na vođenje računovodstvenog dnevnika, pisane korespondencije i godišnjeg inventara.¹⁶ Temeljem istog zakona, usvojen je 1809. godine Napoleonov trgovački zakon koji je bio osnova za izradu trgovačkog zakonodavstva u ostalim državama Europe, primjerice, Belgiji, Nizozemskoj, Švedskoj i Njemačkoj, dok Ujedinjeno Kraljevstvo, kao tada najrazvijenija država Europe, nije preuzela kontinentalni model francuskog trgovačkog zakona, već gradi vlastiti model računovodstvene regulative. To je ujedno početak ili prva faza procesa harmonizacije računovodstvene regulative na prostorima Europe koja je svoje ishodište nedvojbeno imala u trgovačkim zakonima.

Razvoj harmonizacije računovodstvene regulative na europskom prostoru može se podijeliti u tri faze:¹⁷ (1) faza Napoleonovih zakona (Trgovački zakon), (2) faza direktiva (IV. i VII. direktiva), (3) faza računovodstvenih standarda (US GAAP-ova i MRS-ova).

Prva faza harmonizacije računovodstvene regulative otpočela je s Napoleonovim trgovačkim zakonom kojeg, u potpunosti ili u većoj mjeri, usvaja veliki broj država kontinentalne Europe. Isti zakon propisuje, kao što je već rečeno, obvezu sastavljanja bilance i izvještaja o dobiti. Nešto kasnije, u izmjenama trgovačkog zakona iz 1867.

¹⁵ Norstrom, C.: *Jacques Savary and Le Partaif Negociant*, Seventh Conference on Accounting and Management History, Saint-Nazaire, 2001., str. 22..

¹⁶ Walton, P. J.: *Company Law and accounting in nineteenth century Europe*, European Accounting Review, London, 2, 1993., str. 288.

¹⁷ Gulin, D.: *Obilježja i razvoj računovodstvene regulative u svijetu i kod nas*, Računovodstvo, revizija i financije u suvremenim gospodarskim uvjetima, 36. simpozij, Pula, svibanj 2001., Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika (ured. Tadijančević, S.), Zagreb, 2001., str. 15.

propisana je za dionička društva obveza sastavljanja polugodišnjeg obračuna, koji bi trebao biti raspoloživ za reviziju.

Nakon više od sto godina, usvajanjem direktiva tadašnje Europske zajednice 1978., otpočinje druga razvojna faza računovodstvene regulative na europskom prostoru. Slobodan protok roba, kapitala i ljudi zahtijevao je razvoj zajedničkih institucija i prilagođavanje nacionalnih regulativa. Usvajanjem direktiva dogovaraju se pravni instrumenti harmonizacije tadašnje Europske zajednice. Obzirom na rastući broj poduzeća različitih država koje su ulazile u međusobne poslovne odnose, sve je više dolazila do izražaja potreba za usklađivanjem i njihova računovodstvenog aspekta poslovanja. Dio spomenutih direktiva obuhvatio je, stoga, područje računovodstva (IV. i VII.), te revizije (VIII.). Uslijedio je proces usklađivanja nacionalnih zahtijeva sa spomenutim direktivama. Između postojećih članica, Italija je 1991. posljednja uskladila svoje računovodstvene regulative s IV. i VII. direktivom, tada već, Europske Unije. Ubrzo zatim, uočavaju se nedostaci i ograničenja obiju direktiva koji se, prije svega, odnose na veliki broj alternativnih rješenja, te nepokrivenost specifičnih računovodstvenih područja odgovarajućim računovodstvenim rješenjem, primjerice, pitanja koja se odnose na izvještaj o novčanim tijekovima, najam, promjene tečajeva stranih valuta, izvedene financijske instrumente i brojna druga područja.

Treća faza harmonizacije računovodstvene regulative veže se uz Objavu Komisije EU vezanu za rješavanje sve većih razlika u računovodstvenim rješenjima koja proizlaze iz direktiva EU i odrednica računovodstvenih standarda najznačajnijih svjetskih tijela.¹⁸ S tim u svezi, Komisija EU donijela je interni akt kojim obvezuje poduzeća, prisutna na međunarodnim tržištima, sastavljati dva tipa cjelovitih financijskih izvješća, jedan, koji bi bio usklađen sa odrednicama direktiva, te drugi, koji bi bio usklađen sa zahtjevima međunarodnih financijskih tržišta. Spomenuto se, kao što to potvrđuje sljedeći primjer, slučaj njemačkog industrijskog giganta *Daimler Benz-a*, nije pokazalo najboljim rješenjem,

¹⁸ Napomena: U studenome 1995. Komisija EU je objavila novu politiku računovodstvene harmonizacije pod naslovom "*Accounting Harmonization: A new strategy vis-à-vis international harmonization*".

a financijski su izvještaji znali odražavati u potpunosti različite slike stanja i uspješnosti poslovanja poduzeća.¹⁹

S ciljem daljnje harmonizacije računovodstva pokrenute su studije istraživanja razlika između direktiva i međunarodnih računovodstvenih standarda koje je 1994. izradila FEE, *Europska federacija računovođa*,²⁰ a potom, krajem 1997. i Komisija EU.²¹ Zaključci obju studija potvrđuju da su spomenute razlike u svim područjima računovodstva koje reguliraju direktive minorne, osim u području konsolidacije, dok temeljni problem predstavlja preveliki broj alternativnih rješenja koja izravno narušavaju cilj harmonizacije i nepokrivenost velikog broja specifičnih računovodstvenih područja.

Rastuće potrebe poslovnih subjekata u svim segmentima poslovanja utjecale su na postavljanje sve većih zahtjeva i ispred računovodstvene struke, u pravcu reguliranja sve većeg broja različitih računovodstvenih područja na koja direktive nisu imale odgovor. S tim u svezi, uslijedio je razvoj vlastitih, nacionalnih računovodstvenih standarda, kao što je to bio slučaj, primjerice, Slovenije, Italije, Njemačke, Velike Britanije, te prihvaćanje međunarodnih računovodstvenih standarda, kao što je to učinila naša država i brojne druge.

Zbog složenosti promjena koje se događaju u suvremenom poslovanju i okruženju poduzeća, problematika koju obrađuju računovodstveni standardi vrlo je složena, te ne čudi što jednom doneseni standardi nisu zauvijek dani. Sukladno navedenim promjenama, u cilju povećanja kvalitete financijskih izvještaja, mijenjaju se, dopunjuju i ukidaju pojedine odrednice tih standarda, kao i cijeli standardi. U cilju standardizacije računovodstvenih postupaka na svjetskoj razini, odnedavno se donose i objavljuju i novi *međunarodni standardi financijskog izvješćivanja*. S tim u svezi, prethodne tri faze moguće je danas

¹⁹ Svjetski vodeće poduzeće u području transportne tehnologije, *Daimler Benz*, prva je njemačka tvrtka koja je, obzirom na prelazak na međunarodno tržište vrijednosnica u New Yorku, bila obvezna pripremiti svoje financijske izvještaje u skladu s američkih GAAP-ovima. Umjesto pozitivnog financijskog rezultata od 615 mlrd DEM, iskazanog prema njemačkom trgovačkom zakonu usklađenom s IV. i VII. direktivom EU, postupanje u skladu s američkim standardima pokazalo je financijski gubitak od 1.6 mlrd DEM, te rezultiralo nepovjerenjem međunarodnih investitora i privremenim padom tržišnih cijena njegovih dionica, vidi: <http://www.rotman.utoronto.ca/cmi/papers/paper1-6.htm>, 13.5.2004.

²⁰ Whittington, G. & Thorell, P.: *The harmonization of accounting within the EU: problems, perspectives and strategies*, European Accounting Review, London, 2, 1994., str. 227.

²¹ Flower, J.: *The future shape of harmonization: The EU versus the IASC versus the SEC*, European Accounting Review, London, 2, 1997., str. 287.

nesporno dopuniti i četvrtom fazom računovodstvene harmonizacije koja podrazumijeva proces usklađivanja računovodstvenih postupaka, procedura, načela i pretpostavki na svjetskoj razini, te postavljanje tzv. «zlatnih standarda» za globalne razmjere.

2.2.1.2. Razvoj računovodstva u Republici Hrvatskoj

Ne razmatrajući ranije faze razvoja računovodstva u uvjetima društvenog vlasništva, te odluku o Jednoobraznom računovodstvu iz veljače 1945., valja dodati da je značajan iskorak u procesu harmonizacije računovodstvene regulative bio usvajanje Zakona o računovodstvu 1989.,²² koji zakon je preuzela i Republika Hrvatska nakon stjecanja neovisnosti 1991., te koji je ostao na snazi do konca 1992. godine.

Temeljna obilježja računovodstvenog sustava do konca 1992. bila su:²³ a) sustav dvojnog knjigovodstva kao temelj knjigovodstvene evidencije, b) jednoobrazno računovodstvo i jedinstveni propisani kontni plan za sva društvena poduzeća, c) unifikacija financijskih izvještaja, bilance stanja i bilance uspjeha, osigurana jednoobraznim računovodstvom, d) dohodak, kao kategorija uspješnog poslovanja društvenih poduzeća do 1989., odnosno kao razlika između ukupnog prihoda i utrošenih sredstava, koja skupina nije uključivala plaće zaposlenih, već su one bile element raspodjele dohotka, e) dobit, kao kategorija uspješnosti poslovanja prema Zakonu o računovodstvu iz 1989., odnosno kao razlika između ukupnog prihoda i ukupnih rashoda u koje su uključeni i troškovi plaća.

Do 1992. godine, prihvaćanjem vlastitih računovodstvenih politika i metoda procjena, menadžment poduzeća je donosio presudna pravila za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja. Interesi vlasnika poduzeća, uz napomenu da je u to vrijeme najveći vlasnik većine poduzeća bila država i njezine ustanove, bili su u cijelosti nezaštićeni. Također, tržište vrijednosnih papira bilo je potpuno nerazvijeno, a nisu bili dovršeni ni mnogi drugi procesi institucionalnog ustrojavanja tržišnih segmenata poput poreznog zakonodavstva, trgovačkog zakonodavstva, i drugo.

²² Napomena: Zakonom o računovodstvu iz 1989. «vraćena» je dobit kao kategorija poslovnog rezultata.

²³ Gulin, D.: *Obilježja i razvoj računovodstvene regulative u svijetu i kod nas*, Op. cit., str. 23.

U takvim uvjetima, direktori su, većinom samostalno i samovoljno određivali veličinu dobitka, tada dohotka, jednostavnim precjenjivanjem ili podcjenjivanjem stavki imovine i obveza. Veličine koje su se iskazivale u financijskim izvještajima nisu proizlazile iz dosljedne primjene računovodstvenih politika, računovodstvenih standarda, metoda i načela evidentiranja poslovnih transakcija, već su odgovarale trenutačnim potrebama i osobnim interesima potpuno samostalnih, u smislu donošenja odluka, pojedinaca.

Menadžment računovodstva, obzirom da je bio primarno opterećen egzistencijalnim problemom zaštite vlastitog radnog mjesta, nije ulazio u sukob s upravom. Stručni prosvjedi zbog izražavanja sumnje u kvalitetu financijskih izvještaja, bili su prava rijetkost. Poslovne knjige i financijski izvještaji prilagođavali su se ostvarenju individualnih ciljeva direktora na različite načine, bilježenjem poslovnih promjena koje nije bilo u skladu s načelom nastanka događaja, nedosljednom primjenom i odstupanjem od usvojenih računovodstvenih politika bez objave utjecaja promjena na financijski rezultat poslovanja, nepravilnim tumačenjem i nepravilnom primjenom računovodstvenih standarda.

Uspostavom primjerene vlasničke strukture s precizno izraženim interesima, te uspostavom kontrolne funkcije nadzornog odbora, omogućeno je da se u mnogim poduzećima bitno promjeni položaj uprave. Također, donošenjem odgovarajućih zakona i usvajanjem računovodstvenih standarda uvedena je odgovornost uprave i nadzornog odbora za štete koje može imati poduzeće zbog netočnog ili nepotpunog financijskog izvješća.

Prijelomna godina za harmonizaciju hrvatske računovodstvene prakse obilježena je stupanjem na snagu novog Zakona o računovodstvu, 1.1.1993. Do tada singularan sustav financijskoga izvješćivanja i predaja financijskih izvještaja u SDK, *Službu društvenog knjigovodstva*, koja je imala isključivi nadzor nad poslovanjem poduzeća, prerasta u dualni sustav financijskoga izvješćivanja. Isti sustav obilježava sastavljanje dva tipa financijskih izvješća. Prvi, usmjeren potrebama poreznog zakonodavstva, dostavlja se državnim institucijama, poreznoj upravi i sl., dok se drugi priprema za potrebe ostalih vanjskih korisnika kao što su dioničari, vjerovnici, i dr. Istim zakonom propisana je obveza sastavljanja i prezentiranja financijskih izvještaja u skladu s međunarodnim računovodstvenim standardima.

Osnovna obilježja Zakona o računovodstvu iz 1992. mogu se sažeti u nekoliko najznačajnijih elemenata:²⁴ a) kontni plan nije propisan, već se njegova razrada prepušta svakom pojedinom poduzeću u skladu s njegovim specifičnim potrebama, pri čemu je nužno osigurati propisane pozicije bilance, te računa dobiti i gubitka, b) propisan je okvirni sadržaj temeljnih financijskih izvještaja, bilance i računa dobiti i gubitka, prema odrednicama IV. direktive EU, c) propisana su osnovna načela procjenjivanja, u skladu s odrednicama IV. direktive EU, d) poduzeća se obvezuju na izravnu primjenu međunarodnih računovodstvenih standarda, a u cilju njihova praćenja, usklađivanja i objašnjavanja osnovan je *HORRS*, e) propisana je konsolidacija financijskih izvještaja subjekata koji imaju kontrolu ili više od 50% udjela u podružnicama, f) propisana je godišnja revizija financijskih izvještaja svih velikih i srednje velikih društava, te revizija financijskih izvještaja malih društava svake treće godine.

Iako danas, nakon više od dvanaest godina, od kada je stupio na snagu spomenuti zakon, nije moguće posebno pohvaliti hrvatsku računovodstvenu javnost, valja istaknuti da pozitivni pomaci postoje, te da su oni posebice prisutni kod hrvatskih javnih trgovačkih društava koja kotiraju na domicilnom i stranom tržištu vrijednosnica.

Nesporno jest, da spomenuto nije dovoljno, te da poduzećima Republike Hrvatske predstoje brojni napor na putu ulaska u integracijske procese i suvremena tržišta kapitala. No, obuhvaćena procesom globalizacije, Hrvatska će morati udovoljiti zahtjevima koje joj u području računovodstva nameću ostale razvijene države Europe i svijeta.

2.2.2. Razlike u računovodstvenim praksama uvjetovane društvenim, kulturološkim i teritorijalnim okolnostima

Kao što različiti narodi imaju različite povijesti, vrijednosti i političke sustave, tako imaju i različite razvojne putove financijskoga računovodstva. Doista, ne postoje dvije države sa istim računovodstvenim praksama. U tom smislu, ističu se elementi poslovnog okruženja države koji izravno utječu na oblikovanje njezine računovodstvene prakse. Što

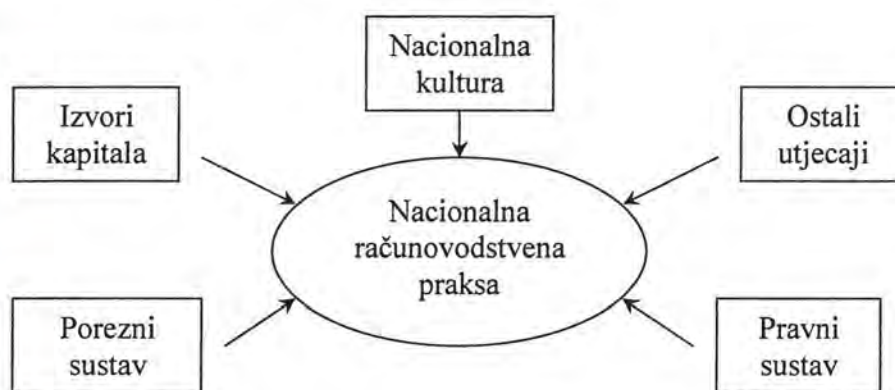
²⁴ Ibidem, str. 24.

više, ističući razlike u međunarodnim računovodstvenim praksama, analizirajući uzroke njihova nastanka te klasificirajući računovodstvene prakse u skladu s odgovarajućim kriterijima, moguće je spoznati početke, kao i prepreke procesa njezine harmonizacije.

2.2.2.1. Uzroci razlika u međunarodnim računovodstvenim praksama

Kao što je moguće sagledati iz sljedeće sheme, na razlike u međunarodnim računovodstvenim praksama utječe pravni sustav, izvori kapitala, porezni sustav, nacionalna kultura, te ostali čimbenici uvjetovani povijesnim događanjima (cf. shema 2).

Shema 2: Uzroci razlika u računovodstvenim praksama

Izvor: Roberts, C., Weetman, P., Gordon, P.: *International Financial Accounting – a comparative approach*, Financial Times Pitman Publishing, London, 1998., str. 21..

Iako pojedini autori proširuju prethodnu klasifikaciju za dodatne čimbenike koji uzrokuju razlike u međunarodnim računovodstvenim praksama kao što su, primjerice, inflacija, priroda računovodstvene profesije i značaj računovodstvene teorije,²⁵ ili inflacija, stupanj ekonomskog razvoja, te razina obrazovanja računovođa,²⁶ u nastavku se detaljnije objašnjavaju čimbenici prezentirani prethodnom shemom.

²⁵ Nobes, C. & Parker, R.: *Comparative International Accounting*, Eight edition, Financial Times - Prentice Hall, 2004., str. 16.

²⁶ Choi, F. D. S. & Meek, G. K.: *International Accounting*, Fifth edition, Pearson Prentice Hall, 2005., str. 50.

S motrišta *pravnog sustava* koji utječe na ustroj računovodstva, valja razlikovati države koje imaju legalističku i one koje imaju nelegalističku orijentaciju. Nelegalistički pristup imanentan je državama koje primjenjuju običajno pravo. U takvim državama računovodstvo ne ovisi o zakonima, već računovodstvena pravila uređuju profesionalni računovođe, odnosno privatni sektor. Zadatak je pravnog sustava postaviti tek pravni okvir, a ne i formirati opća računovodstvena pravila. Legalistički se pristup može naći u državama koje provode kodificirano ili zakonodavno pravo. Za razliku od običajnog prava, sustav zakonodavnog prava ima zadaću donijeti pravila u području računovodstva i financijskoga izvješćivanja. U takvim državama, računovodstvena su pravila obuhvaćena nacionalnim zakonima, a postupci i metode strogo definirani. Dok SAD, Kanada, Velika Britanija, Australija, i drugi, pripadaju skupini država koje primjenjuju običajno pravo, Francuska, Španjolska, Njemačka, Italija pripadaju skupini država koje primjenjuju kodificirane zakone.²⁷ Zakoni Škotske, Izraela i Južne Afrike sadrže elemente oba sustava.

Navedenim državama treba dodati bivše socijalističke države, koje su naslijedile centralno dirigitirani pravno ekonomski sustav, s centralno propisanim računovodstvenim pravilima i računovodstvom prilagođenim centralnoj državnoj kontroli. U procesu tranzicije prema tržišnoj ekonomiji njihov je računovodstveni sustav ostao pod izravnom kompetencijom ministarstava financija, koje ih je, gotovo bez izuzetaka, zakonom obvezalo na primjenu EU direktiva. U tom smislu, bivše socijalističke države srednje i istočne Europe također obilježava legalistički pristup uređenja računovodstva.²⁸

Tri su temeljna izvora financiranja gospodarskih subjekata koja osiguravaju glavninu njihova financijskog kapitala, dioničari, banke i država. Poduzećima u Italiji i Njemačkoj, dominantni izvor financijskog kapitala osiguravaju banke, poduzećima u Engleskoj i SAD-u dioničari, dok onima u Francuskoj i Švedskoj država. Različitosti u izvorima financiranja dovode do različitosti i u računovodstvenim praksama pojedinih država kako bi se udovoljilo informacijskim potrebama ulagatelja kapitala. U državama u

²⁷ Nobes, C. & Parker, R.: Op. cit., str. 20.

²⁸ Mrša, J: *Čimbenici kvalitete financijskog izvješćivanja*, Usklađivanje hrvatskog računovodstvenog i financijskog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU, 40. simpozij, Pula, lipanj 2005., Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika (ured. Tadijančević, S.), Zagreb, 2005., str. 56.

kojima većinu kapitala osiguravaju dioničari, značaj objavljivanja informacija bit će znatno veći nego što će to biti ukoliko glavnina kapitala potječe od države ili banke.

Kako poduzeće ne može u cijelosti udovoljiti informacijskim potrebama svih korisnika financijskih izvještaja, budući se radi o velikoj i nekoherentnoj skupini, u SAD-u i Velikoj Britaniji računovodstvene su prakse usmjerene investitorima, prezentirajući im informacije nužne za donošenje odluka. U državama poput naše, u kojima su banke glavni izvor financiranja, računovodstvene su prakse usmjerene na zaštitu vjerovnika, što posljedično utječe na odabir konzervativnijih računovodstvenih metoda koje karakterizira precjenjivanje obveza i podcjenjivanje imovine. Konačno, ukoliko pretežiti dio kapitala osigurava država, računovodstvene su prakse orijentirane potrebama državnih institucija.

Glede *poreznog sustava* ključan je intenzitet utjecaja poreznih propisa na postupke mjerenja i priznavanja elemenata financijskih izvještaja. U državama poput Velike Britanije i SAD-a ne postoji međuzavisnost između poreznih i računovodstvenih zakona. Tijekom razvijanja računovodstvenih standarda, problem je usmjeren isključivo na informativnu funkciju i ekonomsku suštinu transakcija, dok se pitanja vezana za poreze, pritom, ne razmatraju. Za razliku od njih, u državama poput Francuske i Njemačke, porezni i računovodstveni zakoni imaju jednaki značaj. Države kontinentalne Europe obilježava, naime, načelo jedinstvene odluke, što znači da je dobit prezentirana u bilanci ujedno i temelj za određivanje porezne obveze. Mnoge države centralne i istočne Europe, a među njima i Hrvatska, prihvatile se kontinentalni pristup računovodstvene prakse i izvješćivanja usmjeren, prije svega, zahtjevima poreznih propisa.

Nacionalna kultura države također ima značajni utjecaj na oblikovanje njezine računovodstvene prakse, pri čemu dominantnu ulogu ima individualno ponašanja subjekata uključenih u proces financijskoga izvješćivanja, posebice ukoliko ono odražava nastojanje izbjegavanja nesigurnosti, te spremnost prihvaćanja nametnutih im pravila i propisa u području mjerenja i vrednovanja elemenata financijskih izvještaja.²⁹

²⁹ Prethodni zaključci izvedeni su kao rezultat istraživačkog projekta kojim je analiziran utjecaj nacionalne kulture jednog američkog poduzeća s podružnicama u više od 50 država; vidi: Hofstede, G.: *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, McGraw-Hill Book Company, New York, 1991., str. 85..

Ostali čimbenici uzrokovani povijesnim događanjima koji istovremeno utječu i na računovodstvene prakse pojedinih država mogu se nazvati čimbenicima «povijesnih incidenata». Na razvoj računovodstvenih pravila često su, naime, utjecali upravo povijesni incidenti vezani za velike ekonomske krize i kolaps ekonomskih sustava. Njih obilježavaju slomovi velikih poduzeća, te financijske krize kao ona početkom 1920-ih, kada je došlo do sloma njemačke i američke burze. U SAD-u je zbog opisanih povijesnih incidenata došlo do nastanka SEC-a i strogih računovodstvenih pravila s ciljem zaštite dioničara, dok je u Njemačkoj spomenuti incident utjecao na formiranje računovodstvenih pravila u funkcije zaštite kreditora. U državama s visokim ekonomskim rastom i hiperinflacijom, kao što je to bio slučaj država Južne Amerike, ključnu ulogu u razvoju računovodstvene prakse imala je inflacija. U tim se državama može naići na praksu usklađivanja opće razine cijena te primjenu novčane jedinice konstantne kupovne moći, umjesto tradicionalne metode mjerenja po povijesnim troškovima uporabom nominalne novčane jedinice.

U formiranju računovodstvenih praksi važnu ulogu imaju i političke i ekonomske veze između država. Naime, obilježja računovodstvenih praksi «prelaze» granice države, utječući na računovodstvene prakse ostalih država. Tako su migracije računovođa između SAD-a i Velike Britanije utjecale na brojne sličnosti u njihovim praksama, a ove su opet utjecaje na računovodstvene prakse ostalih država. Primjerice, utjecaj računovodstvene prakse SAD-a može se uočiti iz računovodstvene prakse Meksika i Kanade, dok se utjecaj računovodstva Velike Britanije odrazio na njezine bivše kolonije poput Indije i Pakistana.³⁰

Konačno, smatra se da računovodstvena praksa ovisi i o stupnju razvijenosti države. Razvijene države imaju složenije poslovne i organizacijske sustave, obrazovanije ljude, razvijenija tržišta te, posljedično, više zahtjeve spram računovodstvene prakse.

2.2.2.2. Klasifikacija međunarodnih računovodstvenih praksi

Računovodstvene se prakse mogu klasificirati temeljem različitih kriterija klasifikacije kojima se ističu njihove temeljne razlike i sličnosti. Uvažavajući čimbenik

³⁰ Hill, C.: *Competing in the Global Marketplace*, Irwin McGraw Hill, Boston, 3rd edition, 1999., str. 12..

vremena i prostora, najprije se prezentiraju Nobesove klasifikacije računovodstvenih praksi, jedna imanentna osamdesetima prošlog stoljeća, te druga koja obilježava sam kraj istoga stoljeća, a potom Grayeva kulturološka klasifikacija.

Računovodstvene prakse četrnaest država razvijenog Zapada osamdesetih godina prošlog stoljeća prikazane su u nastavku kroz hijerarhiju od tri razine (cf. shema 3).

Na prvoj razini, razlikuju se mikro i makro orijentacija. Dok makro orijentacija odgovara kodificiranom pravu, mikro orijentacija je imanentna običajnom pravu. Ovime se naglašava važnost pravnog sustava kao dominantnog čimbenika u formiranju računovodstvenih praksi. U tom smislu, makro orijentirane države oblikuju svoje računovodstvene prakse pod većim utjecajem državnih institucija od onih mikro orijentiranih. Na drugoj se razini analiziraju različiti čimbenici koji izravno utječu na računovodstvene prakse pojedinih država. Dok se po mikro klasifikaciji razlikuje utjecaj poslovne teorije³¹ i prakse³², po makro klasifikaciji razmatraju se čimbenici utjecaja poput državno-porezno-pravne orijentacije³³ i državno-ekonomske orijentacije³⁴. Posljednji je korak diferenciranje britanskog i američkog utjecaja na poslovno orijentiranu računovodstvenu praksu, te utjecaja porezno i pravno orijentiranog sustava u okviru računovodstvenih praksi usmjerenih potrebama država.

Iz sheme se može zaključiti da je, primjerice, australsko računovodstvo bliže britanskom nego kanadskom ili američkom računovodstvu. Međutim, bliže je američkom ili kanadskom nego nizozemskog računovodstvu, obzirom da su oba pod utjecajem poslovne prakse, a ne teorije. Nadalje, australsko je računovodstvo bliže nizozemskom nego njemačkom ili francuskom računovodstvu, obzirom da su pod utjecajem dvaju različitih pravnih sustava.

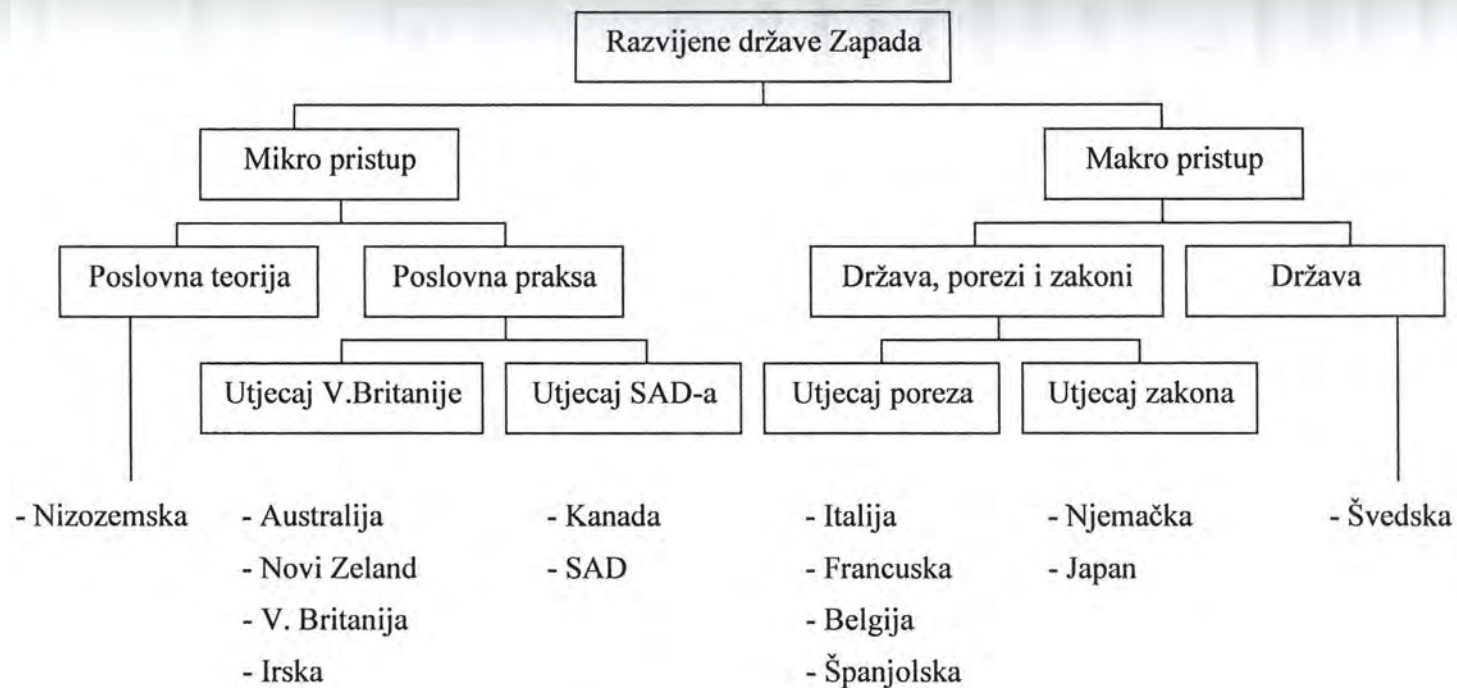
³¹ Napomena: Utjecaj fundamentalnog pristupa računovodstva, a ne individualnih potreba poduzeća.

³² Napomena: Obilježje ovog pristupa jest cjelovito, istinito i fer objavljivanje.

³³ Napomena: Računovodstvo je standardizirano te služi kao sredstvo administrativne kontrole države.

³⁴ Napomena: Ovaj tip računovodstvene prakse je u funkciji postizanja nacionalnih makroekonomskih ciljeva.

Shema 3: Klasifikacija računovodstvene prakse u 1980-toj

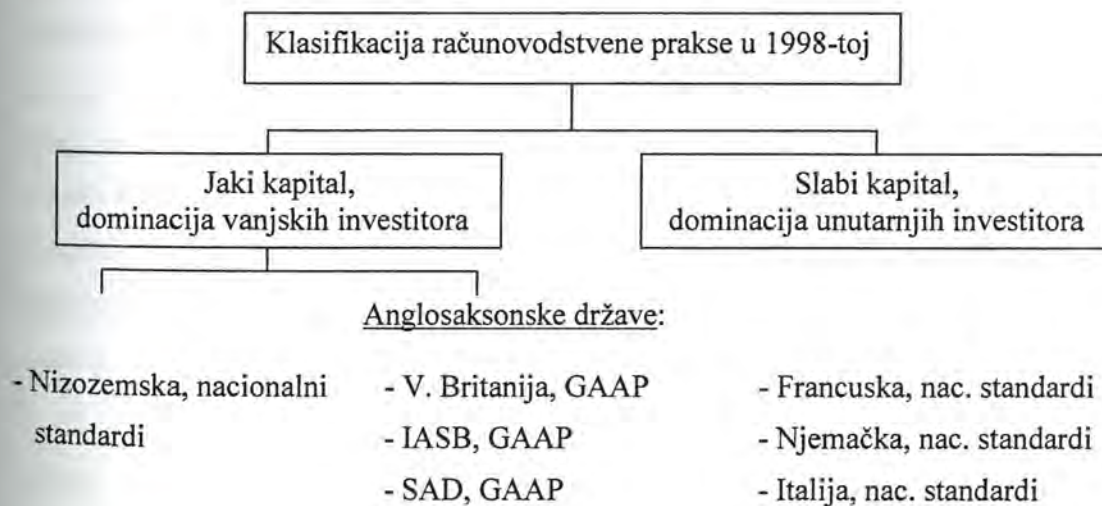

Izvor: Nobesova klasifikacija računovodstvene prakse iz 1980-te; preuzeto iz Radebaugh, L. & Gray, S.: *International Accounting and multinational enterprises*, John Wiley and Sons, New York, 4th edition, 1997., str. 70.

Godine 1998. Nobes je predložio novu klasifikaciju računovodstvenih praksi. Uspoređujući ovaj model sa prethodnim, moguće je uočiti da je klasifikacija sustava financijskog izvješćivanja uvelike pod utjecajem izvora financiranja, a ne toliko pravnog sustava, kao što je to bio slučaj prethodne klasifikacije. Nadalje, i poduzeća iz država s kodificiranim pravom prihvaćaju izvješćivanje orijentirano informacijskim potrebama investitora kakvo postoji u državama s običajnim pravom. Zaključno, u istoj je klasifikaciji naglasak usmjeren na poduzeća, a ne na države.

U tom smislu (cf. shema 4), Nobesova nova klasifikacija razlikuje izvješćivanje jakog, nasuprot slabog kapitala, pri čemu se pod jakim kapitalom podrazumijeva izvješćivanje usmjereno dioničarima kao izvorima financiranja, a ne toliko bankama ili državi. Nadalje, njegova klasifikacija razlikuje unutarnje od vanjskih investitora, pri čemu su unutarnji investitori najčešće članovi odbora direktora ili imaju privilegirani odnos s poduzećem kakav ima, primjerice, bankar poduzeća koji je ujedno i njegov većinski dioničar. Obzirom na svoju orijentaciju dioničarima, općeprihvaćeni računovodstveni standardi Velike Britanije, IASB-a i američkih FASB-ova drže se, također, instrumentom izvješćivanja jakog kapitala.

Shema 4: Klasifikacija računovodstvene prakse u 1998-toj

Izvor: Nobesova klasifikacija računovodstvene prakse iz 1998-e; preuzeto iz Choi, F., Frost C., Meek, G. K.: *International Accounting*, Prentice Hall, New Jersey, 4th edition, 2002., str. 53.

Iz prethodne sheme moguće je uočiti da se računovodstvene prakse, u biti, dijele na dva sustava koja čine dvije krajnosti, angloamerički i kontinentalno europski model.

U državama u kojima se primjenjuje *angloamerički model* računovodstvene prakse naglašena je orijentacija udovoljavanju potrebama investitora, dok je zaštita kreditora od sekundarne važnosti. Na prvom se mjestu razmatraju uspješnost i financijski položaj poduzeća, a temeljni cilj financijskoga izvješćivanja jest davanje informacija o budućem razvoju poduzeća. Zbog velikog značaja tržišta kapitala, s ciljem njegove veće mobilizacije, obilježje računovodstvene prakse angloameričkog modela jest usmjerenost informacijskim potrebama dioničara. Detaljna objavljivanja i smanjenje načela opreznosti u prilog računovodstva nastanka događaja daljnje su karakteristike računovodstvenih praksi u tim državama. Konačno, u tim je državama naglasak dan na jaku računovodstvenu profesiju, ograničenu ulogu državnih institucija i važnost burzi. Članice angloameričkog modela jesu države poput Velike Britanije, SAD-a, Kanade, Australije, Novog Zelanda, i mnoge druge (cf. prilog 1).

Države poput Njemačke, Francuske, Španjolske, Italije, Japana, Švicarske ili Egipta jesu članice *kontinentalno europskog modela* računovodstvene prakse (cf. prilog 2). Za razliku od angloameričkog modela, države ove grupacije oslanjaju se na banke kao izvore financiranja te su stoga s njima u uskoj vezi. Iz tog razloga, cilj financijskoga izvješćivanja je, prije svega, udovoljavanje zahtjevima koje nameće država. Računovodstvene se prakse mogu opisati kao legalističke i vrlo konzervativne. Smatra se da su države članice ovog modela manje usmjerene na investitore, a više na porezna pitanja i pitanja zaštite kreditora. Temeljni zadatak računovodstva spomenutih država jest osigurati sigurnost kreditora, kao i dugoročnu stabilnost poduzeća. Načelo opreznosti smatra se temeljnim načelom ovog modela i ima prednost nad računovodstvom nastanka događaja.

Prema nekim autorima, valja istaknuti i *južno američki model* računovodstvene prakse, immanentan većini država Južne Amerike (cf. prilog 3). Spomenuti se model razlikuje od ostalih modela zbog svoga neprekidna prilagođavanja učestalim inflacijama i promjenama u razinama cijena. Računovodstvena praksa ovih država orijentirana je na potrebe državnih agencija. Računovodstvene metode i postupci su ujednačeni, te porezno

usmjereni.³⁵ Konačno, valja spomenuti i *miješani europski model* računovodstvene prakse kojemu pripada i naša država (cf. prilog 4).

Zaključno, čimbenici koji utječu na računovodstvene prakse jesu razni. Dok Nobesova teorija stavlja naglasak, isprva, na pravni sustav, a potom na izvore financiranja, smatra se da je za klasifikaciju računovodstvenih praksi važan čimbenik i kultura. S tim u svezi, kao što je istaknuto na početku ovog poglavlja, nakon Nobesove klasifikacije, prezentirat će se i Grayeva kulturološka klasifikacija računovodstvenih praksi.

Gray je razvio teoriju o tome kako povezati nacionalnu kulturu države i računovodstvo. Definirao je sljedeće parove računovodstvenih vrijednosti koje se mogu rabiti pri opisivanju nacionalnih računovodstvenih praksi:³⁶

- *profesionalizam i zakonska kontrola* opisuju ulogu sudionika u procesu računovodstvene kontrole. Dok visoki stupanj profesionalizma ukazuje na sustav samoregulacije, nizak stupanj upućuje na visok stupanj državna uplitanja,

- *jednoobraznost i fleksibilnost* opisuju odnos prema zakonskim propisima, posebice način na koji se provodi računovodstvena kontrola. Jednoobraznost i konzistentnost, umjesto fleksibilnosti, imaju za cilj udovoljiti uvjetima koje postavlja država. Smatra se da viši stupanj jednoobraznosti znači veću doslovnu primjenu računovodstvenih pravila, te pridavanje manjeg značaja profesionalnoj prosudbi,

- *konzervativizam i optimizam* objašnjavaju problem mjerenja elemenata financijskih izvještaja. Dok konzervativizam znači oprezniji pristup vrednovanja aktive i priznavanja dobiti, optimizam obilježava veći rizik i liberalniji pristup mjerenju.

- *tajnovitost i transparentnost* opisuju količinu informacija koje poduzeće objavljuje za javnost. Tajnovitost označava objavljivanje nužnih, odnosno obveznih informacija, dok transparentnost karakterizira objava potpunih informacija.

Uvažavajući četiri istaknuta para računovodstvenih vrijednosti, Gray definira deset kulturoloških skupina klasifikacije računovodstvene prakse (cf. tablica 1).

³⁵ Mueller, G., Gernon, H., Meek, G.: *Accounting – an International Perspective*, Richard D. Irwin, Inc, Homewood, 2nd edition, 1991., str. 132..

³⁶ Radebaugh, L. and Gray, S.: *International Accounting and multinational enterprises*, John Wiley and Sons, New York, 4th edition, 1997., str. 80.

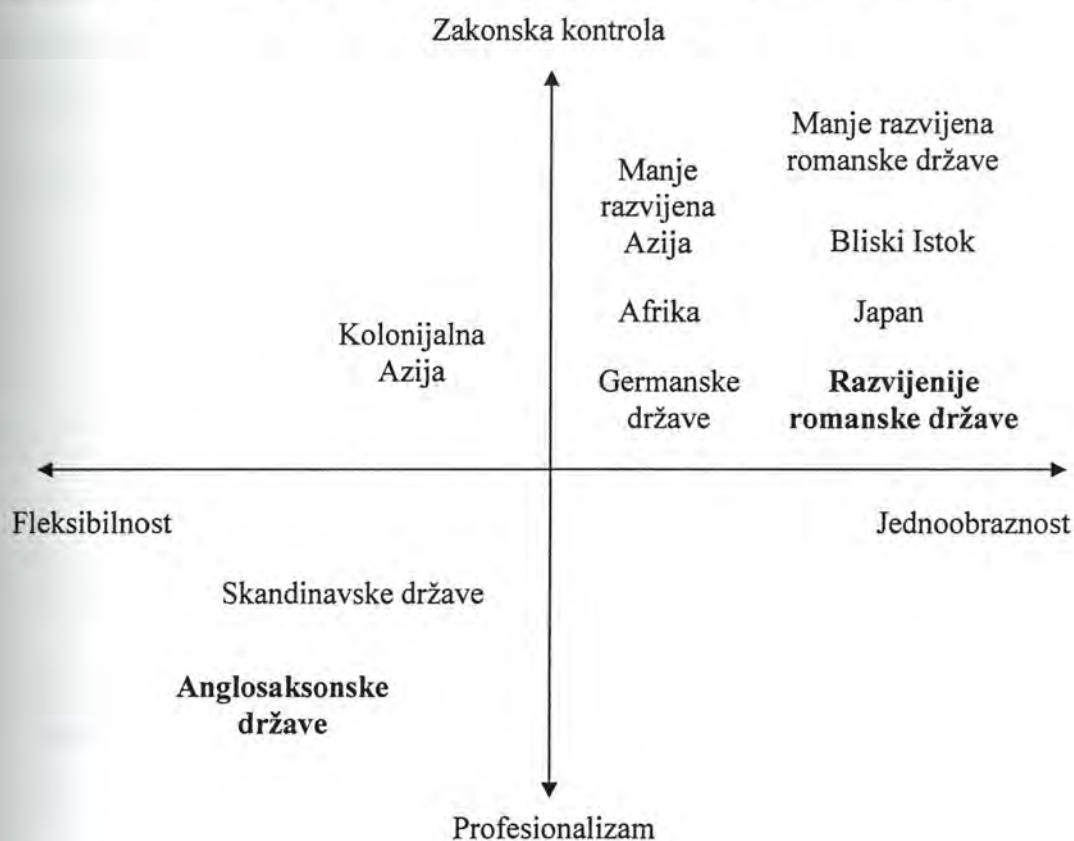
Tablica 1: Kulturološka područja za klasifikaciju računovodstvene prakse

Razvijenije romanske države	Manje razvijena Azija	German. države	Manje razvijene romanske države	Bliski Istok	Anglosak. države	Razvijenija Azija	Afrika	Kolonijalna Azija	Nordijske države
Belgija Francuska Argentina Brazil Španjolska Italija	Indonezija Pakistan Tajland Tajvan Indija Malezija Filipini	Austrija Njemačka Švicarska	Kolumbija Ekvador Meksiko Venezuela Kostarika Čile Gvatemala Panama Peru Portugal Salvador Urugvaj	Arapske drž. Grčka Iran Turska Izrael	Australija Kanada Irska Novi Zeland V. Britanija SAD Južna Afrika	Japan	Istočna Afrika Zapadna Afrika	Hong Kong Singapur	Finska Nizozem. Norveška Švedska

Izvor: Radebaugh, L. & Gray, S.: *International Accounting and multinational enterprises*, John Wiley and Sons, New York, 4th edition, 1997., str. 74.

Istaknuta područja potom se sistematiziraju u dvije kategorije od po dva para računovodstvenih vrijednosti. Najprije se povezuju i stavljaju u odgovarajući međuodnos, prva dva para računovodstvenih vrijednosti, budući oba opisuju odnos prema zakonskim propisima (cf. grafikon 1). Pritom su, kao ekstremi, sučeljeni profesionalizam i zakonska kontrola, te jednoobraznost i fleksibilnost.

Grafikon 1: Klasifikacija računovodstvene prakse obzirom na zakonsku regulativu

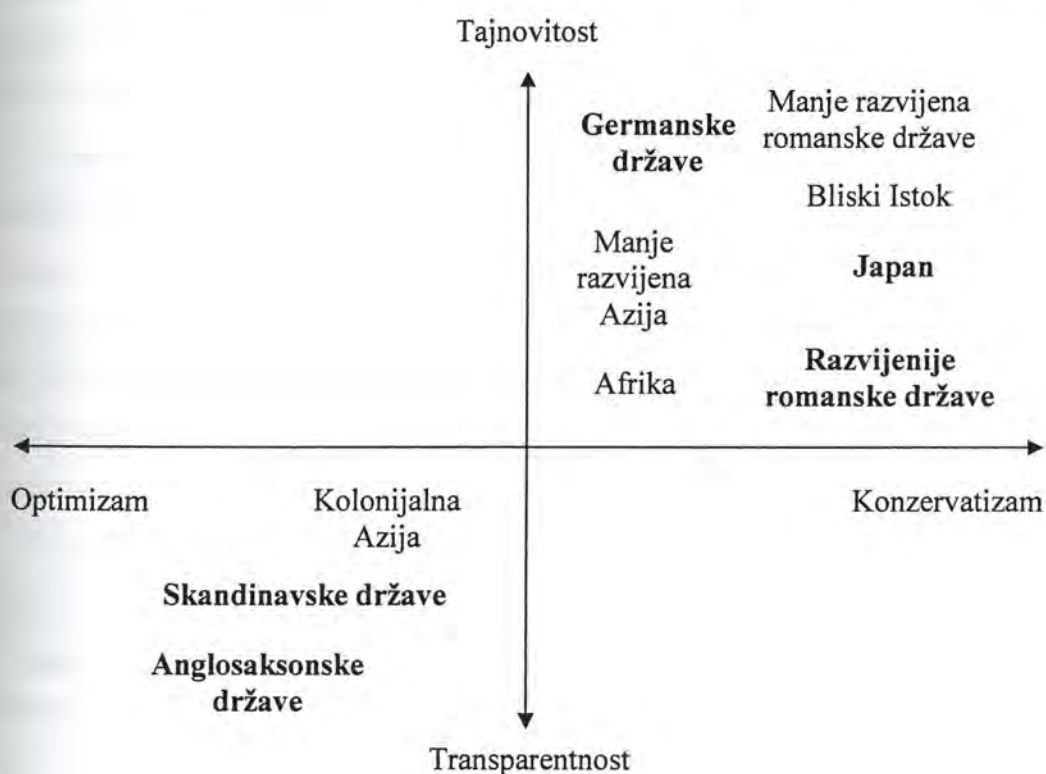
Izvor: Radebaugh, L. & Gray, S.: *International Accounting and multinational enterprises*, John Wiley and Sons, New York, 4th edition, 1997., str. 81.

Iz grafikona je moguće zaključiti da su države u istom kvadrantu međusobno sličnije od država drugih kvadranta. Države poput Španjolske i Francuske, koje pripadaju skupini razvijenijih romanskih država, karakterizira jednoobraznost u području zakonskih propisa. Isto je posljedica udovoljavanja zahtjevima poreznih propisa radi lakšeg postizanja

makroekonomskih ciljeva. Nadalje, može se primijetiti da anglosaksonske države, poput SAD-a i Velike Britanije, karakterizira visok stupanj fleksibilnosti i nizak stupanj jednoobraznosti u donošenju propisa. Države u tom kulturološkom području karakterizira profesionalizam u privatnom sektoru, te niži stupanj zakonske kontrole u javnom sektoru.

U odgovarajući međudnos moguće je staviti i druga dva para ekstremnih vrijednosti koje se odnose na područje mjerenja i objavljivanja računovodstvenih informacija istaknutih kulturoloških skupina. Glede računovodstvene prakse mjerenja elemenata financijskih izvještaja uspoređuju se konzervatizam i optimizam, dok se obzirom na praksu objavljivanja informacija može govoriti o njihovoj tajnovitosti i transparentnosti.

Grafikon 2: Klasifikacija računovodstvene prakse obzirom na mjerenje i objavljivanje

Izvor: Radebaugh, L. & Gray, S.: *International Accounting and multinational enterprises*, John Wiley and Sons, New York, 4th edition, 1997., str. 82.

Iz grafikona je moguće uočiti da se računovodstvena praksa mjerenja i objavljivanja informacija, ovisno o stupnju konzervatizma, proteže od one vrlo konzervativne, imanentne

državama kao što je Japan, do mnogo manje konzervativne prakse prisutne u državama poput SAD-a, Velike Britanije ili Nizozemske.

Nadalje, računovodstvenoj praksi država članica kontinentalno europskog modela imanentna je uporaba načela povijesnog vrednovanja i prezentiranja transakcija. Vrijednosti obuhvaćene računovodstvenom evidencijom odgovaraju stvarno nastalim transakcijama, utemeljene su na izvornoj dokumentaciji i dosljednoj metodologiji, a stvarna vrijednost koncem obračunskog razdoblja uglavnom odgovara njezinoj knjigovodstvenoj vrijednosti. Takav, povijesno utemeljen pristup posebice podupiru revizori obzirom da se podržava domicilnim zakonima kojima se uređuje računovodstvo u spomenutim državama.

Anglosaksonska praksa nalaže načelo istinitog i fer izvješćivanja, te primjenu sadašnje vrijednosti kao osnovice mjerenja elemenata financijskih izvještaja. Na taj način knjigovodstvena vrijednost prikazivat će točnu, poštenu, stvarnu i fer vrijednost imovine na dan bilanciranja.

Nesporno jest da dva spomenuta pristupa vrednovanja knjigovodstvenih stavki rezultiraju različitim financijskim izvještajima i prikazuju različitu sliku o financijskom položaju i uspješnosti poslovanja poduzeća. Pristup sadašnje vrijednosti, kao osnovice mjerenja elemenata financijskih izvještaja, osigurat će kvalitetnije informacije za potrebe poslovnog odlučivanja pa se, u tom smislu, može govoriti i o višoj razini kvalitete financijskog izvješćivanja, odnosno izvješćivanju koje osigurava informacije «po mjeri» sudionika u suvremenim tržišnim kretanjima.

U sljedećoj tablici dan je prikaz pojedinih stavki temeljnih financijskih izvještaja, te razlike u njihovom mjerenju i priznavanju obzirom na pripadnost kontinentalno europskom ili anglosaksonskom pristupu mjerenja i priznavanja elemenata temeljnih financijskih izvještaja (cf. tablica 2).

Danas postoje mišljenja da se i države iz gornjeg desnog kvadranta prethodnog grafikona, pod utjecajem sve većeg značaja tržišta kapitala i angloameričkog modela izvješćivanja usmjerenog investitoru, kreću u pravcu optimizma i transparentnosti, te da se međunarodna računovodstvena praksa, općenito, približava načelu fer prezentacije.

Tablica 2: Kontinentalno europski i anglosaksonski pristup mjerenja elemenata temeljnih financijskih izvještaja

Knjigovodstvena stavka	Tradicionalni pristup	Anglosaksonski pristup
Zalihe	Nabavna vrijednost + dodani troškovi proizvodnje	Tržišna cijena – troškovi prodaje
Potraživanja	Svota na računu koji je poslan kupcu	Svota koju će kupac doista platiti – troškovi kapitala zbog zakašnjele uplate
Oprema	Nabavna vrijednost - amortizacija prema očekivanom vijeku korištenja	Prodajna cijena ili iskoristiva vrijednost u usporedbi s novom
Nekretnine	Nabavna vrijednost + investicijsko održavanje - amortizacija	Procijenjena tržišna vrijednost
Dionice drugih poduzeća	Nabavna vrijednost ili nominalna vrijednost	Zadnja cijena s burze
Troškovi danih jamstava	Prošlogodišnji troškovi popravka u odnosu na planirani opseg ovogodišnje proizvodnje	Stvarni troškovi očekivanog popravka × broj proizvoda koje treba popraviti uz dano jamstvo
Marke, patenti, licencije	Nemaju knjigovodstvenu vrijednost, terete se troškovi marketinga, osim ukoliko je riječ o njihovoj kupnji, pa je to onda nabavna vrijednost –amortizacija	Procijenjena tržišna vrijednost svih marki, patenata i licencija kojima se poduzeća koristi

Izvor: Cingula, M., Simić, S. i Jacobson, L: *Konflikti uprave s menadžerima računovodstva pri donošenju računovodstvenih ciljeva (harmonizacija ciljeva)*, referat sa savjetovanja Računovodstvene politike i odgovornost uprave za njihov odabir te primjenu međunarodnih računovodstvenih standarda u maksimiziranju dobitka, održano 28. i 29. listopada 1999. u Zagrebu, u izdanju Hrvatski računovođa (ured. Habek, M.), Zagreb, 1999., str. 164.

Moguće promjene u teoriji klasifikacije računovodstvenih praksi proizlaze iz procesa harmonizacije, koji proces je obilježje računovodstva današnjice. Stoga prethodno prikazane klasifikacije ne treba smatrati konačnima.³⁷

³⁷ Radebaugh, L. & Daniels, J.: *International Business, Environment and Operations*, Prentice Hall, London, 9th edition, 2001., str. 56..

2.2.3. Harmonizacija financijskoga izvješćivanja u uvjetima globalizacije

Unutar svake države postavljaju se određena ograničenja, odnosno propisi koji određuju oblik i sadržaj financijskih izvještaja. Takvi propisi uključuju računovodstvene standarde koje objavljuju službeni organi ili profesionalna računovodstvena tijela tih država, a koje poslovni subjekti moraju uvažavati prilikom pripremanja financijskih izvještaja. Nacionalni standardi obuhvaćaju računovodstvena rješenja prilagođena specifičnostima pojedinih država, koje specifičnosti nužno uzrokuju razlike u osnovnim postavkama obračunskih sustava tih država. U uvjetima rastuće potrebe za privrednim povezivanjem država, spomenute razlike predstavljaju znatne prepreke u pogledu razumijevanja i uspoređivanja različitih računovodstvenih rješenja, a samim time i financijskih izvještaja poduzeća različitih država. U tom smislu, uočena je potreba za harmonizacijom računovodstvenih postupaka mjerenja, vrednovanja i iskazivanja rezultata poslovanja na globalnoj razini.

Ako je harmonizacija, općenito, pokušaj usklađivanja različitih sustava, tada je međunarodna harmonizacija računovodstva proces usklađivanja međunarodnih računovodstvenih praksi kako bi financijski izvještaji različitih država odražavali općeprihvaćene postupke mjerenja i objavljivanja. Pojedini autori drže da je harmonizacija stupanj koordinacije ili sličnosti između računovodstvenih rješenja proizašlih iz primjene različitih nacionalnih računovodstvenih standarda, metoda i formi financijskoga izvješćivanja.³⁸ Prema drugima, harmonizacija je proces povećanja kompatibilnosti računovodstvenih postupaka osigurana postavljanjem granica njihova variranja.³⁹ Pojedini autori ističu da je temeljni cilj procesa međunarodne harmonizacije računovodstvenih standarda i praksi osigurati bolju međunarodnu usporedivost financijskih izvještaja.⁴⁰

³⁸ Wolk, H., Tearney, M., Dodd, J.: *A Conceptual and intestinal Approach: Accounting Theory*, South Western College Publishing, 5th edition, 2001., str. 729.

³⁹ Choi, F., Frost, C., Meek, G. K.: *International Accounting*, Prentice Hall, New Jersey, 4th edition, 2002., str. 291.

⁴⁰ Kleekämper, H., Kuhlewind, M., Alvarez, M.: *Grundlagen, Ziele, Organisation, Entwicklung und Bedeutung des IASB*, in: *Rechnungslegung nach International Accounting Standards (IAS)*, edited by Baetge, D., Kleekämper, H., Wollmert, P., Kirsch H., Schäfer-Poeschel, Stuttgart, 2nd edition, 2002., str. 5..

Nadalje, postoje mišljenja da se međunarodna harmonizacija računovodstva može sagledati s dva motrišta, kao materijalni i formalni proces harmonizacije.⁴¹ Dok materijalni proces harmonizacije obuhvaća usklađivanje računovodstvene prakse različitih država i nacija, formalna harmonizacija se odnosi na usklađivanje njihovih računovodstvenih regulativa.

Harmonizaciju računovodstvenih postupaka i procedura moguće je osigurati na tri načina:⁴² uzajamnim priznavanjem, usklađivanjem i standardizacijom.

Uzajamno priznavanje podrazumijeva priznavanje nacionalnih financijskih izvještaja i izvan granica države, iako nisu pripremljeni u skladu s računovodstvenim principima te države. Mogućnost uzajamnog priznavanja postoji između nekih država, primjerice, između SAD-a i Kanade. To znači da su financijski izvještaji američkih poduzeća pripremljeni u skladu s američkim GAAP-ovima, istovremeno prihvaćeni i od strane regulatornih tijela tržišta vrijednosnih papira Kanade. Uzajamno priznavanje financijskih izvještaja različitih država moguće je pretpostaviti i između država EU.

Nedostaci ovoga uzajamnog priznavanja ogledaju se u nužnosti poznavanja i tumačenja različitih računovodstvenih standarda od strane korisnika financijskih izvještaja. U konačnici, uvijek slijedi pitanje, je li iskazani rezultat ispravan i koji je sustav bolji? Smatra se da je međusobno priznavanje moguće samo između onih država koje imaju slično ustrojen sustav računovodstva. Kako spomenuti oblik harmonizacije nije moguće postići između, primjerice, država Europe i SAD-a, isti ne pogoduje procesu globalizacije.

Usklađivanje dopušta inozemnim poduzećima da svoje financijske izvještaje pripreme u skladu s vlastitim nacionalnim računovodstvenim standardima. No, dodatno moraju osigurati usklađivanja pojedinih značajnih računovodstvenih kategorija za koje je prilikom mjerenja uporabljena drugačija računovodstvena osnovica u odnosu na onu koja se primjenjuje u državi za čije se tržište vrijednosnica pripremaju financijski izvještaji. Svrha usklađivanja jest prikazati razlike između računovodstvenih praksi različitih država. Tako je moguće da poduzeća koja postupaju u skladu s MRS-evima pristupe američkom tržištu kapitala ako elemente financijskih izvještaja usklade s američkim GAAP-ovima.

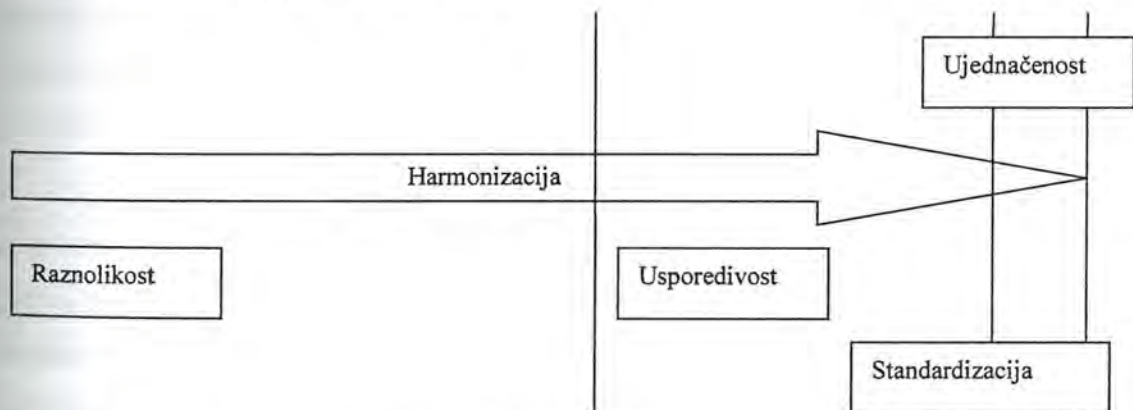
⁴¹ Wolk, H., Tearney, M., Dodd, J.: Op. cit., str. 730.

⁴² <http://www.ep.liu.se/exjobb/eki/2003/fek/003/>, 23.9.2004.

Proces usklađivanja omogućuje inozemnim investitorima usporediti značajnije ekonomske kategorije poput imovine, glavnice ili dobiti, koje su prezentirane u skladu s računovodstvenim principima države čijem se tržištu kapitala pristupa. Još jedna prednost usklađivanja jest što je spomenuti proces jeftinije rješenje, nego pripremanje cjelovitog financijskog izvješća u skladu sa stranim računovodstvenim principima. No, usklađivanje predstavlja tek sažetak, a ne i cjelovitu sliku poslovanja poduzeća. Nedostatak ovog pristupa jesu, nadalje, troškovi usklađivanja financijskih izvještaja koji ne bi nastali kada bi se rabili samo jedni međunarodno prihvatljivi računovodstveni standardi. Također, i u slučaju ovog pristupa, postavit će se pitanje, je li iskazani rezultat vjerodostojan?

Standardizacija je najčešće najučinkovitiji oblik harmonizacije. Ona predstavlja proces prema kojemu svi učesnici pristaju slijediti iste ili vrlo slične računovodstvene postupke i praksu. Iako se harmonizacija i standardizacija često rabe kao sinonimi, pojedini autori⁴³ ističu razliku između ova dva pojma. Dok je standardizacija proces kojim sve države trebaju prihvatiti iste metode, postupke ili standarde, harmonizacija je proces prilagođavanja različitih stavova o istom problemu. Sljedeća shema zorno prikazuje odnos između standardizacije i harmonizacije (cf. shema 5).

Shema 5: Harmonizacija i standardizacija

Izvor: <http://www.ep.liu.se/exjobb/eki/2003/fek/003/>, 23.9.2004.

Kao što je moguće uočiti iz gornje sheme, harmonizacija je proces koji započinje sa raznolikošću računovodstvenih principa i postupaka. Najprije se ispituju i uspoređuju

⁴³ Kleekämper, H., Kuhlewind, M., Alvarez, M.: Op. cit.

različiti računovodstveni sustavi. Ukoliko se utvrde moguće dogovorne točke, otpočinje proces usklađivanja različitih sustava. Tijekom tog procesa trebalo bi postići određeni stupanj usporedivosti. Ova faza zahtijeva postavljanje i uključivanje standarda. Na kraju takvog procesa, područje je standardizirano, i postignuta je usklađenost i ujednačenost računovodstvenih principa i postupaka.

Zahtjev za procesom harmonizacije računovodstvenih standarda proizašao je kako od strane poduzeća koja pripremaju financijske izvještaje, tako i od strane njihovih korisnika.

Prednosti od harmonizacije računovodstvenih standarda s motrišta poduzeća koja pripremaju financijske izvještaje brojne su. U potpunosti je, naime, jasno da međunarodne kompanije nisu zainteresirane za proučavanje računovodstvenih standarda svake pojedine države u koju investiraju svoj kapital jer bi spomenuti proces zahtijevao velike financijske i druge napore. Nadalje, multinacionalne kompanije ostvarit će znatne uštede ukoliko sve njihove podružnice rabe iste računovodstvene standarde, postupke i procedure kao i matica. Ujednačenost njihova računovodstvenog sustava osigurat će kvalitetnije informacije, manje grešaka u konsolidaciji financijskih izvještaja, kao i uštedu troškova u njihovoj pripremi. Jedinstveni računovodstveni standardi povećat će kredibilitet i povjerenje javnosti u eksterno izvješćivanje poduzeća koja neće više odražavati različite slike stanja i uspješnosti poslovanja u različitim državama. Također, pristup financijskim tržištima te participacija u globalnim tržišnim kretanjima takvih poduzeća postat će znatno jednostavnija.⁴⁴

S motrišta korisnika financijskih izvještaja, prednosti od procesa harmonizacije računovodstvene prakse također su brojne. Financijski izvještaji sastavljeni na istoj ili sličnoj osnovi omogućit će njihovim korisnicima korisne informacije i kvalitetne usporedbe između različitih poslovnih subjekata različitih država, prije donošenja konačne odluke o investiranju njihova kapitala. Veća i lakša usporedivost financijskih izvještaja doprinosi njihovom boljem razumijevanju i interpretiranju, manjem riziku, te učinkovitoj selekciji investicijskih projekata.

⁴⁴ Primjerice, dovoljno je zamisliti podružnicu u Kubi, maticu u Njemačkoj, te kotaciju dionica istoga poduzeća na tržištu vrijednosnica u New Yorku. Spomenuto poduzeće trebalo bi pripremiti financijske izvještaje prema zahtjevima računovodstvenih standarda Kube, Njemačke i američkih GAAP-ova.

Za društvo u cjelini, harmonizacija računovodstvene prakse znači izravni poticaj snažnom razvoju tržišta kapitala. Spomenuto je značajno obzirom da će poduzeća i ostali subjekti najčešće upravo na takvim tržištima investirati svoj kapital što je, posljedično, pretpostavka rasta i razvoja ekonomije i bogatstva jedne države.

U svakom slučaju, da bi financijski izvještaji zadovoljili obilježje kvalitete, te pružali razumljive, značajne, pouzdane i usporedive informacije o financijskom položaju, uspješnosti i promjenama u financijskom položaju poduzeća, nužno je uskladiti računovodstvene postupke vezane za njihovu pripremu i prezentiranje. U cilju harmonizacije različitih nacionalnih obračunskih sustava, još 1973. godine osnovan je Odbor za međunarodne računovodstvene standarde, koji je do danas donio 41 međunarodni računovodstveni standard, te koje standarde od 2003. dopunjuju i zamjenjuju novi međunarodni standardi financijskoga izvješćivanja, u koje su ugrađene najznačajnije teorijske spoznaje i praktično potvrđena računovodstvena rješenja. Njihova obvezatna primjena, za poduzeća koja žele kotirati na razvijenim tržištima vrijednosnica EU, započela je s 1.1.2005. Ovaj je zahtjev izravno pogodio oko 7000 poduzeća koja su u to vrijeme kotirala na burzama EU, iako je do tada svega njih 275 postupalo u skladu s odrednicama međunarodnih računovodstvenih standarda.⁴⁵ U tom smislu, Hrvatskoj, ali i svijetu, predstoji ogroman posao svih sudionika računovodstvenog izvješćivanja u procesu harmonizacije računovodstvene prakse na globalnoj razini.

Proces harmonizacije računovodstva prošao je brojne razvojne faze i procese. Svaka od njih imala je svoja obilježja i bila potaknuta potrebama i zahtjevima svog vremena. Od IASCa do IASBa, od SICa do IFRICa, od IASa (MRSa) do IFRSa (MSFIa) možda je najbolji način da se naglasi odraz nove organizacijske strukture tijela koja donose, dopunjuju, povlače i tumače računovodstvene standarde, te zahtjevi računovodstvene struke u suvremenim tržišnim kretanjima koja odražavaju potrebu globalizacije. Danas se o harmonizaciji računovodstva može govoriti kao o imperativu procesa globalizacije. Naime, globalna tržišta zahtijevaju globalna rješenja, pa tako i u području računovodstva.

Valja dodati da postoje ohrabrujuće naznake koje ukazuju i na suradnju SAD-a u

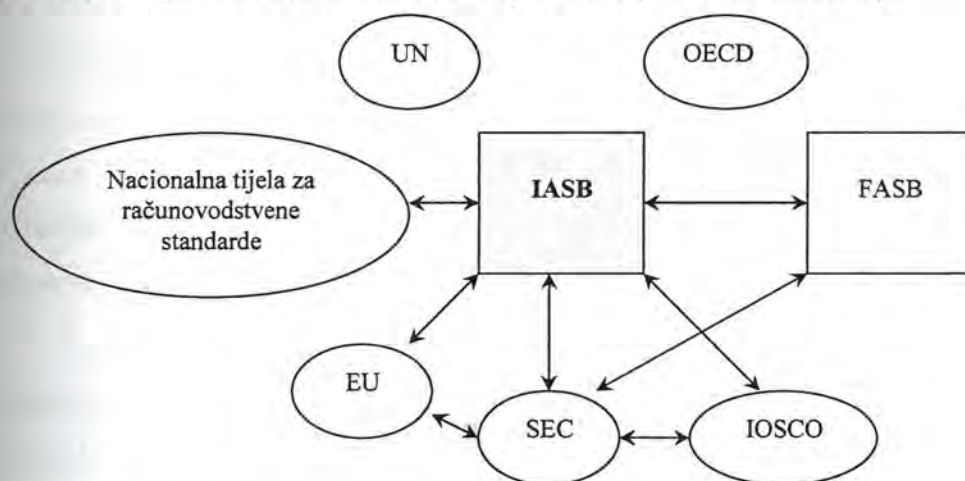
⁴⁵ <http://www.ep.liu.se/exjobb/eki/2003/fek/003/>, 23.9.2004.

pravcu usklađivanja računovodstvenih standarda jer, u konačnici, intencija ovog izuzetno značajnog projekta i jest stvoriti standarde za globalne razmjere. Možda je čak od najvećeg značaja postići zadovoljavajuća rješenja na relaciji američki SFAS-ovi – novi MSFI-i, jer njih donose najznačajnija tijela za računovodstvene standarde čije će odluke zasigurno utjecati na «ostatak svijeta» potičući ga na približavanje općeprihvaćenim rješenjima.⁴⁶

S ciljem harmonizacije računovodstvenih standarda IASB-a i FASB-a⁴⁷, u listopadu 2002., u Norwalk-u,⁴⁸ postignut je dogovor između spomenutih tijela u smislu potpunog usklađivanja postojećih standarda financijskog izvješćivanja, te koordinacije u budućem programu rada. Nosioци ovoga projekta obvezali su se do 2003. identificirati sve postojeće razlike dvaju računovodstvenih sustava, a do 2005. otkloniti većinu.

Konačno, valja se osvrnuti i na međunarodne organizacije uključene u proces harmonizacije računovodstvenih standarda (cf. shema 6).

Shema 6: Međusobni odnos sudionika uključenih u proces harmonizacije

Izvor: <http://www.ep.liu.se/exjobb/eki/2003/fek/003/>, 23.9.2004.

⁴⁶ Napomena: Regulatorna tijela tržišta vrijednosnica u Kanadi dozvolila su s 1.1.2005. poduzećima koja svoje financijske izvještaje pripremaju u skladu s međunarodnim standardima financijskoga izvješćivanja kotaciju bez usklađivanja s kanadskim GAAP-ovima.

⁴⁷ Napomena: Osim što su FASB-ovi standardi temelj financijskoga izvješćivanja američkih poduzeća, spomenuti standardi službeno su priznati od strane SEC-a, te Instituta ovlaštenih javnih računovođa Amerike. Dodatni značaj FASB-ovih standarda proizlazi iz zahtjeva da sva poduzeća koja kotiraju na američkom tržištu vrijednosnica moraju svoje financijske izvještaje pripremati prema odredbama spomenutih standarda.

⁴⁸ Napomena: Sporazum između IASB-a i FASB-a poznat je kao Norvalški sporazum.

Kao što je moguće sagledati iz sheme, u proces harmonizacije uključen je veliki broj profesionalnih računovodstvenih tijela. Dva najznačajnija su IASB, kojemu je zadatak donijeti općeprihvatljive računovodstvene standarde te FASB, kao njegov američki pandan.

2.3. UTJECAJ INFORMACIJSKIH POTREBA KORISNIKA FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA NA KVALITETU FINANCIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA

U nastavku rada prezentiraju se korisnici temeljnih financijskih izvještaja, njihove potrebe za informacijama te proces njihova zadovoljavanja, što je ujedno i temeljni cilj financijskoga izvješćivanja. Posebna pažnja usmjerena je, pritom, na dvije najznačajnije, ujedno konfliktne skupine korisnika informacija procesa izvješćivanja, čiji zahtjevi izravno utječu na kvalitetu izvješćivanja. To su dioničari, kao najznačajniji vanjski korisnici informacija, te menadžment poduzeća kao najznačajniji unutarnji korisnik informacija.

Temeljni instrument u funkciji ispunjavanja ciljeva konfliktnih skupina jesu računovodstvene politike, njezine preporučene i alternativne metode i postupci kojima je moguće izravno i neizravno utjecati na financijski položaj i uspješnost poslovanja poduzeća. Kako je izbor računovodstvenih politika u nadležnosti menadžmenta poduzeća, nesporno jest da je ista skupina korisnika u prednosti glede ispunjavanja svojih ciljeva.

Spomenuti se problem, između ostaloga, nastoji riješiti procesom računovodstvene harmonizacije, te ukidanjem alternativnih rješenja koja, u načelu, pogoduju menadžmentu poduzeća. Na taj način osigurat će se preduvjeti da računovodstvene politike doista postanu politike jednakih šansi u ispunjavanju ciljeva konfliktnih skupina.

2.3.1. Konflikt interesa konfliktnih skupina korisnika financijskih izvještaja

Nesporno jest da računovodstvo nije samo sebi svrha, već da je ono orijentirano različitim skupinama korisnika čije potrebe mora zadovoljiti, pripremajući za njih različite informacije prezentirane u obliku temeljnih financijskih izvještaja.

Uobičajeno, korisnici financijskih izvještaja dijele se na vanjske i unutarnje. Vanjske korisnike financijskih izvještaja predstavljaju vlasnici (dioničari), sadašnji i potencijalni ulagači, savjetnici za ulaganja, financijski analitičari, zajmodavci, dobavljači i ostali vjerovnici, kupci, državne agencije, radnički sindikati i šira javnost. Iako postoje potrebe za informacijama koje su većini korisnika zajedničke, financijski izvještaji moraju zadovoljiti i specifične potrebe za informacijama specifičnih korisnika. Tako su, primjerice, dioničari zainteresirani za dividende poduzeća, ulagači za informacije o povratu na uloženi kapital u poduzeće, zajmodavci, dobavljači i ostali vjerovnici za bonitet poduzeća, njegovu solventnost, likvidnost i procjenu novčanih tijekova, kupci za stabilnost njegova poslovanja, države i njihove agencije za aktivnost poslovanja poduzeća u svrhu alokacije resursa, određivanja poreznih politika i raznih statistika, dok je šira javnost zainteresirana za mogućnost zapošljavanja, trendove i prosperitet poduzeća, raspon njegovih aktivnosti i sl.

Unutarnji korisnici financijskih izvještaja jesu menadžment i zaposlenici poduzeća. Uvažavajući sve korisnike financijskih izvještaja, menadžment poduzeća je nesporno jedan od najznačajnijih. Naime, upravo menadžment mora osigurati rast i razvoj poduzeća, adekvatnu naknadu vlasnicima, ugovorenu naknadu zajmodavcima i ulagačima, adekvatne plaće zaposlenima, porezna davanja državi, i dr. Ovakva odgovornost menadžmenta nameće i, dapače, zahtijeva njihovu najveću moguću informiranost, tim više što oni najčešće čine i dio vlasničke strukture poduzeća. Iako za potrebe planiranja, odlučivanja i kontrole koristi i dodatne, financijske i upravljačke informacije, temeljna informacija koju menadžment koristi u procesu odlučivanja jest informacija o financijskom položaju, profitabilnosti i promjenama financijskog položaja poduzeća objavljena u temeljnim financijskim izvještajima. Interni korisnici informacija jesu i radnici poduzeća zainteresirani za svoje plaće, buduće mirovine, moguće nagrade, sigurnost zaposlenja, moguća unapređenja, i drugo. U suvremenim se uvjetima poslovanja, što više, ističe potreba da radnik sudjeluje u procesu upravljanja jer će, kao takav, biti zainteresiraniji za rezultate odluka koje je i sam donio. U tom smislu, u jednoj su osobi prisutna dva korisnika informacija financijskih izvještaja. Također, ne postoji nikakva prepreka da zaposlenici stječu udjele poduzeća u kojem rade kupnjom, isplatom plaća ili mirovina u udjelima, i postanu vlasnici dijela svog poduzeća.

Informacijske potrebe korisnika financijskih izvještaja mogu biti više ili manje homogene, odnosno heterogene. Što je manja homogenost informacijskih potreba korisnika financijskih izvještaja to je konflikt ciljnih skupina glede ostvarivanja ciljnih funkcija veći, i obrnuto.

U svakodnevnom životu postoje različite vrste konflikata. Oni se najčešće promatraju kao posljedica problema, a problemi se najčešće pojavljuju tamo gdje pojedinci ili skupine djeluju povezano. Sam sukob može poprimiti mnogo oblika i time izazvati vrlo različite posljedice, koje ne moraju uvijek imati lošu konotaciju. Što više, određeni stupanj konflikta može biti pokazatelj učinkovitosti, te pozitivno djelovati na poslovnu zajednicu.

Ne postoji jedinstvena i općeprihvaćena definicija konflikta. Konflikt može biti sukob, spor, ozbiljne nesuglasice, oštre prepirke, neslaganja, prisutnost napetosti ili druge poteškoće u komuniciranju između najmanje dviju strana.⁴⁹ Konflikt najčešće nije statička pojava, već proces koji prolazi nekoliko faza ili ciklusa. Prva je faza latentnog konflikta, nakon koje slijedi opaženi, pa doživljeni, te izraženi konflikt i, konačno, njegove posljedice. Poznavanje faza u nastajanju i djelovanju konflikta omogućuje menadžmentu pravodobno djelovanje kako bi se izbjegle ili umanjile moguće nepovoljne posljedice. U tom smislu, osobito je važno pažljivo ispitati moguće uzroke konflikta. To mogu biti osobine pojedinca (osobne vrijednosti i interesi, kultura, moralna stajališta, uvjerenja, potrebe, i dr.), općenita stanja koja djeluju među pojedincima i skupinama (stupanj sudjelovanja, timski rad, komunikacijske prepreke, hijerarhijski položaj, i dr.), te oblik i struktura poslovnog subjekta i društva u cjelini (ciljevi, politike, postupci, pravila, i dr.).

Često, kada se govori o korisnicima financijskih izvještaja, govori se i o tradicionalnom sukobu interesa između dva njegova najznačajnija korisnika, sukobu vlasnika i sukobu menadžera. Naime, upravo se razdvajanjem funkcije vlasništva od funkcije upravljanja, kao temeljnom obilježju dioničkog društva, razdvajaju i ciljevi vlasnika - dioničara od ciljeva uprave - menadžmenta poduzeća. Iako svaka od spomenutih skupina teži ostvarenju svojih pojedinačnih ciljeva, njihov zajednički cilj jest rast i razvoj poduzeća. Upravo zato se dioničko društvo naziva i koalicijom skupina s konfliktnim interesima.

⁴⁹ Anić, V.: *Rječnik hrvatskog jezika*, drugo dopunjeno izdanje, Novi Liber, Zagreb, 1994., str. 372.

Valja istaknuti da ciljne funkcije pojedinih skupina u poduzeću proizlaze iz različitih teorija poduzeća. Tako je monociljna funkcija klasične teorije poduzeća usmjerena isključivo na maksimiziranje dobiti. Kao takva, ne čini razliku između vlasnika i menadžera poduzeća, usmjerena je, u načelu, na inokosna poduzeća, a ne i na suvremena dionička društva. Za razliku od klasične teorije poduzeća, upravljačka teorija poduzeća polazi od dviju dominantnih skupina dioničkog društva, dioničara i menadžmenta, i zadovoljenja njihovih ciljeva. Prema ovoj teoriji, ujedno i najinteresantnijoj obzirom na temu rada, primarni cilj jest zadovoljiti interese menadžmenta, te osigurati minimalnu dobit koja će zadovoljiti potrebe dioničara. Konačno, sredinom prošlog stoljeća javlja se i bihevioristička teorija poduzeća koja teži ravnomjernom zadovoljavanju ciljeva svih skupina dioničkog društva, dioničara, menadžera, zaposlenika, kupaca, dobavljača, i drugih, decentraliziranom obliku organizacije te definiranju centara odgovornosti.

Ukoliko se pažnja usmjeri na dvije najznačajnije konfliktne skupine dioničkog društva, dioničare i menadžment poduzeća, valja još jednom naglasiti njihove osnovne ciljeve. Dakle, dok dioničari teže što većem prinosu na investirani kapital, odnosno što većim dividendama, uvažavajući minimalno zadržavanje neto dobiti zbog reinvestiranja i opstanka poduzeća, menadžment teži povećanju vrijednosti poduzeća sa što većim zadržavanjem neto dobiti, vodeći, pritom, računa o minimalnim dividendama dioničara. Na ispunjavanje spomenutih ciljeva moguće je utjecati izborom računovodstvenih politika, njezinih metoda, postupaka i principa. Što više, drži se da su ciljevi spomenutih konfliktnih skupina ishodišni impulsi vođenja računovodstvenih politika. Također, smatra se da su računovodstvene politike nastale i da se razvijaju upravo zbog konfliktnih ciljeva dominantnih konfliktnih skupina dioničkog društva. Spomenuto je posebno značajno, obzirom da izravno utječe na kvalitetu financijskoga izvješćivanja. Naime, manipulacijom računovodstvenih politika, izravno se manipulira informacijama financijskih izvještaja.⁵⁰

Konačno, valja imati na umu da su menadžeri najčešće i sami krupni vlasnici udjela u poduzeću te, stoga, sukobi najčešće ne nastaju između menadžera i značajnih vlasnika dionica, kojima i sami pripadaju, već na relaciji menadžment i sitni vlasnici. Sukob je posebice naglašen u području rasporeda financijskoga rezultata, obzirom da su i menadžeri i

⁵⁰ Cf. infra, točka 2.3.2.

krupni vlasnici obično zainteresirani za reinvestiranje dobiti u rast i razvoj poduzeća radi ekonomskog jačanja i povećanja vrijednosti kapitala, dok su manji dioničari zainteresirani za isplatu dividendi, kao povrata na uloženo.

Nadalje, valja podsjetiti na podjelu korisnika na interne i eksterne, te istaknuti da joj se ovdje gube oštre granice obzirom da se isti poslovni subjekt, kao što je prethodno istaknuto, može pojaviti i u ulozi eksternog korisnika, kao vlasnik, i u ulozi internog korisnika, kao menadžer.

Kao što je moguće zaključiti, sukob interesa je iznad svega determiniran oblikom vlasništva nad poduzećem. Tako je u korporacijama, gdje je vlasništvo raspršeno na veliki broj subjekata, od kojih znatan dio predstavlja manjinske vlasnike sa manjinskom kontrolom i formalnom moći upravljanja, sukob najveći. Kod partnerstva je sukob daleko manji, gotovo neznatan, dok kod inokosnog vlasništva ovakav sukob uopće nije moguć, obzirom da je vlasnik ujedno i top menadžer. Naime, upravljanje je funkcija vlasnika koju u suvremenim poduzećima, u pravilu, uz upravni odbor obavlja top menadžment.⁵¹

2.3.2. Računovodstvene politike u funkciji ispunjavanja ciljeva konfliktnih skupina

U dosadašnjim razmatranjima, računovodstvene politike spomenute su tek u okviru analize jednog od temeljnih financijskih izvještaja, *računovodstvenih politika i bilješki uz financijska izvješća*, no iste nisu sagledane s motrišta ispunjavanja ciljeva konfliktnih skupina kao snažne determinante kvalitete financijskoga izvješćivanja.

U nastavku rada ističe se značaj računovodstvenih politika za kvalitetu financijskoga izvješćivanja sa svim njezinim pozitivnim i negativnim konotacijama. Naime, hoće li se računovodstvene politike postaviti u funkciji zadovoljenja pojedinačnih interesa konfliktnih skupina ili će biti usmjerene na usklađivanje njihovih konfliktnih ciljeva, ili će, prije svega, pružati fer i istinit prikaz stanja i uspješnosti poslovanja poduzeća, ključalni je problem procesa i kvalitete izvješćivanja.

⁵¹ Grupa autora (ured. Jurković, P., Luković, F., Pribičević, Đ., Ravlić, S.): *Masmedijin poslovni rječnik*, Masmedia, Zagreb, 1992., str. 520.

2.3.2.1. Značaj računovodstvenih politika u funkciji kvalitete izvješćivanja

U suvremenom kontekstu, pojam *politike* nije jednoznačan. On može označavati «razboritost ili oštroumnost, te svjesno upravljanje konfliktnim situacijama i ciljevima»,⁵² zatim «definitivan smjer akcije prihvaćen radi svrsishodnosti, pogodnosti ...»,⁵³ odnosno «opće usmjerenje i stav u nekom radu i djelatnosti»,⁵⁴ nešto «mudro, pametno, razumno, oprezno, lukavo, razborito, promišljeno, smišljeno». Inače, sama riječ *politika* potječe od grčke riječi «polis», i znači grad - država.⁵⁶

Pojam *računovodstvenih politika* javlja se prvi puta u SAD-u pedesetih godina prošlog stoljeća (1959., AICPA⁵⁷), potom ih 1972. definira FASB, te 1975. IASB, dva najutjecajnija stručna tijela iz područja računovodstva. Iako se računovodstvene politike uobičajeno definiraju kao posebna načela, osnove, dogovori i praksa koje je usvojilo poduzeće u sastavljanju i prezentiranju financijskih izvještaja,⁵⁸ njihova najkvalitetnija i najcjelovitija definicija jest da su računovodstvene politike principi, osnove, konvencije, pravila i praksa koje usvaja poduzeće kako bi odrazilo učinke transakcija i ostalih događaja na pozicije financijskih izvještaja, kroz postupke priznavanja i odabira odgovarajuće osnovice mjerenja i prezentiranja imovine, obveza, dobiti, gubitka i promjena u vlasničkoj glavnici.⁵⁹

⁵² *Webster's Illustrated Contemporary Dictionary: Encyclopedic Edition*, Ferguson Publishing Company, Chicago, 1988., str. 562.

⁵³ *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of English Language*, New York, 1994., str. 1113.

⁵⁴ Aniĉ, V.: Op. cit., str. 707.

⁵⁵ Klaić, B.: *Veliki rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb, 1966., str. 976.

⁵⁶ *Ibidem*, str. 975.

⁵⁷ Napomena: AICPA, American Institute of Certified Public Accountants - Institut ovlaštenih javnih računovođa Amerike.

⁵⁸ *MRS 1, Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 33.

⁵⁹ Napomena: tumačenje Odbora za računovodstvene standarde Velike Britanije, FRS 18, *Računovodstvene politike*; vidi: <http://www.accaglobal.com/publications/hsr/45/106727>, 03.01.2005.

Premda ih pojedini autori nazivaju i računovodstvo-bilančnim politikama,⁶⁰ smatra se da između njih postoje bitne razlike koje se očituju u razlogu njihova nastanka, širini obuhvata, razini vođenja, ciljevima i objavljivanju.⁶¹ Dok su bilančne politike nastale dvadesetih godina prošlog stoljeća u Njemačkoj kao zaštitne mjere uprave poduzeća, računovodstvene se politike javljaju u pedesetima prošlog stoljeća u funkciji ispunjavanja ciljeva konfliktnih skupina. Nadalje, bilančne politike se ograničavaju na zakon, dok se računovodstvene politike temelje na računovodstvenim pretpostavkama, te općeprihvaćenim računovodstvenim principima utemeljenim na računovodstvenim standardima ili na zakonu koji se poziva na računovodstvene standarde profesije. Dok širinu vođenja bilančnih politika determinira zakonska regulativa, širinu računovodstvenih politika determinira računovodstvena profesija. Bilančne politike određuju se zakonom na razini državnih tijela, dok se računovodstvene politike donose na razini profesionalnih računovodstvenih tijela, a država se javlja tek kao porezni autoritet. Nadalje, dok su bilančne politike orijentirane na zadovoljenje ciljeva na relaciji država – poduzeća, pri čemu je, u okviru poduzeća, pažnja usmjerenja na menadžment, a ne i na vlasnike, ciljevi računovodstvenih politika usmjereni su na interese kako menadžmenta, tako i dioničara društva. Konačno, objavljivanje ili neobjavljivanje bilančnih politika dopušta ili ne dopušta država, dok je objavljivanje računovodstvenih politika uobičajena praksa država koje su usvojile međunarodne računovodstvene standarde.

Iz dosad spomenutog, moguće je uočiti da računovodstvene politike izabire menadžment poduzeća razborito i s dovoljno opreza, a računovođe ih primjenjuju u praksi. Iako je glede odabira računovodstvenih politika i njihove primjene prisutan visoki stupanj samostalnosti uprave, postupak uvođenja računovodstvenih politika ne može se prepustiti njihovoj samovolji.

⁶⁰ Proklin, P.: *Računovodstvene politike poduzetnika u svezi s (ne)suglasjem između MRS-ova i propisa*, Računovodstvo, financije i revizija u suvremenim gospodarskim uvjetima, 35. simpozij, Pula, lipanj 2000., Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika (ured. Tadijančević, S. i Vašiček, D.), Zagreb, 2000., str. 97., prema kojem je pravi prijevod za računovodstvene politike, u stvari, *bilanciranje i metode procjenjivanja*.

⁶¹ Gulin D.: *Računovodstvene politike u funkciji ispunjavanja ciljeva konfliktnih grupa dioničarskog poduzeća*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 1993., str. 201.

Kako je odabir računovodstvenih politika u kompetenciji svakog pojedinog poduzeća, ne može se govoriti o jedinstveno usvojenim i prihvaćenim računovodstvenim politikama. Čak i kada poduzeća usvajaju iste računovodstvene politike, obzirom da se međusobno razlikuju djelatnošću, veličinom, obilježjima i okruženjem u kojem djeluju, njihov odabir ne mora dati, i najčešće ne daje, računovodstvena rješenja jednake kvalitete.

Odabrane računovodstvene politike moraju biti primjerene uvjetima za koje se donose, moraju omogućiti istinitu i fer osnovu za sastavljanje financijskih izvještaja, te osigurati razumljive, važne, pouzdane i usporedive računovodstvene informacije. Izborom računovodstvenih politika menadžment izravno utječe na realnost iskazane vrijednosti imovine, obveza, glavnice, prihoda, rashoda, te rezultata poslovanja, odnosno na kvalitetu financijskoga izvješćivanja, te je nesporno da njihov odabir zahtjeva visok stupanj odgovornosti kako menadžera, tako i računovođa.⁶²

Izabrane računovodstvene politike ovise o sadržaju pozicija obuhvaćenih cjelovitim financijskim izvješćem, kao i o međunarodnim standardima koji se primjenjuje na pozicije obuhvaćene financijskim izvješćima. U tom smislu, menadžment poduzeća treba odabrati i primjenjivati računovodstvene politike na način da financijski izvještaji budu u skladu sa svih zahtjevima svakog primjenjivanog međunarodnog standarda, kao i ostalim zakonima i propisima države. Ukoliko nema posebnih zahtjeva, menadžment utvrđuje računovodstvene politike u skladu sa stručnom prosudbom, na način da osigura fer i istinito izvješćivanje.

Jednom utvrđene računovodstvene politike podliježu načelu stalnosti, tj. dosljedno se primjenjuju iz jednog obračunskog razdoblja u drugo, čime se doprinosi njihovoj

⁶² Napomena: Kada je prije nekoliko godina na švedskom sveučilištu u Lundu provedeno istraživanje pod nazivom «Koliko je točno financijsko izvješćivanje?» dobivena su dva vrlo različita odgovora, od dviju različitih skupina ispitanika. Jednoj su skupini pripadali studenti završne godine studija, smjera računovodstvo i financije, a drugoj financijski menadžeri petnaestak značajnijih švedskih poduzeća, uključenih u kotaciju na burzi. Na postavljeno pitanje «Ako poduzeće iskazuje dobit prije oporezivanja od 100 novčanih jedinica, koliko menadžer može promijeniti taj podatak primjenom različitih računovodstvenih politika, a u skladu s postojećim zakonima?», odgovori su bili sljedeći: studenti, do 25%, menadžeri, čak do 75%. Prema mišljenju studenata, dobit prije oporezivanja može se, dakle, prikazati u rasponu od 75 do 125 novčanih jedinica, dok se prema mišljenju menadžera ona može iskriviti daleko više, te prikazati u rasponu od 25 do 175 novčanih jedinica; vidi: Cingula, M., Simić, S. i Jacobson, L: *Konflikti uprave s menadžerima računovodstva pri donošenju računovodstvenih ciljeva (harmonizacija ciljeva)*, referat sa savjetovanja Računovodstvene politike i odgovornost uprave za njihov odabir te primjenu međunarodnih računovodstvenih standarda u maksimiziranju dobitka, održano 28. i 29. listopada 1999. u Zagrebu, u izdanju Hrvatski računovođa (ured. Habek, M.), Zagreb, 1999., str. 163.

usporedivosti i kvaliteti. U pravilu, računovodstvene politike se primjenjuju dosljedno sve dok ne nastupe okolnosti koje će uputiti na donošenje odluke o njihovoj promijeni. Samo u iznimnim okolnostima, kada se dovodi u pitanje istinito i fer izvješćivanje, prihvatljivo je odstupanje od preporučenih odrednica računovodstvenih standarda, pri čemu je razloge i učinke odstupanja od preporučenog postupka nužno objaviti u okviru *računovodstvenih politika i bilješki uz financijska izvješća*.

Kod novoosnovanih poduzeća od značaja je polazno utvrđivanje računovodstvenih politika koje će omogućiti objektivno i fer izvješćivanje. Naime, ako je poduzeće tek osnovano, menadžment poduzeća ima širu slobodu u odabiru politika, jer ne postoji obveza primjene ranije donesenih politika.

Računovodstvene procjene, s druge strane, dio su računovodstvenih politika, međusobno su povezane i isprepliću se s njima. Dapače, vrlo često su nužne da bi se računovodstvene politike uopće mogle primijeniti. Tipični primjeri procjena jesu sumnjiva i sporna potraživanja, zastarjele zalihe, korisni vijek trajanja dugotrajne imovine, i drugo. Naravno, svaka od tih procjena imat će različiti učinak na financijski položaj i profitabilnost poslovanja poduzeća te, posljedično, i na kvalitetu financijskih izvještaja. Upravo zbog različitih pretpostavki, procjena i politika, financijski izvještaji najčešće iskazuju tek približnu vrijednost, a ne i točnu sliku stanja i uspješnosti poslovanja.

Računovodstvene procjene, kao što je već rečeno, nužne su jer su poslovne aktivnosti popraćene neizvjesnošću. No, isto tako nužne su i promjene računovodstvenih procjena radi objektivnog prikazivanja transakcija u financijskim izvještajima. One su češće od promjena računovodstvenih politika, a mogu se primijeniti na jedno ili više razdoblja.

Konačno, računovodstvena načela su pravila koje je usvojila računovodstvena profesija i služe kao vodič u procjeni, bilježenju i financijskom izvješćivanju o poslovanju poduzeća. Ona određuju temeljne računovodstvene pretpostavke ili koncepte. Potrebno ih je ugraditi u računovodstvene metode i postupke kako bi se osigurala zadovoljavajuća kvaliteta računovodstvenih informacija. Primjena računovodstvenih načela neophodna je za sastavljanje kvalitetnih financijskih izvještaja, te teorijska osnova za njihovo razumijevanje

i interpretiranje. Čak i ako se neka načela, na kojima počivaju računovodstvene politike, posebno ne navode, ona se pretpostavljaju. Jedno od tih načela je već spomenuto načelo neograničenosti vremena poslovanja, te načelo nastanka događaja.

2.3.2.2. Računovodstvene politike u funkciji zadovoljenja pojedinačnih ciljeva konfliktnih skupina

U okviru svojih alternativnih metoda, postupaka i mjera, koje su u skladu s općeprihvaćenim računovodstvenim principima i standardima, računovodstvene politike mogu izravno utjecati na ispunjavanje ciljeva konfliktnih skupina dioničkog društva.

Prema kriteriju izbora računovodstvenih politika u funkciji ispunjavanja konfliktnih ciljeva dviju različitih skupina dioničkog društva, valja razlikovati računovodstvene politike i njezine instrumente usmjerene na zadovoljenje interesa, s jedne strane, menadžmenta poduzeća te, s druge strane, njegovih vlasnika, odnosno dioničara. Instrumenti usmjereni na zadovoljenje potreba menadžmenta podrazumijevaju različite metode, postupke i mjere kojima se utječe na povećanje zadržane dobiti kroz smanjenje prihoda ili povećanje rashoda. Spomenute metode imaju za cilj smanjenje neto dobiti u funkciji stvaranja skrivenih pričuva koje, u biti, predstavljaju neobjavljene zadržane dobitke. Instrumenti računovodstvenih politika usmjereni vlasnicima dioničkih društava jesu oni kojima se utječe na povećanje dividendi dioničara. To su metode usmjerene na povećanje prihoda ili smanjenje rashoda, s ciljem prikazivanja veće neto dobiti raspoložive za raspodjelu općenito, pa tako i za dio koji se odnosi na dividende dioničarima.

U nastavku slijede primjeri različitih individualnih preferencija, te različitih učinaka odabira alternativnih metoda i postupaka u funkciji zadovoljenja interesa konfliktnih skupina dioničkog društva, odnosno menadžmenta i dioničara.

S motrišta izbora koncepta računovodstva u uvjetima inflacije, spomenute konfliktne skupine dioničkog društva pobornici su različitih konceptata očuvanja kapitala. Dok je menadžmentu poduzeća u interesu očuvanje fizičkog kapitala te, s tim u svezi, odabir koncepta tekuće tržišne vrijednosti, prema kojemu se dobit priznaje onda kada je očuvana proizvodna sposobnost poduzeća, dakle njegova supstanca, vlasnici kapitala se

zalažu za očuvanje kupovne moći uložene novčane jedinice te izbor koncepta opće kupovne moći, prema kojemu se dobit priznaje onda kada je održana kupovna moć kapitala.

Opisani koncepti imaju u uvjetima inflacije različite učinke na neto dobit, a time i na ispunjavanje ciljnih funkcija konfliktnih skupina. Ovisno o odnosu općeg i specifičnog indeksa cijena, prvi pristup ne mora uvijek rezultirati i većom dobiti, u korist dioničara, iako koncept opće kupovne moći, u načelu, štiti dioničare te kupovnu moć njihova uloga.

Obzirom na metode obračuna utroška zaliha, valja istaknuti da je ukidanjem alternativne LIFO metode⁶³ praćenja zaliha smanjena i mogućnost manipulacije računovodstvenim informacijama u području računovodstvenih politika koje se odnose na procjenu zaliha. Naime, nesporno jest da je spomenuta metoda pogodovala menadžmentu poduzeća, obzirom da njezina primjena smanjuje dobit poslovanja u značajnijoj mjeri od primjene ostalih metoda koje preporučuje isti standard. Za očekivati jest da će između FIFO metode⁶⁴ i metode prosječne ponderirane cijene, koje preporučuju odrednice standarda koji regulira područje zaliha, dioničari društva biti skloniji FIFO metodi koja rezultira nešto višom dobiti, a menadžment metodi prosječne ponderirane cijene. No, s druge strane, obzirom na vrlo malene razlike u učincima preporučenih metoda, vjerojatno će na izbor metode prije svega utjecati jednostavnost njezina provođenja i postojeća praksa.

U području amortizacije dugotrajne imovine, jasno je da će u prvim godinama uporabe sredstva, menadžmentu poduzeća pogodovati degresivne metode amortizacije, a dioničarima progresivne metode. Suprotno vrijedni za kasnije godine uporabe sredstva. Odrednicama računovodstvenih standarda ne obvezuje se na primjenu određene metode amortizacije, već je nužno da korištena metoda amortizacije odražava stvarno trošenje ekonomskih koristi sredstava koje poduzeće rabi. Poduzeću, pritom, stoji na raspolaganju pravocrtna metoda, metoda opadajućeg salda i funkcionalna metoda amortizacije,⁶⁵ dok se konačni izbor prepušta stručnoj prosudbi menadžmenta.

⁶³ Napomena: prema MRS-u 2, *Zalihe*, revidiranom 18.12.2003., na snazi od 1.1.2005., zabranjuje se uporaba metode LIFO (last in - first out) koja pretpostavlja sljedeći odnos cijena: posljednja ulazna - prva izlazna, do tada dozvoljene kao alternativne metode; vidi: <http://www.iasplus.com/standard/ias02.htm>, 15.4.2004.

⁶⁴ Napomena: FIFO (first in - first out) metoda pretpostavlja sljedeći odnos cijena: prva ulazna - prva izlazna.

⁶⁵ MRS 16, *Nekretnine, postrojenja i oprema*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 216.

Sve donedavno, ispunjavanje ciljeva spomenutih konfliktnih skupina moglo se razmatrati i s motrišta priznavanja prihoda od ulaganja u povezana poduzeća. Naime, prilikom stjecanja udjela drugog poduzeća, odrednice računovodstvenog standarda upućivale su na primjenu metode udjela ili metode troška ulaganja, zavisno o veličini udjela u poduzeću.⁶⁶ Uobičajeno, ulaganja do 20% u dionice drugog poduzeća pratila su se po metodi troška ulaganja, a preko 20% metodom udjela. U takvim je okolnostima dolazilo do razlika u priznavanju prihoda kod spomenutih metoda. Dok se po metodi udjela prihod priznavao u visini udjela u neto dobiti, po metodi troška ulaganja prihod se priznavao u visini izglasanih dividendi. Pod pretpostavkom pozitivnog financijskog rezultata te izglasavanja dividendi, jasno je da je primjena metode udjela rezultirala većom neto dobiti i išla u prilog dioničara društva, dok je metoda troška ulaganja pogodovala menadžmentu. No, odrednice novog računovodstvenog standarda koji regulira ovo područje zahtijevaju iskazivanje poslovnih kombinacija isključivo metodom kupnje, odnosno troška ulaganja.⁶⁷

Spomenuti se problem dalje proteže i na područje goodwilla. Naime, ukidanje alternativne metode udruživanja interesa te primjena isključivo metode kupnje u računovodstvu poslovnog spajanja, zahtijeva priznavanje goodwilla, ukoliko on postoji.⁶⁸ Iako je, donedavno, metoda kupnje pogodovala menadžmentu poduzeća obzirom na obračun troškova amortizacije goodwilla,⁶⁹ odrednicama novog računovodstvenog standarda zabranjuje se amortizacija goodwilla stečenog u poslovnim kombinacijama,⁷⁰ a zahtijeva godišnja ili češća primjena *testa umanjenja vrijednosti* ukoliko postoje indikatori za umanjenje vrijednosti.⁷¹ Novim računovodstvenim tretmanom goodwilla «oduzeta» je značajna prednost koju je u tom području donedavno uživao menadžment poduzeća.

I u području ugovora o izgradnji moguće je različitim računovodstvenim politikama utjecati na različiti financijski rezultat poslovanja poduzeća, iskazivanjem različitih

⁶⁶ Napomena: MRS 28, *Računovodstvo ulaganja u ovisna društva*.

⁶⁷ Napomena: IFRS 3, *Poslovne kombinacije*.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Napomena: MRS 22, *Poslovna spajana*.

⁷⁰ Napomena: IFRS 3, *Poslovne kombinacije*.

⁷¹ Napomena: MRS 36, *Umanjenje vrijednosti imovine*.

prihoda, zavisno od toga priznaju li se prihodi metodom stupnja dovršenosti ili metodom izvršenog ugovora. Naime, prema odrednicama računovodstvenog standarda koji regulira ovo područje,⁷² kada se ishod ugovora o izgradnji može pouzdano procijeniti, rabi se metoda stupnja dovršenosti, prema kojoj se i prihodi i rashodi priznaju razmjerno realizaciji, odnosno stupnju dovršenosti ugovorene aktivnosti. Ukoliko se ishod ugovora o izgradnji ne može pouzdano procijeniti, tada se primjenjuje metoda izvršenog ugovora, prema kojoj se prihodi priznaju samo do iznosa nastalih troškova iz ugovora za koje postoji vjerojatnost da će biti nadoknađeni. Iz spomenutog je moguće zaključiti da će izbor prve metode ići u prilog dioničara, obzirom da rezultira većom dobiti, dok će uporaba metode izvršenog ugovora u svim, osim posljednjoj godini, pogodovati menadžmentu poduzeća.

Izabranim primjerima, između brojnih, cilj je ukazati na značaj računovodstvenih politika i učinak izbora alternativnih metoda na neto dobit i zadovoljenje interesa konfliktnih skupina dioničkog društva. Promatrano statički, većina metoda doista u jednom trenutku pogoduje interesima jedne skupine, a šteti interesima druge skupine konfliktnih korisnika financijskih izvještaja. Ipak, dugoročno gledano, pod pretpostavkom neograničenosti vremena poslovanja, te uvažavanja načela dosljednosti, vjerojatno će koristi od izbora pojedinih računovodstvenih politika prelaziti s jedne skupine na drugu.

Temeljem prethodno prezentiranih primjera moguće je, također, uočiti da je suvremeno računovodstvo, ukidanjem alternativnih rješenja koja su, u načelu, pogodovala interesima menadžmenta poduzeća, usmjereno zaštititi interesa dioničara, te smanjenju konfliktnih odnosa između dviju najznačajnijih konfliktnih skupina dioničkog društva.

2.3.2.3. Računovodstvene politike u funkciji usklađivanja interesa konfliktnih skupina

Konflikti u primjeni računovodstvenih politika dio su svekolikih odnosa u poduzeću, a ovise o brojnim obilježjima i čimbenicima koji su imanentni jednom poslovnom subjektu. Oni mogu biti pozitivni do one razine na kojoj djeluju poticajno i

⁷² Napomena: *MRS 11, Ugovori o izgradnji.*

stvaralački, ali mogu i potpuno prekinuti komunikacijske putove u poduzeću, te onemogućiti suradnju njegovih sudionika u postignuću ciljeva. Ako prerastu okvire korporacijske kulture i etike, najčešće ugrožavaju i zakonitost poslovanja. Zato ih je nužno pravodobno uvidjeti i prevladati sukladno ciljevima poduzeća i interesima svih društvenih skupina, odnosno konfliktnih grupa uključenih u poslovanje.

Konflikt je moguće riješiti ako su konfliktne grupe spremne na komunikaciju, ako su postigle dogovor glede potrebe da se konflikt prevlada i ostvari neki zajednički cilj, te ako je postignut dogovor glede autoriteta koji će posredovati ukoliko konfliktne grupe ne mogu postići konsenzus.

S ciljem rješavanja konfliktnih odnosa, uprava bi, pri odabiru i primjeni računovodstvenih politika, morala djelovati u najboljem interesu vlasnika poduzeća uz istodobno zadovoljenje interesa i ostalih sudionika uključenih u poslovanje poduzeća. Narušavanjem bilo čijeg interesa, dovodi se u pitanje ne samo uspješnost poslovanja, već i uopće opstanak poduzeća. Upravo zato je nužno da uprava poduzeća odabere one računovodstvene politike koje će zadovoljiti ne samo parcijalne interese jedne društvene skupine, već interese svih skupina obuhvaćenih poslovanjem poduzeća.

Usklađivanje interesa konfliktnih skupina uključenih u poslovni proces dovodi do harmonizacije interesa, odnosno takvog prikazivanja poslovnih događaja i transakcija koje najbolje zadovoljavaju interese svih korisnika. Nažalost, u hrvatskom je gospodarstvu bezbroj primjera zanemarivanja interesa ostalih skupina korisnika financijskih izvješća u korist vlasnika poduzeća s, najčešće, lošim posljedicama po poduzeće.

Vjerojatno je najbolji način usklađivanja interesa konfliktnih skupina, svakoj zainteresiranoj skupini korisnika financijskih izvještaja, u skladu s njezinim ovlastima, omogućiti uvid u poslovanje poduzeća objavljivanjem svih informacija nužnih za njihovo razumijevanje, posebice prezentiranjem računovodstvenih politika korištenih u priznavanju i mjerenju elemenata temeljnih financijskih izvještaja. Naime, kako izvor konflikta može biti računovodstveno prikazivanje bilo koje stavke u financijskim izvješćima, značaj njihova kvalitetna prezentiranja je neosporiv.

2.3.3. Utjecaj računovođa na donošenje računovodstvenih politika i kvalitetu izvješćivanja

U poslovnom procesu, menadžment poduzeća odgovara vlasnicima kapitala za rezultate njihova ulaganja koji se koncem obračunskog razdoblja prezentiraju različitim, prije svega, financijskim pokazateljima. Obzirom da je svaki financijski pokazatelj uspješnosti poslovanja poduzeća matematički izraz veličina koje se temelje na podacima bilance, računa dobiti i gubitka i drugih financijskih izvještaja, jasno je da se na vrijednost bilo kojeg pokazatelja izravno utječe definiranjem elemenata koji ga opredjeljuju.

U svojim odlukama o primjeni pojedine računovodstvene politike, menadžment poduzeća je samostalan, no istovremeno i odgovoran za pošteno, istinito i fer mjerenje i prezentiranje informacija o financijskom položaju i uspješnosti poslovanja poduzeća. Glede odgovornosti uprave, kao i nadzornog odbora, za primjenu računovodstvene politike, ne postoji nikakva dvojba. Ova je odgovornost definirana Zakonom o trgovačkim društvima, kako za članove uprave⁷³, tako i za članova nadzornog odbora.⁷⁴ Oni su podjednako odgovorni za istinito i fer prikazivanje poslovnih događaja i njihovih rezultata. Ukoliko im nedostaje stručno znanje, oslonit će se na prosudbe računovođe, ovlaštenih revizora i poreznih savjetnika, ali neće biti oslobođeni vlastite odgovornosti. Oni, naime, zadržavaju tzv. položajnu odgovornost koja proizlazi iz autoriteta obnašanja njihovih dužnosti. Uostalom, i prema odredbama računovodstvenih standarda, odgovornost za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja podjednako tereti upravu i/ili drugo upravno tijelo poduzeća,⁷⁵ kod nas nadzorni odbor.

S druge strane, računovođe moraju osigurati usklađenost odabranih računovodstvenih politika sa domaćim zakonima i međunarodnim računovodstvenim standardima. Za njih nije predviđena posebna odgovornost glede odabira i provedbe računovodstvenih politika, niti domicilnim zakonima, niti računovodstvenim standardima. Njihova odgovornost uređuje se tek internim aktima poduzeća ili kroz odluke uprave o

⁷³ http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_trgovackim_druштvima_v_02.asp, čl. 252., 21.3.2004.

⁷⁴ http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_trgovackim_druштvima_v_02.asp, čl. 272., 21.3.2004.

⁷⁵ *MRS 1, Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 30.

podjeli zadataka i odgovornosti. Spomenuto, dakako, ne znači da je uloga računovođa manja od uloge uprave u odabiru i primjeni računovodstvenih politika. Dapače, ovisno o specifičnim stručnim znanjima, u praksi se vrlo često događa da uprava daje potpunu slobodu računovođama u provedbi politike računovodstvene poslovne funkcije očekujući da oni u potpunosti poznaju stanje i preuzmu odgovornost za prezentiranje informacija u financijskim izvještajima. Valja dodati da time nije umanjena odgovornost članova uprave i nadzornog odbora.

Iako su u poštivanju domicilnih zakona i odredbi međunarodnih standarda strategijski interesi uprave, kao nositelja računovodstvenih politika, te računovođa, kao izvršitelja računovodstvenih politika, jednaki, sukobi se mogu javiti u različitim fazama implementacije računovodstvenih politika. Naime, iako u potpunosti u skladu sa zakonom i međunarodnim standardima, svaka od faza odabira, primjene ili promjene računovodstvene politike može bitno utjecati na financijski položaj i rezultat poslovanja poduzeća.

Kako je uprava izravno odgovorna za poslovni rezultat, i najčešće se posebno honorira za njegovo postignuće, njezini interesi mogu biti drugačiji od interesa računovođa kojima je primarni cilj istinito i fer izvješćivanje o svim poslovnim transakcijama nastalim u poduzeću. Vlasnici poduzeća moraju, stoga, imati na umu da su i takvi konflikti različitih interesa mogući, te harmonizaciju ne smiju prepustiti samo jednoj strani.

Konflikti između uprave i računovođa su slojeviti zbog svojih različitih uzroka, oblika djelovanja i posljedica koje mogu izazvati. Uzroci konfliktu u odabiru i primjeni računovodstvenih politika mogu nastati kao posljedica osobina i vrijednosti pojedinaca u menadžmentu. Primjerice, prisutan strah od neuspjeha zbog loših poslovnih rezultata menadžer može pokušati prikriti promjenom odgovarajuće računovodstvene politike. Uzroci konfliktu u odabiru računovodstvenih politika mogu biti i posljedica poremećaja u komunikaciji te nerazumijevanja problema i ovlasti na hijerarhijskoj ljestvici nadzorni odbor - uprava - računovođa. Konačno, konflikt može proizaći zbog različitosti ciljeva pojedinaca i skupina unutar poduzeća, primjerice, želje da se istakne centar odgovornosti za koji je menadžer izravno odgovoran ili koji treba, u uvjetima ograničenosti resursa, razviti više od ostalih.

U svakom slučaju, odabirom prikladnih računovodstvenih politika i postupaka, pravodobno se utječe na izbjegavanje mogućih konflikata koji mogu nastati između uprave i računovođa. Konačno, donošenjem takvih računovodstvenih politika i metoda procjena koje ostavljaju dovoljno prostora za legalno oblikovanje financijskog rezultata, uz iste transakcije, pri čemu se razlike kompenziraju kroz srednjoročno ili dugoročno poslovno razdoblje, postavljaju se temelji za oblikovanje kvalitetnog okvira za zadovoljavanje najvećeg broja interesa i ciljeva svih skupina korisnika financijskih izvještaja, te za harmonizaciju odnosa i kvalitetnu suradnju uprave i računovođa, kao ključnih internih sudionika procesa financijskoga izvješćivanja.

3. MANIPULACIJE S FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA

Iako nije predmet istraživanja ovoga rada, uz kvalitetu financijskih izvještaja neizbježno je vezati pojam manipulacije financijskim informacijama. Postupci, motivi i okolnosti koje potiču manipulaciju financijskim informacijama, kao i štete koje iz toga proizlaze, izravno utječu na kvalitetu informacija prezentiranih njihovim korisnicima.

Manipulacije u financijskom izvješćivanju prisutne su u cijeloj povijesti ekonomije. Njihov prikaz započinje najpoznatijim računovodstvenim smicalicama prošlog stoljeća, a nastavlja se najvećom financijskom aferom, Enron.

U nastavku se opisuju mehanizmi i tehnike otkrivanja prijevara u financijskim izvještajima, te ističe značenje njihova pravovremenog otkrivanja. Raspravlja se i o ulozima specijaliziranih institucija u funkciji zaštite kvalitete i integriteta procesa izvješćivanja.

Zaključno, razmatra se pitanje etike profesionalnih računovođa izravno uključenih u postupke financijskoga izvješćivanja.

3.1. POSTUPCI MANIPULACIJE FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA

U nastavku se definira pojam prijevera u financijskim izvještajima, navode se tipovi i žrtve prijevera, te motivi i prilike koje potiču manipulaciju financijskim informacijama. Ističu se najčešće tehnike prijevera, te opisuje sedam čuvenih financijskih smicalica. Konačno, ukazuje se na troškove i štete koje uzrokuju krivotvoreni financijski izvještaji za poduzeće, njegove počinitelje, korisnike financijskih izvještaja, te širu društvenu zajednicu.

3.1.1. Priroda i značaj prijevera u financijskim izvještajima

Prijevera, općenito, je namjerno obmanjivanje ili pogrešno navođenje druge osobe, nanoseći joj, pritom, štetu. Pravna definicija prijevera obuhvaća sva moguća sredstva koja pojedinac može uporabiti da stekne prednost nad drugom osobom, prenoseći joj neistinite informacije, navodeći ju na krive odluke. Spomenuto uključuje sve oblike iznenađenja, trikove, tajanja te svaki drugi oblik nepoštenja kojim se obmanjuje drugu osobu.

Pojam prijevare u financijskim izvještajima različito definiraju akademici u akademskoj literaturi, praktičari u profesionalnoj literaturi i zakonodavna tijela u službenim glasilima. Prijevare u financijskim izvještajima definiraju se kao smišljeno, namjerno pogrešno prikazivanje ili izostavljanje važnih podataka ili računovodstvenih činjenica koje navode korisnika informacija na pogrešne ili unaprijed usmjerene prosudbe ili odluke.⁷⁶

Iako se i ranije, u računovodstvenoj literaturi, ukazivalo na prijevare u financijskim izvještajima, njihovo krivotvorenje, falsificiranje i zlouporabu, upozoravajući na uključenost rukovodioca najviših razina u takve postupke, računovodstvena profesija, sve do nedavno, nije koristila pojam prijevare u profesionalnom smislu značenja. Umjesto toga, koristili su se pojmovi namjerne pogreške ili nepravilnosti. U novije vrijeme, ove se namjerne pogreške i izostavljanja definiraju kao postupci prijevare u financijskim izvještajima.⁷⁷

U svakom slučaju, zajedničko svim ovim definicijama jest da prijevare, općenito, a posebice prijevare u financijskim izvještajima, označavaju namjernu obmanu korisnika informacija s unaprijed određenom namjerom stvaranja željenog suda o onome o čemu se izvješćuje. Budući je ovaj rad usmjeren, prije svega, na investitore, definicija prijevare u financijskim izvještajima usmjerit će se na namjerno pogrešno iskazivanje ili izostavljanje važnih činjenica, iznosa ili objava iz financijskih izvještaja, te stvaranje određenog suda o poduzeću s ciljem obmanjivanja investitora.

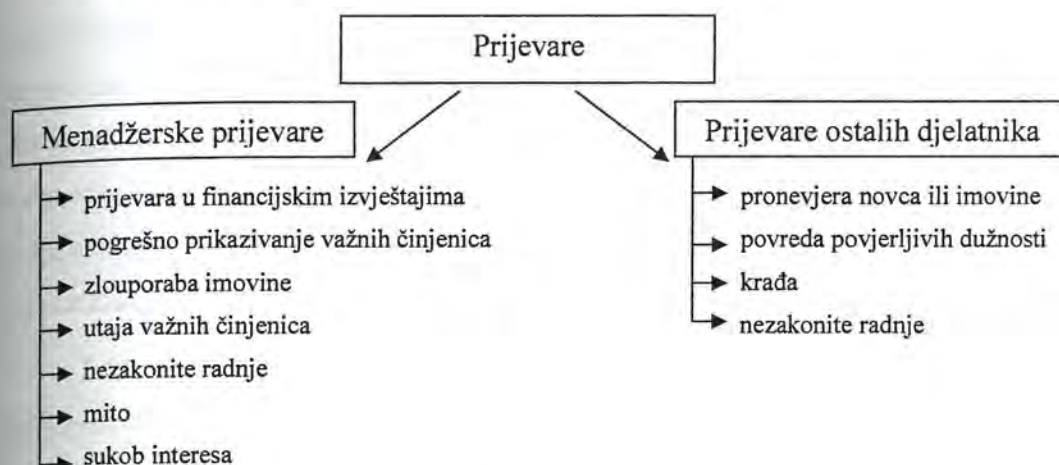
Ovaj namjerni, pogrešan čin može se različito definirati, ovisno o počiniteljima prijevera (cf. shema 7). S tim u svezi, valja razlikovati prijevare na razini menadžmenta ili uprave poduzeća od prijevera pojedinaca, odnosno ostalih djelatnika. Sinonim za prijevare u financijskim izvještajima jesu upravo menadžerske prijevare. Naime, one se ne mogu dogoditi bez njihova pristanka ili znanja.⁷⁸ Štoviše, menadžment je izravno odgovoran za fer prezentaciju, integritet i kvalitetu financijskog izvješćivanja.

⁷⁶ Association of Certified Fraud Examiners: *Cooking the Books: What Every Accountant Should Know About Fraud*, Self-study Workbook: 12, Austin, ACFE, TX, No. 92, 1993.

⁷⁷ American Institute of Certified Public Accountants: *Consideration of Fraud in a Financial Audit*, Statement of Auditing Standards No. 82, AICPA, New York, 1997.

⁷⁸ Robertson, J. C.: *Fraud Examination for Managers and Auditors*, Viesca Books, Austin, TX, 2000., str. 33.

Shema 7: Tipovi prijevare

Izvor: Rezaee, Z.: *Financial Statement Fraud: Prevention and Detection*, John Wiley and Sons, New York, 2002., str. 3.

Žrtve krivotvorenih financijskih izvještaja jesu svi oni koji su svoje pogrešne odluke donijeli temeljem nekvalitetnih, odnosno neistinitih ili nepotpunih informacija financijskih izvještaja. To mogu biti osobe iz poduzeća, poput djelatnika, internih revizora, članova nadzornog odbora, direktora, članova upravnog odbor, menadžera i drugi, te osobe izvan poduzeća, kao investitori, vjerovnici, dobavljači, kupci, državne institucije, nezavisni revizori, i ostale osobe koje mogu biti oštećene zbog krivotvorenih financijskih izvještaja.

Veličina ekonomskog gubitka investitora i ostalih sudionika financijskog izvješćivanja uzrokovana donošenjem nekvalitetnih odluka utemeljenih na informacijama krivotvorenih izvještaja jedna je od najvažnijih poduzetničkih vijesti posljednjih godina koja privlači pažnju ne samo financijskoga tiska, već i zakonodavaca, te donositelja standarda. Ovom je problemu dan veliki publicitet, prikupljeni su brojni dokazi o učestalosti i veličini nezakonitih financijskih radnji, procijenjeni su troškovi i štete objavljivanja krivotvorenih financijskih izvještaja na razini šire društvene zajednice što je, u konačnici, dovelo u pitanje integritet procesa financijskog izvješćivanja te uvelike smanjilo povjerenje javnosti u kvalitetu objavljenih informacija.

Stvarni trošak prijevare teško je, ako ne i nemoguće, kvantitativno izmjeriti iz mnogo razloga. Prvo, empirijske studije pokazale su da tek mali postotak prijevara u financijskim izvještajima biva otkriveno. Naime, poduzeća u načelu ne podnose kriminalne prijave nad počiniteljima prijevare, već problem rješavaju njihovim otpuštanjem. Drugo, ako se prijevare i otkrije, mnogi slučajevi ne iznose se u javnost, nastojeći zaštititi ugled poduzeća. Treće, rezultati istraživanja o prijevarama, rasponu i njihovoj veličini podložni su ograničenjima svake pojedine studije, te istraživači često izvješćuju tek svoja zapažanja koja ne moraju biti istovjetna istini.

Iako je doista nemoguće utvrditi stvarni trošak prijevare u financijskim izvještajima, objavljeni statistički podaci o mogućim troškovima objavljivanja krivotvorenih financijskih izvještaja zaprepašuju. Procjenjuje se da prijevare koštaju američka poduzeća više od 400 mlrd US\$ godišnje, odnosno barem 6% njihove bruto dobiti, pri čemu je prosječni gubitak po zaposleniku veći od 9 US\$ na dan.⁷⁹ Smatra se da su gubici uzrokovani prijevarama menadžera i direktora, a koji se uglavnom odnose na prijevare u financijskim izvještajima, 16 puta veći od gubitaka uzrokovanih nemenadžerskim kadrovima koje obilježavaju pronevjere i krađe, iako gotovo 60% prijavljenih prijevare i zlouporaba čini nemenadžersko osoblje, 30% menadžeri, a preostalih 10% vlasnici.⁸⁰

Ove studije, i za njih vezani statistički podaci, ukazuju tek na podcijenjene veličine izravnih ekonomskih gubitaka nastalih uslijed prijevare u financijskim izvještajima. Ostali troškovi prijevare jesu pravni troškovi, povećani troškovi osiguranja, narušen moral zaposlenika, izgubljen «dobar ugled» kod kupaca, izgubljeno povjerenje dobavljača, znatno smanjenje cijena dionica ili skidanja s liste kotacije organiziranih burzi, i drugo. Još jedan značajan indirektan trošak, koji valja uzeti u obzir prilikom procjenjivanja troškova prijevare u financijskim izvještajima, jest smanjenje proizvodnosti uzrokovano otpuštanjem počinitelja prijevare i njihovom zamjenom. Naime, kako je u ove prijevare obično uključen top menadžment, poduzeće je prisiljeno otpustiti iskusne rukovoditelje i zamijeniti ih, najčešće, manje iskusnima i manje sposobnima.

⁷⁹ Association of Certified Fraud Examiners: *Report to the Nation of Occupational Fraud and Abuse*, Austin, ACFE, TX, 1996.

⁸⁰ Hilzenrath, D. S.: *After Enron, New Doubts about Auditors*, Washington Post, 5.12.2001., str. 1.

Učestale prijevare u financijskim izvještajima, narušeno povjerenje investitora, ostalih sudionika tržišnog natjecanja i javnosti u kvalitetu i integritet procesa financijskog izvješćivanja dovodi do još jednog fenomena. Zbog razumne nesigurnosti u kvalitetu financijskih izvještaja na čije se informacije oslanjaju, investitori i ostali vjerovnici zahtijevat će više stope povrata na uloženo kao cijenu većeg rizika kojemu se izlažu, na koji trošak također moraju računati poduzeća nekvalitetnih financijskih izvještaja. Općenito, smatra se da su ukupni troškovi krivotvorenih financijskih izvještaja često dvostruko veći od iznosa nestalog novca i imovine.⁸¹

Pored spomenutog, krivotvoreni financijski izvještaji uzrokuju niz šteta šireg društvenog značaja. Oni ugrožavaju integritet i objektivnost računovodstvene i revizijske profesije, imaju negativan učinak na rast nacionalnog dohotka i blagostanja, potiču prekomjernu intervenciju zakonodavaca, indirektno navode na negativne obrasce ponašanja i, uopće, uzrokuju znatne financijske gubitke svih sudionika prijevare.⁸²

Iz svega spomenutog, nesporno jest da je kvaliteta financijskog izvješćivanja, te odgovornost za prevenciju i pravovremeno otkrivanje prijevara u financijskim izvještajima jedan od ključnih problema suvremene računovodstvene profesije.

3.1.2. Motivi, prilike i poticaji za prijevare u financijskim izvještajima

Motivi i prilike za prijevare u financijskim izvještajima izravni su poticaj njihova nastanka. Naime, ako se isplati i ako je lako krivotvoriti financijske izvještaje, vrlo često se postavlja pitanje, zašto to ne učiniti? U osnovi, postoje tri glavna razloga manipulacije financijskim informacijama: isplati se, lako je i malo je vjerojatno da će vas uhvatiti.⁸³ Menadžment je skloniji prijevarama kada postoji snažan motiv kao što su ekonomski i vlasnički pritisci, kada se pojavi prilika zbog neodgovornog ili neučinkovitog upravljanja poduzećem, te otpora internih revizora u razvijanju modela za otkrivanje prijevara.

⁸¹ Farrel, R. B. and Healy, P.: *White Collar Crime: A Profile of the Perpetrator and an Evaluation of the Responsibilities for Its Prevention and Detection*, Journal of Forensic Accounting, 1, 2000., 1, str. 18.

⁸² Rezaee, Z.: Op. cit., str. 7.

⁸³ Schilit, H. M.: *Financial Shenanigans: How to detect accounting gimmicks and fraud in financial reports*, 2nd edition, McGraw-Hill Trade, 2002., str. 28.

Financijski izvještaji krivotvore se iz mnogo razloga. No, čini se da je većina njih vezana za zarade. Zarade imaju značajnu ulogu u učinkovitom funkcioniranju tržišta kapitala pružajući investitorima važnu informaciju o pravcu razvoja poduzeća. Štoviše, empirijske studije podržavaju tvrdnju da izvješće o zaradama pruža investitoru najvažnije informacije potrebne za odlučivanje. Stoga, ne čudi da su strategije poduzeća, kojima se postižu ili prestižu predviđanja o zaradama, pod pritiskom ostvarenja ciljnih zarada. U tom smislu, menadžment je motiviran i, u većini slučajeva, nagrađen za odabir onih računovodstvenih politika i postupaka koje će omogućiti iskazivanje očekivanih, iako nekvalitetnih zarada.

«Uljepšani» financijski izvještaji mogu poslužiti u mnoge svrhe, za dobivanje kredita, dugoročno financiranje ili dodatne kapitalne investicije, za održavanje ili postizanje željenih cijena dionica, za prikrivanje manjka, za prikrivanje neispravnih poslovnih transakcija, za rješavanje privremenih financijskih poteškoća, i drugo. Menadžment može krivotvoriti financijske izvještaje i radi postizanja osobnih koristi, primjerice radi povećanja plaće kroz više prijavljene zarade, radi povećanja vrijednosti vlastitih udjela u dionicama poduzeća, te radi promaknuća ili zadržavanja postojeće pozicije u poduzeću.

U svakom slučaju, do prijevera u financijskom izvješćivanju obično dolazi ako postoje povoljni *uvjeti* za prijevere, ako *mehanizmi upravljanja poduzećem* pogoduju manipulaciji financijskim informacijama, te ako menadžment ima *mogućnost izbora* između različitih računovodstvenih politika i postupaka one koje opravdavaju njegovu odluku o prijeverama u financijskim izvještajima.⁸⁴ U tom smislu, za potrebe predviđanja i otkrivanja krivotvorenih financijskih izvještaja razvijen je model «3Cs»⁸⁵, usklađen sa postojećim revizijskim standardima,⁸⁶ koji motive, prilike i opravdanja za prijevere u financijskim izvještajima obrazlaže trima spomenutim čimbenicima.

⁸⁴ Green, B. P. and Thomas, G. C.: *Information Privity and the Internal Auditor's Assessment of Fraud Risk Factors*, Internal Auditing, 11, 1996., 4, Spring, str. 4.

⁸⁵ Napomena: model 3Cs (*Conditions, Corporate Structure, Choice*) svojom kraticom ističe pojmove vezane uz prijevere u financijskim izvještajima, vidi: Rezaee, Z.: Op. cit., str. 70.

⁸⁶ American Institute of Certified Public Accountants: Op. cit.

Uvjeti za prijevare u financijskim izvještajima obilježeni su, prije svega, odnosom troškova i koristi koje će se ostvariti prijevarama u financijskim izvještajima. Ove varijable temelje se na utilitarističkom konceptu etike koji sugerira procjenu koristi i šteta određenih radnji ili ponašanja prije njihova poduzimanja.⁸⁷ Spomenuto upućuje na mogućnost prijevare u financijskim izvještajima ako i kada koristi koje bi počinitelj prijevare imao od takvoga čina prevagnu nad troškovima koji bi nastali u slučaju njezina otkrivanja.

No, postoje i drugačija mišljenja, prema kojima je malo vjerojatno da će se menadžeri poduzeća odlučiti za prijevare u financijskim izvještajima jer mogu očekivati relativno malen udjel u ukupnoj koristi od takvih postupaka, dok mogu snositi neproporcionalno velik udjel u ukupnim štetama s osnove novčanih, moralnih, zatvorskih i drugih kazni. Zagovornici ovakvoga stava ističu da menadžeri, koji su skloni takvim prijevarama, procjenjuju moguće koristi od opisanih prijevara, podcjenjuju vjerojatnost otkrivanja prijevara i njihove moguće troškove, agresivni su i skloni riziku, te uvijek pronalaze opravdanje za takva ponašanja.⁸⁸

Uvjeti koji posebice potiču na prijevare u financijskim izvještajima jesu situacije ekonomskog pritiska do kojeg dolazi uslijed konstantnog opadanja kvalitete zarade, opadanja uspješnosti poslovanja poduzeća, ekonomskog rasta poduzeća, te sveopće ekonomske recesije. Pritisak da se ostvare očekivane zarade jedan je od najsnažnijih poticaja za prijevare u financijskim izvještajima. Menadžment, potaknut takvim pritiskom, procjenjuje moguće koristi od upravljanja zaradama i suprotstavlja ih mogućoj cijeni pravnog gonjenja i sankcija u slučaju njihova otkrivanja.

Budući da su za prijevare u financijskim izvještajima uglavnom odgovorni menadžeri viših, a ne nižih hijerarhijskih razina, te još rjeđe zaposlenici, može se očekivati da će se takve nezakonite radnje najčešće zbivati u okolini koju obilježavaju neučinkoviti *mehanizmi upravljanja poduzećem*, koji se kao takvi reflektiraju i na njihove

⁸⁷ Napomena: Zločin se može spriječiti samo određivanjem kazni jednakim neto društvenom trošku zločina podijeljenim sa vjerojatnošću njegova otkrivanja; vidi: Becker, G. S.: *Crime and Punishment: An Economic Approach*, Journal of Political Economy, 1964., 76, str. 169.

⁸⁸ Cohen, M. A.: *Environmental Crime and Punishment: Legal/Economic Theory and Empirical Evidence on Enforcement of Federal Environmental Statutes*, Journal of Criminal Law and Criminology, 1992., 82, str. 1054.

računovodstvene prakse i postupke, a koje odražava agresivnost, oportunističnost, kohezivnost, lojalnost, povjerenje i neučinkovitost kontrole.⁸⁹

Izbor između uplitanja u nezakonite radnje ili provođenja etičke strategije kontinuiranog poboljšanja kvalitete i kvantitete zarada, pitanje je razboritosti menadžerske odluke. Kada niti pritisak okoline, niti vlasnika nemaju značajniji utjecaj na nastanak prijevара, do njih može doći jednostavno zbog strateških poteza menadžera koji su odraz njihove profesionalne etike. To mogu, s jedne strane, biti odluke motivirane agresivnošću, odsustvom moralnih vrijednosti i pogrešno usmjerenom kreativnošću te, s druge strane, odluke motivirane njihovim osobnim stavovima, neovisno o mogućim sankcijama. Naime, menadžment poduzeća može zauzeti stav da su propisi i zahtjevi koji prate poslovanje poduzeća suviše kruti ili nelogični te, kako bi umanjili njihov negativan utjecaj na poslovni rezultat, svjesno utjecati na pozicije financijskih izvještaja izborom računovodstvenih politika i postupaka koje im stoje na raspolaganju, ističući tako svoje etičke stavove, te predispozicije za moguće prijevare.⁹⁰

Na ovom mjestu valja istaknuti da, pored svjesnih i namjernih prijevара koje predstavljaju najčešći oblik utjecanja na informacije financijskih izvještaja, na kvalitetu financijskih izvještaja utječu i nenamjerne pogreške, one slučajne i one nastale zbog neznanja računovođa. Naime, čak i kada ne postoji intencija manipulacije s financijskim izvještajima, do iskrivljavanja financijskih informacija može doći zbog previda, inercije, neznanja ili nestručnosti računovođa. Spomenuti postupci rezultirat će istim učincima, te prouzročiti iste štete kao i namjerne prijevare u financijskom izvješćivanju.

⁸⁹ Napomena: Upravljanje poduzećem obilježeno agresivnošću i oportunističnošću ima za cilj pobijanje predviđanja analitičara o očekivanim rezultatima poslovanja poduzeća, te objavljivanje nekvalitetnih izvještaja. Kohezivnost i lojalnost stvara okružje u kojemu se smanjuje vjerojatnost «odavanja tajni» i povećava vjerojatnost zataškavanja. Kohezivnost može utjecati na usko povezivanje menadžmenta poduzeća te zajednički stav o zataškavanju prijevара u financijskim izvještajima. Što više, ukoliko dođe do razotkrivanja prijevара od strane unutarnjih ili vanjskih revizora, moguće je očekivati i njihovo udruživanje u prikrivanju istine. Kada vodstvo poduzeća jednom uspostavi povjerenje, smanjuju se sumnje i skepticizam, što opet smanjuje vjerojatnost otkrivanja prijevара od strane revizora. Konačno, i neučinkovita kontrola utječe na smanjenje učinkovitosti nadzornih funkcija u otkrivanju prijevара; vidi: Rezaee, Z.: Op. cit., str. 71.

⁹⁰ Loebbecke, J. K., Eining, M. M. and Willingham, J. J.: *Auditor's Experience with Material Irregularities: Frequency, Nature and Detectability*, *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 9, 1989., str. 1.

3.1.3. Najčešći oblici, postupci i tehnike prijevara u financijskom izvješćivanju

Sliku o financijskom položaju i uspješnosti poslovanja poduzeća moguće je iskriviti na različite načine, primjerice, falsificiranjem, izmjenom ili podešavanjem financijskih podataka, popratne dokumentacije ili poslovnih transakcija, namjernim izostavljanjem ili pogrešnim prikazivanjem važnih događaja, transakcija, računa ili drugih relevantnih informacija temeljem kojih se sastavljaju financijski izvještaji, namjernim odabirom nekvalitetnih računovodstvenih politika i procedura koje se koriste u postupcima mjerenja, priznavanja i objavljivanja ekonomskih događaja i poslovnih transakcija, te namjernim izostavljanjem objava ili prezentiranjem neadekvatnih objava vezanih uz financijske iznose koji su rezultat odabira pojedinih računovodstvenih politika i postupaka.

Najčešće tehnike prijevara u financijskim izvještajima moguće je grupirati u sljedeće kategorije:⁹¹

1. *Fiktivni ili precijenjeni prihodi i imovina.* Ova kategorija prijevara uključuje fiktivnu prodaju lažnim kupcima, prodaju s lažnim računima stvarnim kupcima, te nepostojanje računa o prodaji. Precijenjena prodaja obuhvaća isporuku robe koja nije naručena ili je otkazana, robu predviđenu za isporuku koja je vraćena u skladište, priznavanje primljenih predujmova kao zaključenu prodaju, priznavanje povrata dobavljaču kao prihod, te priznavanje svakog primitka od prodaje imovine, primjerice nekretnina, postrojenja i opreme, tržišnih vrijednosnica, kao prihoda prodaje.

2. *Preuranjeno priznavanje prihoda.* Ova kategorija obuhvaća nezaključivanje poslovnih knjiga na zadnji dan izvještajnog razdoblja radi uključivanja transakcija nastalih i nakon dana bilanciranja, isporuku dobara prije ugovorene prodaje, priznavanje prihoda prodaje prije stvarne isporuke, kada je kupac pristao na kupnju i potpisao ugovor, a prodavatelj zadržava pravo vlasništva nad robom do trenutka isporuke,⁹² priznavanje prihoda prodaje čija je naplata uvjetovana prodajom trećim stranama, konačnim prihvaćanjem (instalacijom, prilagođavanjem, i dr.), davanjem garancija, i drugim modifikacijama plaćanja koje mogu uključiti jednostrani prekid ugovora, zatim

⁹¹ Bonner, S. E., Palmrose, Z. and Young, S. M.: *Fraud Type and Auditor Litigation: An Analysis of SEC Accounting and Auditing Enforcement Releases*, The Accounting Review, 73, 1998., 4, str. 503.

⁹² Napomena: riječ je o tzv. *bill-and-hold* transakcijama prodaje, odnosno prodaji po obrascu «naplati i drži».

precjenjivanje prihoda s temelja stupnja dovršenosti ugovora, neispravno bilježenje povrata robe i ispravka potraživanja, priznavanje prihoda prodaje kada su dobra isporučena kupcu prije dogovorenog roka i bez njegova dopuštenja, te priznavanje djelomične isporuke dobara u procesu isporuke i otpreme kupcu kao dijela ukupne vrijednosti prihoda prodaje.

3. *Pogrešno klasificirani prihodi i imovina.* Ovaj tip prijevara obuhvaća namjernu pogrešnu klasifikaciju dobiti ili gubitka s temelja redovnog poslovanja kao ostale izvanredne, odnosno rijetke stavke, zatim pogrešnu klasifikaciju dugotrajne i kratkotrajne imovine, zajedničko iskazivanje novčanih sredstava s ograničenom namjenom i novčanih sredstava s neograničenom namjenom, te pogrešnu klasifikaciju dugoročnih ulaganja kao kratkoročnih vrijednosnica.

4. *Fiktivna imovina ili smanjenje troškova i obveza.* Prikaz fiktivne imovine obično je vezan za precjenjivanje zaliha. Manipulacije pomoću zaliha najučestalije su tehnike prijevara u financijskim izvještajima. Ovaj se tip prijevara sastoji od pogrešnog iskazivanja otpadaka, nekurentnih zaliha i materijala niže vrijednosti kao pravih zaliha, zatim prikaza zaliha u konsignaciji kao vlastitih zaliha, te priznavanja fiktivnih zaliha i ostale imovine koja nema prodajnu vrijednost.

5. *Precijenjena imovina ili podcijenjeni troškovi i obveze.* Precjenjivanje imovine ili podcjenjivanje troškova i obveza pretpostavlja zastarjela potraživanja ili potraživanja iz povezanih odnosa, nedovoljan ispravak vrijednosti nenaplativih potraživanja, neadekvatne pričuve za gubitke od nenaplativih zajmova, nedovoljna rezerviranja za nekurentnu i neutrživu zalihu, precijenjenu vrijednost vrijednosnica nakon smanjenja njihove tržišne vrijednosti, precijenjenu vrijednost nematerijalne imovine, te neadekvatan otpis imovine.

6. *Neiskazane ili podcijenjene obveze.* Ova kategorija prijevara odražava se i na troškove ili imovinu, te obuhvaća podcjenjivanje obveza za mirovine i ostalih obveza prema zaposlenicima nakon umirovljenja, neiskazivanje neizvjesnih troškova u garantnom roku, i drugo.

7. *Neobjavljivanje ili neispravno objavljivanje podataka.* Neispravno objavljivanje ili izostavljanje iz bilješki podataka vezanih za pojedine stavke financijskih izvještaja, te za primjenu ili promjenu računovodstvenih politika, smanjuje kvalitetu financijskih izvještaja.

8. *Prijevare na vlasničkom kapitalu.* Prijevare na stavkama kapitala moguće su kroz priznavanje nepostojećih dobitaka od držanja imovine u kapital, kroz neadekvatno vrednovanje imovine u korist kapitala, te neadekvatan odabir računovodstvene metode za poslovne transakcije pripajanja i preuzimanja društva.

9. *Poslovne transakcije između povezanih poduzeća.* Ovaj tip prijevare obuhvaća materijalno značajne transakcije između povezanih poduzeća, uključujući fiktivne prodaje povezanim poduzećima, primjerice poduzeću kćeri, zajmove primljene ili dane povezanim poduzećima uz kamatne stope ispod tržišnih, sve ostale precijenjene ili podcijenjene ili izmišljene transakcije između povezanih poduzeća, te nekorektne objave podataka o poslovnim transakcijama između povezanih poduzeća.

10. *Financijske prijevare koje idu u «krivom smjeru».* Iako je menadžment obično skloniji precjenjivanju imovine i prihoda te podcjenjivanju troškova i obveza, primjerice zbog poreznih ušteta, straha od neželjenih fuzija i akvizicija, menadžment manipulira financijskim izvještajima i podcjenjujući prihode i imovinu te precjenjujući troškove i obveze, kako bi financijski položaj, rezultate poslovanja i novčane tijekomove prikazao manje povoljnima. Primjeri ovakvog tipa prijevara jesu stvaranje skrivenih pričuva koje se mogu iskoristiti u budućnosti, kada zarade poduzeća budu manje povoljne, prebacivanje prihoda u slijedeće izvještajno razdoblje, prikazivanje dugotrajne materijalne imovine kao troška, precjenjivanje obveza, precjenjivanje troškova sumnjivih i spornih potraživanja, te precjenjivanje troškova amortizacije i otpisa imovine.

Između spomenutih, dvije najučestalije tehnike manipulacije financijskim izvještajima jesu tehnika precjenjivanja prihoda i tehnika precjenjivanja imovine.⁹³ Istraživanja potvrđuju da čak 50% poduzeća optuženih za prijevare u financijskim izvještajima precjenjuju svoje prihode priznavajući ih prerano ili stvarajući fiktivne prihodne transakcije, koristeći se tehnikama lažnih prodaja, iskazivanjem prihoda prije nego što su ispunjeni svi uvjeti za priznavanje prihoda prodaje, zaključivanjem krivog datuma prodaje, neispravnom primjenom metode stupnja dovršenja ugovora, i drugo. Također, oko 50%

⁹³ Napomena: podaci dobiveni kao rezultat desetgodišnje studije; vidi: Beasley, M. S., Carcello J. V. and Hermanson D. R.: *Fraudulent Financial Reporting: 1987-1997: An Analysis of U.S. Public Companies*, The COSO Report, AICPA, Jersey City, New York, 1999., str. 10.

proučavanih poduzeća precjenjuju svoju imovinu priznavajući fiktivnu imovinu ili imovinu koju ne posjeduju, kapitalizirajući stavke koje su trebale biti priznate kao trošak, precjenjujući vrijednost postojeće imovine primjenom viših tržišnih vrijednosti, te podcjenjujući nenaplativa potraživanja. Imovina kojom se najčešće manipulira, rangirano prema učestalosti, jesu zalihe, potraživanja od kupaca, nekretnina, postrojenja i oprema, gotovina, investicije, patenti, nafta, plin i rudna bogatstva. Tehnika podcjenjivanja troškova i obveza uočena je kod 18% prijevара, tehnika zlouporabe imovine u 12% slučajeva, tehnika neprimjerenih objava u 8% slučajeva, dok ostale mješovite sheme manipulacije čine zajedno oko 20% identificiranih slučajeva prijevара.

Financijske smicalice mogu se pojaviti kao namjerna umanjenja ili namjerna uvećanja iskazanog rezultata, te imati obilježja sitnih, bezazlenih trikova, ali i prijevара ogromnih razmjera. Javljaju se u poduzećima svih veličina, od malih, nepoznatih, do svjetski poznatih poduzeća, zavidna renomea. Također, iako ih literatura grupira u različiti broj kategorija, nesporno jest da su one međusobno povezane i međusobno uvjetovane. Njihova međuzavisnost proizlazi iz ciljeva koji se nastoje postići postupcima manipulacije u financijskim izvještajima.

Dva su osnovna cilja svih računovodstvenih manipulacija, uvećavanje zarade tekućeg razdoblja kroz uvećanje prihoda ili umanjenje troškova tekućeg razdoblja, te umanjenje zarade tekućeg razdoblja (i, posljedično, uvećanje rezultata budućeg razdoblja) kroz umanjenje prihoda ili uvećanje troškova tekućeg razdoblja.

Ukoliko se prethodne tehnike manipulacije financijskim izvještajima grupiraju u sedam kategorija, odnosno *sedam financijskih smicalica*,⁹⁴ njihovu povezanost i međuzavisnost, a u okvirima ispunjenja dvaju istaknutih osnovnih ciljeva manipulacije, moguće je zorno prezentirati sljedećom tablicom (cf. tablica 3).

⁹⁴ Napomena: *Smicalica 1*: Preuranjeno priznavanje prihoda ili priznavanje prihoda za koje nisu ostvareni uvjeti priznavanja, *Smicalica 2*: Prikazivanje nezarađenih prihoda, *Smicalica 3*: Precjenjivanje dobiti od jednokratnih dobitaka, *Smicalica 4*: Prebacivanje tekućih troškova u sljedeće razdoblje, *Smicalica 5*: Nepriznavanje ili podcjenjivanje obveza, *Smicalica 6*: Prebacivanje tekućih prihoda u buduća razdoblja, *Smicalica 7*: Prebacivanje budućih troškova u tekuće razdoblje; vidi: Schilit, H. M.: Op. cit., str. 24.

Tablica 3: Sedam financijskih smicalica u okvirima dviju temeljnih strategija

Računi	Uvećanja u tekućem razdoblju	Smicalica	Umanjenja u tekućem razdoblju	Smicalica
Prihodi ili dobiti	Preuranjeno priznavanje prihoda	Br. 1	Prebacivanje tekućeg prihoda u kasnije razdoblje	Br. 6
	Priznavanje nezarađene dobiti	Br. 2		
	Precjenjivanje dobiti na račun jednokratnih intervencija	Br. 3		
	Nepriznavanje ili podcjenjivanje obveza	Br. 5		
Troškovi ili gubici	Precjenjivanje dobiti na račun jednokratnih intervencija	Br. 3	Prebacivanje budućih troškova u sadašnje razdoblje	Br. 7
	Prebacivanje troškova u buduća razdoblja	Br. 4		
	Nepriznavanje ili podcjenjivanje obveza	Br. 5		

Izvor: Schilit, H. M.: *Financial Shenanigans: How to detect accounting gimmicks and fraud in financial reports*, 2nd edition, McGraw-Hill Trade, 2002., str. 27.

Primjerice, smicalice 1 i 5 mogu se smatrati usko povezanim. Poduzeće koje primi predujam od kupca za buduću uslugu i, s tim u svezi, iskaže prihod, provelo je dvije smicalice, 1., preuranjeno priznavanje prihoda, i 5., nepriznavanje postojeće obveze.

Smicalice 2 i 6 također su povezane. Poduzeće koje ne prizna cjelokupni prihod realiziran u tekućem razdoblju kao prihod tekućeg razdoblja (smicalica br. 6), priznat će taj prihod neispravno u budućem razdoblju u kojem će iskazati uvećanu dobit (smicalica br. 2).

Postoji i važna veza između smicalica br. 5 i 7. Primjerice, poduzeće koje započne sa restrukturiranjem i prenese buduće troškove u sadašnje razdoblje (smicalica br. 7), u sljedeće će razdoblje prenijeti pričuve u visini prethodno obračunanih troškova i tako umanjiti postojeće obveze (smicalica br. 5).

3.2. POVIJEST RAČUNOVODSTVENIH SMICALICA

Značajnije prijekure u razdoblju prije 2. svjetskog rata odnosile su se uglavnom na precjenjivanje vrijednosti dionica što je doprinijelo i čuvenom slomu burze između 1929. - 1932. godine. Uz poduzeća koja su krivotvorila financijske izvještaje, pojavili su se i profesionalni prevaranti, poznati Charles Ponzi i Ivar Kreuger, koji su investitore i dioničare netom nakon 1. svjetskog rata «osiromašili» za preko 400 mil US\$, potičući ih na ulaganje u lažne «patriotske obveznice za financiranje rata».⁹⁵ Desetljeće kasnije, Ponzi i opet dolazi do ogromnog bogatstva nudeći investitorima izuzetno velike stope povrata na pozajmice. Novcem kasnijih investitora, isplaćivao bi premije prethodnim investitorima, a «shema» prijekure ostala je poznata pod nazivom Ponzievi trikovi. Kreuger je stekao «reputaciju» manipulirajući aktivom i pasivom poduzeća, precjenjujući aktivu kada je ne bi bilo dovoljno. Valja spomenuti i čuvenog prevaranta Philipa Musicu koji je zaradio bogatstvo ilegalnom prodajom alkohola kojeg je kupovao na ime svog poduzeća Kesson&Robbins, poduzeća za proizvodnju lijekova, krivotvoreći financijske izvještaje prikazivanjem nepostojećih zaliha (u to vrijeme računovodstvenim propisima nije se zahtijevalo analitičko praćenje zaliha). Prijekure je otkrivena tek 1937., kada je utvrđen manjak zaliha od 10 mil US\$ i nepostojeća potraživanja od 9 mil US\$.

Broj i učestalost financijskih smicalica drastično se povećao tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća. Najpoznatije se opisuju u nastavku:⁹⁶

Velika prijekure stolnim uljem. Godine 1963. otkrivena je originalna prijekure precjenjivanjem zaliha koju je počinio Anthony De Angelis, predsjednik udruženja poduzeća za obradu biljnog ulja. Većinu je bačvi punio vodom, dodajući tek tanki sloj ulja na vrh. Pomoću podzemnih pipa povezao je bačve na način da se sloj ulja, u vrijeme inventure, mogao prebacivati iz jedne bačve u drugu. Banke su mu godinama pozajmljivale novac potreban za distribuciju stolnog ulja, a zajam je osiguravao hipotekom na nepostojeću imovinu.

⁹⁵ Schilit, H. M.: Op. cit., str. 236.

⁹⁶ Ibidem, str. 237.

Wall Street's Watergate, poduzeće za osiguranje kapitala. Institucija za financijske usluge koja je započela sa poslovanjem sredinom 1960ih, sa skromnih 10.000 US\$, do početka 1973. dovela je svoju aktivu do 1 mlrd US\$. Neposredno nakon toga, otkriven je njezin lažni rast. Štoviše, revizijom krivotvorenih financijskih izvještaja, ispostavilo se da je umjesto objavljene dobiti od 143,4 mil US\$, poduzeće ostvarilo gubitak od 42,1 mil US\$. Kasnije je utvrđeno da su još od 1965. bilježili lažna potraživanja i prihode, te iskazali nepostojeću aktivu u vrijednosti od 100 mil US\$.

Wedtech, poduzeće elektroničke opreme. Koristeći se raznim prijevarama, podmićivanjem državnih službenika, lažiranjem vladinih prijedloga, ugovora i računa, no prije svega neprimjerenim korištenjem metode postotne dovršenosti projekta, odnosno preuranjenim priznavanjem prihoda te, s tim u svezi, manipulacijom potraživanja i dobiti poslovanja, poduzeće je prikrilo gubitke u visini nekoliko desetaka milijuna US\$ svojim investitorima.

Lincoln Savings & Loan, institucija štednje i zajmova. Iako su sve prethodno opisane prijevare, zbog veličine i broja osoba pogođenih prijevarom, bile velikih razmjera, niti jedna od njih ne može se usporediti sa financijskim smicalicama počinjenima u Lincoln S&L, tijekom 1980-ih. Procjenjuje se da je trošak kojeg su podnijeli porezni obveznici, kako bi spasili ovu instituciju, ali i financijski sustav SAD-a, iznosio 500 mlrd US\$ ili oko 2.000 US\$ po svakom stanovniku SAD-a. Riječ je o jednoj od najznačajnijih prijevara u povijesti bankarstva koja je dovela ne samo do milijunskih gubitaka, već je zahtijevala i državnu intervenciju u području bankarske regulative. Zbog upitne poslovne i računovodstvene politike poduzeća, uvelike krive za lošu prosudbu i odluke njegova menadžmenta i Charles Keatinga koji je tada upravljao institucijom Lincoln S&L, njihovo je špekuliranje depozitima za koje je jamčila vlada SAD-a dovelo gotovo do kolapsa financijski sustav SAD-a. Nadalje, upravo je Lincolnovo poduzeće «nećak», American Continental Corporation, ukazalo na pravo značenje pojma «nepotizam». Naime, čak pet njegovih vrhovnih upravitelja s plaćama od pola mil US\$ i više, bilo je iz obitelji Keating, većina u dobi od 24 - 28 godina.

Miniscribe corporation. Godine 1987. proizvođač disketa MiniScribe zatražio je i dobio izuzetno visoki zajam temeljem pozitivnih financijskih izvješća potvrđenih od strane

revizora. Revizori, pritom, nisu kontrolirali zalihe poduzeća. Umjesto disketa, u kutijama koje su samo brojali, ali ne i otvarali, bile su cigle. Precijenjeni prihodi i lažno prikazana uspješnost poslovanja otkrivena je nakon dvije godine prouzročivši investitorima i zajmodavcima štetu od preko 1 mlrd US\$. Revizijska tvrtka Coopers&Lybrand, danas dio revizorske tvrtke PricewaterhouseCoopers, kažnjena je s više od 100 mil US\$.

U istom žaru nastavile su se i financijske smicalice devedesetih godina prošlog stoljeća. Neke od njih imale su globalni utjecaj, dok su druge poprimile lokalne razmjere.⁹⁷

BCCI, međunarodna trgovačka i kreditna banka. U vrijeme osnivanja, prije 20-ak godina, BCCI je slovila kao banka trećega svijeta, nudeći usluge arapskim šaicima i muslimanskim imigrantima u Europi. No, ubrzo, njezino se poslovanje proširilo na «podzemni svijet» te klijente poput terorista Abu Nidala, diktatora Manuela Noriege, razne krijumčare droge i razne pronevjeritelje, kojima je služila za «pranje» nezakonito stečenog novca. Sredinom 1991. banka je optužena za štetu od oko 20 mlrd US\$.

Maxwell komunikacije. Iako se ne može mjeriti sa prijevarom BCCI-a, prijevara milijardera R. Maxwella jednako je fascinantna. Nakon što je njegovo tijelo pronađeno kako pluta blizu Kanarskog otočja koncem 1991., započela je istraga kojom je utvrđeno da je bio uključen u ogromnu prijevaru koja je dovela do propasti njegova carstva, izdavačkog diva Macmillan Inc, te novina New York Daily News i londonskog Daily Mirrora. Preplavljen dugovima, posegnuo je za prijevarom, otudivši preko 1,4 mlrd US\$ od Maxwell komunikacija i 800 mil US\$ od umirovljeničkog fonda zaposlenika. Računovodstvene smicalice kojima se uglavnom služio odnosile su se na precjenjivanje zarada iskazivanjem lažnih prodaja nekretnina poduzećima pod njegovom kontrolom.

Cendant, povezano poduzeće. Nedugo nakon kupnje i pripajanja poduzeća CUC poduzeću HFS 1997. godine, menadžeri CUC-a odbili su dati revizorima uvid u neke od traženih podataka. Brojne prijevare počinjene u financijskim izvještajima CUC-a otkrivene su nakon više od deset godina, nakon čega su dionice poduzeća propale, a šteta počinjena dioničarima procijenjena je na nekoliko milijardi US\$. Neučinkovitost i neodgovornost povjerenog im zadatka, stajala je revizore 335 mil US\$.

⁹⁷ Ibidem, str. 241.

Microstrategy. Nakon što su početkom 2000., revizori PricewaterhouseCoopers-a ukazali na prijevare ogromnih razmjera počinjene u financijskim izvještajima poduzeća Mikrostrategija, vlasnika Michael Saylor, te zahtijevali sastavljanje novih financijskih izvještaja, kako bi se umjesto precijenjene dobiti prikazali ogromni gubici, cijena dionica pala je sa 333 US\$ na 86 US\$. Godinu dana kasnije, cijene dionica pale su na nevjerojatnih 3 US\$, a poduzeće je bankrotiralo.

Naravno, prijevare su se nastavile i u novom tisućljeću, a jedna od najintrigantnijih, slučaj Enron, opisat će se u nastavku.

Nakon dvadesetak godina poslovanja, 8.11.2001. energetski div Enron objavio je da će ponoviti financijske izvještaje za razdoblje 1997.-2000. i kvartalne izvještaje za prvu polovicu 2001., te smanjiti prethodno iskazanu neto dobit za 586 mil US\$, odnosno 16%. Istragom je utvrđeno da ostvareni gubici prelaze 1 mlrd US\$. Ubrzo zatim, onemogućeno je bilo kakvo daljnje zaduživanje Enrona, što je ubrzalo propast poduzeća. Cijene dionica, koje su nekada dosezale i 90 US\$, pale su na 25 centi, a proglašenje bankrota postalo je neizbježno. Koncem 2001., Enronov najveći konkurent, Dynergy, preuzeo je poduzeće za oko 9 mlrd US\$ u dionicama Dynergy-a, uz preuzimanje duga od 13 mlrd US\$.⁹⁸

Tisuće djelatnika Enrona ostalo je ne samo bez posla, već i bez većine sredstava uložениh u umirovljenički fond koji se sastojao uglavnom od, sada, bezvrijednih dionica. U okrutnom razvoju događaja, djelatnicima nije bila dozvoljena prodaja dionica dok im je cijena padala, dok je istovremeno njegov menadžment prodao dionice u vrijednosti od oko 1 mlrd US\$. Revizorska tvrtka Arthur Andersen & Co. ispala je i žrtvom i zločincem cijeloga slučaja. Pored prijevare koje su počinili menadžeri Enrona, i revizori Andersena ogriješili su se o kodeks etike, te uništili preko 1.000 dokumenata o reviziji.

Enron je započeo u Houstonu kao poduzeće za distribuciju prirodnog plina 1980-ih, sa vrijednošću dionica koja se nije mijenjala gotovo cijelo desetljeće. U 1990-ima, Enron je postao globalni div, te do 2001. imao 21.000 zaposlenih i tržišnu vrijednost od oko 80 mlrd US\$. Cijene dionica porasle su mu za više od sedam puta.

⁹⁸ Ibidem, str. 259.

Enron je iskoristio prednosti razvoja svoje države:⁹⁹ izgradnju cjevovoda, koja mu je omogućavala proizvodnju plina na jednoj, a prodaju na drugoj lokaciji u državi, deregulaciju cijena plina, te razvoj naprednijih oblika komunikacije. Razvojem nacionalnog sustava za distribuciju energije, mnoga su poduzeća imala mogućnost kupiti potrebnu energiju, odnosno prodati višak energije drugim poduzećima. Enron je u tome prepoznao svoju priliku i razvio novu strategiju poslovanja, nametnuvši se kao središnja burza za kupnju energije od jednih i preprodaju drugim poduzećima. Nakon što je ostvario uspjeh u pružanju usluga, njegovo se poslovanje proširilo i na druge grane.

U konačnici je Enron poslovao po principu burze, kao poduzeća na Wall Streetu. Kupovao je, prodavao i investirao u terminske ugovore, «kockajući» se budućim cijenama i uvjetima na tržištu. Nije se više bavio samo ugovorima o prodaji prirodnog plina i energije, već je špekuliralo i ugovorima o vodi, ugovorima o oglašavanju i terminskim ugovorima, te složenim financijskim instrumentima, *futures / forwards* vrijednosnim papirima za prodaju kapaciteta po cijeni *na dan x / utvrđenoj danas* uz isporuku na neki kasniji datum.

Stari Enron imao je konstantan, iako mali prihod i dobit od prodaje energije kupcima. Iskazivao je stvarnu aktivu kojoj su vjerovali i investitori i kreditori. Za razliku od njega, *novi* Enron ostvarivao je prihode i dobit s osnove rizičnih i neizvjesnih trgovinskih transakcija, te prodaje aktive investorima. *Novi* je Enron imao malo materijalne, odnosno «tvrde» imovine, štoviše, bio je poznat po pristupu «meke» imovine, dodajući kako su nekada ljudi radili za imovinu, dok danas imovina radi za njih.¹⁰⁰ No, «meka» imovina značila je tek nepostojanje čvrstoga uporišta ili stvarne vrijednosti na koju su se njegovi vjerovnici mogli pozvati kada je Enron jednom objavio financijske poteškoće.

Važnu ulogu u strategiji razvoja Enrona imala su brojna partnerstva sa investorima te osnivanje poduzeća posebnih namjena.¹⁰¹ Procijenjeno je da je Enron sklopio preko 3.000 takvih partnerstava, te ugovorio niz *joint venture* projekata u koje su mahom bile uključene povezana poduzeća Enrona, no čije rezultate nije uključivao u konsolidirane

⁹⁹ Miller, P. B. W. and Bahnson, P. R.: *Quality Financial Reporting*, McGraw-Hill Companies, 2002., str. 304.

¹⁰⁰ Schilit, H. M.: Op. cit., str. 260.

¹⁰¹ Napomena: tzv. *Special Purpose Entities*.

izvještaje. Uslijed krivog tumačenja GAAP-a, sa joint-venture projektima nije se postupalo kao sa podružnicama, već kao sa nezavisnim subjektima, što nije zahtijevalo uključivanje njihove aktive i pasive u konsolidirane izvještaje. Na taj način, Enron je manipulirao s dobiti te cijenom dionica prikazujući lažnu imovinu i obveze svojim dioničara.

Ono što nije odmah postalo jasno jest da je nagli pad financijske moći Enrona bio uzrokovan padom kreditne sposobnosti poduzeća do koje je došlo nakon propadanja mnogih poduzeća posebne namjene koja su osnovana samo radi izvlačenja brojnih obveza iz bilance Enrona i uljepšavanja njegova kreditnog rejtinga.¹⁰² Iako je financijski rezultat i dalje iskazivao dobitak, cijene dionica Enrona počele su naglo opadati, njegov je menadžment započeo s njihovom ubrzanom prodajom, a glavni je upravitelj J. Skilling iznenada dao ostavku.

Propast Enrona i golemi gubici procijenjeni na 80 mlrd US\$ gubitka,¹⁰³ potaknuli su istraživanja na najvišoj državnoj razini. U siječnju 2002. američko ministarstvo pravosuđa započelo je s kriminalističkom istragom nad Enronom, najvećim bankrotom poduzeća u povijesti Amerike. Četiri kongresna povjerenstva, SEC i ministarstvo rada započeli su s odvojenim istragama. Utvrđeno je da je, kao najsnažnija financijska smicalica, pogrešno iskazivanje poslovnih transakcija s partnerstvima, utjecalo na značajno precjenjivanje prihoda te prikrivanje stvarnog stanja duga od nekoliko mlrd US\$ nastalog zbog propalih investicija u prekomorske projekte za distribuciju energije i vode.

U prosincu 2001. glavni upravitelj revizorske tvrtke Arthur Andersen, Joseph F. Berardino, priznao je ispred Kongresa da je Enron «možda» počinilo nezakonite radnje prikrivajući važne financijske podatke o poslovanju nekih od njegovih brojnih vanjskih partnera. Tiskovna glasnogovornica Bijele kuće Ari Fleischer izjavila je da će, kao posljedica propasti Enrona, predsjednik Bush predložiti nove federalne zakone kako bi se zaštitile mirovine ljudi i osigurala veća kvaliteta financijskih izvještaja.¹⁰⁴

¹⁰² Miller, P. B. W. and Bahnson, P. R.: Op. cit., str. 306.

¹⁰³ Hilzenrath, D. S.: Op. cit., str. 1.

¹⁰⁴ Schilit, H. M.: Op. cit., str. 264.

3.3. MEHANIZMI I TEHNIKE OTKRIVANJA PRIJEVARA U TEMELJNIM FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA

Iako bi odgovornost za otkrivanje prijevvara u financijskim izvještajima trebao preuzeti «informatijski lanac» upravnog odbor, nadzornog odbora, menadžmenta, te unutarnje i vanjske revizije, odgovornost za otkrivanje krivotvorenih financijskih izvještaja u načelu preuzimaju vanjski revizori. Na raspolaganju im stoje razni kvantitativni i kvalitativni postupci i tehnike njihova otkrivanja.

3.3.1. Mehanizmi koji pomažu otkrivanju prijevvara u financijskim izvještajima

U okviru mehanizama otkrivanja prijevvara u financijskom izvješćivanju, značajno mjesto valja pridati obilježjima okružja u kojem poduzeće djeluje, obilježjima samog poduzeća, te obilježjima upravljanja njegova menadžmenta, kao čimbenicima koji izravno upućuju na sklonost manipulaciji financijskim izvještajima.

3.3.1.1. Vanjski čimbenici koji ukazuju na manipulaciju financijskim izvještajima

Između brojnih, u nastavku se prezentiraju dva najznačajnija vanjska čimbenika koja gotovo izravno potiču na prijevare u financijskim izvještajima. To su *industrijska kultura* i *obilježja okružja*, kao čimbenici prošlosti koje valja prihvatiti kao naslijeđe koje nije moguće mijenjati.¹⁰⁵

Dakle, jedan od značajnih čimbenika koji pogoduje pojavi nezakonitog ponašanja poduzeća u cjelini, a s tim u svezi i manipulaciji financijskih izvještaja jest *industrijska grana* u kojoj poduzeće djeluje. Dosadašnja istraživanja ukazuju da su poduzeća određenih industrijskih grana sklonija nezakonitim radnjama od poduzeća drugih industrijskih grana. Postoje mišljenja da industrijska kultura, odnosno usvojene moralne, etičke i druge vrijednosti i vjerovanja uvelike stvaraju predispozicije za nezakonite radnje menadžera.

¹⁰⁵ Daboub, A. J., Rasheed, A. M. A., Priem, R. L. and Gray, D. A.: *Top Management Team Characteristics and Corporate Illegal Activity*, Academy of Management Review, 20, 1995., 1, str. 138.

Primjeri nepoštivanja normi i kulture jedne industrije jesu poznati skandali namještanja cijena u industriji teške elektroničke opreme iz 1960-ih godina, manipulacije financijskim izvještajima u financijskoj industriji 1980-ih godina, povrede prava potrošača u industriji visoke tehnologije tijekom 1990-ih godina, te mnogi drugi.¹⁰⁶

U okviru spomenutog, valja ukazati na još jedan specifičan način utjecanja okružja na nezakonito ponašanje menadžmenta i njegovu sklonost manipulaciji financijskim izvještajima. Riječ je o modelu oponašanja uspješnih poduzeća, koji fenomen je poznat pod nazivom «organizacijski izomorfi».¹⁰⁷ Spomenuti koncept sugerira poduzećima primjenu modela ponašanja uspješnih poduzeća svoje grane, bez obzira na moralne, etičke i druge vrijednosti. Drugim riječima, poduzeća neke industrijske grani «uče» o nezakonitim radnjama prijevara u financijskim izvještajima promatrajući druga, konkurentna poduzeća svoje grane. Doista, kako bi odgovorio na pritisak konkurencije koji nastaje u okružju i industriji u kojoj poduzeće djeluje, katkad se čini da menadžment i nema previše izbora.

Obilježja okružja mogu bitno utjecati na način na koji poduzeće posluje i kako se ponaša. Postoje mišljenja da u manje «darežljivoj» okolini postoji veća vjerojatnost uplitanja poduzeća u sumnjive, ilegalne radnje.¹⁰⁸ Postoje i nešto drugačija mišljenja, čiji zagovornici prihvaćaju da su ilegalne radnje česte kada su resursi ograničeni, no ističu da je vjerojatnost njihove pojave još veća u «velikodušnoj» okolini.¹⁰⁹

3.3.1.2. Unutarnja obilježja poduzeća sklonih uljepšavanju financijskih izvještaja

Unutarnji čimbenici koji mogu ukazati na nezakonito ponašanje poduzeća, te njegovu sklonost manipulaciji financijskim izvještajima jesu veličina, povijest, stopa rasta poduzeća, financijski pokazatelji, vrijeme kotiranja na burzi, oblici vlasništva, i drugo.

¹⁰⁶ Baucus, M. S.: *Pressure, Opportunity, and Predisposition: Broadening the Theory of Illegal Corporate Behaviour*, Annual Academy of Management Meeting, San Francisco, 1990., str. 1.

¹⁰⁷ DiMaggio P. J. and Powell, W. W.: *The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields*, American Sociological Review, 1983., 48, str. 147.

¹⁰⁸ Staw, B. M. and Szawajkowski, E.: *The Scarcity-Munificence Component of Organizational Environment and the Commission of Illegal Acts*, Administrative Science Quarterly, 1975., 20, str. 345.

¹⁰⁹ Baucus, M. S. and Near, J. P.: *Can Illegal Corporate Behaviour be predicted? An Event History Analysis*, Academy of Management Journal, 1991., 34, str. 9.

Empirijske su studije pokazale kontradiktorne i nedosljedne rezultate vezane za utjecaj *veličine* poduzeća na kriminalne radnje uopće, kao i u području financijskoga izvješćivanja. Postoje mišljenja da je veća vjerojatnost da će u ilegalne radnje biti upletena velika poduzeća.¹¹⁰ Što više, prezentirani su dokazi o dvostruko većoj vjerojatnosti da će velika poduzeća, u odnosu na mala, poduzimati ilegalne radnje, dok je u srednje velikim poduzećima sklonost ilegalnim radnjama oko 10% veća nego u malim.¹¹¹ Nekoliko je objašnjenja pozitivnog odnosa između veličine poduzeća i njegova nezakonitog ponašanja. Prvo, veličina poduzeća smatra se pokazateljem složenosti, što uzrokuje neučinkovitost unutarnje kontrole ukoliko ne postoji kvalitetna komunikacija i koordinacija unutar njezinih upravljačkih struktura. Drugo, veličina poduzeća potiče nezakonite radnje jer je mogućnost njihova otkrivanje, posebice u decentraliziranim sustavima, znatno manja. Konačno, velika poduzeća nisu nužno sklonija nezakonitim radnjama, već su zbog svoje veličine i značaja možda samo uočljivija.

Unatoč spomenutim objašnjenjima vezanim za odnos veličine i stupanj nezakonitih radnji u poduzećima, nema jasnog i konkretnog dokaza koji bi potvrdio veću upletenost velikih poduzeća u nezakonite radnje krivotvorenja financijskih izvještaja. Što više, postoje dokazi potpuno suprotni prethodnima. Rezultati jedne takve studije pokazali su da je od 204 poduzeća istraživanih zbog počinjenih prijevара u financijskim izvještajima, većina bila malih, te većina (oko 78%) nije kotirala na razvijenim tržištima kapitala.¹¹² Ista studija ističe da u malim poduzećima nema mogućnosti, niti želje za razvojem sustava unutarnje kontrole, koji čimbenik izravno potiče na manipulaciju financijskim izvještajima.

Poduzeća sklona prijevarama u financijskim izvještajima u *prošlosti*, vjerojatno će biti sklona takvim ilegalnim radnjama i u budućnosti. Izvještaji o već počinjenim prekršajima u prošlosti ukazuju na neetičnu poduzetničku kulturu, te upravljačku strukturu poduzeća sklonu opraštanju ili čak poticanju takvog ponašanja. Nedavno je podignuto oko 200 optužbi za krivotvorenje financijskih izvještaja protiv vrlo uspješnih poduzeća kao što

¹¹⁰ Simpson, S. S.: *The Decomposition of Antitrust: Testing a Multi-level Longitudinal Model of Profit-Squeeze*, American Sociological Review, 1986., 51, str. 859.

¹¹¹ Baucus, M. S. and Near, J. P.: Op. cit., str. 21.

¹¹² Beasley, M. S., Carcello J. V. and Hermanson D. R.: Op. cit., str. 15.

su Enron, Sunbeam, Rite Aid, Xerox, Lucent, Waste Management, Knowledge Ware, Raytheon and MicroStrategy, i drugih.¹¹³ Nesporno jest, da će i u budućnosti povjerenje javnosti u kvalitetu izvještaja spomenutih poduzeća biti uvelike narušeno.

Nadalje, posebnu pažnju valja usmjeriti na poduzeća sljedećih obilježja:¹¹⁴ poduzeća koja brzo rastu, no čiji stvarni rast polako opada, «odbačena» poduzeća¹¹⁵ koja jedva preživljavaju, nova javna poduzeća čijim se dionicama po prvi puta trguje na tržištu vrijednosnica, te poduzeća u vlasništvu pojedinaca, kao i konsolidirana društva.

Kako rast svih brzorastućih poduzeća jednom mora početi opadati, postoji vjerojatnost da u takvim okolnostima menadžment posegne za računovodstvenim trikovima kako bi osigurao barem privid stabilnoga rasta. I ranija istraživanja dokazala su pozitivnu korelaciju između rasta poduzeća i vjerojatnosti manipulacije financijskim izvještajima.¹¹⁶ Ubrzani razvoj poduzeća, posebice kroz proces spajanja ili fuzije, također može smanjiti učinkovitost unutarnje kontrole, te vjerojatnost prevencije i otkrivanja financijskih manipulacija.

Druga krajnost jest menadžment neuspješnih poduzeća koji može posegnuti za računovodstvenim trikovima radi obmanjivanja korisnika financijskih izvještaja. Literatura potvrđuje korelaciju između stupnja financijskog zdravlja poduzeća i manipulacije financijskim izvještajima. Identificirana su tri čimbenika koja ukazuju na povezanost financijskog zdravlja poduzeća i vjerojatnosti nastanka prijevara u financijskim izvještajima:¹¹⁷ neodgovarajuća profitabilnost u odnosu na profitabilnost industrijske grane, pretjerani naglasak na projekciju zarada, te stalna briga i sumnja u održanje načela kontinuiranosti poslovanja poduzeća.

Indikator manipulacija financijskim izvještajima mogu biti i financijski pokazatelji koji su bolji od prosječnih pokazatelja industrijske grane kojoj poduzeće pripada, bolji od

¹¹³ www.sec.gov, 3.7.2003.

¹¹⁴ Schilit, H. M.: Op. cit., str. 32.

¹¹⁵ Napomena: to su tzv. *basket-case* poduzeća.

¹¹⁶ Bell, S., Szykowny i Willingham, J. J.: *Assessing the Likelihood of Fraudulent Financial Reporting: A Cascaded Logit Approach*, Working paper, December, 1991., str. 1.

¹¹⁷ Beasley, M. S.: *An Empirical Analysis of the Relationship between Corporate Governance and Management Fraud*, UMI, Dissertation Services, Michigan State University, 1994.

onih koje je poduzeće ostvarivalo tijekom proteklih godina, bolji od onih koje su predvidjeli analitičari, te bolji od onih koje je i sam menadžment poduzeća postavio kao ciljne. Takvi pokazatelji svakako pobuđuju sumnju.

Mnoga novoosnovana dionička društva čije se dionice po prvi puta nude na tržištu vrijednosnica, te čiji financijski izvještaj još nisu revidirani, mogu biti poduzeća sklona financijskim smicalicama. Također, i duljina kotiranja dionica na tržištu vrijednosnica može utjecati na sklonost prijevarama u financijskom izvješćivanju. Literatura ističe da su nova dionička društva sklonija prijevarama u izvješćivanju, prvenstveno stoga što su menadžeri takvih poduzeća pod većim pritiskom da postignu zarade koje se očekuju.¹¹⁸

Konačno, i oblici vlasništva mogu biti značajni glede sklonosti manipulacijama financijskim izvještajima. Čini se da su im sklonija poduzeća u vlasništvu pojedinaca,¹¹⁹ posebice ona u kojima nije bilo revizije, te povezana poduzeća.¹²⁰

3.3.1.3. Mehanizmi upravljanja kvalitetom zarade kao simptomi mogućih prijevara

Temeljni cilj poslovanja svakog poduzeća jest poslovati profitabilno, tj. ostvarivati dobit. Dobit je pokretačka snaga svake poduzete poslovne aktivnosti. Niti jedan poslovni subjekt ne može dugoročno opstati, niti udovoljiti postavljenim ciljevima ukoliko nije profitabilan. U procjeni buduće uspješnosti poslovanja pozornost treba usmjeriti ne samo na ukupni iznos zarada, već i na odnos zarada i prihoda od prodaje, na odnos ukupne imovine i vlasničke glavnice, na stabilnost, trend i izvore zarada, i drugo. Fluktuirajuće zarade tijekom razdoblja manje su poželjne od stalne razine zarada. Zarade koje se povećavaju poželjnije su od jednoličnih zarada.

Financijski analitičari često znaju izraziti mišljenje da su zarade jednog poduzeća kvalitetnije od zarade drugog poduzeća. Koncept kvalitete zarada pojavljuje se upravo zato

¹¹⁸ National Commission on Fraudulent Financial Reporting: *Report on the National Commission on Fraudulent Financial Reporting*, AICPA, New York, 1987., str. 1.

¹¹⁹ Schilit, H. M.: Op. cit., str. 33.

¹²⁰ Sorensen J., Grove H. and Sorensen, T.: *Detecting Management Fraud: The Role of the Independent Auditor*, Gilbert Geis and Ezra Statlend, 1980., str. 13.

jer menadžment poduzeća može birati između različitih računovodstvenih politika i postupaka mjerenja ili procjenjivanja, te vrednovanja elemenata financijskih izvještaja. Tako menadžment koji je, primjerice, pod pritiskom izvješćivanja rastućih zarada, svoje računovodstvene politike usmjerava napuhavanju zarada te se radije odlučuje za linearnu, a ne ubrzanu metodu amortizacije imovine, sklon je produljenju procijenjenog korisnog vijeka trajanja imovine koja se amortizira, «neoprezan» je kod procjene vrijednosti nenaplativih potraživanja, te tijekom razdoblja rasta cijena izbjegava bilo kakve metode kojima će knjigovodstvene vrijednosti približiti tekućim tržišnim vrijednostima.

Postojanje ovog koncepta potvrđuje opterećenost financijskih izvještaja rješenjima različite kvalitete, što može utjecati na krive prosudbe i odluke njegovih korisnika.

U prosudbi kvalitete zarade, valja sagledati da li odabrane računovodstvene metode i načela vode do opreznih rezultata, i kao takve, uvažavaju načelo opreznosti ili pak imaju tendenciju precjenjivanja zarada, uljepšavanja financijskih izvještaja, dakle pristranog izvješćivanja. Za zarade se kaže da su kvalitetne ako su stabilne, iz sigurnih izvora te ako su rezultat korištenja opreznih računovodstvenih politika i postupaka. Pa ipak, opreznost kao kvaliteta ne dopušta stvaranje skrivenih pričuva kroz namjerno podcjenjivanje imovine ili prihoda, ili pak namjerno precjenjivanje obveza ili rashoda, jer tada temeljni financijski izvještaji ne bi bili neutralni i ne bi imali kvalitetu pouzdanosti.

U svakom slučaju, poznato jest da menadžment odabire one računovodstvene metode i postupke koji izvješćuju o njihovu poslovanju na način koji štiti i unapređuje njihove vlastite interese. Nedvojbeno jest da korisnici financijskih izvještaja, temeljem prezentiranih mu informacija, donose odluke koje izravno utječu na bogatstvo poduzeća, pa stoga i ne čudi potreba menadžmenta da utječe na ove brojeve u granicama svojih mogućnosti. Iz tog razloga, korisnici financijskih izvještaja trebali bi ne samo analizirati sadržaj financijskih izvješća, već, prije svega, procijeniti utjecaj menadžmenta na kvalitetu prezentiranih informacije.

Ovaj značajni koncept koji ukazuje na činjenicu da menadžment može utjecati na brojeve financijskog računovodstva i tako uljepšavati informacije temeljnih financijskih izvještaja te, posljedično, manipulirati odlukama njegovih korisnika, nazvan je kvaliteta

zarade.¹²¹ Kvaliteta zarada mjeri u kojoj se mjeri zarada objavljena za potrebe javnosti razlikuje od stvarno ostvarene zarade. Tako, niska kvaliteta zarade znači da menadžment u većoj mjeri koristi dano mu pravo na vlastitu prosudbu o određenim računovodstvenim problemima, kao i na odabir računovodstvenih politika i postupaka u skladu s time, a što izravno utječe na rezultate izvješćivanja na način koji služi njegovu interesu. Suprotno tome, visoka kvaliteta zarade znači da menadžment ne koristi uopće ili vrlo malo svoj utjecaj u području pripremanja informacija financijskog izvješćivanja s namjerom upravljanja odlukama njegovih korisnika.

3.3.2. Postupci i tehnike otkrivanja prijevара u financijskim izvještajima

Pravovremeno otkrivanje prijevара u financijskim izvještajima ima ključni značaj u poduzimanju odgovarajućih korektivnih postupaka, te eliminiranju negativnih učinaka manipulacije na kvalitetu i integritet procesa financijskog izvješćivanja. U okviru tehnika otkrivanja prijevара u financijskim izvještajima, najznačajniju ulogu imaju tehnike analize i interpretacije informacija temeljnih financijskih izvještaja. Pored njih, značajni su i kvantitativni i kvalitativni postupci pretraživanja baza podataka i tiskovnih medija koji pomažu u otkrivanju poremećaja u poslovanju poduzeća i upućuju na moguće manipulacije u njihovim financijskim izvještajima.

3.3.2.1. Tehnike analize i interpretacije informacija temeljnih financijskih izvještaja

U okviru tehnika analize informacija temeljnih financijskih izvještaja, čiji je cilj otkrivanje prijevара u financijskom izvješćivanju, upućuje se na sastavljanje i analizu jednostavne bilance i računa dobiti i gubitka,¹²² analizu bilješki i ostalih kvalitativnih informacija, te uspoređivanje priljeva novca od poslovnih aktivnosti sa neto dobiti.¹²³

¹²¹ Pratt, J.: *Financial Accounting in an Economic Context*, 5th edition, John Wiley & Sons, 2002., str. 702.

¹²² Napomena: Pojednostavljeni financijski izvještaji jesu oni koji prikazuju dijelove financijskih izvještaja kao postotak u odnosu na neku agregatnu poziciju financijskog izvještaja.

¹²³ Schilit, H. M.: *Op. cit.*, str. 188.

Analiza jednostavne bilance i računa dobiti i gubitka omogućava sagledati postotne odnose pojedinih stavki bilance i računa dobiti i gubitka u odnosu na odabranu kritičnu stavku, primjerice ukupnu aktivu, ukupni kapital, ukupni prihod, i sl. Stavke bilance se uobičajeno izražavaju u postotku od ukupne aktive, a stavke računa dobiti i gubitka u postotku neto prihoda prodaje. Spomenuta analiza može biti okomita i vodoravna, ona ukazuje na financijsko zdravlje i profitabilnost poslovanja poduzeća, te može pridonijeti otkrivanju prijevara u financijskim izvještajima.

Okomita analiza ukazuje na strukturne promjene u bilanci i računu dobiti i gubitka određenog razdoblja, pružajući uvid u postotne promjene pojedinih stavaka financijskih izvještaja u odnosu na odabranu kritičnu stavku, upozoravajući na moguće manipulacije u financijskom izvješćivanju. U tom smislu, znakovi upozorenja, te nagovještaj mogućih prijevara u financijskim izvještajima jesu značajno povećanje udjela potraživanja u strukturi ukupne aktive, značajno povećanje udjela zaliha u strukturi ukupne aktive,¹²⁴ značajno smanjenje udjela novca i novčanih ekvivalenata u strukturi ukupne aktive, značajni porast bruto profitne marže, značajno smanjenje troškova prodaje u odnosu na vrijednost prihoda prodaje što može upućivati na kapitalizaciju troškova redovnog poslovanja (smicalica br. 4).¹²⁵ Općenito govoreći, postoji se kroz vremenska razdoblja ne bi trebali značajnije mijenjati, a ukoliko se mijenjaju, indikator su mogućih manipulacija u financijskom izvješćivanju.

Vodoravna analiza, s druge strane, ukazuje na trendove pojedinih stavaka financijskih izvještaja kroz više razdoblja. Jedna se godina označava kao bazična godina, a zatim slijedi izračun postotnih promjena po godinama, te usporedba trendova postotnih promjena različitih stavki. Primjerice, promjena u postotku prodaje trebala bi se odraziti na postotnu promjenu troškova u računu dobiti i gubitka, te radnog kapitala u bilanci. Vodoravna analiza ističe odnos između porasta prihoda prodaje i porasta ključnih stavki imovine i troškova, iz kojeg odnosa je moguće nazrijeti eventualne prijevare u financijskim izvještajima. U tom smislu, sumnju bi trebao pobuditi snažniji porast potraživanja od

¹²⁴ Napomena: Ako je zaliha činila 20% ukupne aktive u prvoj godini, a u drugoj je godini porasla na 28%, ovu je promjenu moguće lako uočiti primjenom tehnike okomite analize.

¹²⁵ Schilit, H. M.: Op. cit., str. 190.

porasta prihoda prodaje, snažniji porast zaliha od porasta prihoda prodaje što može biti rezultat nedovoljnog otpisa nekurentnih zaliha (smicalica br. 4), snažniji porast zaliha od porasta rashoda prodaje, snažno smanjenje novca i novčanih ekvivalenata uz istovremeno značajno povećanja prihoda prodaje, snažniji porast tekuće i ostale imovine od porasta prihoda prodaje što može pretpostavljati kapitalizaciju troškova redovna poslovanja (smicalica br. 4), snažniji porast obveza od porasta zaliha što otvara pitanje stavki uključenih u obveze, sporiji porast troškova prodaje, administrativnih i općih troškova poslovanja od porasta prihoda prodaje što i opet može ukazivati na kapitalizaciju troškova redovna poslovanja (smicalica br. 4) ili precjenjivanje prihoda (smicalice br. 1 ili 2).¹²⁶

S ciljem otkrivanja prijevara u financijskim izvještajima, ključni značaj ima *analiza bilješki i ostalih kvalitativnih informacija*. Naime, vrlo često upravo bilješke upućuju na financijske smicalice koje nije moguće uočiti iz ostalih financijskih izvještaja. S tim u svezi, posebnu pozornost trebalo bi obratiti na sljedeće računovodstvene politike i postupke istaknute u bilješkama koje bi mogle ukazivati na manipulaciju financijskim izvještajima:¹²⁷ kumuliranje zaliha u razdobljima smanjene potražnje i cijena te njihovo uključivanje u dobit u razdoblju povećane potražnje i cijena (smicalica br. 4), smanjenje obveza i troškova rezerviranja za sumnjiva potraživanja u uvjetima značajnog porasta ukupnih potraživanja (smicalica br. 4), uključivanje značajnih svota rezerviranja s osnove ulaganja u nekretnine, postrojenja i opremu u dobit (smicalica br. 4), nepoštivanje zahtjeva ugovorenih zajmom, primjerice postizanje financijskih pokazatelja zahtijevane razine kvalitete, pravovremenost podnošenja traženih informacija zajmodavcu, i drugo, poslovne transakcije s povezanim poduzećima, kreditiranje menadžmenta dionicama poduzeća čija je vrijednost vezana za vrijednost beskamatnih vrijednosnica, pokrenuti sudski postupci protiv poduzeća, smanjenje troškova kamata u uvjetima povećanja dugoročnih obveza što može ukazivati na kapitalizaciju troškova kamata (smicalica br. 4), i drugo.

Kao što je već spomenuto, katkad su značajniji tzv. «opisni» izvještaji, poput bilješki, rasprava menadžera, privremenih izvješća, te izvještaja revizora, nego brojke koje nude ostali financijski izvještaj. Što više, prema nekim autorima, u ispitivanju mogućih

¹²⁶ Ibidem, str. 192.

¹²⁷ Ibidem, str. 193.

prijevvara u financijskim izvještajima ne trebate početi sa bilancom, računom dobiti i gubitka ili izvještajem o novčanim tijekovima, već upravo sa «opisnim» izvještajima o poslovanju poduzeća.¹²⁸

Uspoređivanje priljeva novca od poslovnih aktivnosti sa neto dobiti pruža dodatne informacije korisne u otkrivanju prijevvara u financijskim izvještajima. Izvještaj o priljevu novca od poslovnih aktivnosti, kao dio cjelovitog izvještaja o novčanom tijeku, sadrži korisne informacije o izvorima i namjeni novca. U tom smislu, valja obratiti posebnu pažnju na priljev novca od prodaje imovine, dodatnog zaduživanja, te prodaje dionica, obzirom da je riječ o pozicijama kojima se najčešće manipulira. S druge strane, privlačan izvještaj o novčanim tijekovima u dijelu koji se odnosi na poslovne aktivnosti, te koji kao takav upozorava na eventualne računovodstvene smicalice, jest onaj koji može udovoljiti pokrivanju kapitalnih izdataka, dugova, te možda i povlačenju dijela trezorskih dionica poduzeća. Takav priljev novca s temelja poslovnih aktivnosti može poslužiti za financiranje budućeg rasta poduzeća bez njegova dodatnog zaduživanja ili razrjeđivanja zarada po dionici novim emisijama dionica.

3.3.2.2. Pretraživanje baza podataka i tiskovnih izvora s ciljem otkrivanja prijevvara

U razvijenim državama Europe i svijeta, postoji mnoštvo komercijalnih baza podataka koje omogućuju uvid u uspješnost poslovanja poduzeća, u znakove pogoršanja njihove poslovne učinkovitosti, te upućuju na sklonost manipulaciji financijskim izvještajima. Neke su usmjerene na kvantitativne pokazatelje financijskih izvještaja, dok druge omogućuju istraživanje kvalitativnih aspekata poslovanja koje je moguće sagledati iz bilješki, rasprava i analiza menadžera, tiskovnih izvora, i drugo.

Baza podataka koja se najčešće koristi za ispitivanje kvantitativnih pokazatelja sklonosti manipulaciji u financijskom izvješćivanju poduzeća SAD-a je baza podataka *Compustat*.¹²⁹ Pristup navedenoj bazi, kao i ostalim sličnim bazama, omogućava uvid u poduzeća sa snažnim opadanjem priljeva novca iz poslovnih aktivnosti u odnosu na neto

¹²⁸ Schilit, H. M.: Op. cit., str. 50.

¹²⁹ Napomena: Spomenuta baza podataka proizvod je tvrtke McGraw-Hill's Standard & Poor.

dobit, najvećim rastom prihoda prodaje iz godine u godinu koji je unutar godine praćen opadajućim ili negativnim fazama rasta, najvećim rastom potraživanja u odnosu na prihod prodaje, najvećim zalihama u odnosu na prihod prodaje i troškove prodaje, najvećim ili najmanjim opadanjem bruto marže, velikim povećanjem «mekane» aktive, velikim povećanjem odgođenih prihoda.¹³⁰ Daljnja analiza i ispitivanje poduzeća istaknutih obilježja upozorava investitore i ostale korisnike financijskih izvještaja na eventualne ozbiljne probleme u poslovanju poduzeća, te njihovu sklonost financijskim smicalicama.

Postupci analize kvalitativnih obilježje poslovanja poduzeća s ciljem ispitivanja njihove sklonosti prijevarama u financijskom izvješćivanju odnose se na postupke pretraživanja opisnih izvora, primjerice, bilješki, izvješća menadžera, izvješća revizora, tiskovnih objava, članaka u stručnim časopisima, i dr. Postoje, naime, odgovarajući programi koji pomažu investitorima i ostalim korisnicima financijskih izvještaja ispitati poslovanje poduzeća i eventualne probleme s kojima se poduzeće susreće te, s tim u svezi, njihovu sklonost manipulacijama financijskim informacijama, brzim i učinkovitim pretraživanjem pisanih izvora, odnosno ubacivanjem u program ključnih pojmova poput «promjene u računovodstvenim procjenama ili principima ili politikama», «novi kreditni uvjeti», «promjene u klasifikaciji računa», «promjene revizora», «produljeni uvjeti plaćanja», «stupanj dovršenosti», «nefakturirana potraživanja», «nenovčane transakcije», «transakcije između povezanih poduzeća», i brojnih drugih. S tim u svezi, moguće je odabrati neke od relativno jeftinih programa koji su objavljeni na web stranicama,¹³¹ no, isto tako, moguće je angažirati i profesionalne financijske agencije koje će ispitati bonitet poslovanja poduzeća i vjerovniku dati korisne informacije kojima će moći procijeniti kvalitetu financijskih izvještaja i sklonost financijskim manipulacijama.

U svakom slučaju, tek istovremeno ispitivanje i kvantitativnih i kvalitativnih obilježja poslovanja omogućit će korisnicima financijskih izvještaja kvalitetne rezultate u otkrivanju sklonosti manipulacijama ili već počinjenih prijevara u financijskim izvještajima.

¹³⁰ Schilit, H. M.: Op. cit., str. 179.

¹³¹ Napomena: primjerice na stranicama <http://www.10kwizard.com>, <http://www.edgar-online.com>, 3.4.2004.

3.3.3. Značenje specijaliziranih institucija te ostalih sudionika u funkciji promicanja kvalitete financijskoga izvješćivanja

Učestalost prijevera u posljednja dva desetljeća potaknula je osnivanje Nacionalnog centra za otkrivanje «bijelog» kriminala¹³² 1992. godine.¹³³ Ova je institucija osnovana s ciljem prevencije, otkrivanja i pravnog gonjenja intelektualnih i ekonomskih oblika kriminala, poput prijevera investitora manipulacijom informacija financijskih izvještaja, prijevera u telekomunikacijama, prijevera u poslovanju s vrijednosnim papirima, i drugo. Spomenuta i slične institucije pružaju svojim članovima široku paletu besplatnih usluga, savjeta, informacija, te obuku i pomoć u otkrivanju prijevera u financijskom izvješćivanju.

Kako bi doprinijeli zaštiti kvalitete financijskih izvještaja te sprečavanju prijevera u financijskim izvještajima, nekoliko je organizacija i zakonodavnih tijela osnovalo web stranice sa detaljnim informacijama o poduzećima koja su počinila prijevere u financijskim izvještajima, poduzećima koja su sankcionirana za takve radnje, kao i o poduzećima koja su postigla nagodbu izvan suda kako bi izbjegla sudski proces.¹³⁴

Kao što je moguće zaključiti, sudionici u bitci protiv financijskih smicalica brojni su, a doprinos svakoga od njih značajan je u funkciji zaštite kvalitete financijskoga izvješćivanja. U nastavku se ističu tek oni najznačajniji:¹³⁵

Zakonodavna računovodstvena tijela. Promicanje kvalitete financijskih izvještaja i eliminiranje financijskih smicalica započinje odredbama zakonodavnih tijela. U uvjetima idealnih standarda, alternative u odabiru računovodstvenih politika i postupaka ne bi trebale postojati, jer upravo su one najčešći izvor prijevera u financijskim izvještajima.

Top menadžment i unutarnji revizori. Dok bi odbori za računovodstvene standarde trebali donositi jasne i kvalitetne standarde o financijskom računovodstvu i izvješćivanju, viši bi ih menadžment trebao korektno provoditi, a unutarnji revizori im u tome pomagati.

¹³² Napomena: *National White Collar Crime Center (NWCC)*.

¹³³ Rezaee, Z.: Op. cit., str. 4.

¹³⁴ Napomena: <http://www.getzoff.com/business-fraud/20questions.htm>, www.fraudnews.com, i dr., 2.7.2004.

¹³⁵ Schilit, H. M.: Op. cit., str. 245.

Vanjski članovi nadzornog odbora. Nadzorni odbor trebao bi preuzeti aktivnu ulogu u promatranju menadžmenta i procjeni njihova rada, potičući ih na pridržavanje uputa i odredbi računovodstvenih i ostalih stručnih tijela.

Nezavisni revizori. Revizijom financijskih izvještaja poduzeća barem jednom godišnje osigurava se viša kvaliteta procesa financijskoga izvješćivanja.

Ostala regulatorna tijela. Vlade i tržišta vrijednosnica pojedinih zemalja osnovale su snažne mehanizme zaštite investitora od financijskih smicalica.¹³⁶

Akademске institucije. Posljednjih su godina akademske institucije dale važan doprinos u istraživanju tema vezanih za kvalitetu financijskih izvještaja.¹³⁷

Organizacije promatrači i nezavisne komisije. Ova tijela prate ponašanje različitih strana uključenih u financijsko izvješćivanje i upravljanje poduzećem s ciljem zaštite investitora, te predlažu područja poboljšanja.¹³⁸

Financijski analitičari. To su stručnjaci obučeni za tumačenje financijskih izvještaja na način da «čitaju između redaka» i izbjegavaju računovodstvene zamke.

Financijski tisak. Šire spoznaje o prijevarama u financijskim izvještajima pruža financijski tisak.¹³⁹ Objavljivanje u poznatim financijskim novinama imena poduzeća koja su optužena za manipulaciju financijskim izvještajima ima veliki značaj u promicanju kvalitete financijskoga izvješćivanja.¹⁴⁰

Veliki institucionalni investitori. Ove institucije mogu uvelike doprinijeti smanjenju prijevara u financijskim izvještajima, stoga što detaljno ispituju poslovne, investicijske i financijske aktivnosti poduzeća, kao i kvalitetu njihovih financijskih izvješća.

¹³⁶ Napomena: Vodeća takva tijela u SAD-u su Komisija za izdavanje i trgovinu vrijednosnim papirima (SEC), Nacionalno udruženje posrednika na tržištu vrijednosnica (NASD), te njujorška burza (NYSE).

¹³⁷ Napomena: Američka udruga računovođa (AAA) odnedavno objavljuje posebno izdanje časopisa *Issues in Accounting Education* na temu kvalitete zarade, koje izdanje je od veljače 2005. dostupno i u elektroničkom obliku; vidi: <http://www.aaahq.org/ic/browse.htm>, 23.2.2005.

¹³⁸ Napomena: Takve su institucije, primjerice, Centar za financijsko istraživanje i analizu (CFRA), Nacionalna komisija za krivotvorene financijske izvještaje (NCFRR), i drugi.

¹³⁹ Napomena: primjerice *New York Times*, *Business Week*, *Wall Street Journal*, *Wall Street Index*, i drugi.

¹⁴⁰ Napomena: Poduzeća optužena od strane SEC-a, obveznici su prisilne računovodstvene revizije čije se mišljenje, potom, i opet objavljuje u financijskom tisku.

Zakonodavna pravna tijela. Jedan od čimbenika koji odvraća od manipulacija u financijskom izvješćivanju jest gubitak sudskih sporova i visoki sudski troškovi.

U svakom slučaju, učinkovitost mehanizama, tehnika, institucija i ostalih sudionika u otkrivanju prijevара u financijskim izvještajima, te prozivanje i sankcioniranje poduzeća koja su prijevare počinila, izravni su i snažni poticaj fer i istinitom izvješćivanju.

3.4. ETIKA PROFESIONALNIH RAČUNOVOĐA

Polazeći od profesionalnih, moralnih i etičkih normi, postavlja se pitanje kakve bi predispozicije trebao imati računovođa. Nedvojbeno jest da će na računovodstvenu djelatnost i uvjete djelovanja računovođa utjecati ne samo razvoj računovodstvene struke, već i ekonomske, društvene, socijalne, te kulturološke tekovine koje obilježavaju vrijeme i prostor u kojima računovođa djeluje.

Profesionalna i etička pravila središnja su mjerila za ocjenjivanje profesionalnog i moralnog postupanja računovođa. Nositelj svake, pa tako i računovodstvene struke nastoji očuvati i podići svoj i ugled svoje struke u okruženju u kojem djeluju. U tom smislu, nužno je izgraditi sustav profesionalnih i moralnih normi, te njima mjeriti primjerenost rada i znanja računovođa. S tim u svezi, donose se, usvajaju i primjenjuju načela, kao temeljna pravila za rad u struci, zatim standardi, kao metodološka rješenja za ostvarivanje načela, te profesionalno etički kodeksi, kao temeljna pravila ponašanja sudionika u struci.

Menadžment računovodstva izložen je izrazito visokim profesionalnim i moralnim normama koje su, u razvijenim zemljama zapada, utvrđene IFAC-ovim *Kodeksom etike za profesionalne računovođe*,¹⁴¹ koji služi kao model na kojemu se temelje nacionalni računovodstveno etički zahtjevi većine razvijenih zemalja svijeta. Obzirom na nacionalne razlike u kulturi, jeziku, pravnom i društvenom sustavu među državama, smatra se da sastavljanje detaljnih etičkih zahtjeva treba prepustiti etičkim tijelima svake pojedine države. Dapače, kada su nacionalni zahtjevi u suprotnosti s odredbama IFAC-ova kodeksa, prednost se daje nacionalnom zahtjevu. Spomenuti kodeks usvojila su i profesionalna

¹⁴¹ Napomena: Ovaj Kodeks donio je etički odbor Međunarodnog udruženje računovođa (IFAC-a); vidi: <http://www.ifac.org/Ethics/>, 12.5.2003.

računovodstvena tijela naše države, a njegove su odrednice obvezne za sve njezine članove.¹⁴²

Ovim se kodeksom postavljaju standardi ponašanja profesionalnih računovođa i utvrđuju temeljna načela koja profesionalni računovođe trebaju primjenjivati kako bi doprinijeli ostvarenju strateških ciljeva poduzeća. Kodeksom su uređena pravila o odgovornosti pripadnika računovodstvene struke prema upravi i vlasnicima poduzeća, kao i prema javnosti i kolegama iz struke. Kodeks etike, pritom, uređuje temeljne elemente profesionalnog etičkog ponašanja računovođe. To su čestitost, objektivnost, profesionalna sposobnost i dužna pažnja, povjerljivost i profesionalno ponašanje.¹⁴³

Menadžment računovodstva će, kao nositelj računovodstvenih politika i postupaka, pravilnim izborom legalnih rješenja, kroz spoznaje o mogućnostima u okviru propisa, ciljeva, načela i standarda koji uređuju temeljne računovodstvene iskaze i druga računovodstvena izvješća o poslovanju, izravno utjecati na ostvarivanje zajedničkih ciljeva poduzeća.

Utječući na upravu pri njihovu odabiru, obveza je menadžmenta računovodstva predlagati one računovodstvene politike i metode procjene koje će vjerno prezentirati suštinu ekonomske stvarnosti. Spomenuto ima za cilj istinito i fer izvješćivanje o svim poslovnim transakcijama nastalim u poduzeću. Ukoliko je odabir računovodstvene politike isključivo ili prije svega u funkciji udovoljavanja interesima uprave, a da za to nema osnova u resursima poduzeća, odgovornost je menadžmenta računovodstva da se odupre pritisku uprave, a u poslovnim knjigama i financijskim izvještajima prezentira stvarno nastale transakcije i njihove učinke, bez obzira na konflikte koji iz toga mogu proizaći. Neovisno o veličini sukoba, vlasnici poduzeća trebali bi prepoznati etički postupak, a pravosudna bi tijela morala razlučiti zakonito od nezakonitog ponašanja. U svakom slučaju, postoji li dvojba, očekuje se da će menadžment računovodstva postupiti u skladu s kodeks etike profesionalnih računovođa, te dosljedno promicati objektivnost i čestitost struke.

¹⁴² *Kodeks etike za profesionalne računovođe*, prijevod s engleskog jezika (prevoditelj Domazet, T.), Neovisna udruga računovođa, poreznih savjetnika i financijskih djelatnika «Hrvatski računovođa», (ured. Franc, V.), Zagreb, 1998., str. 9.

¹⁴³ *Ibidem*, str. 12.

4. OBILJEŽJA KVALITETE FINACIJSKIH IZVJEŠTAJA I NJIHOV MEĐUSOBNI UTJECAJ NA UKUPNOST KVALITETE IZVJEŠĆIVANJA

Kvalitativna obilježja financijskih izvještaja razmatraju se u kontekstu kvalitete računovodstvenih informacija prezentiranih kroz temeljna financijska izvješća. Obilježja kvalitete računovodstvenih informacija definirana su IASB-ovim Okvirom za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja, kao i FASB-ovim konceptijskim okvirom financijskoga računovodstva i izvješćivanja.

Prema IASB-ovom *Okviru za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja* četiri su temeljna obilježja kvalitete financijskih izvještaja, razumljivost, važnost, pouzdanost i usporedivost njima predloženih informacija.

Prema FASB-ovu SFAC-u 2, *Obilježja kvalitete računovodstvenih informacija*, hijerarhija kvalitete računovodstvenih informacija dana je kroz dvije razine.¹⁴⁴ Polazeći od razumljivosti informacija, prva razina ističe važnost i pouzdanost informacija, dok druga razina kvalitete nameće zahtjev za njihovom usporedivošću te nepristranošću.

Ukoliko bi se uvažili, te objedinili stavovi računovodstvenih tijela i ostalih visokorazvijenih država, kao što su kanadski CICA, engleski ASB, i mnogi drugi, tada bi svima njima zajednička obilježja kvalitete financijskih izvještaja bila razumljivost, važnost, pravovremenost, pouzdanost, usporedivost i materijalna značajnost.¹⁴⁵

Obzirom na zahtjeve suvremenog poslovnog svijeta koji se kreću u pravcu globalizacije gotovo svih parametara poslovanja, te spoznaje da niti jedno tijelo za donošenje nacionalnih standarda nema monopol nad najboljim rješenjem računovodstvenih problema, sa željom da se uklone kontradikcije i nedosljednosti, da se doprinese fer i istinitom izvješćivanju, a korisnicima financijskih izvješća pruži komparabilna i transparentna informacija potrebna za donošenje učinkovite odluke, i u računovodstvenoj je struci uočena potreba za standardizacijom računovodstvenih postupaka na globalnoj razini.

¹⁴⁴ FASB: SFAC No. 2, *Qualitative characteristics of accounting information*, FASB, Stamford, Conn., 1980., str. 15.

¹⁴⁵ IFCI Risk Institute: *Qualitative Characteristics of Transparent Information*, in: *Enhancing Bank Transparency*, Document No. 41, Basle Committee on Banking Supervision, Basle, September 1998., <http://riskinstitute.ch/145360.htm>, 24.4.2003.

Možda je čak od najvećeg značaja da se, glede usklađivanja računovodstvenih standarda, postignu zadovoljavajuća rješenja na relaciji američki SFASovi - postojeći IASovi, jer njih donose najznačajnija računovodstvena tijela čije će odluke zasigurno utjecati i na «ostali svijet» potičući ga na približavanje općeprihvaćenim rješenjima koja bi trebala prerasti u nove međunarodne standarde financijskoga izvješćivanja. S donošenjem takvih standarda započelo se odnedavno¹⁴⁶, a upravo zbog njihova temeljna cilja koji se ogleda u potrebi za globalizacijom financijskoga izvješćivanja, nose naziv *međunarodni standardi financijskoga izvješćivanja*.

U području kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja postignuto je suglasje na globalnoj razini, obzirom da spornih područja i nije bilo, te je njihova daljna analiza i klasifikacija odraz stavova najznačajnijih računovodstvenih tijela spram ovog problema.

4.1. TEMELJNA KVALITATIVNA OBILJEŽJA FINANCIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA

Svrha koju informacija mora zadovoljiti, određuje kvalitetu kojoj informacija mora udovoljiti. Stoga je, prije razvijanja koncepcijskog okvira financijskoga izvješćivanja, nužno sagledati ciljeve financijskoga izvješćivanja, a tek potom definirati kvalitativna obilježja računovodstvenih informacija. Kako je donošenje odluka primarni cilj financijskog izvješćivanja, nesporno jest da će se kao primarna kvaliteta u definiranju sadržaja i načina izvješćivanja postaviti uporabljivost financijskih informacija za donošenje odluka. S tim u svezi valja naglasiti da su obilježja kvalitete financijskih izvještaja upravo one značajke koje informacije iz financijskih izvještaja čine uporabljivima za korisnike.

Ta se obilježja kvalitete, prema nekim autorima, mogu razmatrati s tri motrišta, sintaktičkog, semantičkog i pragmatičkog.¹⁴⁷ Ako se značaj informacije razmatra sa sintaktičkog ili tehničkog motrišta, tada informacija mora zadovoljiti zahtjev za istinitošću i potpunošću. Sa semantičkog ili simboličkog motrišta, informacija mora biti, ne samo

¹⁴⁶ Prvi takav standard je donesen u siječnju 2004, IFRS 1 - *Prva primjena IFRS-a*.

¹⁴⁷ Bourque, D. D.: *A Conceptual and Analytical Look at Information Reporting*, zbornik radova Management of the Firm Under Conditions of Discontinuity, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 1987., str. 133.

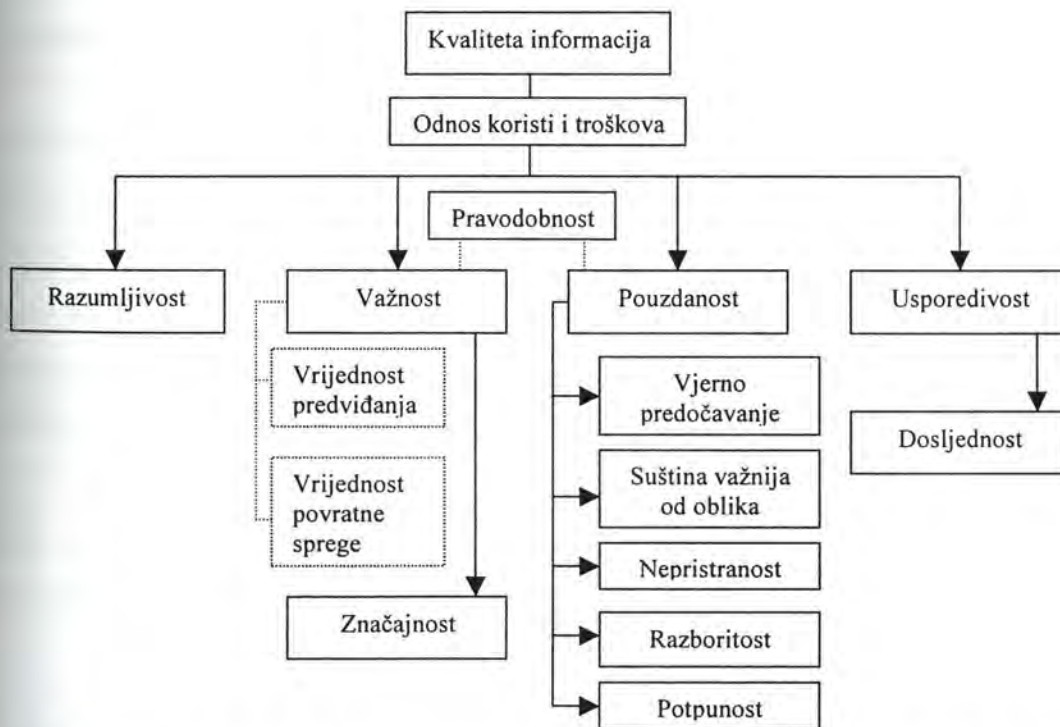
istinita i potpuna, već i jasna i razumljiva. Na pragmatičkog razini, informacija mora zadovoljiti potrebe korisnika i biti značajna za donošenje odluka. U daljnjoj raspravi, uvažit će se općeprihvaćena klasifikacija kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja.

4.1.1. Klasifikacija kvalitativnih značajki informacija

Iako je već istaknuto da je postignuta usklađenost u području kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja između najznačajnijih američkih i europskih tijela koji donose računovodstvene standarde, definiraju postupke i predlažu rješenja koja će doprinijeti kvaliteti financijskoga izvješćivanja, u nastavku se prezentiraju tek razlike u hijerarhijskim odnosima kvalitativnih obilježja koje zadiru u njihov eksplicitni izraz, a ne i bit.

Međusobni odnos kvalitativnih obilježja temeljnih financijskih izvještaja prihvaćen u većini država Europe i šire, moguće je prikazati sljedećom shemom:

Shema 8: Hijerarhija računovodstvenih kvaliteta IASB-ovog modela izvješćivanja

Izvor: obradio autor, prema *Okviru* Međunarodnih računovodstvenih standarda (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), preuzeto iz Narodnih Novina, Knjiga III. Računovodstvo poduzetnika (ured. Habek, M.), 3. naklada, RRIF Plus, Zagreb, 2000., str. 9.

Schema zorno ističe četiri osnovna obilježja kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, razumljivost, važnost, pouzdanost i usporedivost.

Razumljivost informacije prva je pretpostavka njezine uporabne vrijednosti. Ukoliko korisnik informacije ne razumije informaciju, odnosno nema dovoljno znanja i volje da ju prouči, takva informacija neće zadovolji njegovu potrebu pri donošenju poslovnih odluka te, stoga, neće biti kvalitetna.

Informacija je *važna* ukoliko utječe na donošenje poslovnih odluka korisnika. S tim u svezi, informacija mora imati vrijednost predviđanja, kao i vrijednost povratne sprege, potvrđujući ili korigirajući prethodna predviđanja. Na važnost informacije utječe njezina priroda i značaj. U tom smislu, informacija je značajna ukoliko njezino izostavljanje ili krivo prezentiranje utječe na donošenje poslovnih odluka koje bi njezini korisnici donijeli potaknuti upravo takvim informacijama financijskih izvještaja.

Da bi informacija bila važna, nužno je da bude pravovremena. Ukoliko se kasni u izvješćivanju informacije, ona može izgubiti svoju važnost.¹⁴⁸ Poduzeća bi trebala biti sposobna prezentirati svoje financijske izvještaje u roku od šest mjeseci od datuma bilance.¹⁴⁹ U protivnom, informacijska snaga financijskih izvještaja bit će znatno oslabljena, a i njihova uporabljivost za donošenje poslovne odluke može doći u pitanje.

Prema našem ZOR-u, za poduzeća koja moraju sastavljati konsolidirane financijske izvještaje, dopušta se prezentacija financijskih izvještaja i u roku od devet mjeseci od isteka poslovne godine, dok ostali rokovi ovise o veličini poduzeća. Tako su veliki poduzetnici dužni predočiti financijske izvještaje i godišnje izvješće vlasnicima u roku šest mjeseci, a srednji i mali poduzetnici u roku četiri mjeseca nakon isteka poslovne godine.¹⁵⁰

Pouzdanost informacije obilježje je koje potvrđuje «istinitost» informacije, odnosno daje «garanciju» da u njoj nema značajne pogreške ili sumnje, ohrabrujući njezine korisnike da se u nju mogu pouzdati jer vjerodostojno prikazuje ono što predstavlja.

¹⁴⁸ Okvir, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 12.

¹⁴⁹ MRS 1, *Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 39.

¹⁵⁰ http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_racunovodstvu.asp, članak 30., 12.5.2003.

Obilježja pouzdanosti jesu vjerno predočavanje, suština važnija od oblika, neutralnost, razboritost i potpunost.

Vjerno predočavanje potvrđuje da predočene informacije odgovaraju nastalim transakcijama, odnosno označava mjeru podudaranja informacija sa činjeničnim stanjem. Ukoliko je zadovoljeno ovo obilježje, osigurat će se i vjerno predočavanje financijskoga položaja i rezultata poslovanja poduzeća.

Suština važnija od oblika zahtijeva da informacije odražavaju ekonomsku stvarnost, odnosno bit poslovnih događaja i transakcija, a ne samo zakonsku formu.

Nepristranost pretpostavlja da osobe koje sastavljaju financijske izvještaje nisu opterećene predrasudama, te da svojim izborom i načinom prezentiranja informacije neće polučiti unaprijed određeni rezultat.

Razboritost se potiče načelom trajnog gospodarenja u uvjetima neizvjesnosti koja okružuje mnoge transakcije. U računovodstvu se takva nesigurnost priznaje samo ako se objavi njezina priroda i razmjerni utjecaj na moguće poslovne odluke. Razboritost je, dakle, uključivanje stupnja opreznosti u pripremi informacija pri prosudbama koje se donose u uvjetima neizvjesnosti i rizika. Iz navedenog proizlazi da je ovo načelo izravno u funkciji zaštite ulagatelja, ne dopuštajući stvaranje skrivenih pričuva u financijskim izvještajima. Razboritost se, nadalje, može izraziti i kao briga o odnosu koristi i troškova nastalih primjenom pojedine računovodstvene politike. Naime, u skladu s načelom razboritosti, neznatne svote nije potrebno prikazivati zasebno upravo zato da se izbjegnu nepotrebni troškovi za razmjerno mali učinak. Pritom treba imati na umu kriterije po kojima se određuje značajnost pojedinih stavki. Kao što je poznato, u financijskim se izvještajima svaka značajna stavka treba prezentirati odvojeno, dok se beznačajni iznosi trebaju zbrajati s iznosima slične prirode ili funkcije i ne trebaju se prezentirati zasebno.¹⁵¹

Potpunost zahtijeva da informacije budu potpune u okvirima značajnosti i troška, odnosno cjelovite u svim značajnim dijelovima te, kao takve, primjerene zainteresiranoj hijerarhijskoj razini korisnika, odnosno upravljačkoj razini menadžmenta.

¹⁵¹ *MRS I, Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 35.

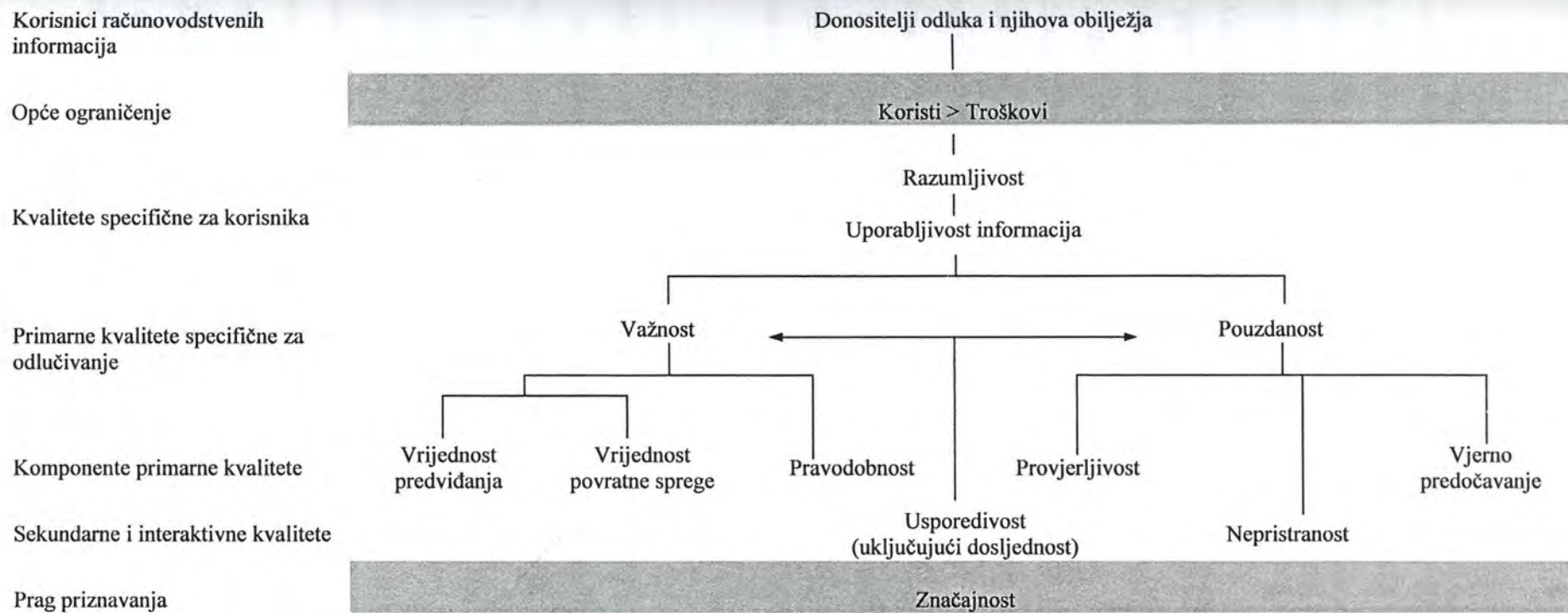
Usporedivost je obilježje koje omogućuje korisnicima da usporede financijske izvještaje istog poduzeća kroz različito vrijeme, te različitih poduzeća srodne djelatnosti istog vremenskog razdoblja (trenutka). U tom smislu, nužna je dosljednost računovodstvenih postupaka i politika.

Da bi financijski izvještaji različitih poduzeća zadovoljili kvaliteti usporedivosti potrebno je uskladiti ne samo računovodstvene politike, već i računovodstvene standarde i postupke u svezi s njihovom pripremom i prezentiranjem. S tim u svezi, potrebno je na nacionalnoj razini regulirati način uporabe računovodstvenih standarda ne dovodeći u pitanje koncepcijski okvir međunarodnih računovodstvenih standarda, odnosno međunarodnih standarda financijskog izvješćivanja kao «temeljnih pravila» za financijsko izvješćivanje.

Američki odbor za računovodstvene standarde je većinu onoga što je potrebno reći o kvaliteti koju treba tražiti u financijskim informacijama sažeo u svojoj «hijerarhiji računovodstvenih kvaliteta». Prema toj hijerarhiji, kvalitativna obilježja računovodstvenih informacija mogu se sagledati kroz dvije osnovne razine. Uz pretpostavku njihove razumljivosti, kao *kvalitete specifične za korisnika*, ističu se primarna i sekundarna obilježja kvalitete, obje u skupini *kvaliteta specifičnih za odlučivanje*.

Spomenute razine kvalitete, njihov međusobni odnos i obilježja moguće je zorno prikazati sljedećom shemom:

Shema 9: Hijerarhija računovodstvenih kvaliteta FASB-ovog modela izvješćivanja

Izvor: FASB: SFAC No. 2, Qualitative characteristics of accounting information, Publisher: FASB, Stamford, Conn., 1980., str. 15.

Iz sheme je moguće uočiti razmatranje kvalitete računovodstvenih informacija s motrišta korisnika informacija, te dominantno mjesto primarnih obilježja kvalitete, odnosno važnosti i pouzdanosti, pod pretpostavkom da su računovodstvene informacije razumljive njihovim korisnicima.

Važna je ona informacija koja je relevantna, odnosno koja ima sposobnost učiniti razliku između alternativa koje se procjenjuju. Da bi bila važna, informacija treba moći predvidjeti buduća kretanja i, tako, omogućiti kvalitetno reagiranje na različite situacije. Nadalje, važna je ona informacija koja rezultira iz povratne veze pomoću koje korisnici prilagođavaju financijske izvještaje svojim potrebama. Naime, računovodstvo ne smije biti nadređeno korisnicima, već upravo obrnuto, korisnici nameću zahtjeve za određenim informacijama računovodstvu, a računovodstvo ih potom priprema u skladu sa tim zahtjevima. Spomenuto još jednom ističe temeljni cilj financijskoga izvješćivanja koji se ogleda u zadovoljenju potreba njegovih korisnika. Konačno, informacija mora biti pravovremena jer «stara» informacija ima samo povijesni značaj. S druge strane, samo je pouzdana informacija kvalitetna, a to je ona koja je provjerljiva i istinita.

U kategoriji sekundarnih obilježja kvalitete ističu se usporedivost i nepristranost. Valja istaknuti da se, u okviru ovog obilježja, prije svega zahtijeva usporedivost financijskih izvještaja jednog poduzeća sa financijskim izvještajima drugih poduzeća, a tek potom vremenska usporedivost financijskih izvješća kojom će se obuhvatiti trend poslovanja poduzeća tijekom određenog vremenskog razdoblja.

U najužoj vezi s usporedivošću ističe se dosljednost. Naime, bez dosljedne primjene računovodstvenih politika i postupaka iz razdoblja u razdoblje u mjerenju, vrednovanju i izvješćivanju poslovnih transakcija nije moguće održati niti njihovu vremensku, a niti prostornu usporedivost. Ipak, postavlja se pitanje, hoće li u hijerarhiji potrebnih kvaliteta dosljedna primjena računovodstvenih politika, kao preduvjet usporedivosti, biti nadređena ili ravnopravna ostalim obilježjima kvalitete?

Zaključno, moguće je uočiti da s motrišta kvalitete računovodstvenih informacija između dva opisana pristupa nema bitnih razlika. I jedan i drugi pristup, u svojoj suštini, usmjeren je na zadovoljenje različitih informacijskih potreba njihovih različitih korisnika.

4.1.2. Razumljivost informacije

Vrlo se često ističe da je razumljivost *kvaliteta vezana za korisnika*, a ne *kvaliteta vezana za informaciju*. S tim u svezi, nužno je pojasniti, o čemu je riječ.

Poznato je, naime, da informacije korisne jednoj osobi ne moraju biti korisne drugoj osobi, čak i kada se odnose na iste situacije, ukoliko one, primjerice, nemaju jednake *sposobnosti* za njihovo razumijevanje. Određene informacije napisane na stranom jeziku mogu biti korisne samo osobama koje razumiju taj jezik. Poznavanje jezika obilježje je osobe koja prima informaciju, a ne same informacije. Prema tome, je li neka informacija razumljiva ili ne, ovisi prije svega o njegovom primatelju. U ovom slučaju, osoba mora poznavati strani jezik. Spomenuto jasno obrazlaže zašto se razumljivost, bez koje informacija ne može biti korisna, prikazuje u okviru kvalitete vezane za korisnika.

Isto se odnosi i na *postojeće spoznaje* koje posjeduje primatelj informacije. Informacija koja je korisniku poznata od prije, nije korisna, jer ne pridonosi kvaliteti njegove odluke osim ukoliko, potvrđujući postojeću informaciju, otklanja neizvjesnost. Prema tome, postojeće spoznaje također se prikazuju kao obilježja korisnika informacije, a ne same informacije.

Također, valja se osvrnuti i na *poznavanje računovodstva* od strane korisnika informacija, kao temeljne pretpostavke razumljivosti financijskih izvještaja. Je li dovoljna samo financijsko računovodstvena pismenost njihovih korisnika ili je katkad nužna i njihova stručnost u prosudbama, vjerojatno ovisi o složenosti odluke koja se donosi, svoti i vremenu ulaganja, te riziku koji prati poslovni poduhvat. No, neovisno o tome je li korisnik temeljnih financijskih izvještaja tek financijski računovodstveno pismen ili je stručnjak u tom području, i opet valja zaključiti da je riječ o kvalitativnim značajkama korisnika, a ne informacija financijskih izvještaja.

S druge strane, nesporno jest da će na kvalitetu razumljivosti financijskih izvještaja utjecati i određeni standardi prezentiranja njihovih informacija. Naime, kvalitetno razumijevanje financijskih izvještaja nesumnjivo je određeno jasnim određivanjem svakog pojedinog dijela financijskih izvješća, razinom preciznosti informacija, kvalitetom bilješki

koje ih tumače, oblikom financijskih izvještaja, strukturom i količinom njihova sadržaja, i drugim. U tom smislu, moguće je zaključiti da je razumljivost financijskih izvještaja ne samo obilježje njegovih korisnika, već i same informacije prezentirane u okviru takvoga izvješća.¹⁵²

Razumljivost računovodstvenih informacija nije dovoljno razmatrati samo s motrišta uobičajenih unutarnjih i vanjskih korisnika financijskih izvještaja, već prije svega i s motrišta članova nadzornog odbora koji su uobičajeno izravno odgovorni za kontakte s revizorom društva, te stoga predstavljaju svojevrstan «filter» u osiguranju kvalitete financijskih izvještaja. Članovi nadzornog odbora imaju važnu ulogu u odgovornosti poduzeća prema investitorima, kreditorima i ostalima, obzirom na njihovu primarnu odgovornost koja se ogleda u nadgledavanju aktivnosti vezanih za financijsko izvješćivanje. Oni, u suradnji sa menadžerima i revizorima čine, kako to neki kažu,¹⁵³ «tronogi stolac» aktivnog nadzora nad financijskim izvješćivanjem poduzeća koji bi trebao ocijeniti ne samo prihvatljivost, već i kvalitetu financijskih izvještaja.

U cilju poboljšanja učinkovitosti rada nadzornog odbora u području promoviranja kvalitete financijskih izvještaja, u SAD-u je donesen prijedlog koji se odnosi na potrebu za računovodstveno-financijskom «pismenošću» svih članova nadzornog odbora te višim stupnjem znanja o financijskom izvješćivanju, odnosno financijskom stručnošću u tom području barem jednog člana nadzornog odbora.¹⁵⁴ Pritom se, pod financijskom «pismenošću» općenito podrazumijeva sposobnost čitanja i razumijevanja temeljnih financijskih izvještaja¹⁵⁵, dok je financijska stručnost definirana radnim iskustvom

¹⁵² Napomena: U spomenutom se ogleda temeljna razlika IASB-ova i FASB-ova pristupa problemu kvalitete temeljnih financijskih izvještaja. Za razliku od FASB-a koji ističe da je razumljivost tek obilježje korisnika, a ne i informacije, IASB drži da je riječ o jednako značajnom obilježju kvalitete financijskih izvještaja, pored važnosti, pouzdanosti i usporedivosti.

¹⁵³ Levitt, A.: *Speech before the Conference on the Rise and Effectiveness of New Corporate Governance Standards*, New York, December, 12, 2000., vidi: <http://www.sec.gov/news/speech/spch449.htm>, 23.6.2003.

¹⁵⁴ Napomena: Ovaj je prijedlog prerastao u zahtjev od strane njujorške i američke burze vrijednosnih papira, te nacionalnog udruženja trgovaca vrijednosnim papirima.

¹⁵⁵ Blue Ribbon Committee on Improving the Effectiveness of Corporate Audit Committees: *Report and Recommendations of the Blue Ribbon Committee on Improving the Effectiveness of Corporate Audit Committees*, Blue Ribbon Committee, Ontario, Canada, 1999., str. 26.

zaposlenika ili odgovarajućim certifikatom stručnosti za obavljanje poslova iz područja računovodstva ili financija.¹⁵⁶

Dok se računovodstvena javnost slaže da je financijska «pismenost» nužan preduvjet ne samo za članstvo u jednom takvom tijelu, već i pretpostavka razumijevanju informacija financijskih izvještaja, postoje dvojbe o nužnosti stupnja financijske stručnosti. S tim u svezi, pitanje jest, do koje granice će insistiranje na financijskoj stručnosti barem jednog člana nadzornog odbora poboljšati učinkovitost njihova rada, obzirom da je riječ o specifičnim korisnicima temeljnih financijskih izvještaja čija stručna prosudba potvrđuje kvalitetu financijskih izvještaja.

O prosuđivanju i donošenju odluka literatura nudi različita mišljenja, no kao temelj razlike u prosudbama i odlučivanju stručnjaka i nestručnjaka ističe njihove mentalne sheme, procese i modele. Razlike u tim procesima prvenstveno se temelje na razlikama u znanju koje se odnose ili na pojedine situacije sačuvane u njihovoj memoriji (epizodno znanje), ili na izvedene opće spoznaje (semantičko znanje).

Izvedeno semantičko znanje povezuje brojne slučajeve, te se o njemu često govori kao o mentalnom modelu ili shemi. Pojedinci, koristeći iskustvo, grupiraju razne situacije u strukturirane, smislene kategorije. Prilikom donošenja odluka, sheme se aktiviraju i jačaju intenzivnim razmišljanjem o temi ili susretu s informacijom važnom za donošenje određene odluke. Jednom aktivirane, sheme potiču pretraživanje memorije, direktno se usmjeravajući na određeni tip informacija, utječući tako na odlučivanje i interpretaciju informacija.

Smatra se da se semantičko i epizodno znanje financijski stručnih osoba i osoba sa skromnim ekonomskim znanjem razlikuje u nekoliko točaka. Kao prvo, smatra se da će se razlike između njih pojaviti u broju i prirodi iskustava vezanih za kvalitetu financijskoga izvješćivanja, pri čemu će stručnjaci imati bolje razvijene sheme, odnosno semantičko znanje iz područja financijskoga izvješćivanja u odnosu na osobe skromnog ekonomskog znanja. Drugo, smatra se da postoje razlike u epizodnom znanju jednih i drugih glede specifičnih pitanja vezanih za kvalitetu financijskoga izvješćivanja. Epizodno znanje

¹⁵⁶ PricewaterhouseCoopers LLP.: *Audit Committee Update 2000.*, PricewaterhouseCoopers LLP., New York, 2000, str. 4.

financijskih stručnjaka prvenstveno predstavlja njihova izravna iskustva s problemima financijskog izvješćivanja, a tek potom neizravna iskustva koja su najčešće rezultat razgovora s drugim stručnjacima. Za razliku od stručnjaka, epizodno znanje osoba sa skromnim ekonomskim znanjem vjerojatno će se temeljiti na neizravnom iskustvu, odnosno informacijama objavljenim u poslovnom tisku. Treće, kako osobe sa skromnim ekonomskim znanjem imaju vjerojatno manje razvijene misaone procese i ograničeno iskustvo s problemima financijskoga izvješćivanja, drži se da će njihove odluke, vezane za kvalitetu izvješćivanja, biti pod većim utjecajem slučajno prikupljenih informacija, nego što će to biti kod stručnjaka.

Smatra se da će ove razlike utjecati na način na koji financijski stručne osobe i osobe skromnog ekonomskog znanja pristupaju procjeni kvalitete financijskih izvještaja, uvažavajući u većoj ili manjoj mjeri kvalitativna obilježja financijskih izvještaja, te na koji prepoznaju i procjenjuju ključne probleme financijskoga izvješćivanja.

Kao što se može zaključiti iz zahtjeva za financijskim iskustvom ili odgovarajućim certifikatom stručnosti za obavljanje financijsko računovodstvenih poslova, znanje stručnjaka o kvalitativnim obilježjima financijskih izvještaja, njihovoj povezanosti i značaju usvaja se iz stručne literature, no razvija kroz njegovu potvrdu u obavljanju računovodstveno financijskih poslova.

Osobe skromnog ekonomskog znanja, učeći o financijskom izvješćivanju, usvajaju određene spoznaje o kvalitativnim obilježjima financijskih izvještaja. Međutim, ta im znanja s vremenom blijede jer ih ne potvrđuju kroz iskustvo. U konačnici, nedostatak financijsko računovodstvenog iskustva, koje je nužno u postizanju stručnosti na ovome području djelovanja, ograničit će sposobnosti spomenutih osoba u formiranju kvalitetnih pretpostavki o sadržaju i značaju razumljivosti, važnosti, pouzdanosti i usporedivosti financijskih izvještaja za kvalitetu izvješćivanja.

Nadalje, pretpostavlja se da će financijski stručnjaci, obzirom na dobro razvijene misaone procese i spoznaje temeljene na iskustvu, više pažnje posvetiti problemima izvješćivanja vezanim za iskrivljavanje činjenica ili naknadne promjene činjenica koje utječu na smanjenje kvalitete financijskog izvješćivanja. Ovo očekivanje ima uporište u

spoznaji da su osobe sa znatnim financijskim iskustvom, u načelu, upoznate sa učestalošću iskrivljavanja činjenica i njihovim uzrocima. Nadalje, poznato je da se i iskrivljavanje podataka, kao i naknadni ispravci najčešće pojavljuju u knjigovodstvu rutinskih, ponavljajućih poslovnih aktivnosti te se zato stručnjaci, u osnovi, orijentiraju na ponavljajuće, stalne poslovne aktivnosti, te kroz njihovo izvješćivanje ocjenjuju kvalitetu financijskih izvještaja.

Za razliku od njih, zbog nedostatka spoznaja temeljenih na iskustvu i epizodnih znanja usvojenih na neizravni način, smatra se da će na procjenu kvalitete financijskih izvještaja osoba skromnog ekonomskog znanja utjecati dva temeljna čimbenika. Prvi čimbenik je važnost koju javnost pridaje problemima vezanim za kvalitetu financijskog izvješćivanja. Psihološke studije pokazale su da se spoznaja pojedinca o učestalosti neke pojave temelji na njegovim heurističkim sposobnostima, pri čemu se slučajevi koji se lakše pamte čine učestalijima. Na lakoću prisjećanja mogu utjecati i čimbenici nevezani za učestalost njihova pojavljivanja, odnosno objavljivanja. U svakom slučaju, smatra se da će osobe skromnog ekonomskog znanja biti prije svega pod utjecajem predmeta o kojima se izvješćuje u poslovnom tisku u posljednje vrijeme, neovisno o bilo čemu drugome prethodno spomenutom. Drugi čimbenik vezan je za pretpostavku da će pažnja osoba skromnog ekonomskog znanja, u okviru identifikacije i procjene kvalitete financijskog izvješćivanja, iznad svega biti usmjerena na neobične, neočekivane ili osobite događaje, odnosno rijetke ili ne ponavljajuće aktivnosti.

U svezi sa spomenutim, početkom 2002. godine objavljeni su rezultati studije u okviru koje su istraženi učinci financijske stručnosti, naspram «pismenosti», na procjenu kvalitete financijskih izvještaja.¹⁵⁷ Odabrane skupine ispitanika, menadžeri kao predstavnici financijske stručnosti, te mladi diplomanti ekonomije kao predstavnici osoba skromnog ekonomskog znanja, trebale su prikazati na koji način razlike u računovodstveno-financijskom znanju utječu na prosuđivanje o kvaliteti financijskih izvještaja.

¹⁵⁷ McDaniel L. S., Martin, R. D. and Maines L. A.: *Evaluating Financial Reporting Quality: The Effects of Financial Expertise versus Financial Literacy*, The Accounting Review, American Accounting Association, Sarasota, Florida, vol. 77, Supplement, 2002.

Rezultati studije potvrdili su očekivanja. Procjena kvalitete financijskoga izvješćivanja s motrišta osoba skromnog ekonomskog znanja, u načelu, kao što se i pretpostavljalo, ne ovisi o procjeni kvalitativnih značajki financijskih izvještaja, dok su s motrišta financijski stručnih osoba ove procjene usko povezane sa kvalitativnom značajkom važnosti, te manje s ostalim kvalitativnim obilježjima financijskih izvještaja.

Nadalje, rezultati istraživanja pokazali su da osobe skromnog ekonomskog znanja uočavaju probleme koji su pod većom paskom javnosti, te koji se rjeđe javljaju ili imaju neobičnu, ne ponavljajuću prirodu, poput, primjerice, poslovne reorganizacije, dok su stručnjaci skloniji identificiranju onih problema izvješćivanja koji nisu toliko zastupljeni u medijima i poznati javnosti, no koji se češće ponavljaju jer su vezani za repetitivne poslovne aktivnosti.

Rezultati ove studije umnogome potvrđuju očekivanja većine revizora i menadžera koji drže da će se učinkovitost nadzornog odbora, usmjerenog na osiguranje kvalitete financijskih izvještaja, uvelike povećati raznolikošću kvalifikacija njezinih članova, odnosno uključivanjem barem jednog člana koji posjeduje zahtijevanu financijsku stručnost i koji će «natjerati menadžere da jače razmišljaju i revizore da dublje istražuju».¹⁵⁸ Prikazanim istraživanja postavljen je temelj u poimanju načina na koji novi zahtjevi za promjenama kvalifikacija članova nadzornog odbora utječu na kvalitetu financijskog izvješćivanja. Također, prezentirani su stavovi pojedinaca uključenih u proces izvješćivanja spram kvalitete financijskih izvještaja poduzeća, što je posebno značajno uzme li se u obzir nedostatak jasnih, objektivnih kriterija za procjenu kvalitete financijskih izvještaja.

4.1.3. Važnost informacije

Obilježje važnosti definira se kao *sposobnost utjecanja informacije na odlučivanje, temeljem kojih korisnici stvaraju pretpostavke o ishodima prošlih, sadašnjih i budućih događaja, te potvrđuju ili korigiraju svoje prethodne stavove.*¹⁵⁹

¹⁵⁸ <http://www.sec.gov/news/speech/spch449.htm>: Op. cit., 23.6.2003.

¹⁵⁹ FASB: SFAC No. 2, Op. cit., str. XVI.

Važnost informacije mora se promatrati u zavisnosti sa specifičnom odlukom. Uvijek kada se informacija opiše kao *važna*, poznato je i «za što» je ona važna. Iz prethodne definicije koja govori o «sposobnosti utjecanja informacije na...», nesporno je da bi bila važna, informacija mora imati *sposobnost* da utječe. U pojedinim okolnostima, kada primatelj već poznaje sadržaj informacije, nova informacija neće imati značaj utjecanja. No, iako će prethodno znanje primatelja neupitno smanjiti korisnost informacije, ono neće utjecati na njezinu važnost. Nadalje, «stvoriti pretpostavke o ishodu prošlih događaja» može isprva zbuniti. Naime, ako se radi o prošlom događaju, zašto bi trebalo predvidjeti njegov ishod? No, valja znati, čak i ako se događaj zbio u prošlosti, njegov ishod možda još nije poznat svima. Stoga, neinformirane osobe još uvijek mogu nagađati.

Komponente obilježja važnosti prikazane su prethodnom shemom kroz dvije osnovne podjele. S jedne strane ističe se vrijednost predviđanja i vrijednost povratne sprege, a s druge strane pravovremenost.

Vrijednost predviđanja jest *kvaliteta informacije koja korisnicima pomaže povećati vjerojatnost predviđanja ishoda prošlih, sadašnjih ili budućih događaja*.¹⁶⁰ Vrijednost predviđanja u biti znači da informacija ima vrijednost ukoliko je ona polazište procesa predviđanja, pri čemu ne mora nužno formirati pretpostavku. Pretpostavke ne mogu, po svojoj prirodi, biti informacije o ishodu jer se budućnost ne može pouzdano znati. One, naravno, mogu prenijeti informacije o nečijim očekivanjima ili stanju svijesti, te tako mogu biti informativne na drugi način. Primjerice, stavka bilance koja zasigurno ima vrijednost predviđanja je ispravak nenaplativih potraživanja na teret rashoda. Ona se oduzima od ukupnog iznosa potraživanja od kupaca kako bi se prikazalo za koji se dio ovog iznosa ne očekuje budući priljev novca.

Vrijednost povratne sprege, druga komponenta obilježja važnosti, definira se kao *kvaliteta informacije koja omogućuje korisnicima potvrdu ili korekciju prethodnih očekivanja*. Dok vrijednost predviđanja «gleda» unaprijed i izvodi se izravno iz sposobnosti da utječe na odlučivanje, vrijednost povratne sprege izvodi se iz onoga što informacija govori o prošlosti. Spoznaje o tome jesu li očekivanja o prošlosti točna ili kriva, nužne su

¹⁶⁰ Ibidem.

kako bi se mogla formirati nova očekivanja i novi planovi za budućnost. Prema tome, vrijednost povratne sprege, iako se izravno odnosi na prošlost, također služi svrsi. Naime, «bez spoznaje o prošlosti, osnova na kojoj se temelje predviđanja obično je manjkava. Bez interesa za budućnost, poznavanje prošlosti je besmisleno».¹⁶¹ Gotovo sve stavke navedene u financijskim izvještajima imaju vrijednost povratne sprege. Jedna od najvažnijih, za većinu dioničara, jest stavka zarade. Ona, primjerice, prenosi informaciju o uspjehu poduhvata u kojeg se ulagalo, kao i o uspješnosti menadžera koji su odgovorni za vođenje poslovanja. Zarade po segmentima poduzeća također mogu olakšati detaljniju procjenu uspješnosti poslovanja dijelova diverzificiranog poduzeća i njihovih menadžera. Ovisno o mjeri do koje se ti podaci mogu izvesti, i oni imaju vrijednost predviđanja.

Konačno, i pravovremenost, kao razlika u vremenu od trenutka nastanka događaja do trenutka kada je informacija dostupna korisniku, nužan je preduvjet *važne* informacije, jer zastarjela informacija je beskorisna informacija. Dakle, da bi bila važna, informacija mora biti pravovremena, pri čemu valja voditi računa o njezinoj pouzdanosti. Obično su ta dva obilježja u obrnuto proporcionalnim odnosima, jer što se više «žuri» s izvješćivanjem, to je vjerojatnije da nisu poznati svi aspekti informacije o kojoj se izvješćuje, te je ona i manje pouzdana, i obrnuto.

4.1.4. Pouzdanost informacije

Sljedeće primarno obilježje kvalitete koje informaciju čini korisnom pri odlučivanju jest pouzdanost, a sastoji se od dvije osnovne komponente - mogućnosti njezine provjere i vjernog predočavanja ekonomske stvarnosti.

Mogućnost provjere ima u praksi veći značaj, i često se o toj kvaliteti govori kao o sinonimu za pouzdanost. Provjerljivost se definira kao *spособnost, potvrđenu kroz suglasnost između računovođa, da informacija prikazuje ono što znači, odnosno da je odabrana metoda mjerenja uporabljena nepristrano i bez greške.*¹⁶² Kao što je vidljivo iz

¹⁶¹ Ibidem, paragraph 51.

¹⁶² Ibidem, str. XVI.

definicije, bit je mogućnosti provjere, suglasnost između većeg broja nepristranih promatrača.

Oko mjerenja pojedinih računovodstvenih stavki računovođe se slože lakše i brže, dok mjerenja nekih drugih stavki mogu biti i vrlo sporna. Tako je, primjerice, saldo novca na računu kod banke i u blagajni poduzeća obično ono oko čega se najbrže slože, iako se i tu mogu pojaviti pitanja vezana za tretman obračunskih kamata na štednim računima, tečaj valute koji se primjenjuje pri prevođenju inozemnih bilanci, i drugo. Problem mjerenja potraživanja, posebice procjene nenaplativih potraživanja, često je sporno područje između računovođa, no javljaju se i druga sporna pitanja koja se odnose na područje priznavanja prihoda, što također utječe na stavke potraživanja koje bi se trebale uključiti u bilancu.

U okviru pozicija imovine moguće je zamijetiti da s opadanjem likvidnosti imovine najčešće opada i stupanj suglasnosti računovođa u području njihova mjerenja. Dovoljno je razmotriti mnogobrojne mogućnosti izračuna amortizacije stalne imovine koje proizlaze iz brojnih metoda amortizacije, procjene vijeka trajanja imovine, te procjene rezidualne vrijednosti, da se sagleda koliko je teško osigurati suglasje između računovođa. Spomenuto, inače, pretpostavlja da je prethodno postignut dogovor o tome koje troškove treba kapitalizirati kao imovinu, a koje priznati kao tekuće troškove.

Pouzdanost najčešće ne zahtijeva preciznost. Neprecizna mjerenja mogu biti pouzdana ako se javljaju u okolnostima u kojima nije potreban visok stupanj preciznosti. Tako, primjerice, u usporedbi sa kronometrom, čak ni najkvalitetniji ručni sat nije precizan, no ipak ga ne smatramo nepreciznim sve dok nam pruža dovoljno precizne podatke za svakodnevno ispunjavanje obveza.

Glede *vjernog predočavanja* ekonomske stvarnosti, valja upozoriti na sljedeće moguće propuste koje korisnici financijskih izvještaja često čine. Odsustvo pristranosti u mjerenju, ili objektivnost u računovodstvu, što se obično izjednačava, mnogi smatraju dovoljnim za osiguranje pouzdanosti. Nedostatak ovakvog sagledavanja problema jest što se, u okviru objektivnosti, daleko veći značaj poklanja mjerenju računovodstvenih inputa, nego sagledavanju njihovog učinka na željeni output.

Pojedini autori sagledavaju problem na drugačiji način. Uz manje iznimke, niti jedan output u računovodstvenom sustavu ne može se provjeriti sam za sebe, neovisno o drugim outputima. Drugim riječima, ne postoji niti jedna iskustvena metoda kojom bi se, kao takvom, mogle provjeriti vrijednosti dobivene ulaganjem inputa. Neto dobit, a ni ukupna imovina ne mogu se sagledavati, niti mjeriti zasebno. Umjesto toga, one su rezultante međusobnog odnosa računa u ravnoteži. Bilančni računi se ne mogu sagledavati, niti mjeriti zasebno, oni predstavljaju sumu svih računovodstvenih knjiženja. Revizija ne predstavlja postupak verifikacije outputa, već postupak njegova ponovnog izračunavanja, kao i «ispitivanja» poslovne dokumentacije kako bi se provjerila točnost ili istinitost inputa. Prema tome, proces revizije usmjeren je na inpute sustava i na način na koji se tim inputima upravlja. Revizijom se, dakle, ne verificiraju outputi sustava.¹⁶³

Računovodstvene informacije pouzdane su samo ukoliko su inputi u postupku mjerenja pravilno odabrani, odnosno odabrani na način da proizvedu odgovarajući output. Upravo se ta komponenta pouzdanosti naziva *vjerno predočavanje*. Ovaj se izraz definira kao *suglasnost ili sporazum između mjerenja ili opisa i fenomena na kojeg bi trebalo ukazivati, što se ponekad naziva i valjanost*.

Obilježje vjernog predočavanja ključno je u ulozi računovodstva kojemu je temeljni cilj što realnije prikazati sliku «ekonomske stvarnosti» u financijskim izvještajima poduzeća. Navodni znakovi oko «ekonomske stvarnosti» koriste se kako bi se naglasilo da ovaj koncept nije moguće precizno definirati. U najboljem slučaju, tek nekoliko aspekata koncepta «ekonomske stvarnosti» moguće je usvojiti kroz financijske izvještaje poduzeća, čak i kada su ta izvješća dopunjena bilješkama i drugim kvalitetnim informacijama. U najgorem slučaju, ono što jedan promatrač vidi kao odraz stvarnosti, drugom se promatraču može činiti kao iskrivljena slika svijeta.

Sljedećim se primjerom prikazuje mogući porast vjernog predočavanja eksterne stvarnosti. Ukoliko se promatra neko uzvišenje na zemljopisnoj karti na način da se vrškom igle pokaže na najviši vrh u regiji, te očita njegova visina u metrima, okolni teren može se činiti ravnicom. Mnogo vjernije se ova visina može predočiti uporabom reljefa. Tada bi

¹⁶³ Sterling, R. R.: *On Theory Construction and Verification*, Accounting Review, July, 1970., str. 450.

bilo moguće prikazati ne samo najviši vrh, već i visine nekih od okolnih točaka. No, ako se želi dobiti još vjerniji prikaz visine, moguće ga je izvesti trodimenzionalnim modelom terena, čime će biti vidljive visine svih okolnih točaka, ne samo reljefnih. Usporedimo li tri spomenuta prikaza visina, moguće je uočiti kvalitativni porast vjernosti predočavanja. Iako će i dalje postojati značajna razlika između prikaza modelom i stvarnog stanja, smanjenje razlika je značajno i pridonosi vjernosti predočavanja.

Za računovodstveni prikaz odstupanja sadašnjih računovodstvenih modela od stvarnosti, te naglašavanja problema vjernog predočavanja, dovoljno je razmotriti neke odrednice računovodstvenih standarda koji reguliraju računovodstvo mirovina. U tom smislu, posebnu pozornost valja obratiti na predviđene računovodstvene postupke u području aktuarijskih dobitaka i gubitaka, obzirom da su upravo oni od posebnog značaja s motrišta obilježja vjernog predočavanja.

U biti, niti jedan od čimbenika koji determiniraju konačan trošak mirovina za poslodavca ne mogu se pouzdano predvidjeti za razdoblje predviđenog radnog vijeka zaposlenika obuhvaćenog mirovinskim planom. Smrtnost zaposlenika, fluktuacije zaposlenika, dob odlaska u mirovinu, razina plaća, vrijednost planirane imovine koja treba osigurati isplatu mirovina i ostalih beneficija, te stopa povrata od uložene imovine (koja može, ali ne mora biti ista kao diskontna stopa koja se primjenjuje pri izračunu sadašnje vrijednosti budućih obveza za mirovinu) mogu na koncu biti drukčiji od pretpostavki na kojima se temeljio obračun troškova mirovina, što može rezultirati precjenjivanjem ili podcjenjivanjem tih troškova. Što više, promjene u aktuarijskim (demografskim i financijskim) pretpostavkama koje prethode izračunu sadašnje vrijednosti budućih obveza za mirovine uzroci su nastanka aktuarijskih dobitaka i gubitaka i mijenjaju financijsku poziciju poduzeća.

U skladu s odrednicama standarda koji regulira ovo područje, samo dio aktuarijskih dobitaka i gubitaka priznaje se kao prihod ili rashod obračunskog razdoblja. Naime, aktuarijski dobitci i gubici amortiziraju se kroz preostali radni vijek zaposlenih koji sudjeluju u mirovinskom planu, a samo se trošak godišnje amortizacije prikazuje u računu dobiti i gubitka za godinu promjene u aktuarijskim pretpostavkama, kao i za svaku sljedeću godinu. U svezi s time, dolazi do zakašnjelog priznavanja promjena u odnosnoj imovini i

obvezama. Međutim, poduzeće može usvojiti bilo koju drugu sustavnu metodu koja rezultira bržim priznavanjem aktuarijskih dobitaka i gubitaka, uz uvjet da se ista mjerila primjenjuju i na dobitke i na gubitke, te da se primjenjuju dosljedno iz jednog razdoblja u drugo.¹⁶⁴

Koja od spomenutih metoda će vjerno prezentirati dio ekonomske stvarnosti poduzeća, pitanje je. U svakom slučaju, razlog za odgođeno priznavanje aktuarijskih dobitaka i gubitaka leži u otporu mnogih članova prema neizvjesnosti koja bi se uključila u financijske izvještaje kada bi se dobiti i gubici u potpunosti priznavali u trenutku njihova nastanka. Iako je neizvjesnost sastavni dio svakodnevice, ona nije predmet izvješćivanja, bez obzira što to obilježje vjernog predočavanja može zahtijevati.

4.1.4.1. Izbor obilježja elemenata financijskih izvještaja u funkciji vjernog odražavanja informacije

Kada računovođe raspravljaju o obilježju bilo kojeg elementa financijskog izvještaja koje bi trebalo mjeriti za određenu svrhu, postavlja se pitanje važnosti. Da li bi bilanca trebala prikazivati imovinu po povijesnim troškovima, tekućim troškovima ili neto ostvarivoj vrijednosti, ili bi trebalo mjeriti neko drugo obilježje tih elemenata? Odgovor se mora temeljiti na odabiru obilježja koje se smatra najvažnijim za ostvarenje svrhe izvješćivanja. Bez obzira koje se obilježje odabere, trebalo bi ga mjeriti što je pouzdanije moguće, što znači da bi odabrane tehnike i osnovice mjerenja trebale, koliko je to moguće (u granicama prihvatljivih troškova), vjerno predstaviti odabrano obilježje.

Sljedeći primjer, odabran iz neračunovodstvenog područja, zorno prikazuje kako se za ono što se smatra mjerom relevantnosti nekog obilježja, može ispostaviti da to baš i nije.¹⁶⁵ Grupi studenata zadan je test povezivanja slogova u riječ. Ispitivač čita slogove, a studenti ih moraju ispravno povezati u riječ. Neki studenti, iako mogu ispravno napisati riječ, ne polažu test. Ispostavlja se da su razlog tome određeni slušni problemi nekih

¹⁶⁴ MRS 19, *Primanja zaposlenih*, računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 279.

¹⁶⁵ FASB: SFAC No. 2, Op. cit., paragraph 69.

studentata. Dakle, iako je svrha testa ispitivanje pismenosti, ispostavilo se da je djelomično testirana i oštrina sluha. Rezultati testa, stoga, ne odražavaju vjerno suštinu stvari. Važno je napomenuti da bi ponavljanje testa sa različitim ispitivačima, odnosno dodatno provjeravanje rezultata testa, vjerojatno pokazalo tek male varijacije u rezultatu. Ništa se ne bi promijenilo glede temeljne nepouzdanosti rezultata, budući da test nije mjerio ono što je trebao mjeriti.

Iako su računovodstveni primjeri nepodudaranja odabrane mjere i onog što se želi mjeriti manje naglašeni od navedenog primjera, nije ih teško pronaći. Smanjenje oscilacija dobiti kroz više računovodstvenih razdoblja formiranjem potrebnih rezerviranja na teret prihoda u razdobljima kada je dobit velika i aktiviranje tih rezerviranja u prihode kada je dobit mala, jedan je od takvih primjera. Postojeća stabilnost dobiti može se povećati razumnim izborom vremena priznavanja diskrecionih troškova poput troškova istraživanja i razvoja, obuke zaposlenih, te održavanja opreme koji se teško povezuju s vremenom u kojem su doprinijeli nastanku prihoda.

Nešto drugačiji primjer ne odražavanja ekonomske suštine stvari moguće je prezentirati u području mjerenja tekućeg troška amortizacije. Spomenuto, u biti, zahtijeva određivanje troška zamjene dotrajale opreme, uzimajući u obzir razlike u produktivnosti i troškovnim karakteristikama postojeće i superiorne, moderne opreme koja bi se nabavila kao zamjena za dotrajalu opremu. Tekući trošak postojeće opreme najčešće se izračunava na način da se na povijesni trošak opreme primijeni indeks promijene cijene za taj tip opreme, za razdoblje od dana nabavka originalne opreme do dana njezine zamjene. Na taj će se način vjerojatno precijeniti tekući trošak originalne opreme, osim ako se ne uzmu u obzir razlike u produktivnosti, vijeku trajanja, racionalizaciji poslovanja, i drugo.

U definiciji vjernog predočavanja ekonomske stvarnosti, posebnu pažnju valja usmjeriti na onaj dio koji se odnosi na «...na kojeg bi trebalo ukazivati...». Da li računovodstvene znamenke trebaju ukazivati na jednaki fenomen laiku koji ne zna ništa o računovodstvenim konvencijama, kao i računovodstvenom stručnjaku, pitanje je. Nitko tko je upoznat sa računovodstvenim postupcima, načelima i standardima ne misli da su iznosi po kojima je u bilanci prikazana imovina jednaki tekućim vrijednostima. Za stručnjake, odsustvo goodwilla iz bilance ne ukazuje na činjenicu da poduzeće nema goodwilla.

Međutim, tvrditi da ne postoji rizik od pogrešnog tumačenja izvještaja sve dok korisnik zna «čitati između redaka», značilo bi lišiti koncept vjernog predočavanja svakog značenja. Kako bi se osigurao koncept vjernog predočavanja, može se postupiti na način da se temeljni financijski izvještaji daju na tumačenje investitoru ili nekom drugom korisniku koji će zahvaljujući svom zdravom razumu i temeljnom ekonomskom znanju, a kojem su računovodstvene «smicalice» nepoznate, dati njihovo razumno tumačenje.

U okviru spomenutog problema, značajan je i koncept materijalnosti. Vjerno predočavanje materijalno značajnih činjenica temeljna je pretpostavka pouzdanosti informacija prezentiranih temeljnim financijskim izvještajima. Smatra se da će upravo prosječno oprezni investitori, kao skupina, najvjerodostojnije odgovoriti na pitanje je li pogrešno tumačenje činjenica materijalno značajno ili nije, odnosno je li osiguran koncept vjernog predočavanja ekonomske stvarnosti u materijalno značajnim stavkama.

4.1.4.2. Nepristranost u funkciji pouzdanosti

Hijerarhija računovodstvenih kvaliteta prikazuje i sekundarnu komponentu pouzdanosti - nepristranost. Nepristranost se definira kao *odsutnost pristranosti u informaciji o kojoj se izvješćuje, kojoj bi svrha bila postizanje unaprijed određenih rezultata ili poticanje određenog tipa ponašanja*.¹⁶⁶ Ako je informacija pouzdana, najčešće je i nepristrana, iako obrnuta logika ne stoji. Postavljanje zahtjeva da informacija bude i pouzdana i nepristrana je, stoga, relativno suvišno. Naglašavanje ove suvišnosti ima za cilj istaknuti značaj koji se pridaje potrebi da se zaštiti i ojača vjerodostojnost financijskoga izvješćivanja.

Nepristranost se u računovodstvu «žrtvuje» kada se radi postizanja unaprijed određenog cilja odabire računovodstvena metoda koja će, primjerice, smanjiti dobit i, s tim u svezi, smanjiti ili odgoditi porezni teret, ili, s druge strane, koja će uvećati dobit kako bi se «pojačali» menadžerski dodaci. Ništa neće toliko smanjiti vjerodostojnost financijskog izvješćivanja koliko sumnja da su navedeni rezultati bili unaprijed određeni, te da je odabir

¹⁶⁶ Ibidem, str. XVI.

računovodstvenih metoda imao za cilj prikazati rezultat kakav su željele osobe uključene u proces izvješćivanja. Ukoliko sve strane iz računovodstvenog okružja prepoznaju spomenuti problem, postoji vjerojatnost da će lakše prihvaćati odgovarajuće standarde i pravila u području financijskog izvješćivanja, čak i kada su ta pravila manje povoljna s njihova stajališta. Naime, nesporno jest da će više izgubiti ako žrtvuju nepristranost, nego što će dobiti ako prisilno provedu generalne promjene pravila ili iznimke od pravila koje bi koristile tek njihovim kratkoročnim interesima, no loše utjecale na ostatak poslovne zajednice. Primarni argument za nepristranost u računovodstvu, ma kako teško ponekad bilo osigurati tu kvalitetu, jest da bez nje računovodstvo prestaje biti uvjerljivo.

4.1.5. Usporedivost informacije

Usporedivost nije kvalitativno obilježje informacije u onom smislu u kojem su to važnost i pouzdanost. Radi se prije o *kvaliteti veze između dvije ili više informacija*.¹⁶⁷ No, to ne znači da se radi o manje važnom obilježju. Naime, značajnost informacije, činjenice ili podatka o određenoj pojavi može se shvatiti tek u usporedbi sa nekim pokazateljem čije su standardne vrijednosti ponekad izričito definirane, no češće se tek neizravno naslućuju. Usporedivost je neizostavan čimbenik razumljivosti.

Usporedivost se u računovodstvu definira kao *kvalitetu informacije koja omogućuje korisnicima prepoznati sličnosti i razlike između dvije skupine ekonomskih pojava*.¹⁶⁸ Usporedba može obuhvatiti pokazatelje kojima poduzeće želi ispitati i usporediti uspješnost svog poslovanja na različite datume. Može se, nadalje, raditi o usporedbi ostvarene poslovne aktivnosti poduzeća sa postavljenim standardom za tu aktivnost, ili se može raditi o usporedbi poslovnih parametara između dva ili više poduzeća. U svakom slučaju, jasno je da će usporedba biti nevažna ukoliko se u vrijednosti koje se uspoređuju uključe različite ulazne veličine. Primjerice, usporedba pokazatelja tekuće likvidnosti dvaju poduzeća neće biti mjerodavna ukoliko jedno poduzeće vodi zalihe metodom FIFO, a drugo metodom LIFO. Slično tome, usporedba stope povrata na investirano dvaju proizvođača nafte i plina

¹⁶⁷ Ibidem, paragraph 116.

¹⁶⁸ Ibidem, str. XV.

neće biti mjerodavna ukoliko jedan od njih troškove istraživanja amortizira metodom uspješnosti projekta,¹⁶⁹ a drugi metodom potpunih troškova¹⁷⁰ jer, iako će se kroz dulje vremensko razdoblje učinci ovih dviju računovodstvenih metoda poništiti, niti pokazatelj, a niti njegovi elementi neće biti usporedivi.

Neki korisnici financijskih informacija, poput banaka, mogu biti u poziciji zatražiti dodatne informacija koje će im omogućiti da isprave neusporedive podatke i tako osiguraju valjanu usporedbu. Međutim, nisu svi financijski analitičari i «mali» ulagači u tako povoljnoj poziciji. Iako za poduzeća čijim se vrijednosnicama javno trguje na tržištu vrijednosnih papira, a koja svoje financijske izvještaje ne pripremaju u skladu sa računovodstvenim standardima, tržište može odrediti određene kazne, primjerice, u obliku smanjenih cijena vrijednosnih papira, takve kazne ne nameću se za nejednoobraznost u računovodstvu. Tržište, naime, ne nagrađuje usporedivost kao takvu. Ukoliko postoji zahtjev za tom kvalitetom računovodstvene informacije, nesporno jest da će ju biti teško postići bez određenog stupnja standardizacije koju nameću propisi, te osiguravaju računovodstveni standardi i dosljedna primjena računovodstvenih politika.

Načelo dosljednosti jedan je od temeljnih koncepata na kojima se temelji usporedivost financijskih izvještaja. Prema tom načelu, jednom odabrana računovodstvena metoda, odnosno usvojena računovodstvena politika treba se dosljedno primjenjivati iz razdoblja u razdoblje, a nikako mijenjati svake godine. Ova je pretpostavka važna jer pomaže korisnicima financijskih izvještaja kod interpretacije i razumijevanja promjena financijskog položaja, kao i promjena uspješnosti poslovanja poduzeća. To, s druge strane, ne znači da se poduzeće nikada i ni u kojim uvjetima ne smije odlučiti za takve promjene. Naime, ukoliko menadžment prosudi da bi takva odluka doprinijela kvaliteti izvješćivanja, tada se, dapače, takvo što preporuča. Ukoliko se, dakle, poduzeće odluči na promjenu računovodstvenih metoda, ono mora u okviru *računovodstvenih politika i bilješki uz financijska izvješća* navesti i u cijelosti objaviti razloge primjene nove metode, te učinke takvih odluka na rezultat poslovanja poduzeća.

¹⁶⁹ Napomena: metoda amortizacije po kojoj se troškovi istraživanja neuspješnih projekata knjiže na teret rashoda, a troškovi uspješnih projekata kapitaliziraju.

¹⁷⁰ Napomena: metoda amortizacije koja odgađa sve troškove eksploatacije i otpisuje ih na teret prihoda kao rashod iscrpljivanja.

No, ono što ovdje valja svakako naglasiti jest da dosljednost istovremeno zahtijeva retroaktivnu primjenu svih novo prihvaćenih računovodstvenih politika. Naime, ukoliko se poduzeće odluči za promjenu računovodstvene politike, u funkciji fer izvješćivanja, ono ima također obvezu novo usvojene metode i postupke primijeniti retroaktivno na sva prethodna razdoblja, i tako i opet osigurati kvalitetu dosljednosti informacija prezentiranih financijskim izvještajima.

Konačno, dosljednost se primjenjuje na jedan računovodstveni subjekt, što omogućuje vremensku usporedivost financijskih izvještaja jednog poduzeća iz razdoblja u razdoblje. Različita poduzeća, čak i ako su iste ili srodne djelatnosti poslovanja, mogu koristiti različite računovodstvene metode. Da bi se, stoga, omogućila i prostorna usporedivost financijskih izvještaja između različitih poduzeća, nužno je utvrditi računovodstvene metode i politike koje rabe ta poduzeća. Tako se pri spajanju ili preuzimanju nekog poduzeća, u financijskim izvještajima moraju prikazati razlike nastale kao posljedica primjene različitih politika na iste transakcije i poslovne događaje u sličnim okolnostima. Stoga ne čudi zahtjev za jasnim određivanjem svakog dijela financijskog izvještaja, odnosno zahtjev za isticanjem naziva izvještajnog poduzeća, obuhvata, datuma bilance ili razdoblja na koje se odnosi financijski izvještaj, izvještajne valute, te stupnja preciznosti u prikazivanju informacija.

4.2. OGRANIČENJA KVALITATIVNIH OBILJEŽJA FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA

U okviru kvalitativnih obilježja temeljnih financijskih izvještaja, nužno je spomenuti i njihova ograničenja. Riječ je o zahtjevima koji nameću određeni kompromis u pripremi i prezentaciji financijskih informacija, utječući tako izravno na kvalitetu izvješćivanja. To su, prije svega, ravnoteža između važnosti i pravovremenosti, te ravnoteža između koristi i troškova računovodstvenih informacija. Zahtjev za ravnotežom između svih kvalitativnih obilježja te njihov relativni značaj u funkciji ispunjenja ciljeva financijskoga izvješćivanja, također se smatra ograničenjem kvalitete financijskih izvještaja, no obzirom na njegovu specifičnost, ovaj se ograničavajući čimbenik obrađuje u okviru zasebne točke. Kao ograničavajući čimbenik kvalitete izvješćivanja treba, svakako,

istaknuti materijalni značaj računovodstvenih informacija. U nastavku se opisuju još dva obilježja računovodstvenih informacija koja se u određenim okolnostima mogu smatrati ograničenjima. To su neutemeljeni konzervativizam kao «izgovor» za opreznost i nerazborita dosljednost kao «izgovor» za usporedivost.

4.2.1. Ravnoteža između važnosti i pravovremenosti

*Ako se kasni u izvješćivanju informacije, ona može izgubiti svoju važnost*¹⁷¹ jer samo pravovremeno izvješćivanje je i važno izvješćivanje.

Pravovremenost ili brzina izvješćivanja u izravnoj je vezi s pouzdanošću. Naime, što je vrijeme izvješćivanja kraće, to je informacija manje pouzdana, iako važnija. S druge strane, kašnjenje u izvješćivanju može pridonijeti pouzdanosti informacije, ali smanjiti njezinu važnost.

U postizanju ravnoteže između važnosti i pravovremenosti, te prevladavanju ovog vremenskog ograničenja kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja nužna je stručna prosudba menadžmenta koja će uravnotežiti relativne vrijednosti pravovremenog izvješća i, pritom, pružiti pouzdanu informaciju.

4.2.2. Ravnoteža između koristi i troškova

Ograničavajući čimbenik odnosa koristi i troškova koji obilježava kvalitativne značajke računovodstvenih informacija, imanentan je i svim ostalim dobrima. Glede većine dobara «brigu» o tome vodi tržište. Oni koji zaista žele neko dobro, kupe ga, uživaju u koristima i snose troškove njegova stjecanja, te isključivo o njima ovisi hoće li biti zadovoljni ili ne s odnosom koristi i troškova koje će im to dobro donijeti.

Kao što to nisu ni ostala dobra, ni informacija nije «pošteđena» pojave prelaženja koristi i troškova i izvan okvira korisnika kojima je namijenjena. Čak se i kod uporabe specifičnih dobara, kao što su nafta ili ugljen, javljaju određeni popratni učinci poput

¹⁷¹ *Okvir*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 12.

zagađenja, koji utječu i na one «izvana», odnosno na one koji nemaju ništa s time, prenoseći trošak od uporabe dobra i na one koji od toga nemaju nikakve koristi. Isto tako, i kod informacije, kao dobra, dolazi do prenošenja koristi od njezine uporabe i na one koji to nisu tražili, budući se te koristi ne mogu uvijek ograničiti samo na one koji za njih plate.

Neke od informacija objavljene u financijskim izvještajima dolaze do njihovih korisnika i iz drugih izvora, poput medija, burzovnih izvješća, izvješća analitičara, i drugo. Pretpostavka da se investitori i drugi korisnici informacija oslanjaju isključivo na formalni sustav financijskog izvješćivanja kao izvora informacija, bila bi nerealna.

Spomenuto jasno odražava složenost odnosa koristi i troškova, te ukazuje na probleme kojima su izloženi svi poslovni subjekti uključeni u proces financijskoga izvješćivanja.

Kada bi se državna i privatna tijela koja reguliraju protok financijskih informacija mogla lišiti te «privilegije», te kada bi se informacijama moglo trgovati između kupaca i prodavatelja poput bilo kojeg drugog dobra, kada bi se moglo postići da informacije ne dobiju oni koji za njih nisu platili, a korisnici tih informacija bili spremni pouzdati se u vlastita istraživanja, odnos troškova i koristi mogao bi se prepustiti tržištu.¹⁷² Međutim, u stvarnosti, tržište informacijama manje je definirano od većine ostalih tržišta, a o odnosu koristi i troškova informacija moraju voditi računa, prije svega, tijela koja ih nameću poslovnoj zajednici kroz standarde, zakone i propise.

S druge strane, nedvojbeno jest, da se o problemu troškova i koristi od informacija stavovi korisnika financijskih informacija, onih koji ih pripremaju, profesionalnih računovodstvenih i drugih tijela koja utječu na njihovo oblikovanje, revizora, ili bilo kojeg drugog subjekta u društvu na kojeg se mogu odraziti njihovi učinci, uvelike razlikuju.

Iako se možda, s motrišta korisnika računovodstvenih informacija, može činiti da je troškove od informacija jednostavno procijeniti, u konačnici to postaje prilično složen proces, tim više što taj odnos nije postojan, već je pod utjecajem stalnih promjena cijena dobara i usluga. U analizu odnosa koristi i troškova spomenute skupine valja svakako

¹⁷² FASB: SFAC No. 2, Op. cit., paragraph 135.

uključiti i troškove analize i interpretacije informacija, nužne za njihovo kvalitetno razumijevanje i donošenje učinkovite odluke.

S motrišta subjekata koji pripremaju informacije za financijsko izvješćivanje, troškovi njihova pripremanja, u obliku u kojem to zahtijevaju standardi i ostali propisi, uključuju troškove prikupljanja, obrade, revizije i prezentiranja financijskih informacija. Priprematelji financijskih informacija moraju računati i s mogućim oportunitetnim troškovima izgubljene konkurentne prednosti zbog objavljivanja vlasničke informacije.

Problem mjerenja troškova i koristi od informacija s motrišta tijela koja donose računovodstvene standarde, zakone i propise specifičan je, te pod utjecajem stalne promjenjivosti odnosa troškova i koristi zakonskih regulativa koje donose. Spomenuto ih ne oslobađa odgovornosti da barem pokušaju utvrditi onu visinu troškova, koje nameću društvu kroz njihovu uporabu, koja neće prevagnuti nad njihovim koristima.

Glede koristi od informacija, čini se da ih je lakše identificirati s motrišta njihovih korisnika, nego onih koji ih pripremaju. S druge strane, u slučaju pogrešno usmjerenih propisa, i jedni i drugi imat će malo ili uopće neće imati koristi od takvih informacija.

U svakom slučaju, nesporno jest da se koristi i troškovi koji proizlaze iz primjene računovodstvene regulative ne mogu pouzdano izmjeriti, no donositelji računovodstvenih standarda, zakona i propisa mogu i moraju činiti sve što je u njihovoj mogućnosti da osiguraju barem njihovu grubu procjenu, bez obzira što će ta procjena biti rezultat njihove subjektivne prosudbe.

Smatra se da postoje dvije temeljne pretpostavke kojima profesionalna računovodstvena tijela moraju udovoljiti kako bi ispunila minimum obveza prema stručnoj računovodstvenoj javnosti. S jedne strane, ona se moraju suzdržati od donošenja računovodstvenih standarda sve dok nisu sigurna hoće li koristi od donošenja novog standarda premašiti njihove troškove. Ako postoji sumnja o potrebi uvođenja novog standarda, ili njegovoj vrijednosti, odluku o tome treba prolongirati do daljnjega. Također, svaku pristranost treba ocijeniti kao zapreku, a ne poticaj uvođenju nove regulative. S druge strane, kada se jednom utvrdi potreba za određenim tipom standarda, tada je dužnost

njihovih donositelja pripremiti ih na najjednostavniji mogući način koji će, pritom, polučiti optimalan odnos koristi i troškova.¹⁷³

Zaključno, nesporno jest da korist proizašla iz uporabe nove informacije mora biti veća od troškova pripreme te informacije, bez obzira je li pritom riječ o korisnicima ili pripremateljima informacija, ili pak donositeljima standarda i drugih regulativa. U protivnom, ukoliko odnos koristi i troškova nije zadovoljavajući, takva informacija nije opravdana, niti je zadovoljen temeljna pretpostavka koja predstavlja polazišnu osnovu kvalitete jedne informacije.

4.2.3. Materijalni značaj računovodstvenih informacija

Sljedeće ograničenje prikazano u hijerarhiji računovodstvenih kvaliteta je granica značajnosti ili «prag priznavanja». Definira se kao *mjera netočnih ili nepotpunih računovodstvenih informacija pri kojoj bi, u svjetlu dodatnih okolnosti, prosudba razumne osobe temeljena na informacijama mogla biti promijenjena ili pod utjecajem takvih netočnih ili nepotpunih informacija.*¹⁷⁴

Iz izraza *mjera*, koji je dio prethodne definicije, vidljivo je da se radi o kvantitativnom, ne kvalitativnom obilježju informacije. Iako se *materijalan* često koristi kao sinonim za *važan*, iz definicije se uočava da ti pojmovi nisu istoznačni. U pojedinim okolnostima određen dio informacije može biti važan, odnosno imati sposobnost ukazivanja na različite ishode, no njegov kvantum može biti beznačajan u strukturi ostalih elemenata koji jednu informaciju čine potpunom.

¹⁷³ Primjerice, SFAS br. 14, *Financijsko izvještavanje o dijelovima poduzeća* (prosinac, 1976.), bio je relativno jednostavan i koristan standard koji je investitorima davao brojne informacije potrebne za donošenje odluka, a da, pritom, njegovo pripremanje nije posebno opteretilo njegove priprematelje. Vjerojatno bi detaljnija objava tog standarda uvećala njegovu inkrementalnu vrijednost, no upitno je bi li to bilo «vrijedno» troška. Zahtjevi postavljeni ispred tijela koja su pripremala ovaj standard znatno su smanjeni naknadnim modifikacijama standarda. Tako je SFAS br. 18 (studeni, 1977.) ukinuo zahtjev za izvješćivanjem o dijelovima poduzeća u tijeku godine. Nadalje, SFAS br. 21 (travanj, 1978.) izuzeo je od takvih zahtjeva poduzeća čije dionice ne kotiraju na burzi ili su pod jurisdikcijom SEC-a, i dr.; vidi: Solomons, D.: *Making Accounting Policy, The Quest for Credibility in Financial Reporting*, Oxford University Press, New York, 1986., str. 108.

¹⁷⁴ FASB: SFAC No. 2, Op. cit., str. XV.

Prag priznavanja ili *granica značajnosti* pojam je koji točno pojašnjava značaj materijalnosti. Spomenuto je moguće pojasniti na primjeru izvanrednih stavki iz financijskih izvještaja. Izvanredne stavke definirane su kao «događaji i transakcije koji se razlikuju neobičnom prirodom i rijetkošću pojavljivanja»¹⁷⁵, kada ih se promatra u okviru okruženja u kojem poduzeće posluje. Učinak takve stavke mora se zasebno klasificirati u računu dobiti i gubitka ukoliko je značajan u odnosu na dobit prije izvanrednih stavki ili za trend godišnjih zarada prije izvanrednih stavki, ili je značajan po nekom drugom kriteriju.¹⁷⁶ No, ukoliko događaj ili transakcija koja ima materijalni značaj ne zadovoljava oba kriterija za klasifikaciju kao izvanredna stavka, tada se ona treba prikazati kao zasebna komponenta dobiti od neprekinutih aktivnosti.¹⁷⁷

Stvar je stručne prosudbe računovođa i revizora, a možda i SEC-a gdje će postaviti granicu značajnosti za svaku pojedinu situaciju. Mnogi bi računovođe bili zadovoljni da im zakonodavna tijela daju više kvantitativnih uputa koje bi usmjerile njihove prosudbe i smanjile rizik od mogućih nesuglasica. Nekoliko takvih smjernica osigurala su tijela poput FASB-a, SEC-a i drugih.¹⁷⁸ Ove se smjernice u standardu definiraju kao kriteriji važnosti, a ne materijalne značajnosti, iako je smisao isti.

IASB se odupro pritisku da koncept materijalnosti svede na skupinu brojeva, i većina računovođa, čini se, odobrava takav stav. Prevladavajući stav jest da prosudbe o materijalnosti može ispravno donijeti samo onaj tko ima sve činjenice, te da nije moguće definirati općenite standarde materijalnosti koji bi uzeli u obzir sva moguća razmatranja koja proizlaze iz iskustvene prosudbe jednoga društva. U svakom slučaju, čini se da se takva prosudba može tražiti samo od «profesionalaca».

¹⁷⁵ Accounting Principles Board: Opinion No. 30, *Reporting the Effects of Disposal of a Segment of a Business, and Extraordinary, Unusual and Infrequently Occurring Events and Transactions*, AICPA, New York, June, 1973., paragraph 20.

¹⁷⁶ Ibidem, paragraph 24.

¹⁷⁷ Ibidem, paragraph 26.

¹⁷⁸ Napomena: SEC, primjerice, zahtjeva zasebno objavljivanje svakog iznosa koji poduzeće duguje menadžeru ili dioničaru ukoliko taj iznos doseže 20.000 US\$ ili 1% ukupne aktive. Isto tako, FASB preporučuje nekoliko kvantitativnih testova koji će uputiti na odabir segmenata o kojima treba izvješćivati, u skladu sa SFAS-om br. 14. Jedan od ključnih pokazatelja selekcije jest prihod segmenta koji, ukoliko je jednak ili prelazi 10% ukupnih prihoda svih segmenata, ukazuje na potrebu izvješćivanja o tom segmentu poslovanja.

Prosudba prožima i računovodstvenu i revizijsku profesiju. Uvježbava se kroz razmatranje odstupanja suštine transakcije od njezine forme, kroz odlučivanje o tome što je materijalno značajno i kako takvu stavku prikladno priopćiti, kroz procjenu učinaka budućih događaja na tekuće financijsko izvješćivanje, te kroz alokaciju primitaka i izdataka tijekom razdoblja i po aktivnostima. Prosudba je, također, nužna kod odabira različitih računovodstvenih metoda, primjerice metode procjene vrijednosti zaliha, metode amortizacije, kod procjene korisnog vijeka uporabe amortizirajuće imovine, i drugog.

Postojeći standardi zahtijevaju od revizora da temeljem stručne prosudbe ocijene dovodi li odabir i primjena specifičnih računovodstvenih metoda i postupaka do pogrešnih rezultata. Slično bi trebao postupiti i kod vrednovanja kumulativnih učinaka odabira i primjene računovodstvenih politika. Prema mišljenju zakonodavnih tijela i sudova, zadaća revizora je biti iznad rutinskog utvrđivanja tehničke usklađenosti sa specifičnim računovodstvenim principima i pravilima, odnosno biti u mogućnosti procijeniti ukupno iskazane zarade i financijsku poziciju u financijskim izvještajima.

U svakom slučaju, razlika između stručne prosudbe i «tehničkog udovoljavanja» specifičnim pravilima neupitna je. Dapače, upravo prosudba igra glavnu ulogu u financijskom izvješćivanju. Tako se od računovođe očekuje profesionalno mišljenje za rješenje i onih problema za koje ne postoje «službena» rješenja. No, kako je prosudba osobna stvar svakog pojedinog računovođe, ne čudi zaključak da se financijski izvještaji različitih poduzeća, čak i pod pretpostavkom da posluju u istim uvjetima, ne mogu izravno uspoređivati u svim njegovim točkama.

4.2.4. Ravnoteža između opreznosti i pouzdanosti

Iako se opreznost ne javlja u hijerarhiji računovodstvenih kvaliteta, to je kvaliteta koju mnogi računovođe ocjenjuju značajnijom od ostalih, a o njoj se svojevremeno govorilo čak kao o temeljnom principu vrednovanja u tradicionalnom računovodstvu. Naravno, ovdje se ne radi o principu vrednovanja, već više o kvaliteti koja utječe na računovođe na način da nekim metodama vrednovanja iskažu veću sklonost, nego nekim drugima. S tim u svezi, opreznost se definira kao *razborita reakcija na nesigurnost i rizik* s

*ciljem njihova razumna razmatranja.*¹⁷⁹ Nemoguće je ne pozdraviti to razborito ispravljanje suviše optimističnih procjena budućih ishoda. Međutim, prečesto je u prošlosti upravo princip konzervatizma pod «krinkom» opreznosti bio izgovor za prikazivanje pretjerano loše financijske pozicije poduzeća i zarade. U tom slučaju, konzervatizam prestaje biti u funkciji pouzdanosti dane informacije.

Smatra se da su politiku podcjenjivanja računovođe razvili u vrijeme kada su prvotni korisnici financijskih izvještaja bili zajmodavci.¹⁸⁰ Naime, smatra se da zajmodavci mogu više izgubiti dajući loš zajam, nego odbijajući priliku da daju povoljan. Kada daju nepovoljan zajam, gube glavnica ili njezin dio, a kada daju povoljan zajam, mogu očekivati povrat sveukupne svote novca s kamatama. U tom smislu, konzervativno računovodstvo pogoduje zajmodavcima, dok može oštetiti zajmoprimce i one koji bi to mogli postati.

Slično tome, konzervativno računovodstvo je sklono smanjenju vrijednosti vlasničkih vrijednosnih papira i, prema tome, pogoduje kupcima dionica, istovremeno nanoseći štetu prodavateljima. Međutim, kako svi kupci jednom postanu prodavatelji, vjerojatno će, dugoročno gledano, sve koristi konzervatizma, u smislu dosljednog podcjenjivanja, nestati. U svakom slučaju, čini se da konzervativno računovodstvo više utječe na vrijeme iskazivanja dobiti i gubitaka, nego na njihov konačan iznos. Primjerice, zarade ostvarene kao rezultat prekomjerne amortizacije imovine ili podcjenjivanja zaliha više su nego što bi to trebale biti u trenutku otpisa ili prodaje amortizirane imovine, odnosno trenutku prodaje konzervativno procijenjenih zaliha. Kao takve, zarade se sele od jedne grupe investitora do druge, ukoliko je u međuvremenu došlo do transfera dionica, i, tko će dobiti, a tko izgubiti, možda neće biti ništa više nego stvar slučajnosti.

Ako konzervatizam znači razboritu procjenu nesigurnosti, tada se tom principu ne može prigovoriti. No, ako nadilazi spomenuto, tada je prigovor opravdan budući usmjerava mjerenja u jednom pravcu i dovodi do pristranosti koja umanjuje kvalitetu pouzdanosti.

Prikladan način postupanja sa nesigurnošću je objaviti njezin uzrok i stvarni stupanj, tako da korisnici informacija mogu stvoriti vlastito mišljenje o mogućem ishodu događaja o

¹⁷⁹ FASB: SFAC No. 2, Op. cit., str. XV.

¹⁸⁰ American Institute of Certified Public Accountants, *Objectives of Financial Statements*, vol. 2, Selected Papers, AICPA, New York, 1974., str. 16.

kojima se izvješćuje. Samo takav oblik konzervatizma može, dugoročno gledano, zadovoljiti različitim interesima različitih korisnika financijskih izvještaja. Naime, zadatak računovođa nije zaštititi investitore, kreditore i ostale od nesigurnosti, već ih samo korektno i kvalitetno informirati o tome. U svakom slučaju, svaki pokušaj da se zarade ili financijski položaj dosljedno podcjenjuju, vjerojatno će prije ili kasnije pobuditi sumnju u pouzdanost, integritet i kvalitetu financijskoga izvješćivanja.

4.2.5. Relativni značaj dosljednosti

Dosljednost, definirana kao *usklađivanje iz razdoblja u razdoblje uz nepromjenjive politike i postupke*,¹⁸¹ je nužan, ali ne i dovoljan uvjet za valjane usporedbe. To je nedovoljan uvjet iz istog razloga iz kojeg dosljedni ulazni podaci, ukoliko su loše odabrani ili nepotpuni, ne jamče valjanost usporedbe temeljene na njima. Ukoliko već u samom početku nedostaje vjernost u predočavanju ekonomske stvarnosti, dosljednost ulaznih podataka neće nadomjestiti kvalitetu koja nedostaje. Dakle, da bi se osigurala valjanost usporedbe, nije dovoljno osigurati samo dosljednost ulaznih podataka jer, kao što je istaknuto, ukoliko podaci nisu dobro odabrani, ili su nepotpuni, rezultati mjerenja neće biti usporedivi bez obzira na to kako dosljedni bili postupci koji se na njih primjenjuju. Zorni primjer nemjerodavne usporedbe dobivenih rezultata može se sagledati kroz učinke primjene metode preračunavanja jedne valute u drugu.¹⁸²

¹⁸¹ FASB: SFAC No. 2, Op. cit., paragraph 118.

¹⁸² Napomena: Njemačko poduzeće A i francusko poduzeće B, podružnice su američkog poduzeća. Svako je poduzeće na početku godine posudilo od matičnog poduzeća protuvrijednost 100\$ u domaćoj valuti, i investiralo ih u dobra čija je vrijednost, na kraju godine, porasla za 50%, dok je vrijednost marke porasla za 10%, a franka opala za 10% u odnosu na dolar. Prema odrednicama nekadašnjeg SFAS-a 8, *Accounting for the Effects of Changes in Foreign Exchange Rates* (danas ovo područje regulira SFAS 52, *Foreign Currency Translation*), poduzeće A je na kraju godine stajalo za 10\$ lošije nego na početku godine, vrijednost njegove imovine iznosila je i dalje 100\$, dok su mu obveze porasle na 110\$. Poduzeće B bilo je, prema odrednicama istog standarda, za 10\$ u povoljnijem položaju. Naime, imovina poduzeća B također je iznosila 100\$, dok su se obveze smanjile na 90\$. Ipak, jasno je da ove brojke ne pružaju valjanu usporedbu nastalih događaja. U stvarnosti je poduzeće A poslovalo bolje nego poduzeće B. Njegova imovina porasla je na 165\$ ($100 \times 150 / 100 \times 110 / 100$) pa su se u potpunosti mogle podmiriti njegove obveze u visini 110\$, uz ostatak od 55\$. Imovina poduzeća B porasla je na 135\$ ($100 \times 150 / 100 \times 90 / 100$) te su se i njegove obveze u visini 90\$ mogle podmiriti u cijelosti, ali uz ostatak od 45\$. Usporedbu rezultata poslovanja dviju podružnica narušio je postupak priznavanja učinaka promjene tečaja valuta isključivo u vrijednost obveza, a ne i u vrijednost imovine; vidi: Miller, P. B. W.: *A New Look at Comparability*, Journal of Accountancy, August 1978., str. 43.

Dosljednost izbora i provođenja računovodstvenih politika kvaliteta je koja može biti vrlo skupa. Insistiranje na njoj može značiti čak i njezinu zlouporabu, ukoliko se nju iskoristi za sprečavanje promjena kada bi te promjene dobrodošle. U svakom slučaju, razvoj računovodstva nije moguće zamisliti bez jednoga od ovo dvoje, određenog smanjenja dosljednosti s vremena na vrijeme u skladu sa zahtjevima pozitivnih promjena ili, s druge strane, troškova različitih politika vođenja dviju skupina pozicija, starih u skladu sa starim politikama, a novih u skladu sa novim politikama. Stvar je stručne prosudbe, prilikom donošenja odluke o promjeni računovodstvene politike, hoće li koristi od primjene nove politike biti veće od troškova smanjenja dosljednosti ili troškova vođenja starih pozicija u skladu sa prvo usvojenim politikama, dok se njihove zalihe ne iscrpe.

4.3. OCJENA UTJECAJA POJEDINE KVALITATIVNE ZNAČAJKE NA UKUPNU KVALITETU FINANCIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA

Bitna obilježja kvalitete informacije koje ju čine korisnom za donošenje odluka, uz pretpostavku njihove razumljivosti, jesu važnost i pouzdanost, što opet osigurava njihovu usporedivost. Oba su obilježja kvalitete, barem u najmanjoj mjeri, nužna da bi informacija bila korisna jer, naravno, informacija koja je potpuno nevažna ili potpuno nepouzdana nema vrijednost za donositelja odluka. Međutim, kada se zadovolji ta, najmanja razina obiju kvaliteta, razborito je ne insistirati na ravnoteži između važnosti i pouzdanosti, već, u skladu sa stručnom prosudbom, katkad veći značaj pridati važnosti, a katkad pouzdanosti. Isto vrijedi i za ostala obilježja kvalitete financijskih izvještaja, kao i za njihove komponente.

Pitanje ustupaka između kvalitativnih obilježja računovodstvenih informacija moguće je zorno predočiti na primjeru konvertibilnih obveznica. Stav je, općenito, računovodstvenih stručnjaka da bi, ukoliko bi se odvojiva vrijednost konvertibilne obveznice mogla vezati uz pravo konverzije, doista došlo do porasta važnosti u tom segmentu izvještavanja. No, ipak, većina njih nije za ovo povećanje važnosti, smatrajući da bi spomenuto, zbog teškoća u određivanju vrijednosti prava konverzije, moglo utjecati na smanjenje pouzdanosti informacije. Tek manjina drži da bi povećanje važnosti možda

moglo utjecati na povećanje pouzdanosti. Naime, iako uslijed razdvajanja vrijednosti konvertibilne obveznice i pripadajućeg joj prava konverzije može doći do smanjenja kvalitete provjerljivosti, istovremeno može doći do povećanja kvalitete vjernog predočavanja ekonomske stvarnosti. Ukoliko povećanje jednog elementa kvalitete (vjernog predočavanja) prevagne nad smanjenjem drugog elementa kvalitete (provjerljivosti), došlo bi do neto povećanja kvalitete pouzdanosti. Različitost prezentiranih stavova vjerno prikazuju utjecaj odabira računovodstvenih politika na odnos ustupaka između pojedinih obilježja kvalitete informacija, posebice ustupaka između važnosti i pouzdanosti.

No, ne smatraju svi korisnici financijskih izvještaja da su ovakvi ustupci između pojedinih obilježja kvalitete mogući. Tako su, primjerice, rezultati istraživanja mišljenja financijskih analitičara i bankarskih djelatnika o odnosu između važnosti i pouzdanosti pokazali kako većina ispitanika smatra da su ove dvije kvalitete u pozitivnoj korelaciji, odnosno, da je pouzdana informacija ujedno i važnija informacija, te da ustupci jedne kvalitete na račun druge nisu mogući, niti potrebni.¹⁸³ Rezultati ovog istraživanja ne trebaju čuditi. Oni, naime, odražavaju uobičajenu zabunu između korisnosti i važnosti informacije. Važnost informacije kvaliteta je određene informacije, ali ukoliko je važna informacija prikazana brojkama koje su nepouzdana, ona postaje beskorisna. Primjerice, ukoliko je općepoznato da su vlakovi na određenoj ruti nepouzdana, te da rijetko dolaze i kreću na vrijeme, većina će ljudi reći da je objavljeni vozni red nepouzdan i nevažan. Naravno, oni ne smatraju da su vozni redovi u pravilu nevažni za planiranje putovanja, već da nepouzdanost informacije u navedenom slučaju dovodi do njezine beskorisnosti.

Ukoliko se pođe od stava da su važnost i pouzdanost informacije u pozitivnoj korelaciji, tada se nameće potreba za definiranjem njihovih razlika koje su u međusobnoj korelaciji. Jasno je da su to dvije različite kvalitete, i upravo stoga je ustupak između njih ponekad moguć. Kao primjer informacije koja je pouzdana, ali ne i važna, moguće je razmotriti slučaj vozača koji putuje kroz sjeverno Primorje, a kod sebe ima samo potpuno pouzdanu kartu Rijeke. Važnost bez pouzdanosti, s druge strane, može se prikazati na primjeru vozača koji vozi kroz sjeverno Primorje, a kod sebe ima zastarjelu kartu cijele

¹⁸³ Stanga, K. G.: *The Relationship Between Relevance and Reliability: Some Empirical Results*, *Accounting and Business Research*, 11, 1980., 41, str. 29.

regije. Mogućnost ustupaka između spomenutih kvalitativnih obilježja bio bi moguć ukoliko bi se vozaču ponudio odabir između najnovije, suvremene karte s malo detalja cijele regije, primjerice karte na kojoj su prikazane samo glavne ceste, ili detaljnije karte, primjerice s prikazom sporednih ulica, ali bez jamstva da su one prikazane na pravome mjestu. U tom smislu, vozač se može koristiti detaljnom kartom sve dok zadovoljava njegove kriterije pouzdanosti. Koliko nepouzdanosti je prihvatljivo u zamjenu za veću važnost, pitanje je odnosa ustupaka između dviju kvaliteta.

Računovodstveni primjeri ustupaka između važnosti i pouzdanosti, nažalost, manje su jednostavni od navedenog primjera. Sličniji su navedenom primjeru konvertibilnih obveznica, gdje odvojena procjena prava konverzije može dovesti do povećanja važnosti i vjernog predočavanja, ali pod cijenu manje provjerljivosti takve informacije, ili primjeru računovodstvenih postupaka vezanih za područje dugoročnih ugovora o izgradnji. Naime, priznavanje prihoda tek po izvršenju ugovora rezultira izostavljanjem važnih informacija i tek djelomičnim predstavljanjem ekonomske stvarnosti, no izbjegavaju se problemi vezani za provjerljivost takve informacije. S druge strane, iako metoda stupnja dovršenosti nesporno utječe na povećanja važnosti, ona ne mora značiti i neto povećanja pouzdanosti.

U svakom slučaju, nesporno jest da je, u funkciji ostvarenja ciljeva financijskoga izvješćivanja, nužna ravnoteža između kvalitativnih obilježja koja, u tom smislu, također predstavlja ograničavajući čimbenik kvalitete financijskih izvještaja. Kakav će biti međusobni odnos, odnosno relativni prioritet pojedinih obilježja kvalitete financijskih izvještaja, kojem će se od njih pridati veći značaj, a kojem manji, ovisit će o specifičnim potrebama svakog pojedinog korisnika računovodstvene informacije. Menadžer sklon riziku, zadovoljit će se i manje pouzdanom informacijom, sve dok je ona dovoljno brza i, stoga, njemu važna, dok će nekom drugom menadžeru, manje sklonom riziku ili kojemu pravovremenost informacije nije značajna za donošenje odluke, prioritet biti pouzdana informacija. Kao što je moguće zaključiti, *relativna važnost ovih obilježja u različitim slučajevima rješava se profesionalnom prosudbom.*¹⁸⁴

¹⁸⁴ Okvir, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 13.

5. TEMELJNE ODREDNICE KVALITETNOG MODELA FINANCIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA

S namjerom isticanja temeljnih odrednice modela financijskoga izvješćivanja najprije se ukazuje na prednosti modela kvalitetnog financijskog izvješćivanja nad aktualnim modelom izvješćivanja. Pozornost se, pritom, usmjerava na odnos povijesnih troškova kao tradicionalne osnovice mjerenja elemenata financijskih izvještaja i suvremenih osnovica mjerenja utemeljenih na tekućim tržišnim vrijednostima. U radu se, nadalje, sugeriraju i opisuju tehnike usvajanja i implementacije standarda kvalitete financijskoga izvješćivanja. Konačno, prezentiraju se aksiomi kvalitete financijskoga izvješćivanja i ukazuje na neosporivu vezu između kvalitete informacije i troškova kapitala koja se, u konačnici, odražava i na vrijednost samoga poduzeća.

5.1. ZNAČAJ ODABIRA OSNOVICE MJERENJA ZA KVALITETU MODELA IZVJEŠĆIVANJA

Područje procjene elemenata temeljnih financijskih izvještaja čini jednu od osnovnih tema s kojom se susreće suvremeno računovodstvo. Razvoj teoretske računovodstvene misli o tom pitanju kreće se od klasičnog, konvencionalnog, odnosno tradicionalnog računovodstva do suvremenog računovodstva. Na području procjene elemenata financijskih izvještaja, to u biti znači kretanje na relaciji «trošak nabave» – «fer vrijednost». Spomenuto izravno utječe na istinitost i pouzdanost, odnosno kvalitetu financijskoga izvješćivanja. Problem procjene, odnosno određivanja vrijednosti jedan je od glavnih, što više, najvećih problema računovodstva. Iako se često ističe da su osnovne funkcije računovodstva one koje bilježe, izvješćuju i interpretiraju, sve njih nadmašuje potreba za mjerenjem.¹⁸⁵

Stav o značaju osnovica mjerenja, procjenjivanja te vrednovanja elemenata financijskih izvještaja nije bio uvijek isti. On se mijenjao, kao što se mijenja sve što nas okružuje, zadovoljavajući zahtjeve vremena i prostora u kojem postoje i djeluju sudionici financijskoga izvješćivanja.

¹⁸⁵ Baxter, W. T. and Davidson, S.: *Studies in Accounting Theory*, 2nd edition, Homewood, Ill., R.D., Irwin, London, 1962., str. 257.

5.1.1. Utjecaj odabira povijesne metode mjerenja na kvalitetu izvješćivanja

Trošak nabave, odnosno nabavna vrijednost činila je i još uvijek čini u većini poduzeća osnovicu mjerenja i vrednovanja elemenata financijskih izvještaja. Ovakva filozofija računovodstva proizašla je iz dinamičke teorije bilanca, čiji je začetnik Schmalenbach¹⁸⁶. Prema teoriji dinamičke bilance, osnovni cilj njezinoga sastavljanja jest utvrđivanje uspješnosti poslovanja poduzeća kao razlike prihoda i rashoda obračunskog razdoblja. Prema dinamičkom shvaćanju bilance, osnovni cilj bilanciranja nije vrednovanje, odnosno procjena elemenata financijskih izvještaja, već alokacija troškova i prihoda između tekućeg i budućeg obračunskog razdoblja. S tim u svezi, jedina prikladna osnovica za raspored troškova jest trošak nabave.

Nadalje, prema prihvaćenom načelu realizacije, dobitak ili gubitak ne mogu se smatrati ostvarenima ako nisu potvrđeni prometom na tržištu, što znači da nije dopušteno priznavanje i raspodjela tzv. nerealizirane dobiti. Drugim riječima, prema načelu realizacije, elementi financijskih izvještaja ne mogu se procijeniti iznad troška nabave, jer se upravo trošak nabave smatra najvišom mogućom vrijednosti, te predstavlja gornju granicu bilančne vrijednosti.

Glede načela realizacije, prihodi se priznaju samo ako su ostvareni i potvrđeni na tržištu, dok je za priznavanja rashoda, u skladu s načelom opreznosti, dovoljno da postoji mogućnost njihova nastanka, dok je nužno da ih je moguće kvantificirati. Spomenuto se dalje reflektira na procjenjivanje elemenata financijskih izvještaja pa tako za procjenu imovine vrijedi «podnačelo» niže vrijednosti, a za procjenu obveza «podnačelo» više vrijednosti. Slijedi da procjenu po trošku nabave valja promatrati u kontekstu procjene imovine po nižoj vrijednosti, te obveza po višoj vrijednosti.

Kao što je već spomenuto, iza ovog kriterija procjenjivanja elemenata financijskih izvještaja stoji načelo opreznosti na koje je, u okviru statične teorije bilance, djelomično ukazivao još davne 1458. godine Beno Kotruljević.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Schmalenbach, E: *Dynamische Bilanz*, Industrie - u. Handelsverl, 9. Aufl., Meiner, 1948.

¹⁸⁷ Napomena: «Budući dobitak nije još realan, ne treba trošiti na teret budućeg dobitka, nego sačekati na njegovo ostvarenje»; vidi: Kotruljević, B.: *O trgovini i savršenom trgovcu*, pripremili i obradili Radičević, R. i Muljačić, Ž., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: Djela znanosti Hrvatske, svezak 1, Zagreb, 1995., str. 79.

Zbog nesigurnosti, kao i zbog opasnosti od prikazivanja suviše visoke dobiti, i Schmalenbach je prihvatio spomenuto načelo opreznosti, u skladu s kojim je nedopustivo «anticipiranje» bilo kakve dobiti, dok je istodobno preporučljivo «objektiviziranje» pretpostavljenog gubitka. Uostalom, i odrednicama računovodstvenih standarda¹⁸⁸ daje se značaj načelu opreznosti kao jednom od temeljnih načela bilanciranja elemenata financijskih izvještaja.

Sve navedeno upućuje na zaključak da bi procjena elemenata financijskih izvještaja koja se temelji na troškovima nabave, kao obilježju tradicionalnog računovodstva, mogla biti najtočnija i najobjektivnija. Tamo gdje ne postoje dovoljno čvrste granice, knjigovodstvene se vrijednosti, procjenjujući, svode na nižu vrijednost od nabavne za imovinu, i na višu vrijednost za obveze. Iako su pravila bilanciranja jasno utvrđena računovodstvenom teorijom, računovodstvenim standardima, zakonima i drugim, ipak je i dalje prisutna određena sloboda u području procjene elemenata financijskih izvještaja te je, stoga, stav zagovornika ovoga pristupa da svaka druga osnovica mjerenja, osim one po trošku nabave, nosi u sebi elemente subjektivnosti i pruža mogućnost raznim špekulacijama i manipulacijama poslovnim rezultatom. Spomenuto opravdava stav zagovornika ovog pristupa u uvažavanju načela opreznosti. Naime, razborito i oprezno bilanciranje elemenata financijskih izvještaja utječe na realno očuvanje kapitala, štiti poduzeće od rizika prezentiranja i raspoređivanja uvećane dobiti, te udovoljava načelu neograničenosti vremena poslovanja.

Čak i međunarodni računovodstveni standardi daju svojevrсну podršku trošku nabave kao osnovici mjerenja elemenata financijskih izvještaja. U okviru njih ističe se da se temeljni financijski izvještaji najčešće sastavljaju prema računovodstvenom modelu koji se zasniva na nadoknadivom povijesnom trošku (nabavna cijena) i na konceptu očuvanja nominalnog financijskog kapitala,¹⁸⁹ te da je osnovica mjerenja koju najčešće usvajaju poduzeća pri sastavljanju svojih financijskih izvještaja povijesni trošak – trošak nabave (nabavna cijena), koja osnovica se obično kombinira s ostalim osnovicama za mjerenje.¹⁹⁰

¹⁸⁸ *Okvir*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 11. i *MRS 1, Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 33.

¹⁸⁹ *Okvir*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 3.

¹⁹⁰ *Ibidem*, str. 23.

Tako, primjerice, odrednice računovodstvenog standarda koji regulira područje zaliha propisuju da se ova imovina procjenjuje po trošku nabave ili neto vrijednosti koja se može realizirati, ovisno o tome što je niže. Trošak nabave jest, dakle, osnova za procjenu imovinskih pozicija sve dok se ne pojavi niža vrijednost od nabavne.

Još jedan primjer poticanja sustava povijesnih troškova proizlazi iz odrednica računovodstvenog standarda koji regulira područje nekretnina, postrojenja i opreme, a koji glede početnog mjerenja upućuje na povijesni trošak, odnosno trošak nabave. Kada je riječ o procjeni nakon početnog priznavanja, osnovni postupak i opet upućuje na procjenu po trošku nabave umanjenom za ispravak vrijednosti, dakle po knjigovodstvenoj vrijednosti, što nedvojbeno znači da se prednost i u ovom području daje konvencionalnom pristupu procjenjivanja. Tek alternativni postupak dopušta da se nekretnine, postrojenja i oprema procjenjuju po revaloriziranim iznosima, pri čemu je potrebno najprije utvrditi njihovu fer vrijednost, a potom ju umanjiti za ispravak vrijednosti.

Iako postoje stavovi da dugotrajnu imovinu, upravo stoga što se ne prodaje, već nabavlja s ciljem njezine duže uporabe, treba procjenjivati po trošku nabave, a ne revaloriziranom vrijednošću, alternativni postupak spomenutog standarda dopušta da se ta imovina bilancira uzimajući u obzir kriterij tržišne vrijednosti. Isto je moguće uočiti iz odrednice istoga standarda koja ističe da je fer vrijednost nekretnina, postrojenja i opreme obično njihova tržišna vrijednost,¹⁹¹ pri čemu se tržišna vrijednost definira kao iznos koji se može dobiti od prodaje ulaganja na aktivnom tržištu. S tim u svezi, moguće je zaključiti da se ulaganja u nekretnine, postrojenja i opremu procjenjuju iznosom koji se može dobiti na tržištu gdje je poznata njihova tržišna vrijednost. Obzirom da do ovakve poslovne transakcije nije došlo, već je riječ tek o pretpostavci koja bi, kad bi došlo do prodaje, rezultirala određenom tržišnom vrijednošću, može se zaključiti da ovaj pristup doista izlazi iz okvira konvencionalnih računovodstvenih načela te predstavlja elemente suvremenog računovodstva. Konačno, na menadžmentu ostaje da se odluči za osnovni ili alternativni postupak, iako je gotovo izvjesno da će se prikloniti sustavu povijesnih troškova.

¹⁹¹ MRS 16, *Nekretnine, postrojenja i oprema*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 212.

Sve u svemu, pristup da je trošak nabave, odnosno povijesni trošak osnova za procjenu pozicija financijskih izvještaja polazi od teoretskog motrišta o ulozi i zadaci računovodstva. Naime, smatra se da računovodstvo treba ostati registrator poslovnih događaja, te da «povijesni podaci nisu povijesni, već podaci o stvarnim transakcijama. Upravo te podatke treba, uz druge, smatrati nužnima za poslovno odlučivanje».¹⁹² Iz spomenutog proizlazi da se računovodstveni podaci ne trebaju prilagođavati sadašnjosti, odnosno da sadašnjost, a posebice budućnost ne predstavljaju predmet knjigovodstvene evidencije. Uostalom, kako knjigovodstvo evidentira već nastale poslovne događaje, dakle povijest, logikom toga mogu se evidentirati samo oni poslovni događaji koji se valoriziraju po povijesnim troškovima.

Konačno, suvremena kretanja u računovodstvu ovaj problem sagledavaju na potpuno drugi način. Osim troškova nabave, te poštivanja načela opreznosti, sugerira se primjena i drugih kriterija procjene elemenata financijskih izvještaja, odnosno osnovica mjerenja kao što su tekuća tržišna vrijednost, neto prodajna vrijednost, sadašnja vrijednost očekivanog neto novčanog tijeka, likvidacijska vrijednost, fer vrijednost i nadoknativa vrijednost.

Obilježja pojedinih osnovica mjerenja elemenata temeljnih financijskih izvještaja prikazuju se u nastavku (cf. tablica 4).

¹⁹² Littleton, A. C.: *Essays on Accounting*, University of Illinois, Press Urbana, 1961., str. 324.

Tablica 4: Metode vrednovanja elemenata financijskih izvještaja

METODA	OBILJEŽJA IMOVINA	OBILJEŽJA DUGOVA
1. TROŠKOVI NABAVE (povijesni troškovi)	Svota gotovine plaćena pri nabavi imovine.	Iznos gotovine u trenutku nastanka obveze.
2. TEKUĆA TRŽIŠNA VRIJEDNOST (tekući troškovi, troškovi zamjene)	Svota gotovine koju bi trebalo platiti za istu imovinu kad bi se ona ponovno stjecala. 2.1. Fizički ista imovina (tekući troškovi reprodukcije ili tekući troškovi zamjene stvari) 2.2. Imovina s ekvivalentnim proizvodnim kapacitetom (tekući troškovi zamjene).	Potreban odljev novca za podmirenje obveze koja je ugovorena kao tekuća.
3. NETO PRODAJNA VRIJEDNOST (ostvariva, utrživa vrijednost, neto vrijednost realizacije)	Svota gotovine u koju je moguće konvertirati imovinu umanjen za izravne troškove prodaje.	Svota gotovine koju treba platiti za podmirenje obveze u tekućem poslovanju uključivši i izravne troškove izvršenja plaćanja (nediskontirana svota očekivanog odljeva).
4. SADAŠNJA VRIJEDNOST	Sadašnja vrijednost budućeg neto novčanog tijeka koja će se ostvariti uporabom imovine u vlastitom poslovnom poduhvatu. Vrijednost koja se diskontira može biti: - trošak nabave - tekući trošak - ostale vrijednosne osnovice.	Sadašnja vrijednost budućeg odljeva gotovine za podmirenje obveza tijekom poslovanja, uključujući i odljev gotovine za izvršenje plaćanja. Vrijednost koja se diskontira može biti: - trošak nabave - tekući trošak - ostale osnovice (prosječni odljev).
5. LIKVIDACIJSKA VRIJEDNOST	Svota gotovine koju je moguće ostvariti prodajom imovine u vrlo kratkom roku.	Svota gotovine koja će se platiti za podmirenje obveze razmjerno učešću u likvidacijskoj masi.
6. FER VRIJEDNOST	Vrijednost o kojoj su se dogovorili upoznati voljni kupac i upoznati volji prodavatelj u transakciji pred realizacijom.	Vrijednost koja će se platiti, a o kojoj su se dogovorili upoznati voljni kupac i upoznati volji prodavatelj u transakciji pred realizacijom.
7. NADOKNADIVA VRIJEDNOST	Veća vrijednost između neto prodajne vrijednosti imovine i sadašnje vrijednosti.	-

Izvor: Predavanja prof. dr. J. Mrša, prema odrednicama međunarodnih računovodstvenih standarda.

Radi usporedbe značaja danog pojedinim osnovicama mjerenja elemenata financijskih izvještaja, u nastavku je dan prikaz njihova mjesta i zastupljenosti u pojedinim računovodstvenim standardima (cf. tablica 5).

Tablica 5: Značaj dan pojedinim osnovicama mjerenja elemenata financijskih izvještaja obzirom na njihovo mjesto i zastupljenost u računovodstvenim standardima

	<i>Definicije</i>		Ostalo, ako nije kroz <i>Definicije</i>
1. TROŠKOVI NABAVE (Historical cost)	-		Okvir, tč. 100, 101. MRS 29, tč. 6-8, 11-25.
2. TEKUĆA TRŽIŠNA VRIJEDNOST (Current cost, replacement cost)	-		Okvir, tč. 100, 106. MRS 15, tč. 12-18, 22. MRS 29, tč. 8, 29-31.
3. NETO PRODAJNA VRIJEDNOST (Net selling price, Net realizable value)	MRS 2.4 MRS 36.5		
4. SADAŠNJA VRIJEDNOST (Present value, Value in use)	MRS 36.5		
5. LIKVIDACIJSKA VRIJEDNOST (Liquidation value)	-		-
6. FER VRIJEDNOST (Fair value)	MRS 16.6, MRS 20.3, MRS 22.8, MRS 38.7, MRS 40.4,	MRS 18.7, MRS 21.7, MRS 32.5, MRS 39.8, MRS 41.8.	
7. NADOKNADIVA VRIJEDNOST (Recoverable value)	MRS 36.5		

Izvor: Obradio autor prema International Accounting Standards 2002., IASB, IASB Publications Department, London, UK, Index I-27.

Iako međunarodni računovodstveni standardi upućuju na primjenu povijesnih troškova, tekućih troškova, ostvarive (utržive, prodajne) vrijednosti te sadašnje vrijednosti kao osnovice mjerenja,¹⁹³ iz gornje tablice moguće je uočiti da čak deset standarda, u okviru *Definicije*, ističe fer vrijednost kao kriterij procjene elemenata temeljnih financijskih izvještaja, dajući time najveći značaj potonjoj osnovici mjerenja.

Čini se da se, iako kroz dugi niz godina prihvaćen stav o načelu opreznosti kao temeljnom čimbeniku kvalitete financijskog izvješćivanja koji se provodio putem načela realizacije te načela impariteta, podržavajući tako sustav povijesnih troškova, konačno mijenja.

¹⁹³ *Framework*, International Accounting Standards 2002., IASB, IASB Publications Department, London, UK, F-100.

Što više, smatra se da će financijski izvještaji kvalitetno prezentirati financijski položaj, uspješnost i novčane tijekove ukoliko kao kriterij procjene uzmu nepovijesne vrijednosti. Napuštanjem sustava povijesnih troškova i prelaskom na fer prezentiranje financijskih izvještaja mijenja se dosadašnji tradicionalni pristup računovodstvenom izvješćivanju, nagoviještajući ne samo evolutivne, već i revolucionarne promjene u području računovodstva. Ukoliko se nastavi ovakav trend u razvoju računovodstvenih standarda, postupaka, procedura i prakse, može se očekivati da će se temeljni financijski izvještaji poduzeća podudarati s izvještajima o procjeni vrijednosti poduzeća.

5.1.2. Povijesni troškovi nasuprot tekućim tržišnim vrijednostima

Uzmu li se u obzir inflacija, promjene valutnih tečajeva, brzo uvođenje novih tehnologija i ekonomska previranja, jednostavno je neshvatljivo kako ijedan menadžer može donositi odluke o imovini i obvezama, a da ne uzme u obzir njihovu tekuću tržišnu vrijednost. Naime, čak i samo za potrebe određivanja svote osiguranja imovine, nužno je znati kolika je stvarna vrijednost imovine. Nadalje, kako je moguće da u doba stalne promjene kamatnih stopa i valutnih tečajeva jedan kompetentan menadžer ne prati tekuću tržišnu vrijednost obveza poduzeća?

Osnovni prigovor metodi korištenja informacija temeljenih na tekućim tržišnim vrijednostima jest njihova neraspoloživost. No, ukoliko kvalitetne informacije o tržišnoj vrijednosti «nisu pri ruci», onda su nužne promjene u sustavu izvješćivanja, kao i menadžerskom stilu upravljanja. Konačno, ako tržište kapitala nastoji definirati fer vrijednost imovine i obveza, zašto bi jedan razboriti menadžment, koji raspolaže takvim informacijama, njima manipulirao i uskraćivao ih tržištu? Smatra se da će tržište, samo po sebi, svojim tržišnim mehanizmima, podcijeniti imovinu poduzeća, te precijeniti njegove obveze, štiteći tako njegove sudionike od nerazboritih odluka. Stoga, nije poželjna niti jedna slična aktivnost od strane samih poduzeća.

Sljedeći razlog neobjavljivanja informacija o tekućoj tržišnoj vrijednosti poduzeća jesu veliki troškovi istraživanja i pripremanja kvalitetnih informacija koje snose donositelji financijskih izvještaja. No, valja istaknuti da je njihov trošak, ma kako se visok činio, još uvijek manji od troškova koje bi s te osnove imali korisnici financijskih izvještaja. Naime, prezentiranjem kvalitetnih informacija od strane

poduzeća, minimiziraju se troškovi traženja podataka, budući ih poduzeće snosi samo jednom, a rabe ih brojni korisnici koji bi inače, svaki za sebe, morali provoditi istraživanja. Također, poduzeće je kao izvor informacija pouzdanije od sekundarnih izvora za kojima bi korisnici morali posegnuti.¹⁹⁴

Doista, činjenica jest da je ovdje riječ o uvelike kontroverznom području i vjerojatno trajnom problemu u financijskom računovodstvu, što treba imati na umu i uvažiti. Također, jasno jest da je riječ o području kojeg računovođe «ne vole», te da i nakon svih poduzetih napora, problem i dalje neće biti riješen u tradicionalnom smislu. No, isto ne smije značiti i zadovoljavanje s objavljivanjem manje kvalitetnih informacija ili odustajanje od daljnjih napora za kvalitetom u financijskom izvješćivanju. Zapravo, čini se da politika koju ovdje valja provoditi jest *ne ispričavati se zbog toga što na neka pitanja nisu doneseni odgovori, te pozdraviti svaki novi korak koji će doprinijeti izvješćivanju u skladu s fer vrijednosti*. Sigurno jest, da će tržište, u konačnici, nagraditi ovakva stremljenja.

Niti jedno drugo pitanje nije toliko podijelilo računovođe, niti uzburkao javnost koliko pitanje treba li financijske izvještaje temeljiti na povijesnim troškovima ili na metodama koje će odraziti tekuću tržišnu vrijednost poduzeća.

Temeljna zadaća, bit i cilj financijskoga računovodstva, što dolazi do posebnog izražaja kod donošenja računovodstvenih standarda za potrebe izvješćivanja, jest odabir najboljeg načina na koji izvijestiti o svim nastalim događajima i transakcijama. Problem se, pritom, najčešće svodi na paradigmu «povijesni troškovi nasuprot tekućoj tržišnoj vrijednosti» sa naglaskom na *nasuprot*, kao da je moguća i najbolja primjena samo jedne metode za svaku situaciju. No, nekoliko čimbenika utječe na takvo razmišljanje, stavove i rješenja. Jedan je tehnološke prirode, a taj je da su računovodstveni sustavi bili, i još uvijek jesu, vrlo skupi te se, kao posljedica toga, menadžment u načelu zadovoljava jednim takvim sustavom za praćenje i obradu podataka. Drugi je razlog psihološke prirode, a taj je da se vjerovalo, i još uvijek vjeruje, kako postoji samo jedan najbolji način za vođenje računovodstva, što bi u ovom slučaju značilo da prihvaćanje metode povijesnih troškova ujedno znači i ne prihvaćanje metoda tekuće tržišne vrijednosti, i obrnuto. Konačno, treći je razlog normativne prirode. Naime, obveza

¹⁹⁴ Association for Investment Management and Research: *Financial reporting in the 1990s and Beyond*, AIMR, 1993., str. 81.

postupanja u skladu s računovodstvenim standardima, nastalim kao rezultat dugotrajne i postojane akumulacije prihvaćenih normi i praksi, od kojih je većina utemeljena na povijesnim vrijednostima, navela je menadžment da se privikne na njegovu uporabu. Stoga, ne treba čuditi da je sada taj isti menadžment protiv promjena, posebice tako značajnih, koje bi iz temelja izmijenile usvojeni način vođenja računovodstva.

Prema tome, prilikom definiranja problema vezanih za odabir između povijesnih troškova ili tekuće tržišne vrijednosti, postavlja se zapravo pitanje treba li ostati pri rješenju «status quo» ili se treba odlučiti za promjene koje menadžment ne razumije? Iako je doista vrlo teško natjerati menadžment i ostale sudionike financijskoga izvješćivanja na razmatranje novih mogućnosti i metoda mjerenja elemenata financijskih izvještaja, valja najprije ukazati na nerazboritost odluke isključiva odabira između samo jedne od njih.

Ukoliko se kao primjer uzme poslovanje «fast food» restorana te razmotri situacija da njegovo poslovanje razmatra odluku o prodaji ili samo hamburgera ili samo cheesburgera, vrlo brzo dolazi se do zaključka da takav isključivi izbor između alternativa neće doprinijeti učinkovitosti poslovanja restorana. Naime, restoran će zasigurno ostvarivati bolji promet ako se odluči za prodaju oba proizvoda. Osim toga, na odluku o izboru nikako ne bi smjeli utjecati osobni stavovi ili preferencije menadžmenta. Doista, bilo bi nerazborito odustati od prodaje cheesburgera iz jednostavnog razloga što ih poslovanje osobno ne voli. Temeljni je cilj, naime, prodati kupcu ono što kupac želi i za što je spreman žrtvovati svoj novac. Stoga je osnovni princip učinkovitog poslovanja poduzeća formirati strategiju koja će udovoljiti zahtjevima tržišta, a ne potrebe tržišta prilagođavati zahtjevima ponude.

Ukoliko se prethodno aplicira na problem financijskoga izvješćivanja, valja naglasiti da kvaliteta financijskih izvještaja zahtijeva razboritu kombinaciju različitih metoda mjerenja elemenata financijskih izvještaja, a nikako isključivu primjenu samo jedne metode. Uostalom, neke pozicije neće zahtijevati iskazivanje po tekućoj tržišnoj vrijednosti jer bi u pojedinim okolnostima pripremanje takvih informacija bilo daleko skuplje nego što je to potrebno korisnicima informacija i nego što će od njih imati koristi. S druge strane, neke će stavke biti nužno procijeniti po fer vrijednosti jer će samo kao takve odražavati kvalitetu.

Zaključno, ovaj se problem može svesti na tri pitanja:¹⁹⁵

1. Jesu li povijesni troškovi korisni? Ako jesu, valja izvijestiti po njima.
2. Je li tekuća tržišna vrijednost korisna? Ako jest, valja izvijestiti po njoj.
3. Jesu li ostale informacije važne? Ako jesu, valja ih objaviti.

Drugim riječima, važno je i dovoljno da uporabljena metoda mjerenja bude potpuna i sveobuhvatna, te pruži kvalitetnu informaciju. Ukoliko je metoda povijesnih troškova takva metoda, jer će njezine informacije polučiti neto koristi, tada nju treba primijeniti, bez obzira na suvremeni stav koji preferira tekuću tržišnu vrijednost ili ostalim metodama oblikovane informacije. Isto vrijedi i za tekuću tržišnu vrijednost. Ukoliko, pak, postoji potreba za različitim metodama mjerenja pojedinih stavki financijskih izvještaja, tada odluka o primjeni jednih ne bi trebala isključiti primjenu drugih metoda mjerenja.

S motrišta zahtijeva koje postavljaju međunarodni računovodstveni standardi, valja ukazati na određene kontradikcije. Naime, s jedne strane zahtijeva se prezentiranje kvalitetnih informacija, razumljivih, važnih, pouzdanih i usporedivih, dok se, s druge strane, nigdje ne obvezuje na izvješćivanje u skladu s fer vrijednostima, a još manje se upućuje na tehnike njezine provedbe. Što više, čini se da je dovoljno postupati u skladu sa računovodstvenim standardima i da isto jamči kvalitetu, iako je nesporno da spomenuto ne stoji. U tom smislu, razmatranje istaknutog problema s motrišta povijesnih troškova nasuprot tekućoj tržišnoj vrijednosti ili samo, kako se to u literaturi često ističe, *troškova* nasuprot *vrijednosti* postaje irelevantno. S druge strane, čak i kada bi se moglo dokazati da je pristup *vrijednosti* korisniji od pristupa *troškova*, valja znati da spomenuto pretpostavlja velike napore u procesu donošenja standarda s ciljem poticanja priprematelja financijskih izvještaja, revizora, katkad i korisnika informacija na promjene u usvojenim stavovima i mišljenjima. Što više, čini se, također, malo vjerojatnim da se spomenuto može promijeniti u skoroj budućnosti. Stoga, postoji stav da nema mnogo smisla zagovarati metode tekuće tržišne vrijednosti, kao temelj u procesu donošenja računovodstvenih standarda, jer one vjerojatno nikada ne bi naišle na očekivanu primjenu.

Uzme li se u obzir činjenica da se financijski izvještaji trebaju sastavljati u skladu sa računovodstvenim standardima u kojima nije moguće obvezati na primjenu

¹⁹⁵ Miller, P. B. W. and Bahnson, P. R.: Op. cit., str. 236.

metode tekuće tržišne vrijednosti kao osnovice mjerenja, postavlja se pitanje bi li bilo dovoljno apelirati na menadžment poduzeća, te ga odgovarajućim mehanizmima potaknuti na dragovoljno, bez obveze nametnute mu kroz standarde, pružanje informacija utemeljenih na tržišnim vrijednostima? Čini se da je, u ovom trenutku, ovakav pristup problemu najkvalitetnije rješenje i najbolji odgovor na prethodno pitanje.

5.1.3. Pomak prema tekućim tržišnim vrijednostima kao osnovici izvješćivanja

Kako bi se stekla cjelovita slika o problemu mjerenja i procjenjivanja elemenata financijskih izvještaja i njegovim razvojnim fazama, valja se kratko osvrnuti na zbivanja u prošlosti tijekom kojih se raspravljalo o tekućoj tržišnoj vrijednosti i povijesnim troškovima, kao osnovicama izvješćivanja suprotnih obilježja.

Sredinom 1960-ih godina napisane su brojne knjige i objavljeni brojni radovi na temu koja je između spomenutih metoda vrednovanja pozicija bilance te računa dobiti i gubitka bolja. Nedugo zatim, zagovornici metode tekuće tržišne vrijednosti podijelili su se oko pitanja treba li tržišne vrijednosti mjeriti prema nabavnim ili prodajnim cijenama.

Nadalje, s osnivanjem profesionalnih računovodstvenih tijela, IASC-a i FASB-a, oboje sredinom 1973. godine, zahtjev za nužnošću korisnih informacija u financijskim izvještajima poprimao je sve šire razmjere. Uslijedili su standardi koji su se odnosili na kvalitetu informacija:¹⁹⁶ *Objave uz računovodstvene politike* (MRS 1, 1975., danas drugačijeg naziva), *Informacije koje treba objaviti u financijskim izvještajima* (MRS 5, 1976., danas ukinut), te:¹⁹⁷ *Ciljevi financijskog izvješćivanja* (SFAC 1, 1978.), *Kvalitativna obilježja računovodstvenih informacija* (SFAC 2, 1980.), *Elementi financijskih izvještaja* (SFAC 6, 1985.), i brojni drugi. Ti su naponi doveli do slijedeće razvojne faze tijekom koje je trebalo definirati odgovarajuće osnovice mjerenja elemenata financijskih izvještaja. Jedan od brojnih primjera odnosio se na *Vrednovanje i prezentiranje zaliha u sustavu povijesnih troškova* (MRS 2, 1975., danas drugačijeg naziva). Uslijedile su burne rasprave glede odabira i primjene odgovarajuće osnovice

¹⁹⁶ *History of IAS/EDs*, International Accounting Standards 2002., IASB, Op. cit., H-1.

¹⁹⁷ <http://cpaclass.com/gaap/gaap-us-01a.htm>, 22.11.2004.

mjerenja elemenata financijskih izvještaja. Usklađen s formom, zakonski je proces u konačnici učinio ono što se od njega i očekuje, usporio promjene i odupro im se, a članovi odbora ostali su podijeljena mišljenja. Bez nekog novog koncepta i rješenja, koncem 1984. objavljen je SFAC 5, *Priznavanje i mjerenje u financijskim izvještajima*. U skladu s istaknutim proturječjem, u standardu je konstatirano da postoji više osnovica mjerenja, uključujući metodu povijesnih troškova, kao i metode usmjerene tekućoj tržišnoj vrijednosti, te da bi se ove metode trebale kombinirati, u zavisnosti od situacije. Nakon godina rasprava, mogao se steći dojam da u ovom području financijskoga izvješćivanja i dalje nema kvalitativnih pomaka.

Također, sa zahtjevima za objavom dodatnih informacija o važnosti i načinu primjene metode tekuće tržišne vrijednosti istupio je i SEC. Na njihov zahtjev, FASB je 1979. objavio eksperimentalni SFAS-a 33, *Financijsko izvješćivanje i mijenjanje cijena*¹⁹⁸ koji je primijenjen u 1.400 najvećih javnih poduzeća. Obzirom na prihvaćene vrlo različite pristupe mjerenja tržišne vrijednosti poduzeća, ispitana su poduzeća objavila vrlo nejasne financijske izvještaje. Valja dodati da, unatoč nekvaliteti prezentiranih informacija, nije zahtijevana revizija prezentiranih informacija. S tim u svezi postoje mišljenja da je Odbor učinio gotovo sve što je mogao kako bi osigurao da eksperiment ne uspije.¹⁹⁹

Standardima koji su uslijedili, primjerice MRS-om 6, *Računovodstveni odgovori na mijenjanje cijena iz 1977.*, te SFAS-om 89, *Financijsko izvješćivanje i mijenjanje cijena iz 1986.*, koji standard je zamijenio prethodni SFAS 33, menadžment se potiče, iako ne obvezuje, na primjenu metoda koje odražavaju učinke mijenjanja cijena, odnosno metoda usklađenih s tekućim tržišnim vrijednostima, te na prezentiranje takvih informacija. Međutim, u skladu sa starom paradigmom udovoljavanju tek minimalnim obvezama izvješćivanja, menadžment poduzeća se, u načelu, nije osvrtao na spomenute poticaje, i opširne i uvjerljive dokaze o potrebama suvremenog korisnika te značaju tako pripremljenih informacija, već nastavio «po starom».

Smatra se da će do promjena doći tek onda kada se menadžmentu osiguraju sigurne i velike ekonomske nagrade u zamjenu za kvalitetu financijskoga izvješćivanja.

¹⁹⁸ <http://www.fasb.org/st/index.shtml#fas50>, 23.2.2005.

¹⁹⁹ Miller, Paul B. W. and Bahnsen, Paul R.: Op. cit., str. 238.

Tek tada će menadžment ponuditi korisne i kvalitetne financijske informacije potrebne tržištu kapitala.

Spomenuto nema za cilj dokazati da su metode tekuće tržišne vrijednosti korisnije od metode povijesnih troškova, već samo naglasiti da su informacije utemeljene na povijesnim troškovima, iako u skladu sa računovodstvenim standardima, nepotpune, te da se njezini nedostaci mogu kompenzirati primjenom metoda usklađenih s tekućim tržišnim vrijednostima. No, jedno je poticati menadžere da razmotre pripremanje informacija utemeljenih na tekućim tržišnim vrijednostima i tako doprinesu kvaliteti izvješćivanja, a nešto sasvim drugo jest uputiti ih u tehnike realizacije spomenute metode. Ima li se na umu činjenica da ne postoje upute, niti pravila koja bi ukazivala na koji način sastaviti financijske izvještaje usklađene sa tekućim tržišnim vrijednostima, čini se da preostaje osloniti se isključivo na njihovu razboritost.

Suvremena literatura upućuje na sastavljanje dopunskih financijskih izvještaja, uz temeljne, te sugerira niz korisnih postupaka prevođenja povijesnih informacija na informacije usklađene s tekućim tržišnim vrijednostima.²⁰⁰

Spomenuto prevođenje povijesnih *troškova* u tržišne *vrijednosti* moguće je započeti sastavljanjem dopunske bilance u kojoj bi se cjelokupna aktiva, te svi oblici nematerijalne imovine, čak i one pozicije za koje nisu predviđeni standardizirani postupci, poput primjerice intelektualnog kapitala, iskazali po tekućim tržišnim vrijednostima. Čini se osobito važnim kvalitetno izraziti upravo bilančne vrijednosti nematerijalne imovine, kako bi se zadovoljile potrebe korisnika financijskih izvještaja za različitim analizama odnosa između pozicija stanja i uspjeha poslovanja poduzeća, kao što je, primjerice, analiza «sa i bez», misleći pritom na nematerijalnu imovinu. Za «najlakšu» aktivu, primjerice znanje zaposlenika, ime respektabilne osobe, i drugo, gotovo je nemoguće utvrditi tekuću tržišnu vrijednost, te ju je stoga teško moguće prikazati i u bilanci. Nadalje, tekuća tržišna vrijednost obveza trebala bi se vjerojatno temeljiti na procjeni iznosa obveze kojeg mora podmiriti slično poduzeće kako bi se oslobodilo sličnoga duga. Glede vlastitog kapitala poduzeća, on bi jednostavno i dalje označavao razliku između ukupne vrijednosti aktive i pasive.

²⁰⁰ Ibidem, str. 249.

Dodatni račun dobiti i gubitka, temeljen na tekućim tržišnim vrijednostima, izgledao bi vjerojatno vrlo slično temeljnom izvještaju, no brojne njegove stavke iskazivale bi bitno drukčije iznose. Neke stavke, poput prihoda prodaje i tekućih troškova već odražavaju tekuću tržišnu vrijednost, te ne bi zahtijevale dodatna usklađivanja. No, brojne su stavke povijesne i trebalo bi ih uskladiti s tekućim tržišnim vrijednostima.

U području prihoda to su, primjerice, djelomično priznati odgođeni prihodi koje valja prikazati po tekućoj tržišnoj, a ne knjigovodstvenoj vrijednosti. Nadalje, valja upozoriti na prihode od kamata koje je moguće priznavati kao promjene u tekućoj tržišnoj vrijednosti potraživanja, a ne kao rezultat multipliciranja knjigovodstvene vrijednosti po izvornim povijesnim stopama, što je dosada bila uobičajena praksa.

Doprinos kvaliteti izvješćivanja moguće je dati i u području priznavanja prihoda koji proizlaze iz dodane vrijednosti proizvodu tijekom proizvodnje. Vrijednost spomenutih pozicija trebala bi odražavati razliku između veleprodajne cijene gotovih proizvoda i troškova inputa uporabljenih u proizvodnji, pri čemu se sugerira njihovo priznavanje čak i ako se zaliha ne proda. Drugim riječima, vrijednost outputa, bez obzira jesu li proizvedena dobra prodana ili ne, predstavljala bi prihod razdoblja. To bi značilo odstupanje od načela realizacije, te priznavanje prihoda suprotno općim odredbama računovodstvenih standarda. No, takvo što je poznato već iz odredbi računovodstvenog standarda koji regulira područje priznavanja prihoda kod biološke imovine i poljodjelskih proizvoda.²⁰¹

Što se tiče troškova, u dopunskom bi se izvještaju vrlo vjerojatno pojavile znatne razlike, posebice u području troškova amortizacije i troškova prodane robe. Zapravo, trebalo bi izvješćivati o vrijednostima prodane robe, a ne o troškovima. Ova bi praksa tada bila u skladu s izvješćivanjem o prihodima koji proizlaze iz vrijednosti dodane proizvodu tijekom proizvodnje. Amortizaciju dugotrajne materijalne imovine trebalo bi mjeriti, a ne izračunavati. Svota amortizacije dugotrajne materijalne imovine trebala bi odražavati promjenu tekuće tržišne vrijednosti ove imovine tijekom godine, uvažavajući pritom troškove njezina održavanja, prodaje i rashodovanja. Nematerijalna se imovina

²⁰¹ Mrša, J.: *Obilježja novog međunarodnog računovodstvenog standarda 41 - Poljodjelstvo*, zbornik radova Poduzetništvo, financije i računovodstvo: Hrvatska, kandidatkinja za članstvo u EU, Rovinj, listopad 2002., Hrvatski računovođa, Zagreb, 2002., str. 224.

ne bi trebala amortizirati, već bi se u računu dobiti i gubitka promjena njezine vrijednosti mogla iskazivati kroz smanjenje ili uvećanje zarada.

Nadalje, kvaliteta izvješćivanja zahtijevala bi evidentiranje tekuće tržišne vrijednosti opcija za prodaju dionica na dan njihove prodaje. Naime, ukoliko bi vrijednost danim pravima u međuvremenu porasla, u dopunskom bi se računu dobiti i gubitka trebalo iskazati uvećanje troškova s ove osnove, dok bi u slučaju smanjenja vrijednosti opcija trebalo iskazati umanjenje spomenutih troškova.

Sugerira se, također, u dopunskom računu dobiti i gubitka prikazati sve nerealizirane dobitke i gubitke od držanja neke imovine, uz detaljna obrazloženja promjena vrijednosti do kojih je došlo tijekom razdoblja. Nadalje, realizirani dobitci i gubici prikazani u računu dobiti i gubitka trebali bi odražavati promjenu u vrijednosti imovine ili obveza za razdoblje od dana bilanciranja do dana prodaje.

Glede poreza na dobit trebalo bi prikazati troškove razmjerne plaćenom ili obračunatom iznosu, te objaviti očekivane buduće porezne učinke događaja koji nastaju u tekućem razdoblju. Posebno pitanje koje se postavlja u okviru ovog područja jest kako odrediti tekuću tržišnu vrijednost odgođene porezne obveze. Pojedini autori dvoje glede priznavanja odgođene porezne obveze jer nema izravno definiranu tržišnu vrijednost, zbog čega smatraju da možda i ne postoji.²⁰²

Kao što je moguće uočiti, postoji veliki broj specifičnih područja i problema koja zahtijevaju specifična rješenja. Vjerojatno bi svaki pojedini menadžer ovom problemu pristupio na drugačiji način i ponudio drugačija rješenja prijelaza na tekuće tržišne vrijednosti. Ono što je, pritom, najvažnije, i, za sada, vjerojatno najbolje rješenje, jest nastojati osigurati korisnicima što je moguće kvalitetnije informacije u skladu sa vlastitom stručnom prosudbom. Drugim riječima, čini se da će se ovaj problem riješiti isključivo stremljenjem kvaliteti financijskoga izvješćivanja.

Zaključno, temeljni cilj svakog menadžmenta trebao bi biti usmjeren na pomoć korisnicima da razumiju što se dogodilo u prošlosti i što se događa danas kako bi mogli predvidjeti što će se dogoditi u budućnosti. Dodatni izvještaji o tekućim tržišnim vrijednostima ne bi trebali biti niti način, niti mjesto za dodatna menadžerska financijska uljepšavanja.

²⁰² Miller, P. B. W. and Bahnson, P. R.: Op. cit., str. 250.

5.1.4. Tehnike procjene sadašnje vrijednosti elemenata financijskih izvještaja u funkciji izvješćivanja fer tržišnih vrijednosti

U okviru već spomenutih suvremenih metoda mjerenja i vrednovanja pozicija financijskih izvještaja koje su usmjerene na sustav *vrijednosti*, a ne *troškova*, jedno od najznačajnijih mjesta zasigurno pripada metodi sadašnje vrijednosti očekivanog neto novčanog tijeka.

Tehnike procjene sadašnje vrijednosti moguće je koristiti za procjenjivanje vrijednosti kako pojedinačnih imovinskih stavki, tako i skupine imovine koja generira novac. Pritom valja upozoriti na sljedeće čimbenike koji utječu na definiranje sadašnje vrijednosti imovine:²⁰³ procjena budućeg tijeka novca ili serije budućih tijekova novca koje poduzeće očekuje ostvariti od uporabe neke imovine, moguće varijacije u iznosu ili vremenu dospijea tih tijekova novca, bezrizična tekuća tržišna kamatna stopa kao reprezentant vremenske vrijednosti novca, stopa troškova kapitala koja će kompenzirati neizvjesnost i rizik koji prati imovinske stavke, i drugo, primjerice nelikvidnost poduzeća koja bi mogla utjecati na određivanje cijene budućeg tijeka novca koju poduzeće očekuje od imovine.

Odrednice računovodstvenog standarda koji tretira područje umanjenja vrijednosti imovine ističu dva, međusobno suprotna pristupa procjene sadašnje vrijednosti imovine od kojih se svaki, ovisno o okolnostima koje obilježavaju navedenu imovinu, može uporabiti za procjenu njezine sadašnje vrijednosti. To su *tradicionalni pristup* i *pristup očekivanog novčanog tijeka*. Dok su u tradicionalnom pristupu, usklađivanja gore navedenih čimbenika uključena u diskontnu stopu, u pristupu očekivanog tijeka novca, istaknuti čimbenici omogućuju procjenu očekivanog tijeka novca usklađenog s rizikom. Bez obzira na pristup kojeg poduzeće odabere za prikaz mogućih varijacija u iznosu ili vremenu dospijea očekivanog budućeg tijeka novca, konačni rezultat trebao bi dati očekivanu sadašnju vrijednost budućeg tijeka novca, odnosno ponderirani prosjek svih mogućih tijekova novca ili, drugim riječima, svih mogućih ishoda.

²⁰³ IAS 36, *Impairment of Assets*, International Financial Reporting Standards 2004., IASB, IASB Publications Department, London, UK, 2004., str. 1409.

Procjenjivanje imovinskih pozicija metodom sadašnje vrijednosti zahtijeva uvažavanje sljedeći temeljnih pretpostavki. Kamatne stope koje se primjenjuju prilikom diskontiranja novčanih tijekova trebale bi odražavati pretpostavke koje su konzistentne sa onime što je značajno i što obilježava procijenjeni tijek novca. U protivnom, može se dogoditi da se utjecaj nekih pretpostavki uzme više puta u obzir ili da uopće ne bude uvažen. Primjerice, ukoliko se diskontna stopa od 12% primijeni na tijek novca ugovoren za dospio zajam, tada će ona reflektirati očekivane buduće obustave s osnove zajmova. Ovih istih 12% ne bi se ponovo smjelo koristiti za diskontiranje očekivanoga tijeka novca, budući taj tijek već odražava pretpostavku o budućim obustavama s osnove plaćanja zajmova. Nadalje, niti procijenjeni tijek novca, niti diskontna stopa ne bi smjeli biti pod utjecajem pristranih očekivanja ili pretpostavki, a niti onih čimbenika koji nisu izravno vezani za imovinu čiju se vrijednost procjenjuje. Primjerice, ako se pouzdano očekuje da će procijenjeni neto tijek utjecati na povećanje buduće profitabilnosti imovine, tada se u proces mjerenja uvodi element pristranosti. Konačno, procijenjeni tijek novca ili diskontne stope trebale bi odražavati raspon mogućih ishoda, a ne samo jedan, najmanje ili najviše vjerojatan ishod.²⁰⁴

Tradicionalni pristup procjene sadašnje vrijednosti imovine pretpostavlja samo jedan, najvjerojatniji tijek novca i jednu diskontnu stopu koja se često opisuje kao «stopa proporcionalna riziku». Pobornici tradicionalnog pristupa drže da jedna općeprihvaćena diskontna stopa može obuhvatiti sva očekivanja o budućem tijeku novca, kao i pripadajuću premiju za rizik. Nesporno jest, dakle, da ovaj pristup stavlja naglasak na pronalaženje diskontne stope. U nekim okolnostima, primjerice, kada na tržištu postoji usporediva imovina, relativno je lako uporabiti tradicionalni pristup procjene vrijednosti imovine. Međutim, u nekim složenijim situacijama, primjerice, prilikom mjerenja vrijednosti nefinancijske imovine koja ne postoji na tržištu ili za koju nema usporedive stavke, tradicionalni pristup neće zadovoljiti.

Prilikom utvrđivanja «stope proporcionalne riziku» analiza je usmjerena na sličnu imovinu koja postoji na tržištu i za koju postoji poznata kamatna stopa, te na postupke mjerenja, odnosno procjenjivanja sadašnje vrijednosti promatrane imovine. Prikladna diskontna stopa za procjenu očekivanog tijeka novca od takve imovine mora biti usklađena s kamatnom stopom slične imovine. Drugim riječima, obilježja tijeka

²⁰⁴ Ibidem.

novca te druge imovine moraju biti slična onima imovine koju mjerimo. S tim u svezi, nužno je identificirati skupinu tijekova novca koji će se diskontirati, identificirati drugu imovinu na tržištu koja pokazuje ista obilježja tijeka novca, usporediti dva tijeka novca za obje imovine kako bi se utvrdilo da li između njih postoje sličnosti, primjerice, jesu li obje skupine tijekova novca ugovorne, ili je jedan ugovorni, a drugi procijenjeni tijek novca, ocijeniti postoji li u jednoj stavci element kojeg u drugoj stavci nema, primjerice, je li jedan manje likvidan od drugog, i ocijeniti hoće li se obje skupine tijekova novca slično ponašati u promjenjivim ekonomskim uvjetima.²⁰⁵

Pristup očekivanog novčanog tijeka u procjeni sadašnje vrijednosti imovine katkad je učinkovitija tehnika mjerenja vrijednosti imovine od tradicionalnog pristupa. Prilikom mjerenja, pristup očekivanog tijeka novca uzima u obzir sva očekivanja o mogućim tijekovima novca, a ne samo najvjerojatniji tijek. Primjerice, tijek novca može biti 100, 200 ili 300 uz vjerojatnost od 10%, 60% i 30%, a ne jedino mogućih, primjerice, 220 kao najvjerojatniji novčani tijek, što bi bio slučaj primjene tradicionalnog pristupa vrednovanja imovine. Također, pristup očekivanog tijeka novca dopušta korištenje tehnika sadašnje vrijednosti u slučajevima kada je vrijeme tijeka novca neizvjesno. Primjerice, priljev novca od 1.000 može biti ostvaren u roku od godine dana, dvije godine ili tri godine sa vjerojatnošću od 10%, 60% i 30%.

Dva spomenuta pristupa neće dati jednake rezultate. Naime, za razliku od pristupa očekivanog novčanog tijeka, tradicionalni izračun sadašnje vrijednosti ne uvažava vjerojatnosti niti u svotama, niti u vremenu dospijeca tijekova novca. To je stoga što diskontna stopa u tradicionalnom izračunu sadašnje vrijednosti ne odražava neizvjesnost.

Moguće je zaključiti da je uvažavanje vjerojatnosti vrlo važan element pristupa očekivanog tijeka novca. Na pitanje protivnika pristupa očekivanog novčanog tijeka *da li pripisivanje vjerojatnosti i onako vrlo subjektivnim procjenama može doprinijeti preciznosti procjene očekivanih novčanih tijekova od uporabe imovine*, valja odgovoriti *da ispravna primjena tradicionalnog pristupa zahtijeva iste procjene i subjektivnost, s tom razlikom da ne pruža transparentnost pregleda izračuna koju pruža pristup očekivanog tijeka novca*. U svakom slučaju, drži se da će očekivani tijek novca

²⁰⁵ Ibidem, str. 1410.

procijenjen temeljem vjerojatnosti događaja vjerojatno osigurati bolju procjenu vrijednosti imovine nego najmanji, najvjerojatniji ili najveći očekivani iznos.

Primjena pristupa očekivanog tijeka novca može biti ograničena odnosom troškova i koristi. U nekim slučajevima, poduzeće može raspolagati brojnim informacijama te može razviti brojne scenarije tijeka novca. U drugim slučajevima, poduzeće možda neće moći sastaviti ništa više od temeljnog izvještaja o varijabilnosti tijeka novca, a da se ne izloži znatnim troškovima prikupljanja dodatnih informacija. S tim u svezi, valja upozoriti da poduzeće mora usporediti troškove prikupljanja dodatnih informacija i koristi od dodatne pouzdanosti u mjerenju koju će mu omogućiti nove informacije, te tada donijeti odluku o odabiru pristupa kojim će procijeniti sadašnju vrijednost imovine.

Smatra se da su tehnike očekivanog tijeka novca neprikladne za procjenu sadašnje vrijednosti imovine koja ima ograničen broj mogućih ishoda, odnosno od čije se uporabe očekuje ograničen broj mogućih novčanih tijekova, primjerice, ako postoji 90%-tna vjerojatnost da će tijek novca od uporabe imovine iznositi 10 i 10%-tna vjerojatnost da će tijek novca od uporabe iste imovine biti 1.000. Izračunani očekivani tijek novca od 109 je nepouzdan i najvjerojatnije ne predstavlja vrijednost koju bi u konačnici polučila uporaba promatrane imovine. Također, iako je to najvjerojatniji novčani tijek, ovaj iznos neće poprimiti niti vrijednost 10 jer tijekom mjerenja uporabne vrijednosti imovine nije uvažen element neizvjesnosti tijeka novca. Doista, niti jedan razuman menadžment poduzeća ne bi prodao imovinu takvih obilježja za 10. Dokazi poput navedenog odraz su neslaganja ciljeva mjerenja, u kojim okolnostima očekivani tijek novca neće polučiti reprezentativno vjernu procjenu sadašnje vrijednosti imovine.

Zaključno, bez obzira na to koji pristup poduzeće odabere za mjerenje uporabne vrijednosti imovine, kamatne stope koje se primjenjuju za diskontiranje tijeka novca ne bi smjele reflektirati rizik za koji je procijenjeni tijek novca korigiran. U protivnom će utjecaj nekih pretpostavki biti dva puta uračunan.

Ukoliko za pojedine oblike imovine nije poznata diskontna stopa ili ona nije dostupna izravno sa tržišta, poduzeće bi trebalo koristiti odgovarajuće surogate za njezino utvrđivanje. Kao polazišnu točku prilikom procjenjivanja sadašnje vrijednosti imovine, poduzeće može primijeniti prosječni ponderirani trošak kapitala poduzeća koji se određuje pomoću tehnika kao što je CAPM model ili model za određivanje cijene

uloženog kapitala, zatim inkrementalne troškove posudbe poduzeća, ili ostale troškove posudbe koje osigurava tržište.²⁰⁶

Neovisno o tome za koju se stopu menadžment poduzeća odluči, spomenute je stope nužno korigirati kako bi reflektirale reakciju tržišta na specifičan rizik vezan za procijenjeni tijek novca od imovine, te kako bi se isključili rizici koji nisu važni za procijenjeni tijek novca od imovine ili za koje je procijenjeni tijek novca već korigiran. S tim u svezi, trebalo bi uvažiti rizike kao što su rizik države, rizik tečaja i rizik cijena.

Valja dodati da diskontna stopa ne ovisi o strukturi kapitala poduzeća, niti o načinu na koji poduzeće financira kupnju imovine, jer niti očekivani budući tijek novca od imovine ne ovisi o načinu na koji poduzeće financira kupnju imovine.

Također, valja napomenuti da se računovodstvenim standardima zahtijeva da diskontna stopa odražava stopu prije oporezivanja, pa ukoliko je kao osnova za procjenu diskontne stope uzeta stopa poslije oporezivanja, valja ju prilagoditi kako bi reflektirala stopu prije oporezivanja.

Menadžment poduzeća obično koristi jednu diskontnu stopu za procjenu uporabne vrijednosti imovine. No, kada je uporabna vrijednost imovine osjetljiva na razlike u riziku uvjetovanom različitim vremenskim razdobljima, ili na ročnu strukturu kamatnih stopa, poduzeće bi trebalo koristiti različite diskontne stope za različita vremenska razdoblja.

Kao što je moguće zamijetiti, opisane suvremene tehnike procjene sadašnje vrijednosti imovine procjenom neto sadašnje vrijednosti budućeg novčanog tijeka koji se očekuje od njezine uporabe, vrlo su složene i zahtjevne za primjenu. Hoće li i kada će menadžment poduzeća prepoznati značaj njezine uporabe za kvalitetu financijskoga izvješćivanja, te htjeti i znati ju primijeniti, pitanje je brojnih eksternih i internih čimbenika poticaja njezina provođenja.

Prve detaljnije upute provođenja tehnika sadašnje vrijednosti u funkciji mjerenja uporabne vrijednosti imovine dane su kroz dopunu računovodstvenog standarda koji regulira područje umanjenja vrijednosti imovine, početkom 2004. godine, koji korak bi trebao doprinijeti njezinom razumijevanju, no, na menadžmentu poduzeća ostaje konačna realizacija.

²⁰⁶ Ibidem, str. 1413.

5.2. TEHNIKE USVAJANJA I IMPLEMENTACIJE STANDARDA KVALITETE FINANCIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA

Obveza je menadžmenta poduzeća da odabire i provodi računovodstvene postupke i politike na način da osigura fer i istinito izvješćivanje, te pripremi informacije koje će odražavati ekonomsku bit poslovnih događaja i transakcija.

U nastavku će se, određenom sustavnošću, ne idući za konačnošću, istaknuti i obrazložiti područja financijskoga izvješćivanja u kojima se pojavljuju zahtjevi za kvalitetom računovodstvenih postupaka i politika, te tehnike njihove implementacije u sustav izvješćivanja. Odabirom i implementacijom odgovarajućih standarda kvalitete, moguće je bitno podići kvalitetu procesa financijskog izvješćivanja, te transparentnost i uporabnu vrijednost njezinih informacija. Usporedbom tradicionalnog i standardima kvalitete poboljšanog sustava izvješćivanja, ukazuje se na značaj implementacije standarda kvalitete u pojedinim područjima financijskoga izvješćivanja.

Područje računovodstva troškova

U skladu sa tradicionalnim pristupom, značaj računovodstvene metode alokacije odgovarajućeg iznosa općih troškova na pojedine nositelje troškova temeljem aktivnosti, ovisi o pravilnom izboru aktivnosti kao nositelju troškova. Ukoliko je odabir nositelja troškova kvalitetan, a aktivnost uzročni čimbenik općih troškova, relativne veličine troškova proizvodnje različitih proizvoda bit će kvalitetno definirane. Međutim, valja napomenuti da se ovdje još uvijek radi samo o alokaciji troškova, a ne i o njihovoj tržišnoj procjeni.

Obzirom da menadžmentu, bez obzira na postupanje u skladu sa odrednicama računovodstvenih standarda, ne ostaje mnogo prostora za podizanje kvalitete financijskih izvještaja u prezentaciji informacija troškovnog računovodstva, najvažnije jest uvjeriti i njih i korisnike takvih informacija u relativni značaj brojki koje vide.

Područje zaliha

Tradicionalna primjena računovodstvenih standarda u području izvješćivanja zaliha zahtijeva tek odabir jedne od preporučenih metoda troškova zaliha i njezinu primjenu. Donedavno, ukoliko se poduzeće odlučilo za metodu LIFO, ono je odgodilo

nešto poreza na dobit, te prikazivalo manju neto dobit. Primjenom FIFO metode, račun dobiti i gubitka poduzeća izgledao bi atraktivnije, no nastajali bi veći porezni odljevi dioničareva novca. U skladu sa tradicionalnom primjenom standarda izvješćivanja vezanih za zalihe, dovoljno je odabrati metodu koja menadžmentu poduzeća najviše odgovara, primjenjivati je i nadati se da će je i korisnici prihvatiti.

S druge strane, poznato jest da je većina poduzeća koja je odabirala LIFO metodu iskazivanja troškova zaliha, započinjala sa FIFO vrijednostima koje je potom pretvarala u LIFO vrijednosti. U konačnici, u većini slučajeva, vrijednost zaliha bivala bi rezultat korištenja jedne i druge metode. Ovakvo iskazivanje zaliha, umanjenih za LIFO vrijednosti, najjednostavniji je i najčešći način prezentiranja vrijednosti zaliha u bilanci, a standardom kvalitete smatra se o tome barem izvijestiti njegove korisnike.

Ovdje valja upozoriti da je odnedavnom zabranom uporabe metode LIFO, odbor za računovodstvene standarde dao izravni doprinos kvaliteti izvješćivanja zaliha.

Područje najmova

Ako je menadžmentu cilj tek održati financijski imidž poduzeća, tradicionalnim postupcima izvješćivanja on će nastojati osigurati da ugovori o najmu budu klasificirani kao poslovni, a ne financijski najmovi. Smanjenjem iskazanih ulaganja u aktivi, utjecat će na povećanje pokazatelja povrata od imovine, te smanjenje pokazatelja odnosa ukupnih obveza i vlastitog kapitala izostavljanjem obveze za najam iz bilance.

S druge strane, menadžment upoznat sa stvarnim ekonomskim koristima od najmova, njegovu će vrijednost i beneficije iskazati u financijskim izvještajima onakvima kakvi jesu i time usvojiti standard kvalitete u izvješćivanju najmova. On neće manipulirati ugovorima o najmu kako bi «uljepšao» financijske izvještaje, jer poznato jest da će se takva nekvaliteta ubrzo razotkriti na tržištu kapitala. Cijene dionica past će zbog neizvjesnosti uzrokovane nedostatkom korisnih informacija te, posljedično, porasta troškova financiranja tih najmova.

Područje nekretnina, postrojenja i opreme

Usprkos velikim ulaganjima u nekretnine, postrojenja i opremu, spomenuta se imovina u aktivi i dalje evidentira po knjigovodstvenoj vrijednosti, a njezina se amortizacija i dalje provodi alokacijom izvornih troškova kroz očekivani vijek trajanja imovine. Menadžeri skloni tradicionalnom sustavu izvješćivanja nastojat će kroz

amortizaciju dugotrajne materijalne imovine iskazati što niže troškove poslovanja, te radije primjenjivati niže, a ne više stope amortizacije. Također, svako dodatno ulaganje u dugotrajnu materijalnu imovinu radije će kapitalizirati, nego iskazati kao trošak, te se tako i opet prezentirati u boljem svjetlu.

Kako bi unaprijedili kvalitetu financijskog izvješćivanja, menadžeri poduzeća trebali bi osigurati usklađivanje početnog stanja ove aktive s njezinom tekućom tržišnom vrijednošću na dan kupnje. Također, trebali bi razviti kvalitetan plan amortizacije, sa upozorenjima korisnicima izvještaja da, između ostaloga, korisnost prijavljenih zarada ovisi o korisnosti iznosa amortizacije.

Područje nematerijalne imovine

Kada se menadžeri i pridržavaju računovodstvenih standarda u području nematerijalne imovine, praksa pokazuje da se ne mogu pronaći čak niti dva menadžera koja bi ovaj oblik imovine evidentirala na isti način. Također, stoji da niti jedan od njih ne vodi cjelokupnu nematerijalnu imovinu na isti način. Troškovi pojedinih segmenata nematerijalne imovine se kapitaliziraju, dok se drugi izuzimaju iz kapitalizacije. Primjerice, troškovi istraživanja i razvoja u jednom svom dijelu terete rashode razdoblja, a u drugom se dijelu kapitaliziraju. Nadalje, suma kapitaliziranih troškova zasigurno ne daje vrijednosti odnosne imovine, a dosadašnja praksa amortizacije nematerijalne imovine dodatno zbunjuje.

Informacije o nematerijalnoj imovini obično su važne, ali ne i pouzdane. Općenito, smatra se da će financijski izvještaji biti kvalitetniji izvor informacija ukoliko se rabe agresivnije metode otpisa nematerijalne imovine, a u bilješkama uz financijska izvješća detaljno obrazlože postupci, razlozi i učinci takvih odluka. Drži se, da se ovom strategijom, na neki način, uvodi standard kvalitete u spomenuto područje.

Područje poslovnih kombinacija

Tradicionalno financijsko izvješćivanje o transakcijama povezanih poduzeća jedno je od najosjetljivijih područja manipulacije financijskim izvještajima. Upravo se u području poslovnih kombinacija najčešće snažno odstupa od standarda kvalitete i fer izvješćivanja nastalih transakcija. Precjenjuju se zarade, podcjenjuje imovine, i čini sve ono što je nužno kako bi cijena dionica fiktivno porasla.

Kada menadžment poduzeća uoči da će tržišni mehanizmi u konačnici ipak razotkriti trikove i smicalice financijskoga izvješćivanja, te neodrživost tako postavljene vrijednosti dionica, vjerojatno će odustati od daljnjeg «uljepšavanja» financijskih izvještaja, te kvalitetno «spojiti» i ono što se na prvi pogled čini nespojivim.

Područje potraživanja i obveza

U skladu s tradicionalnim aspektima izvješćivanja, prihvatljivo je ne uvažiti promjene tržišne vrijednosti potraživanja i obveza. Također, uobičajene su smicalice sa ispravicima nenaplativih potraživanja na teret rashoda. Tradicionalno ponašanje i još jedno u nizu «uljepšavanje» financijskih izvještaja, može se prepoznati i kroz prijenos imovine, obično novca i vrijednosnih papira, na neko investicijsko poduzeće čije bi se zarade koristile za plaćanje dugoročnih obveza trećim stranama. Dobit ili gubitak s te osnove priznavao bi se kao izvanredna stavka, a obveza eliminirala iz bilance.

Kvalitativna poboljšanja u izvješćivanju mogu se, između ostaloga, postići analizom strukture dužnika i vjerovnika, rasporeda očekivane naplate te datuma plaćanja. Naime, nisu sva potraživanja ili obveze sa dospijećem do jedne godine ista, niti su to ona sa dospijećem preko jedne godine. Objavljivanje takvih informacija doprinosi kvaliteti prezentiranih elemenata financijskih izvještaja. Nadalje, sugerira se usklađivanje potraživanja i obveza jer će se time poboljšati njihov bilančni prikaz, te povećati kvaliteta informacija o prihodima, troškovima i dr. u računu dobiti i gubitka.

Područje novčanih tijekova

Minimalno udovoljavanje zahtjevima standarda značilo bi primjenu indirektno metode sastavljanja izvještaja o novčanim tijekovima, neovisno o tome je li iz takvog izvještaja moguće spoznati sve bitne informacije. Ukoliko korisnici požele informacije koje proizlaze iz direktne metode spomenutog izvještaja, morat će je sami pripremiti.

Kako bi se u spomenuti izvještaj ugradili standardi kvalitete, treba ga sastavljati po direktnoj metodi. Nadalje, treba jasno prikazati troškove kamata, prihode s osnove kamata i dividendi, troškove s osnove investicijskih, te financijskih aktivnosti, i dr., kako bi korisnici mogli doći do željenih informacija. Još jedan oblik podizanja razine kvalitete informacija ovoga izvještaja jest prikaz novčanih tijekova po netradicionalnoj indirektnoj metodi, prikazivanjem stavki obrnutim redoslijedom, počevši sa priljevima novca od poslovnih aktivnosti do, konačno, neto dobiti.

Područje mirovina i ostalih primanja zaposlenih

Iako je način izračuna mirovina i ostalih primanja zaposlenih, te većine ostalih aspekata ovoga područja zadan standardima, mogućnosti manipulacije informacijama vezanih uz područje mirovina u tradicionalnim uvjetima izvješćivanja velike su.

Možda je najveći značaj kvalitete izvješćivanja u ovome području, sastavljanje istinitih i opsežnih bilješki koje će biti informativnije, nego same brojke.

Područje opcija na kupnju dionica

Opcije na kupnju dionica, kao prava koja se daju zaposlenima da kupe dionice po cijeni nižoj od tržišne cijene u određenom budućem roku, ako zadovolje određene uvjete, pobornici tradicionalnog sustava izvješćivanja, koji u osnovi ne teže iskazivanju vjerodostojnih izvještaja, najčešće će popratiti tek s minimalnim bilješkama.

Uzmu li se u obzir upute računovodstvenih standarda, moguće je uočiti da je relativno jednostavno poboljšati kvalitetu financijskih izvještaja u ovome segmentu izvješćivanja. S tim u svezi, troškove s osnove prodaje dionica po nižim vrijednostima od tržišnih trebalo bi jasno prezentirati, a ne nadati se da ih nitko neće primijetiti. Nadalje, u bilješkama bi trebalo dati sva potrebna pojašnjenja takve poslovne politike, njezinom utjecaju na dobit, te na ostvarene porezne uštede.

Područje zarada po dionicama

Do sada se, tradicionalno, manipuliralo s izračunom neto dobiti, što znači da su i zarade po dionici, kao rezultat njihova dijeljenja s prosječnim ponderiranim brojem redovnih dionica, najčešće bile krivotvorene. No, čak i ako se takvim postupcima pokušavalo i uspjelo prevariti financijske analitičare i revizore, tržište kapitala zasigurno je znalo prepoznati ovakve smicalice i trikove.

Kako odrednice računovodstvenih standarda zahtijevaju da poduzeća čijim se dionicama javno trguje na tržištu vrijednosnica objavljuju svoje zarade po dionicama, isto se više ne ostavlja u zadatak tržištu. Obveznim objavljivanjem zarada po dionicama, te uključivanjem u bilješke dovoljno informacija koje će ukazati na primijenjene politike, postupke i druge pojedinosti s tim u svezi, uvodi se i u ovo područje izvješćivanja standard kvalitete. No, valja priznati da i uz najveća nastojanja da se ovaj pokazatelj prezentira kvalitetno i fer, ako ni zbog čega drugoga, već zbog kompleksnosti njegova izračuna, on nužno odstupa od objavljene vrijednosti.

Područje učestalosti izvješćivanja

U skladu s tradicionalnim zahtjevima kvalitete izvješćivanja, dovoljno je nastaviti udovoljavati zahtjevima sastavljanja kvartalnih i godišnjih financijskih izvještaja te ih predavati na reviziju tek koncem godine, najčešće u zadnji čas.

Ukoliko se i u ovo područje želi implementirati standard kvalitete, tada je jedan od načina kvalitativnog poboljšanja financijskih izvještaja, uključivanje revizora u ovaj informacijski sustav po svakoj kvartalnoj izradi izvještaja. Odgovorno obavljanje poslova revizije te prihvaćeni financijski izvještaji, smanjit će nesigurnost i nepovjerenje tržišnih sudionika u objavljene iznose, kao i rizik investicije u koju ulaze. Također, izvještaje valja predavati na vrijeme, a ne u zadnji čas, kako bi tržište steklo dojam organiziranog poduzeća.

Nesporno jest da s ovime dotaknuta tema nije iscrpljena, te da područja u koja bi trebalo i u koja je moguće implementirati standarde kvalitete ima još mnogo. No, intencija ovoga rada jest tek ukazati na mogućnosti, tehnike i značaj njihove implementacije u funkciji promicanja kvalitete financijskoga izvješćivanja, a ne i njihovo potpuno iscrpljivanje.

5.3. AKSIOMI KVALITETE FINANCIJSKOGA IZVJEŠĆIVANJA

Ono što menadžment poduzeća može i treba ponuditi investitorima, kreditorima i ostalim sudionicima tržišta kapitala jest ono što ih najviše zanima, a to je mogućnost ostvarivanja budućeg priljeva novca i informacije o tim mogućnostima.

Ukoliko menadžment svoju pažnju usmjeri, umjesto na nanošenje štete drugima, na pozitivne trendove u poslovanju, na jačanje budućih priljeva novca, kao i na potrebe korisnika za kvalitetnim informacijama o budućim priljevima novca, stoji tvrdnja da će se takav menadžment lakše natjecati na tržištu za potrebna novčana sredstva. Naime, povjerenje u njegovo izvješćivanje, te sigurnost ulaganja u njegovo poduzeće rezultirat će povećanjem cijena vrijednosnica i stvaranjem njegove veće dioničke vrijednosti.

Menadžmentu poduzeća stoje, stoga, na raspolaganju sljedeće mogućnosti i obrasci ponašanja:²⁰⁷

²⁰⁷ Miller, P. B. W. and Bahnson, P. R.: Op. cit., str. 4.

- Poduzeće može ostvariti zadovoljavajući novčani tijek, no informacije koje o tome prezentira tržištu kapitala nisu dovoljno detaljne, jasne, razumljive te navode na nesigurnost, pogrešne zaključke i nekvalitetne odluke. Menadžment takvoga poduzeća neće biti u mogućnosti prikupiti sredstva na tržištu kapitala po fer cijenama,

- Poduzeće nema dobar potencijalni novčani tijek, no menadžment o tome korektno izvješćuje u financijskim izvještajima. Takvo poduzeće neće prikupiti mnogo sredstava, a njegov će trošak kapitala odražavati samo rizik vezan uz takav novčani tijek. U nekom kasnijem razdoblju, tržište će nagraditi menadžment za ovu kvalitetu financijskoga izvješćivanja,

- Potencijalni novčani tijek poduzeća je loš, a menadžment se odlučuje za razne financijske smicalice i «uljepšavanja» financijskih izvještaja. Takvo će poduzeće u početku prikupiti nešto novaca na tržištu kapitala, no, nejasne i nesigurne informacije njegovih izvještaja uvelike će otežati prikupljanje kapitala po bilo kojoj cijeni i u bilo kojem vremenu. Bit će to, naime, skupo prikupljen kapital od investitora sklonih riziku, ukoliko se takvi uopće pojave na tržištu kapitala,

- Konačno, poduzeće s potencijalno dobrim novčanim tijekovima, te koje o tome izvješćuje jasno, detaljno i vjerodostojno, jest ono čiji se menadžment priprema za fer i kvalitetnu utakmicu na tržištu kapitala. Takvo će poduzeće iskoristiti prednosti kvalitetnog izvješćivanja sudionika na tržištu kapitala djelujući opisanim obrascem ponašanja na porast tržišne vrijednosti svojih dionice, poduzeća i ekonomije u cjelini.

U nastavku se opisuju četiri jednostavna ekonomska aksioma kojima se nastoji ukazati na revolucionarni značaj učinaka kvalitete financijskog izvješćivanja za sve njegove sudionike, i šire, te tako potaknuti poduzeća na njegovu primjenu.

5.3.1. Četiri aksioma u funkciji poticanja kvalitete izvješćivanja

Po definiciji, aksiom je nepobitno točna tvrdnja čiju valjanost prihvaćamo bez dokazivanja, te stoga služi i kao logična podloga sustava razumijevanja.²⁰⁸ Sljedeća četiri aksioma temelj su i poticaj implementacije standarda kvalitete u financijske izvještaje:²⁰⁹ nepotpuna informacija uzrokuje nesigurnost, nesigurnost uzrokuje rizik,

²⁰⁸ Anić, V.: Op. cit., str. 5.

²⁰⁹ Miller, P. B. W. and Bahnson, P. R.: Op. cit., str. 6.

rizik zahtijeva više stope povrata, više stope povrata za jednu stranu znače više troškove kapitala i niže cijene vrijednosnica za drugu stranu.

U nastavku se ukazuje na revolucionarni značaj kvalitete izvješćivanja za sve sudionike uključene u sustav financijskog izvješćivanja.

Nepotpuna informacija uzrokuje nesigurnost. Bez potpune informacije, korisnici financijskih izvještaja su neupućeni, zbunjeni i nesigurni. Do nepotpunih informacija može doći zbog izostavljanja, pogrešnog tumačenja, ili jednostavno zbog nedostatka vjerodostojnosti prezentirane informacije. Zbog financijskih izvještaja loše kvalitete, tržišni sudionici ne znaju što se događa, što se dogodilo ili što bi se moglo dogoditi na tržištu kapitala, što izravno utječe na njihovu nesigurnost kao tržišnih sudionika.

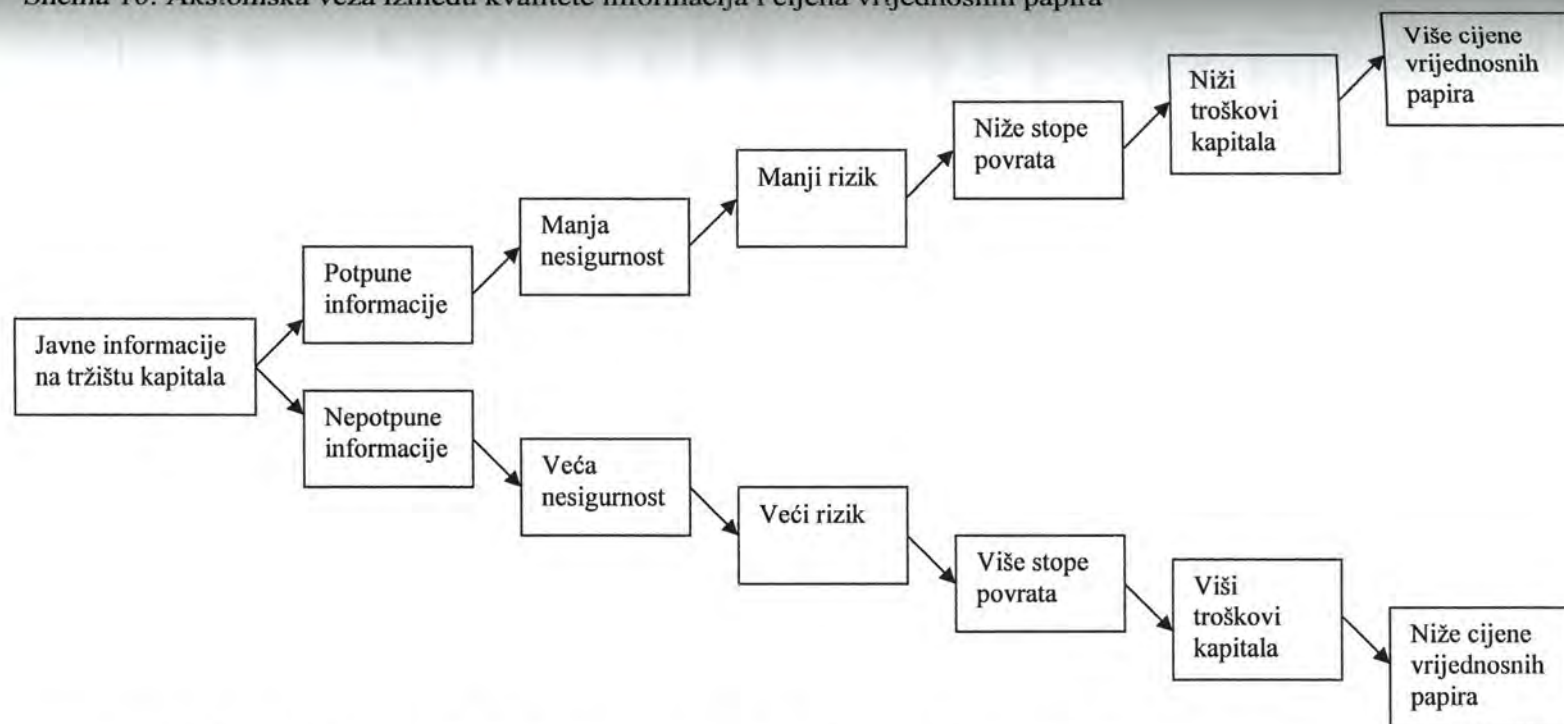
Nesigurnost investitora i vjerovnika uzrokuje rizik kojemu se izlažu. Više nesigurnosti u prošlosti i sadašnjosti znači više nesigurnosti i u budućnosti. Zapravo, nemogućnost predviđanja novčanog tijeka u prošlosti i sadašnjosti reflektirat će se i na nemogućnost njegova predviđanja u budućnosti. Takvo razmišljanje označava rizik ulaganja za investitore i ostale sudionike tržišnog natjecanja.

Zbog rizika kojemu su izloženi, vjerovnici i investitori zahtijevaju više stope povrata. Ukoliko postoje dvije mogućnosti investiranja sa jednakim očekivanim budućim priljevom novca, no jednu prati veća neizvjesnost i rizik, investitori i ostali vjerovnici zahtijevat će više stope povrata od takve investicije kako bi nadomjestili neizvjesnost budućeg ishoda. Svaki drugi obrazac ponašanja bio bi potpuno iracionalan. No, ovdje valja napomenuti da investitori neće platiti višu cijenu za veći rizik ako taj rizik proizlazi iz nepovjerenja u objavljene informacije i one koji su ih pripremali.

Više stope povrata investitorima i vjerovnicima znače više troškove kapitala i niže cijene vrijednosnih papira za poduzeće. Naravno, ako investitori i vjerovnici od poduzeća zahtijevaju više očekivane stope povrata, menadžeri će, s druge strane transakcije, biti suočeni s višim troškovima kapitala. Prema ekonomskoj teoriji, tržišna vrijednost duga ili dionice je konsenzus između sadašnje vrijednosti očekivanog budućeg priljeva novca od tih vrijednosnih papira diskontiranog na očekivanu stopu povrata investitora i vjerovnika. Prema tome, što je viša očekivana stopa povrata i viši trošak kapitala, to je manja sadašnja vrijednost očekivanog priljeva novca. Slijedi da se tržišna vrijednost vrijednosnica poduzeća smanjuje kada investitori zahtijevaju više stope povrata na uloženo.

Aksiomi kvalitete financijskih izvještaja prikazani su sljedećom shemom.

Shema 10: Aksiomska veza između kvalitete informacija i cijena vrijednosnih papira

Izvor: Miller, P. B. W. and Bahnsen, P. R.: *Quality Financial Reporting*, McGraw-Hill Companies, 2002., str. 8.

Iako je veza između kvalitete informacija i cijena vrijednosnih papira neupitna, nažalost, poznato je da se i dalje većina ponaša kao da spomenute kvalitete nema.

5.3.2. Aksiomi u funkciji definiranja strategija financijskoga izvješćivanja

Ukoliko poduzeće želi smanjiti troškove kapitala i povećati cijene vrijednosnica, ono mora odabrati odgovarajuće poslovne strategije, kao i strategije izvješćivanja o financijskim aspektima svog poslovanja.²¹⁰

Najprije valja odabrati jednu između dviju općeprihvaćenih strategija poslovanja.

Strategija 1: Poduzećem je moguće upravljati na način da njegov menadžment provodi smislenu strategiju stvaranja mogućnosti za ostvarivanje potencijalnog novčanog tijeka u budućnosti. S tim u svezi, menadžment treba vrijednosnice poduzeća učiniti privlačnijima za njegove investitore na načina da poveća vjerojatnost ostvarivanja budućih priljeva novca s osnove ulaganja u njih.

Strategija 2: Poduzećem je moguće upravljati i stihijski, ne vodeći posebno računa o sadašnjim i budućim priljevima novca. Drugim riječima, menadžment može upravljati poslovanjem poduzeća po principu «dan za danom», bez posebne strategije povećanja vrijednosti za poduzeće ili koristi za investitore.

Menadžment, potom, odabire jednu od dvije strategije izvješćivanja o poslovanju.

Strategija 3: Menadžment može korisnicima financijskih izvještaja ponuditi cjelovito financijsko izvješće, na vrijeme, s kvalitetnim financijskim informacijama koje će smanjiti nesigurnost s kojom se suočavaju investitori i vjerovnici na tržištu kapitala. Kvalitetno informirani i svjesni poslovnih i financijskih rizika u koje se upuštaju, investitori mogu razborito prosuditi i donijeti kvalitetne odluke o ulaganju.

Strategija 4: Menadžment se može poslužiti financijskim smicalicama te iskoristiti mogućnosti računovodstvenih politika i postupaka kako bi krivotvorio financijska izvješća i prikazao poduzeće u boljem svjetlu nego što jest. Na taj način, uz nadu da prijevara neće biti otkrivena, menadžment obmanjuje, zbunjuje i navodi investitore na nerazborite odluke.

Kvalitetan poslovni plan, nesporno, obuhvaća prvu i treću strategiju. Rukovodeći se njima, menadžeri mogu poboljšati potencijalni priljev novca i o svojim postupcima otvoreno i u potpunosti izvijestiti javnost.

²¹⁰ Ibidem, str. 9.

Međutim, iz iskustva je poznato da većinu menadžera zavede poslovna strategija 2 umjesto 1, što navodi na odabir strategije izvješćivanja 4 umjesto 3. Takav menadžment drži da je moguće i prihvatljivo, ako poduzeće već ne posluje učinkovito, upravljati financijskim izvješćima te stvarati lažnu sliku o poduzeću koja će prikriti loše rezultate poslovanja i njegov loš financijski položaj. No, čini se da takav menadžment vjeruje da tržište kapitala nije sposobno razumjeti financijske izvještaje, te da investitori i ostali vjerovnici nemaju mogućnosti ulaganja svoga novca nigdje drugdje već isključivo u njihovo poduzeće. Ovakvo ponašanje, kada menadžeri odbijaju prihvatiti činjenicu da sudionici na tržištu kapitala imaju i druge mogućnosti investiranja, te da postoje i drugi izvori informacija koji im omogućavaju «vidjeti» kroz «zamagljene» financijske izvještaje i razumjeti što se događa u poduzeću, nerazborito je stanje negiranja.²¹¹

Prvo, investitori i zajmodavci imaju mogućnost izbora između mnogih poduzeća koja na tržištu novca traže kapital i zajmove. Mnoga od njih osiguravaju dobre potencijalne priljeve novca u budućnosti pa je logično, ukoliko je neko poduzeće lošije ili sumnjivih financijskih izvještaja u odnosu na konkurenciju, smanjenje potražnje za njegovim vrijednosnicama, kao i smanjenje tržišnih cijena takvih vrijednosnica. Menadžment, čak i vodećih poduzeća neke industrije, trebao bi znati da njegovo poduzeće nije jedino i nezamjenjivo, te da ne postoji sila koja bi investitore prisilila da ulažu samo u jednu industriju. Naime, nije sporno da je svaki menadžment i svako poduzeće u biti konkurencija svim drugim menadžerima i svim drugim poduzećima na tržištu kapitala. Možda se, kada to jednom shvati, menadžment poduzeća ipak odluči za kvalitetu u financijskim izvještajima.

Drugo, kako su investitorima i zajmodavcima dostupni i drugi izvori informacija o određenom poduzeću, jasno je da se oni neće osloniti isključivo i samo na informacije financijskih izvještaja menadžera. Ukoliko neka druga informacija iz nekog drugog izvora nije u suglasnosti sa izvještajima menadžmenta, investitori i zajmodavci suočavaju se sa dodatnom nesigurnošću i rizikom, što dodatno smanjuje cijenu vrijednosnih papira poduzeća. S tim u svezi, doista čudi nerazborita pretpostavka menadžmenta koji drži da njegovo poduzeće može ostvarivati dugoročne koristi s osnove manipulacije financijskim informacijama ili, još više, da se ove prijevare neće otkriti.

²¹¹ Ibidem, str. 10.

Zaključno, jasno je da će menadžeri počiniti ogromnu pogrešku ako pretpostave da će doći do jeftinog kapitala vođenjem strategije uz uvjet «uzmi ili ostavi», te prikazivanjem pozicija financijskih izvještaja pristrano, kako bi izgledali bolje nego što to zaista jesu. Mnogo je ekonomskih modela kojima se investitore i zajmodavce nastoji potaknuti na traženje najboljih kombinacija priljeva novca i informacija o tim priljevima. Menadžeri koji ne zadovolje na jednom ili oba područja, bit će suočeni sa višim troškovima kapitala i nižim cijenama dionica te, konačno, nižom tržišnom vrijednošću poduzeća u cjelini. Pretpostaviti nešto drugo bilo bi neracionalno i nerealno.

5.3.3. Aksiomska veza između kvalitete informacija i troškova kapitala

Iako je nepobitna tvrdnja da kvaliteta informacije kroz svoju cjelovitost te, posljedično, sigurnost i rizičnost ulaganja, te proporcionalnu stopu povrata utječe na troškove kapitala, daleko je složeniji proces istražiti i dokazati ovu aksiomsku vezu.

S jedne strane, valja utvrditi način kvantifikacije kvalitete informacija. Jedan od problema koji se ovdje javlja jest pronalaženje korisne mjere opisa kvalitete koja bi odražavala stvarnu kvalitetu. Isto može zahtijevati prikupljanje izvornih podataka drugih istraživača ili vlastitu procjenu kvalitete informacija. Nadalje, postavlja se pitanje kvantifikacije opisnih zaključaka zabilježenih u bilješkama uz financijska izvješća koji najčešće proizlaze iz subjektivne prosudbe onih koji ih sastavljaju. Uostalom, kvantifikacija kvalitativnoga, sama po sebi jest odraz subjektivnoga. Subjektivnost, naravno, označava pristranost, a svaka pristranost nesporno smanjuje pouzdanost kvalitativnog mjerenja.

Još jedan problem koji se ovdje javlja jest najčešće prekasno objavljivanje podataka o nekvalitetnim izvještajima i njihovim krivotvorenim informacijama. No, kako je datum objave financijskih izvještaja ionako dosta iza nastalih događaja, teško je povjerovati da bi njihov sadržaj mogao bitno utjecati na cijene dionica u vrijeme njihove objave.

S druge strane, kod vezivanja troškova kapitala uz kvalitetu informacija, javljaju se različiti problemi. Primjerice, dovoljno je pretpostaviti da Narodna banka neočekivano povisi kamatne stope, i ova će odluka nesporno utjecati na povećanja troškova kapitala svih poduzeća, neovisno o varijabilnosti kvalitete objavljenih informacija. Isto tako, povoljne

informacije o inflaciji i nezaposlenosti mogu uzrokovati porast cijena dionica većine poduzeća, neovisno o kvaliteti informacija u njihovim izvještajima.

Iako je koncept troškova kapitala jasan, stvarno mjerenje ovih troškova može biti vrlo složeno. Primjerice, mjerenje troškova tuđeg kapitala potpuno je drugačije od mjerenja troškova vlastitog kapitala. Glede troška zaduživanja, neke se metode mjerenja usmjeravaju na povijesne kamatne stope i uporabu knjigovodstvene vrijednosti, dok se druge temelje na tržišnim stopama i tekućim tržišnim vrijednostima. Metodom povijesnih troškova obično se opisuje kakav je trošak kapitala bio, dok se tekućim tržišnim mjerama odražava njegovo tekuće stanje na tržištu. Mjerenje troškova vlastitog kapitala u potpunosti je drugačije. U biti, trošak vlastitog kapitala predstavlja stopu povrata investitorima koja proizlazi iz odnosa između tržišne vrijednosti dionica i očekivanog budućeg priljeva novca. Tržišna vrijednost dionica može biti poznata, no, ne postoji tehnika koja bi pouzdano ukazivala na očekivani budući priljev novca. Kao posljedica toga, za mjerenje troškova vlastitog kapitala obično se rabe procjene kretanja cijena dionica korigiranih za rizik.

Modeli procjene vrijednosti dionica i mjerenja troškova kapitala nisu sveobuhvatni, niti bez ograničenja, i često zahtijevaju složene metodološke postupke i statističke analize. No, smatra se da je uporabom odgovarajućih matematičkih i statističkih modela koji pružaju mogućnost filtriranja takvih podataka moguće doći do zadovoljavajućih rješenja i potvrde prethodne aksiomske veze.

5.3.4. Potvrda aksioma kvalitete kroz izvješćivanje vrijednosti

S ciljem promicanja kvalitete financijskog izvješćivanja, početkom 1997. godine započeo je, u organizaciji globalne računovodstvene tvrtke PricewaterhouseCoopers, rad na projektu *Izvješćivanje vrijednosti*.²¹² Iako je projekt usmjeren na izvješćivanje o jednom novom aspektu informacija, a ne o cijelom spektru raznih informacija što je obilježje filozofije kvalitete financijskoga izvješćivanja, ovim se projektom također pokušalo

²¹² Napomena: Rezultati projekta u kojem je sudjelovao i sam predsjednik FASB-a objavljeni su u djelu: Eccles, R. G. ... [et al.]: *The ValueReporting Revolution: Moving Beyond the Earnings Game*, John Wiley, New York, c2001.

potaknuti menadžere na izvješćivanje o specifičnim mjerenjima uglavnom kvalitativnih, nefinancijskih aspekata poslovanja poduzeća, kako bi se korisnicima financijskih izvještaja prezentirale što potpunije i što kvalitetnije informacije njegova poslovanja.²¹³

Rezultati istraživačkog projekta kojim se obuhvatilo stotinjak institucionalnih investitora i financijskih analitičara iz 14 država ukazali su na niski stupanj zadovoljstva dosadašnjom praksom financijskog izvješćivanja, kako od strane korisnika izvještaja, tako i od strane menadžera. Samo 19% investitora i 27% analitičara ocijenilo je financijske izvještaje korisnima u izvješćivanju stvarne vrijednosti poduzeća, s čime su se složili i menadžeri uključeni u njihovo pripremanje.

No, ono što ovdje treba istaknuti jest sličnost koja postoji između spomenute filozofije i filozofije kvalitete financijskoga izvješćivanja, te koja se odnosi na dvije njezine temeljne pretpostavke. Prvu, koja postavlja zahtjev za potpunom informacijom koja će polučiti ne samo kvalitetu financijskoga izvješćivanja, već i porast bogatstva poduzeća, te drugu, koja potiče izvješćivanje inicijativama izvan zakonom utvrđenog sustava izvješćivanja.

Glede prve zajedničke pretpostavke, valja istaknuti da je prethodnim projektom potvrđeno da nedostatak prave informacije vodi neizvjesnosti i rezultira konzervativnim predviđanjima prihoda, zarada i novčanih tijekova, da neizvjesnost utječe na porast rizika te diskontnih stopa na predviđene povrate zbog viših troškova kapitala, te da spomenuto rezultira nižim cijenama dionica od onih koje bi se mogle postići u uvjetima potpunih informacija.²¹⁴ Nesporno jest da zaključci projekta izravno potvrđuju vezu između četiri aksioma kvalitete financijskoga izvješćivanja, čime je dan dodatni značaj zahtjevu za objavljivanjem potpunih informacija.

Što više, u ekstremnim slučajevima, nedostatak informacija o poduzeću može dovesti do izbjegavanja ulaganja u takvo poduzeće i njegove dionice. S tim u svezi, valja

²¹³ Napomena: Citat kojim nositelji projekta pozivaju na «otvorena» i potpuna financijska izvješća, te kvalitetu izvješćivanja: *Ta ... revolucija ima ime, «Izvješćivanje vrijednosti».* Njezin program je poziv menadžerima da prihvate filozofiju potpune transparentnosti kako bi objavili informacije o svim mjerenjima kojima se koriste u upravljanju poduzećem. Tu se ubrajaju svi postupci i izvedbe koje dioničari smatraju važnima, uključujući socijalnu i ekološku odgovornost; vidi: Ibidem, str. 5.

²¹⁴ Ibidem, str. 49.

upozoriti na rezultate jedne druge studije koja ističe da je od 1.700 ispitanih profesionalnih investitora, čak njih 78% izjavilo kako niti preporučuju, niti ulažu u dionice poduzeća koje ne objavljuje sve potrebne informacije.²¹⁵

Druga pretpostavka, imanentna i filozofiji izvješćivanja o vrijednosti i filozofiji kvalitete financijskoga izvješćivanja, jest poticaj za izvješćivanjem izvan zakonom utvrđenog sustava izvješćivanja, samoinicijativom menadžmenta poduzeća. Menadžeri koji drže da je vrijednost dionica njihova poduzeća podcijenjena, a većina ih tako misli, trebali bi biti posebno motivirani za takve objave. Uostalom, ne bi li menadžeri trebali s entuzijazmom podržati svaku inicijativu kojom se konačno nastoje promijeniti pravila trke za zaradom? Ne bi li oni, zapravo, trebali aktivno raditi na tome da sami promijene pravila igre? Ne bi li mogli jednostavno početi pružati tržištu informacije o nefinancijskim mjerilima i nematerijalnoj imovini, koje tržište toliko želi i treba?²¹⁶

Čini se da je osnovni problem implementacije ovakve filozofije u sustav poslovanja i izvješćivanja činjenica da još uvijek nisu u dovoljnoj mjeri zaživjele potrebe za promjenama, niti su predloženi postupci kojima bi se tržištu pružile željene informacije. Umjesto toga, neumorne aktivnosti zakonodavaca i tijela koje donose standarde, nastavljaju sa donošenjem novih pravila čime model financijskoga izvješćivanja postaje još složeniji, iako ga mnogi smatraju sve manje važnim. Što više, katkad se čini da su upravo računovodstveni standardi, sa svim svojim prednostima i doprinosima računovodstvenoj praksi, ograničavajući čimbenik razvoju novog, kvalitetnijeg modela izvješćivanja, budući su računovođe i menadžeri svoju ulogu u procesu izvješćivanja shvatili kao pasivnu, čekajući da im zakonodavna tijela nametnu ili predlože nove postupke i njihova rješenja.

U svakom slučaju, obje filozofije potiču da odluku o izboru novih i boljih tehnika izvješćivanja koje će rezultirati kvalitetnim financijskim informacijama te tako poduzeću omogućiti kvalitetno tržišno natjecanje, smanjenje troškova kapitala i povećanje cijena dionica, treba donijeti menadžment sam, inicijativama izvan zakonom utvrđenog sustava

²¹⁵ Rivel Research Group: *Perspectives on Investor Relations in the United States: The 1999 Investor Relations Magazine Survey for Determining Excellence in Investor Relations*, Investor Relations Magazine, New York, March 1999., str. 1.

²¹⁶ Eccles, R. G. ... [et al.]: Op. cit., str. 102.

izvješćivanja. Konačno, upravo je menadžment poduzeća u najboljoj poziciji da utvrdi kakvim bi se raspoloživim ili novim informacijama, usmjerenim tržišnim vrijednostima, mogao najučinkovitije smanjiti rizik ulaganja u njegovo poduzeće, utječući tako na povećanje stopa povrata od ulaganja, cijene dionica i vrijednost poduzeća uopće. Naposljetku, ako nitko drugi, tržište je ono koje uočava potrebu za promjenama i koje će, u konačnici, prisiliti menadžment na promjene, sa ili bez rješenja zakonodavaca.

Na kraju, moguće je zaključiti da, iako različite, revolucija izvješćivanja o vrijednosti i revolucija kvalitete financijskoga izvješćivanja potiču slične aktivnosti i vode istome cilju. Obje ističu brojne koristi od «otvorenih» i potpunih financijskih izvještaja koje će uživati svi sudionici procesa izvješćivanja, pri čemu ističu značaj i nužnost dobrovoljnog izvješćivanja, jer samo takvo izvješćivanje može zadovoljiti potrebe suvremenog tržišta kapitala spremnog i željnog promjene.

Rezultati istraživačkog projekta potvrdili su prethodno izneseno mišljenje da će ekonomske koristi s osnove kvalitete financijskoga izvješćivanja biti obostrane, te da će uslijediti tek onda kada menadžeri prihvate tržište kapitala kao svog partnera. Naime, ako menadžment zaista u dioničarima vidi partnere, a povećanje njihovih zarada stavi na vrh svojih prioriteta, tada bi se prema njima na taj način trebao i ophoditi. Menadžment bi dioničarima trebao pružiti informacije o strateškim planovima i ciljevima poslovanja, i aktivno ih upućivati u njegove izmjene. Ukoliko dioničari ne odobre ili ne prihvate takve strategije, već izjave ne slaganje sa odlukama uprave, menadžment poduzeća trebao bi, u skladu s pristupom izvješćivanja o vrijednosti, razmotriti i uvažiti iznesene primjedbe korisnika financijskih izvještaja.

Usprkos sličnostima, ovim posljednjim navodom ističe se razlika između dva opisana pristupa izvješćivanja. Naime, kod prvog je pristupa poseban naglasak stavljen na odgovornost menadžmenta, što nije zahtjev i pristupa kvalitete. Iako nije sporno da veća kvaliteta izvješćivanja sadrži i veću dimenziju odgovornosti, zagovornici filozofije kvalitete financijskoga izvješćivanja drže da su ekonomski učinci fer i istinitog izvješćivanja veći od učinaka odgovornog ponašanja menadžmenta.

6. PRIJEDLOG MODELA OCJENE KVALITETE TEMELJNIH FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA

U postavljanju modela ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja najprije se definira ciljna vrijednost funkcije kvalitete, njezine osnovne i kontrolne varijable, te njihovi parametri. Osnovne i kontrolne varijable temeljnih financijskih izvještaja analiziraju se odgovarajućim pokazateljima koji ih najbolje reprezentiraju i, konačno, sa ostalim elementima funkcije kvalitete povezuju u funkcijski model. Model se, potom, testira i potvrđuje na odabranom osnovnom uzorku gospodarskih subjekata razvijenih tržišta kapitala i kontrolnom uzorku poduzeća Republike Hrvatske te, kao takav, predstavlja svojevrstan složeni pokazatelj ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja poduzeća.

6.1. TEMELJNE VARIJABLE FUNKCIJE KVALITETE

Pri ispitivanju je li neka zavisna pojava u vezi s nekom drugom nezavisnom pojavom, vrlo često rabi se metoda regresijske analize koja u svom najjednostavnijem obliku rezultira funkcijom oblika:

$$Y = f(X) + e, \quad (1)$$

odnosno:

$$Y = a + bX + e, \quad (2)$$

gdje je:

Y - zavisna varijabla,

X - nezavisna varijabla,

a, b - parametri,

e - odstupanje.

Za potrebe ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, najprije je ispitana održivost metode multiple regresijske analize, odnosno metode multivarijatne regresijske analize kao varijante regresijske analize koja koristi dvije ili više nezavisnih varijabli u

predviđanju ponašanja zavisne varijable. Naime, spomenuta metoda jednostavna je i široko primjenjiva u području ekonomskih istraživanja te predstavlja najčešći izbor pri istraživanju ponašanja neke pojave. No, obzirom na ograničenja na koja se naišlo tijekom razvijanja modela ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, pokazalo se da uporaba metode regresijske analize nije moguća.

Naime, ovdje valja upozoriti na dva krucijalna problema koja su pratila proces razvoja modela, od kojih je jedan, s motrišta zahtjeva metode regresijske analize, premošćen, dok je drugi utjecao na njezino odbacivanje.

Prvi problem odnosio se na korelaciju nezavisnih varijabli modela, što je razvidno iz relacija kojima se opredjeljuje njihov međusobni odnos i mjesto u strukturi ukupne kvalitete temeljnih financijskih izvještaja.²¹⁷

Sljedeći problem, kojemu treba pridati daleko veću pozornost, i koji što više onemogućava uporabu metode regresijske analize u ispitivanju utjecaja nezavisnih varijabli modela na ocjenu kvalitete financijskih izvještaja, jest činjenica da model koji se razvija u ovome radu nije moguće usmjeriti na pronalaženje funkcije koja će najbolje reprezentirati niz poznatih parova (X i Y) obzirom da su vrijednosti ovih parova, u dijelu koji se odnosi na varijablu Y , nepoznate. Modelom, naime, nije moguće izravno ispitati vezu između nezavisnih i zavisne varijable kvalitete financijskih izvještaja, obzirom da je zavisna varijabla modela nepoznata veličina, već se neizravnim postupkom, definiranjem nezavisnih varijabli i njihovih koeficijenata značajnosti, nastoji ocijeniti vrijednost zavisne varijable Y . Opisani matematički pristup uporabiti će se za predviđanje budućeg statusa subjekta u skupu čiji je sadašnji status nepoznat.

U određenim okolnostima, spomenuti bi se problem mogao riješiti diskriminantnom analizom²¹⁸ te određivanjem varijabli koje bi najbolje i maksimalno odvajale jednu od druge grupe subjekata, odnosno varijabli koje bi diskriminirale kvalitetne od nekvalitetnih

²¹⁷ Napomena: Iako postoji više načina otkrivanja prisutnosti i ublažavanja negativnih posljedica multikolinearnosti, u okviru kojih se upućuje na posebne numeričke metode pogodne za analizu nestabilnih sustava (vidi: Šošić, I. i Serdar, V.: *Uvod u statistiku*, XII. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 118.), prethodno ograničenje metode regresijske analize premošćeno je uporabom kvalitativnih varijabli, kao nezavisnih varijabli modela.

²¹⁸ Halmi, A.: *Multivarijatna analiza u društvenim znanostima*, Alinea, Zagreb, 2003., str. 138.

financijskih izvještaja odabirom relevantnih atributa koji bi predstavljali potpune i točne deskripcije subjekata i, kao takvi, osiguravali preciznu diskriminaciju ili separaciju između grupa. Jesu li te grupe kvalitetni i nekvalitetni financijski izvještaji ili, primjerice, uspješna i neuspješna poduzeća kojima je Altman postavio funkciju predviđanja bankrota, bilo bi tek pitanje interesa istraživanja. Naime, upravo je metodom diskriminantne analize 60-tih godina prošlog stoljeća Altman postavio model odvajanja poduzeća «sklonih» bankrotu od onih koja to nisu, upotrijebivši kao diskriminantne varijable razne financijske omjere.²¹⁹ Na neki način, i kvaliteta financijskih izvještaja, koja se ocjenjuje ovim radom, jedan je od odraza stabilnosti poslovanja poduzeća i, u najgrubljem smislu riječi, njegove «sklonosti» bankrotu. Naime, vjerojatnije je da će upravo neuspješna poduzeća kojima prijeti bankrot, a ne ona uspješna, biti sklonija manje kvalitetnom izvješćivanju, i obrnuto. Spomenuto otvara nova moguća područja istraživanja, poput ispitivanja korelacije između kvalitete financijskih izvještaja i Altmanovog «Z» modela, koja nisu obuhvaćena ovim radom.

Kako se nezavisne varijable funkcije ne mogu postaviti na način koji bi, za potrebe ovog modela, diskriminirao ili odvojio kvalitetne financijske izvještaje od nekvalitetnih, obzirom da se kao njezini reprezentanti rabe kvalitativne varijable, a ne financijski omjeri koji bi omogućili takvu diskriminaciju, diskriminantna analiza također nije uporabljiva.

Kao što je već istaknuto,²²⁰ postoje četiri osnovne značajke koje determiniraju kvalitetu financijskih izvještaja. To su razumljivost, važnost, pouzdanost i usporedivost informacija prezentiranih temeljnim financijskim izvještajima. Spomenuta obilježja čine financijske izvještaje kvalitetnom osnovom za donošenje razboritih odluka te će, stoga, predstavljati temelj u izgradnji matematičkog modela ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja. Pored njih, u model će se uključiti odgovarajuće kontrolne varijable za koje se drži da bitno utječu na kvalitetu financijskoga izvješćivanja. To će, u okviru ovoga rada, biti prisustvo poduzeća na tržištu vrijednosnica, iako je moguće i proširenje modela za svaki novi kriterij koji bi imao značajni utjecaj na kvalitetu financijskih izvještaja.

²¹⁹ Altman, E. I.: *Financial Ratios, Discriminant Analysis and Prediction of Corporate Bankruptcy*, *Journal of Finance*, 23, September 1968., str. 589.

²²⁰ Cf. supra, točka 4.1.

S tim u svezi, za potrebe ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja odabrana je linearna jednadžba s više nezavisnih varijabli koja se, potom, oblikuje u odgovarajući matematički model. Primjenom navedene funkcije na ocjenu kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, bazični model ocjene kvalitete poprimit će sljedeći matematički oblik:

$$Y = \sum_{i=1}^2 b_i X_i \quad (3)$$

gdje su:

Y - varijabla ocjene kvalitete financijskih izvještaja,

X_1 - osnovne varijable u funkciji kvalitete izvješćivanja,

X_2 - kontrolne varijable u funkciji kvalitete izvješćivanja,

b_1 - koeficijent značajnosti osnovnih varijabli,

b_2 - koeficijent značajnosti kontrolnih varijabli.

U sljedećim se točkama definiraju osnovne i kontrolne varijable modela, no najprije se postavlja i argumentira ciljna vrijednost, te ograničenja funkcije kvalitete.

6.1.1. Ciljna vrijednost i ograničenja funkcije kvalitete

Obzirom da se kvaliteta financijskih izvještaja procjenjuje s motrišta njegovih korisnika, te je nesporno da su financijski izvještaji kvalitetni samo ukoliko zadovoljavaju specifične potrebe korisnika tih izvještaja, u definiranju ciljne vrijednosti funkcije kvalitete polazi se od vrednovanja specifičnih informacija koje će njegovim korisnicima osigurati pretpostavku za donošenje kvalitete odluke.

Kako je relativni prioritet kvalitativnih značajki temeljnih financijskih izvještaja, u načelu, uvelike određen strukturom njegovih korisnika te koje, obzirom na različite ciljeve i potrebe za informacijama, obilježava međusobno konfliktan odnos, za potrebe razvoja ovog modela, kao ciljna skupina korisnika kojoj će se usmjeriti i ciljna vrijednost funkcije kvalitete odabrani su investitori.

Investitori su, s motrišta razvoj gospodarstva šire društvene zajednice jedna od najznačajnijih skupina korisnika financijskih izvještaja. Potvrda kvalitete financijskih izvještaja ohrabrit će i potaknuti spomenutu skupinu korisnika na ulaganje u poduzeće kvalitetnih financijskih izvještaja te lančano donijeti niz koristi široj zajednici u kojoj poduzeće djeluje. Dovoljno je podsjetiti na aksiome kvalitete financijskoga izvješćivanja,²²¹ da se još jednom istakne značaj kvalitete izvješćivanja ne samo za investitore kao korisnike, već i za poduzeća kao priprematelje financijskih izvještaja, i šire. Uostalom, informacije koje će zadovoljiti potrebe investitora, nesporno će zadovoljiti i informacijske potrebe svih ostalih korisnika financijskih izvještaja, čime odabir investitora kao ciljnog korisnika financijskih izvještaja dobiva poseban značaj.

Obzirom da se kvalitativna obilježja financijskih izvještaja u modelu predstavljaju «dummy» varijablama²²² sa binarnom vrijednošću 1 ili 0, i vrijednost funkcije (3) definirat će se u rasponu vrijednosti od 0 do 1. U potpunosti nekvalitetan izvještaj poprimit će vrijednost 0, a onaj najkvalitetniji vrijednost 1, iako je jasno da će kvaliteta izvještaja tek stremiti ka vrijednosti 1, te rijetko izražavati vrijednost 0. Ponderi značajnosti uz nezavisne varijable neće narušiti prethodno definirani interval kvalitete financijskih izvještaja.

Ukoliko se financijski izvještaji ocijene kvalitetnom osnovicom za donošenje poslovnih odluka, jednom postavljen model bit će u funkciji donošenja obiju odluka, odluka o poduzimanju ili odustajanju od investicije. U protivnom, ukoliko se pokažu nekvalitetnima, bilo nerazumljivima, nevažnima, nepouzdanima ili neusporedivima, investitori će znati da će svaka njihova odluka koju donesu temeljem informacija takvih financijskih izvještaja biti špekulativne prirode.

Ocjena kvalitete financijskoga izvješćivanja neće ulaziti u ocjenu boniteta poslovanja poduzeća, što znači da će i financijski izvještaji neuspješnih poduzeća moći odražavati visoku kvalitetu prezentiranih informacija, i obrnuto.

²²¹ Napomena: Aksiomi kvalitete financijskog izvješćivanja: veća kvaliteta izvješćivanja => veća sigurnost tržišnih sudionika u prezentirane informacije => manji rizik ulaganja => manja stopa povrata na uloženo => manja stopa troškova kapitala => veća vrijednost dionica => veća vrijednost poduzeća.

²²² Dummy varijabla jest kvalitativna, binarna ili indikator varijabla koja poprima unaprijed poznate vrijednosti 1 ili 0. Prisutnost nekog svojstva označava se vrijednošću 1, a njegova odsutnost vrijednošću 0. Upravo binarne varijable omogućuju uključivanje kvalitativnih svojstava u model; vidi: Šošić, I.: *Primijenjena statistika*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 383.

Dakle, polazište modela jest ciljna veličina 1 kao reprezentant kvalitete temeljnih financijskih izvještaja. Svaka vrijednost funkcije kvalitete, kao zavisne varijable Y, manja od 1 značit će manju kvalitetu temeljnih financijskih izvještaja, a svaka vrijednost bliža vrijednosti 1 značit će veću kvalitetu izvješćivanja.

U tom smislu, na već zadanu funkciju kvalitete (3) postavljaju se ograničenja koja definiraju linearni model ocjene kvalitete financijskih izvještaja:

$$0 \leq Y \leq 1, \quad (4)$$

$$X_i = \{0, 1\}, \text{ pri čemu je } i = 1, 2 \quad (5)$$

$$b_1 \geq 0, \quad (6)$$

$$b_2 = 0,05^{223} \quad (7)$$

$$\sum_{i=1}^2 b_i = 1 \quad (8)$$

Kao što je moguće zaključiti, da bi se osigurale definirane vrijednosti funkcije cilja, pondere značajnosti uz nezavisne varijable nužno je usmjeriti istoj vrijednosti.

6.1.2. Osnovne i kontrolne varijable funkcije kvalitete

Uvažavajući tijekom razvoja modela, prije svega, zahtjeve računovodstvenih standarda koji čine temeljnu pretpostavku kvalitete financijskoga izvješćivanja, kao osnovne varijable ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja odabrani su kvalitativni čimbenici njihove razumljivosti, važnosti, pouzdanosti i usporedivosti.²²⁴

U tom smislu, ocjena kvalitete temeljnih financijskih izvještaja može se izraziti u sljedećem obliku:

$$Y = \sum_{i=1}^4 b_{1i} X_{1i} + b_2 X_2 \quad (9)$$

²²³ Cf. infra, točka 6.3.2.

²²⁴ *Okvir*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 9.

gdje je, pored već poznatih:

X_{11} - razumljivost,

X_{12} - važnost,

X_{13} - pouzdanost,

X_{14} - usporedivost,

b_{11} - koeficijent značajnosti obilježja razumljivosti,

b_{12} - koeficijent značajnosti obilježja važnosti,

b_{13} - koeficijent značajnosti obilježja pouzdanosti,

b_{14} - koeficijent značajnosti obilježja usporedivosti.

Prethodno istaknuta ograničenja funkcije kvalitete, dopunjuju se sljedećim:

ako je $X_{1i} = 0$, pri čemu je $i = 1, 2, 3, 4$, tada je $Y = 0$ (10)

Kao što je moguće uočiti, sve osnovne varijable imaju oznaku X_1 , dok će se kontrolne varijable obilježiti simbolom X_2 . Isti princip označavanja vrijedi i za koeficijente značajnosti uz nezavisne varijable.

U model su, dakle, uključene i kontrolne varijable funkcije kvalitete koje bi trebale doprinijeti ocjeni kvalitete temeljnih financijskih izvještaja i dodatno potaknuti investitore na ulaganje u poduzeće. Riječ je o varijablama koje obilježavaju suvremena, konkurentna poduzeća čijim se vrijednosnicama aktivno trguje na razvijenim tržištima vrijednosnih papira, te koje prisustvo uvelike utječe na kvalitativne zahtjeve u području izvješćivanja.

Kako je Europski parlament prihvatio odredbe IASB-a i složilo se da do 1.1.2005. godine sva poduzeća Europske unije koja kotiraju na burzi moraju usvojiti međunarodne standarde financijskoga izvješćivanja, dok će proširenje ovog zahtjeva na poduzeća koja ne kotiraju na tržištu vrijednosnica ovisiti o državama članicama, čini se da će upravo poduzeća koja aktivno participiraju na tržištu vrijednosnica, kroz nametnutu im obvezu prihvaćanja jedinstvenog kompleta visokokvalitetnih međunarodnih računovodstvenih standarda, biti mnogo atraktivnija i sigurnija za ulaganje. Naime, postupanje u skladu sa općeprihvaćenim računovodstvenim pravilima i postupcima financijskoga izvješćivanja nesporno će doprinijeti kvaliteti izvješćivanja potencijalnih investitora.

Također, čak i prisustvo na manje razvijenim tržištima kapitala, poput našega, nameće poduzećima zahtjeve²²⁵ koji mogu značajno doprinijeti kvaliteti izvješćivanja, poput, obveze kvartalnog izvješćivanja, sastavljanja cjelovitih, što više, proširenih financijskih izvještaja dopunjenih raznim izvanračunovodstvenim informacijama, i drugo, te, stoga, i takvu kotaciju valja uvažiti kroz kontrolnu varijablu modela.

Ovim su modelom, kao što je moguće uočiti, kontrolne varijable definirane kotacijom poduzeća na tržištima vrijednosnica, što ne znači da su time iscrpljene mogućnosti njihova definiranja. Dapače, smatra se prihvatljivim model dalje proširiti za nove, kontrolne varijable koje bi dodatno doprinijele ocjeni kvalitete financijskih izvještaja, no samo dok bi koristi od njihove uporabe bile veće od njihovih troškova. Obzirom da njihovo mjesto u modelu ne smije značajnije utjecati na konačnu ocjenu kvalitete financijskih izvještaja, sve kontrolne varijable valja svesti pod zajednički nazivnik i opredijeliti zajedničkim koeficijentom značajnosti.

Ocjena kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, definirana za odabrane i opisane kontrolne varijable, dopunjuje prethodni izraz na sljedeći način:

$$Y = \sum_{i=1}^4 b_{1i} X_{1i} + b_2 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{2i}}{1 + X_{22}} \quad (11)$$

gdje je, pored poznatih:

X_{21} - kotacija na razvijenom tržištu vrijednosnica,

X_{22} - kotacija na manje razvijenom tržištu vrijednosnica.

Ukoliko poduzeće ne kotira na razvijenom tržištu kapitala koje je, prije svega, obilježeno kvalitativnim čimbenicima poput obilježja države (država u razvoju imaće i tržište kapitala u razvoju), broja godina postojanja, no i odgovarajućim kvantitativnim čimbenicima kao što je broj institucija, opseg prometa, odgovarajući stupanj javne kontrole i intervencije, tada je prijedlog modela uvažiti i kotaciju na manje razvijenom, nacionalnom tržištu kapitala.²²⁶

²²⁵ http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_tvp.asp, čl. 114, st. 4, 13.4.2004.

²²⁶ <http://www.zse.hr/> i <http://www.vse.hr/>, 18.8.2004.

S druge strane, ukoliko poduzeće kotira na razvijenom tržištu kapitala, za ocjenu kvalitete financijskih izvještaja takvih poduzeća, varijabla X_{22} se zanemaruje.

Iako je nesporno da će vrijednost funkcije kvalitete temeljnih financijskih izvještaja biti niža za poduzeća koja ne kotiraju na burzi i čija će kontrolna varijabla, iz tog razloga, poprimiti vrijednost 0, model je ipak prikladan za ocjenu kvalitete financijskih izvještaja i takvih poduzeća. Doista, i poduzeća koja ne kotiraju na burzi mogu sastavljati razumljive, važne, pouzdane i usporedive financijske izvještaje. No, činjenica jest da takva poduzeća nisu izravno potaknuta na kvalitetu te je, stoga, opravdana veća nesigurnost i rizik ulaganja u takva poduzeća, što je posljedično obilježje manje kvalitetnih financijskih izvještaja.

Prema našem Zakonu o tržištu vrijednosnih papira, obvezi kotacije podliježu javna dionička društva koja ispunjavaju jedan od sljedećih kriterija: 1) izdaju dionice javnom ponudom, ili 2) imaju više od 100 dioničara, a njihov temeljni kapital iznosi najmanje 30 milijuna kuna.²²⁷

6.2. OSNOVNE I KONTROLNE VARIJABLE MODELA DEFINIRANE ELEMENTIMA TEMELJNIH FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA

Krucijalni problem u postavljanju modela ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja jest izbor elemenata osnovnih i kontrolnih varijabli modela koji će najkvalitetnije odraziti značajke razumljivosti, važnosti, pouzdanosti i usporedivosti informacija prezentiranih u okviru financijskih izvještaja. Da bi model odražavao objektivnu sliku stanja i uspješnosti poslovanja poduzeća, i osnovne i kontrolne varijable definiraju se elementima temeljnih financijskih izvještaja, prije svega, elementima bilješki uz temeljna financijska izvješća, no i elementima drugih temeljnih financijskih izvještaja kada je njima moguće ocijeniti kvalitativne značajke prezentiranih informacija. Odabrani se elementi zatim valoriziraju binarnom vrijednošću 1 ili 0, te kao inputi modela izravno utječu na ocjenu kvalitete financijskih izvještaja.

²²⁷ http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_tvp.asp, čl. 88, st. 2 i čl. 114, st. 1, 13.4.2004.

6.2.1. Pokazatelji osnovnih varijabli funkcije kvalitete

Definirati pokazatelje kojima je moguće kvantificirati kvalitativne značajke temeljnih financijskih izvještaja, njihovu razumljivost, važnost, pouzdanost i usporedivost, isprva se čini gotovo nemogućim zadatkom. No, detaljnom analizom svakog pojedinog kvalitativnog čimbenika, raščlanjivanjem njegove biti na elementarne mu odrednice, uvažavajući definicije, tumačenja i upute, prije svega, računovodstvenih standarda, moguće je uočiti određene pojavnosti koje prate spomenuta obilježja i kvantificirati ih.

6.2.1.1. Kvantifikacija razumljivosti informacije

Pretpostavke razumljivosti informacija prezentiranih temeljnim financijskim izvještajima jesu *znanje i volja* njegovih korisnika da ih prouče.

Volja za proučavanjem informacija financijskih izvještaja odabrane skupine korisnika, za potrebe kojih se razvija i sam model, a to su investitori, nije upitna, što se, zasigurno, ne može uvijek reći i za njihovo znanje. Smatra se da niti jedna druga skupina korisnika nije u tolikoj mjeri voljna proučiti informacije financijskih izvještaja kao što su to investitori. Ova zainteresiranost proizlazi iz veličine uložene svote i vremena potrebnog za njezin povrat, te rizika koji prati takve projekte. Kao što je poznato, riječ je obično o većim svotama i dužem vremenu povrata, što ne ostavlja mnogo prostora za ispravak eventualno pogrešno donesenih odluka.

Ukoliko se obilježje razumljivosti promatra s motrišta znanja i volje korisnika financijskih izvještaja da prouče prezentirane im informacije, moguće je zaključiti da je, prije svega, riječ o karakteristikama osobe koja prima informaciju, a ne same informacije. Drugim riječima, hoće li neka informacija biti razumljiva ili ne njegovom korisniku, ovisi u najvećoj mjeri o njemu samome. Spomenuto zorno pojašnjava zašto se obilježje razumljivosti u FASB-ovoj «hijerarhiji računovodstvenih kvaliteta» prikazuje u okviru kvaliteta specifičnih za korisnika, a ne kvaliteta specifičnih za odlučivanje.²²⁸

²²⁸ FASB: SFAC No. 2, Op. cit., str. 15.

No, ipak, postoje određeni standardi izvješćivanja koji izravno utječu na ispravno razumijevanje prezentirane informacije. Riječ je, prije svega, o jasnoj identifikaciji poduzeća koja se osigurava kroz informacije o:²²⁹ nazivu izvještajnog poduzeća, obuhvaćenosti financijskim izvještajima jednog ili grupe poduzeća, datumu bilance ili razdoblju na koje se financijski izvještaji odnose, ovisno što je prikladno za odnosni dio financijskih izvještaja, izvještajnoj valuti, te razini preciznosti primijenjenoj u prezentiranju podataka financijskih izvještaja. Neke od spomenutih informacija nužno je ne samo posebno istaknuti, već dovoljno učestalo ponavljati, posebice ukoliko se financijski izvještaji prezentiraju elektronski. Financijski izvještaji često su razumljiviji prezentiranjem podataka u tisućama ili milijunima jedinica izvještajne valute. No, pritom valja voditi računa da isto ne naruši razinu preciznosti tako objavljene informacije.

Također, kao što je moguće uočiti iz jedne od odrednica računovodstvenih standarda, informaciju o složenim pitanjima, koju treba uključiti u financijske izvještaje, budući je važna potrebama korisnika, ne treba izostaviti samo zbog toga što bi možda bila preteško shvatljiva određenim korisnicima.²³⁰ Spomenuto, zorno upozorava na zahtjev za objavljivanjem i objašnjavanjem svih informacija koje će doprinijeti prikladnijem prezentiranju poslovnih događaja i transakcija, te ispravnom razumijevanju financijskih izvještaja. Takve informacije, u načelu, osiguravaju bilješke uz financijske izvještaje. Naime, upravo bilješke sadrže skraćeni opis i detaljniju analizu iznosa prezentiranih u ostalim financijskim izvješćima. One sadrže zahtijevane informacije, ali i one na koje se tek potiče računovodstvenim standardima, uključujući i nefinancijska objavljivanja te, tako, uvelike pomažu korisnicima financijskih izvještaja u razumijevanju njegovih informacija. Da bi bilješke bile u funkciji kvalitete razumljivosti financijskih izvještaja, valja ih prezentirati prema odgovarajućem redoslijedu koji će, pritom, osigurati:²³¹ informacije o primjenjivanju općih računovodstvenih standarda, informacije o osnovi utvrđivanja i primjenjivanim računovodstvenim politikama, dodatne informacije o prezentiranim

²²⁹ *MRS 1, Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 28.

²³⁰ *Ibidem*, str. 9.

²³¹ *Ibidem*, str. 48.

stavkama, onim redosljedom kojim su prethodno prezentirane u financijskim izvještajima, povezujući ih istim oznakama, te ostala objavljivanja nužna za fer prezentiranje.

Valja naglasiti da na razumljivost informacija uvelike utječe oblik financijskih izvještaja, te struktura i količina njegova sadržaja. Takve informacije, iznad svega, pruža cjelovito godišnje izvješće kojemu je cilj u potpunosti zadovoljiti informacijske potrebe dioničara društva kao ciljne skupine korisnika financijskih izvještaja, obzirom da standardizirani oblik financijskoga izvješćivanja spomenuto, u načelu, ne osigurava. Naime, sigurno jest da će pregledno prezentirane informacije, obuhvaćene primjerenim oblikom izvješćivanja koji neće sadržavati niti premalo, niti previše informacija, koje informacije će biti klasificirane određenim logičnim slijedom, koje informacije će se dalje raščlanjivati do određene, optimalne granice, koje informacije će se strukturirati u relativnim iznosima, te povezati odgovarajućim bilješkama, i dr., biti od znatne pomoći njegovom korisniku pri njihovom razumijevanju. U protivnom, ukoliko je oblik izvješćivanja nepregledan, a njegov sadržaj nelogično strukturiran te opterećen nepotrebnim informacijama, takav će oblik izvješćivanja zasigurno zbuniti njegove korisnike, a financijske izvještaje učiniti nerazumljivima.

Prema nekim mišljenjima,²³² na oblik izvješćivanja utječe, prije svega, opći dojam godišnjeg izvješća, usklađenost vanjskog i unutarnjeg izgleda, dosljednost u temeljnom pristupu prezentiranja sadržaja izvješća, usklađenost naslovne stranice sa sadržajem prezentiranim u okviru izvješća, preglednost i čitljivost, izbor tipografije, te izbor grafikona, fotografija i ilustracija.

Opći dojam o financijskim izvještajima stječe se na osnovi njihova izgleda koji, ako je ugodan, potiče korisnike na čitanje njegovih informacija. Opći dojam izvještaja ovisi o ravnomjernom rasporedu slika kroz izvješće, te njihovoj ujednačenoj veličini. Smatra se važnim i kvaliteta tiska i papira, te crvena vrpca kao njegov sastavni dio. *Vanjski i unutarnji izgled* izvješća trebao bi ostaviti dojam jedne organske cjeline. Kvaliteta i opremljenost vanjskih korica izvješća trebala bi se potvrditi i kroz njegov unutarnji izgled. Cijeli bi izvještaj trebao odražavati *isti temeljni pristup* koji se može sagledati kroz

²³² Horvat, T.: *Kritična analiza razkritij v letnih poročilih slovenskih podjetij*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, 2002., str. 226.

ujednačenost u prezentiranju podataka iz stranice u stranicu, kroz količinu podataka po stranici, i dr., pri čemu treba voditi računa da ista ujednačenost i ponavljanje ne izazove monotoniju u čitatelja. *Naslovna stranica* izvještaja, njezin motiv ili poruka, trebala bi se provlačiti kroz cijeli njegov sadržaj te, prije svega, odražavati djelatnost poduzeća o kojem se izvješćuje. *Preglednost i čitljivost* izvještaja trebala bi osigurati brzo i lako uočavanje najvažnijih dijelova izvještaja, pri čemu treba voditi računa o veličini slova, širini stupaca, hijerarhiji naslova i podnaslova, i dr. Smatra se da je izvješće pregledno ukoliko se dio koji se odnosi na računovodstveno izvješćivanje nalazi na samoj polovici izvješća, na njegovom središnjem pregibu, ili ukoliko je izdvojeno posebno izraženim grafičkim rješenjem. *Izbor tipografije* također može utjecati na razumljivost sadržaja financijskih izvješća, pri čemu odabir veličine i tipa slova, njihovo isticanje bojom, debljinom, podvlačenjem, zatim postavljanje većih ili manjih proreda i margina izravno utječe na vizualni aspekt izvještaja. Konačno, svojim informativnim značajem i tipom izvedbe, *grafikoni, fotografije i ilustracije* mogu uvelike doprinijeti kvaliteti razumijevanja prezentiranih informacija.

Struktura i količina sadržaja informacija sljedeći je kriterij kojim je moguće vrednovati kvalitetu razumljivosti financijskih izvještaja. Pored informacija predočenih u apsolutnim iznosima, potkrijepljenih primjerenim objašnjenjima, smatra se da su podaci strukturirani u relativnim iznosima od posebnog značaja za razumijevanje financijskih informacija. Glede količine informacija godišnjih izvješća, nije moguće uputiti na određeni standard koji bi definirao optimalni broj stranica izvješća ili stavki o kojima treba izvijestiti, odnosno razinu njihova raščlanjivanja na detaljnije informacije, obzirom da je spomenuto determinirano, prije svega, djelatnošću poduzeća te okolnostima koje opredjeljuju njegovo poslovanje. Tako se, u prosjeku, veličina godišnjih izvješća kreće u rasponu od dvadesetak do stotinjak stranica, koji broj ne bi smio predstavljati kriterij selektiranja financijskih izvještaja na razumljive i manje razumljive. Pokušavajući postaviti standard optimalne količine informacija za temeljne financijske izvještaje, koji se prezentiraju u okviru godišnjeg izvješća, valja ukazati na ujednačenost mišljenja ovlaštenih revizijskih tvrtki i ovlaštenih samostalnih revizora naše države glede tog pitanja. Naime, prema njihovoj stručnoj prosudbi, optimalni broj stranica temeljnih financijskih izvještaja

koji istovremeno zadovoljava i potrebe ciljnog korisnika financijskih izvještaja i kvalitetu razumljivosti informacija, jest 1 ili 2 stranice formata A₄ za svaki pojedini izvještaj.²³³

U skladu s istaknutim, obilježje razumljivosti vrednovat će se s pet zahtjeva koji se mogu ispitati elementima financijskih izvještaja poduzeća koje njegov korisnik proučava. Prvi će se kroz varijablu X₁₁₁ usmjeriti na jasno određivanje svakog dijela financijskih izvještaja, drugi će kroz varijablu X₁₁₂ ocijeniti informativnost bilješki u funkciji kvalitete razumljivosti, treći će varijablom X₁₁₃ ispitati oblik financijskih izvještaja, četvrti će varijablom X₁₁₄ ocijeniti strukturiranje podataka u relativnim iznosima, dok će peti varijablom X₁₁₅ ocijeniti optimalnu količinu prezentiranih informacija.

Koristeći «dummy» varijable i njihove vrijednosti 1 ili 0 predlaže se varijabli X₁₁₁ dodijeliti vrijednost 1 ukoliko financijski izvještaji jasno ističu naziv izvještajnog poduzeća, obuhvaćenost financijskim izvještajima jednog ili grupe poduzeća, datum bilance ili razdoblje na koje se financijski izvještaji odnose, izvještajnu valutu, te razinu preciznosti primijenjenu u prezentiranju podataka financijskih izvještaja. U suprotnom, varijabli valja dodijeliti vrijednost 0.

Nadalje, ukoliko bilješke osiguravaju izvještaj o primjenjivanju općih računovodstvenih standarda, izvještaj o osnovi utvrđivanja i primjenjivanim računovodstvenim politikama, dodatne informacije o prezentiranim stavkama, onim redoslijedom kojim su prezentirane u financijskim izvještajima, te ostala objavljivanja nužna za fer prezentiranje, varijabli X₁₁₂ treba dodijeliti vrijednost 1. U suprotnom, kao i u prethodnom primjeru, varijabla će poprimiti vrijednost 0.

Oblik financijskih izvještaja ocijenit će se tek odabranim, između prethodno istaknutih elemenata kojima ga je moguće kvalitetno definirati. To su, prije svega, ravnomjerna raspoređenost i veličina slika, provlačenje motiva ili poruke s naslovne stranice kroz cijeli sadržaj izvješća, ujednačenosti veličine, tipa i ostalih obilježja slova naslova i podnaslova istaknutih u temeljnom financijskom te godišnjem izvješću, isticanje dijela izvješća koji se odnosi na računovodstveno izvješćivanje bilo na samoj polovici

²³³ Napomena: Od 57 upitnikom obuhvaćenih revizijskih tvrtki i samostalnih ovlaštenih revizora Republike Hrvatske, na upitnik je odgovorilo 22 ispitanika, od kojeg se broja 92% izjasnilo za 1 ili 2 stranice A₄ formata, kao kriterija optimalne veličine temeljnih financijskih izvještaja (cf. prilog 5).

izvješća, na njegovom središnjem pregibu, ili posebno izraženim grafičkim rješenjem te, konačno, ujednačenost boja, veličine proreda i margina, te tabličnih i grafičkih prikaza. Udovoljavanje većini prethodno definiranih elemenata oblika izvješćivanja odredit će varijablu X_{113} binarnom vrijednošću 1. Neudovoljavanje prethodnim obilježjima kvalitetnog oblika izvješćivanja u funkciji razumljivosti prezentiranih informacija, izrazit će se vrijednošću 0.

Ukoliko su financijske informacije, posebice informacije bilance i računa dobiti i gubitka, prezentirane u relativnim iznosima, varijabli X_{114} pridružit će se vrijednost 1. S druge strane, ukoliko su informacije prezentirane isključivo u njihovim apsolutnim iznosima, varijabla će poprimiti vrijednost 0.

Konačno, prezentiranje informacija temeljnih financijskih izvještaja prema kriteriju jedne ili dvije stranice formata A_4 svaka, odredit će varijablu X_{115} vrijednošću 1. Prezentiranje informacija svakog pojedinog izvještaja na manje od jedne ili više od dvije stranice formata A_4 označit će se vrijednošću 0.

U tom smislu, varijabla X_{111} predstaviti će se simbolom «CI», kao kraticom za *Clearly Identification*, što će za potrebe ovog modela označavati *jasno određivanje* financijskih izvještaja, varijabla X_{112} označit će se simbolom «NQ», kao kraticom za *Notes quality*, što će predstaviti *kvalitetu* prezentiranih *bilješki*, varijabla X_{113} obilježit će se simbolom «F», kao kraticom za *Form*, odnosno *formu ili oblik* financijskih izvještaja, varijabla X_{114} označit će se simbolom «RV», kao kraticom za *Relative Values*, odnosno oznakom za izvješćivanje u *relativnim vrijednostima*, dok će se varijabla X_{115} označiti simbolom «A₄», kao oznakom za *jednu ili dvije stranice A₄ formata* kao optimalnom veličinom izvještaja.

U skladu sa iznesenom pretpostavkom, model ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, upotpunjen kvantitativnim mjerama kvalitativnog obilježja razumljivosti, odražavat će sljedeći oblik:

$$Y = b_{11} \frac{\sum_{i=1}^5 X_{11i}}{5} + \sum_{i=2}^4 b_{1i} X_{1i} + b_2 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{2i}}{1 + X_{22}} \quad (12)$$

gdje je, pored već poznatih:

- X_{111} = 1, jasno određeni financijski izvještaji, *CI*
= 0, nejasno određeni financijski izvještaji
- X_{112} = 1, kvaliteta bilješki, *NQ*
= 0, nekvaliteta bilješki
- X_{113} = 1, zadovoljavajuća forma ili oblik financijskih izvještaja, *F*
= 0, nezadovoljavajuća forma ili oblik financijskih izvještaja
- X_{114} = 1, izvješćivanje i u relativnim vrijednostima, *RV*
= 0, izvješćivanje isključivo u apsolutnim vrijednostima
- X_{115} = 1, izvještaji veličine jedne do dvije stranice A_4 formata, A_4
= 0, izvještaji manji od jedne ili veći od dvije stranice A_4 formata.

Dok se informacije za varijable X_{111} i X_{112} osiguravaju podacima temeljnih financijskih izvještaja, informacije za varijable X_{113} , X_{114} i X_{115} omogućuju godišnja izvješća poduzeća.

Konačno, misao s kojom valja zaključiti analizu o obilježju razumljivosti jest činjenica da postoji objektivna opravdanost kvalificiranja ovog, uvjetno rečeno, spornog kvalitativnog obilježja kao obilježja kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, te njegova zadržavanja u modelu, usprkos nešto drugačijim tumačenjima odrednica američkih računovodstvenih standarda.

Uostalom, takvom odlukom uvažen je i u potpunosti podržan stav računovodstvenih tijela koja razvijaju nove, na globalnoj razini prihvatljive, opće računovodstvene standarde koji, kroz svoje odrednice, barem s kvalitativnog motrišta, obilježju razumljivosti pridaju jednaki značaj kao i ostalima.

6.2.1.2. Kvantifikacija važnosti informacije

Smatra se da je informacija važna ukoliko utječe na donošenje ekonomskih odluka njegovih korisnika. Da bi utjecala na donošenje odluka, informacija mora imati *vrijednost predviđanja* budućih kretanja u poduzeću, te *vrijednost povratne sprege* kojom će se potvrditi ili korigirati prethodna predviđanja. Konačno, i prije svega, na važnost

informacije utječe njezina *priroda* i *značaj*. Katkad je priroda informacije sama po sebi dovoljna da odredi važnost informacije, bez obzira na njezinu značajnost, no katkad na donošenje odluka utječu i priroda i materijalni značaj informacije.

Kako je model ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja usmjeren na investitore kao ciljnu skupinu korisnika informacija, na njihovu će odluku o ulaganju kapitala utjecati i priroda i značaj informacije o očekivanim povratima na uloženo. Naime, svakog investitora koji ulaže u dionice nekog poduzeća zanima ne samo priroda informacije poput, primjerice, godišnje zarade po dionici, dividende koje ta dionica nosi, te mogućeg dobitka od prodaje dionice po većoj cijeni od one po kojoj je kupljena, već prije svega značajnost rezultata koji se može postići takvim ulaganjem. Nadalje, kako bi se uvažavanjem značajnosti informacije model usmjerio u pravcu ocjene boniteta poslovanja poduzeća, a ne isključivo kvalitete financijskih izvještaja, spomenuto se izostavlja iz modela. Uostalom, nakon što su informacije financijskih izvještaja ocijenjene s motrišta njihove kvalitete, dovoljno je značajnost ostvarenog rezultata dodatno upotpuniti ocjenom kvalitete prezentiranih informacija, te donijeti konačnu odluku o ulasku ili odustajanju od investicije.

U skladu sa navedenim, čini se razboritim zaključiti da će na odluku o ulaganju u poduzeće u najvećoj mjeri utjecati upravo kvalitativno obilježje *važnosti* informacije, odnosno *priroda* informacije koju investitor može sagledati iz temeljnih financijskih izvještaja poduzeća u koje namjerava ulagati, te *značaj* informacije o mogućem povratu na uloženo, koji će se dodatno valorizirati.

Nadalje, iako joj je prema IASB-ovim odrednicama standarda odgovarajuće mjesto dano tek kroz ograničenja između važnosti i pouzdanosti informacija, a ne i kroz definicije pojedinih kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja, FASB jasno ističe i *pravovremenost* informacije kao temeljnu pretpostavku njezine važnosti, i daje joj, u strukturi definicije, jednako mjesto kao i vrijednosti predviđanja i vrijednosti povratne sprege. U svakom slučaju, prema odrednicama oba računovodstvena tijela, da bi informacija bila važna, nužno je da bude pravovremena jer «stara» informacija ima samo povijesni značaj. Kašnjenje u priopćavanju informacije dovodi u pitanje njezinu važnost, a time i uporabnu vrijednost. No, obzirom da je vrijeme izvješćivanja određeno zakonom, kod nas Zakonom o

računovodstvu te, u tom smislu, predstavlja prije zahtjev, nego kvalitetu izvješćivanja, ovo se obilježje posebno ne valorizira modelom ocjene kvalitete financijskih izvještaja.

U skladu sa iznesenim pretpostavkama modela, varijabla kvalitativnog obilježja važnosti, X_{12} predstavljat će informacije značajne za donošenje odluka ciljnog korisnika financijskih izvještaja, odnosno investitora. S druge strane, sasvim je izvjesno da se upravo iz informacija namijenjenih investitoru mogu izvesti informacije za zadovoljenje potreba svih ostalih korisnika financijskih izvještaja. Naime, iako kreditore i dobavljače prije svega zanima solventnost te likvidnost poslovanja poduzeća, kupce neograničenost vremena poslovanja, a zaposlenike informacije o stabilnosti i profitabilnosti poslovanja poduzeća, informacije koje zadovoljavaju potrebe investitore, zasigurno će omogućiti zadovoljenje informacijskih potreba svih spomenutih korisnika financijskih izvještaja.

Nadalje, investitore zanimaju, prije svega, *informacije o riziku koji je svojstven ulaganjima, te informacije o povratima od tih ulaganja.*²³⁴ Spomenute informacije usmjerit će investitora na odluku da li kupiti, držati ili prodati vrijednosnice u koje je uložio svoj kapital. Također, investitori su zainteresirani za *informaciju koja će im omogućiti procjenu sposobnosti poduzeća da isplati dividende.*²³⁵

Problemu definiranja varijable važnosti pristupit će se sa dva različita motrišta. Najprije će se selektirati informacije važne investitoru za donošenje kvalitetne poslovne odluke, a potom će se, između istaknutih, valorizirati objavljivanje onih informacija koje je, u skladu sa zahtjevima računovodstvenih standarda, nužno izvijestiti u okviru temeljnih financijskih izvještaja, te onih na čije se objavljivanje potiče menadžment poduzeća.

Bez namjere da se umanjí značaj ostalih informacija i pokazatelja, no razmatrajući, prije svega, specifične potrebe investitora, nesporno jest da će istaknuta skupina korisnika financijskih izvještaja zahtijevati upravo navedene informacije o tržišnoj poziciji svoje investicije i mogućnosti njezine realizacije, te riziku kojemu se pritom izlažu.

Za stjecanje udjela karakteristična dvojaka motiviranost investitora. S jedne strane to su *očekivane buduće dividende*, a s druge strane *očekivani porast tržišne vrijednosti*

²³⁴ *Okvir*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 5.

²³⁵ *Ibidem*, str. 6.

dionica.²³⁶ Dakako da su spomenute kategorije u obrnuto proporcionalnom odnosu, jer veća izdvajanja za dividende znače manju akumulaciju dobiti koja objektivno utječe na njezinu tržišnu vrijednost, i obrnuto. No, u oba slučaja, ostatak poslovnog rezultata, nakon što se namire svi njegovi korisnici (kreditori, povlašteni dioničari, i dr.), pripada njegovim običnim vlasnicima, bilo kao povećanje njihova interesa ili udjela u poduzeću (akumulacija), bilo kao tekući novčani dohodak (dividende). Bez obzira na određeni stupanj indiferencije dioničara na raspodjelu ostatka dobiti poduzeća, jedan dio vlasnika bit će skloniji njegovoj akumulaciji u obliku zadržane dobiti, dok će drugi dio vlasnika imati potrebu za novčanim dohotkom kojim bi financirali svoje tekuće potrebe.

Da li svoje ulaganje usmjeriti na izvlačenje dividendi ili čekati porast tržišne vrijednosti dionica te tada prodati, ili i dalje držati, koliki je rizik investicije, je li povrat na preuzeti rizik zadovoljavajući, i drugo, pitanja su na koja će investitoru najkvalitetnije odgovoriti različiti, ciljno usmjereni pokazatelji obilježeni kretanjima na tržištu kapitala.

Riječ je o pokazateljima koji se temelje na dionicama i zaradama, te koji uvažavaju organsku vezu između učinkovitosti uporabe dioničareva kapitala i tržišne vrijednosti dionice. Takve pokazatelje nazivamo *pokazatelji investiranja*.²³⁷ Oni se drže relevantnom osnovicom procjene uspješnosti budućeg investicijskog poduhvata, a čine ih:²³⁸ odnos cijene i zarade, zarada po dionici, tržišna cijena dionice, dividenda po dionici, prinos od dividendi, odnos isplate dividendi te, kao *pokazatelj profitabilnosti ulaganja*.²³⁹ stopa povrata na uloženi kapital dioničara. Ovdje svakako treba istaknuti i značaj *pokazatelja trenutačne likvidnosti*²⁴⁰ koji najsnažnije odražava sposobnost poduzeća da isplati izglasane dividende te je, stoga, važan čimbenik odluke o ulaganju u dionice određenog poduzeća.

Obrasci izračunavanja pokazatelja značajnih investitoru za donošenje odluke o ulaganju na tržištu kapitala jesu:

²³⁶ Orsag, S.: *Financiranje emisijom vrijednosnih papira*, RIFIN, Zagreb, 2002., str. 331.

²³⁷ Tintor, J.: *Poslovna analiza - koncepcija, metodologija, metode*, HIBIS, Zagreb, 2000., str. 335.

²³⁸ Ibidem

²³⁹ Van Horne, J. C.: *Financijsko upravljanje i politike*, 9. izdanje, prijevod s engleskog jezika, MATE, Zagreb, 1993., str. 779.

²⁴⁰ Anthony, R. N. & Reece, J. S.: *Računovodstvo*, RRIF Plus, Zagreb, 2004., str. 116.

Odnos cijene i zarade = Tržišna cijena po dionici / Zarade po dionici

Zarada po dionici = (Neto dobit – Dividende na povlaštene dionice) / Broj običnih dionica

Tržišna cijena dionice = Cijena po dionici, ili Odnos cijene i zarade × Zarade po dionici

Dividende po dionici = Dio neto dobiti za dividende / Broj običnih dionica

Prinos od dividendi = Dividende po dionice / Tržišna cijena dionice

Odnos isplate dividendi = Dio neto dobiti za dividende, ili Dividende po dionici / Zarada po dionici

Povrat na uloženi kapital = (Neto dobit – Dividende na povlaštene dionice) / Kapital dioničara

Trenutna likvidnost = Novac i novčani ekvivalenti / Ukupne tekuće obveze

Između prethodnih, literatura ističe kao najvažniju mjeru vrijednosti koju koriste investitori na tržištu kapitala upravo pokazatelj odnosa cijene i zarade po dionici.²⁴¹

U svakom slučaju, prethodni pokazatelji ukazuju investitoru na uspješnost poslovanja poduzeća, tržišnu valorizaciju dionica, moguće odluke o kupoprodaji dionica i optimizaciji financijske strukture poduzeća, odluke i politiku raspodjele dobiti, pravce, intenzitet i smjer budućeg kretanja poduzeća, sklonost ulaganja u razvoj s ciljem povećanja tržišne cijene dionice u budućnosti, financijsku snagu i solventnost dioničkog društva te, kao takvi, čine ključne informacije neophodne za kvalitetno odlučivanje investitora, ali i ostalih korisnika financijskih izvještaja. Kao što je moguće uočiti, svaki od njih na svoj način mjeri uspješnost koju je poduzeće osiguralo svome vlasniku, odnosno investitoru.

S motrišta *rizika* koji prati ulaganja u vrijednosnice ponuđene na tržištu kapitala, valja istaknuti da je upravo informacija o specifičnom riziku koji prati određenu vrijednosnicu od krucijalnog značaja za donošenje kvalitetne odluke investitora. Samo će takva informacija kvalitetno procijeniti mogući povrat na uloženo.

Aspekt rizika koji nužno prati svaku odluku, a posebice odluke o ulaganju, najснаžnije se odražava kroz stopu troškova kapitala, kao minimalnu zahtijevanu stopu povrata koja bi trebala nadoknaditi ne samo uloženu svotu, već i rizik poduhvata kojeg je investitor prihvatio. Ako cijena kapitala, kojeg investitor ulaže u stjecanje udjela, odražava rizik kojemu se on izlaže u poslovno nesigurnom okruženju, tada bi investitoru, kao ciljnom

²⁴¹ Hampton, J. J.: *Financial Decision Making: Concepts, Problems and Cases*, Reston Publishing Company, Reston, Virginia, 1979., str. 126.

korisniku financijskih izvještaja svakako trebalo prezentirati takvu informaciju. No, kako odrediti stopu troškova kapitala kojom će investitor razborito odgovoriti na zahtjeve tržišta, te koja će doista odražavati rizik poslovnog okružja u kojem djeluje poduzeće u koje investitor ulaže?

Proporcionalan odnos između rizika i zahtijevanog povrata na uloženo na tržištu vrijednosnica, izražava se ravnotežom između *neizbježivog rizika* i očekivanog prinosa. Neizbježivi rizik, u literaturi poznat pod imenom *sistematski rizik*, te njegovo mjerenje koeficijentom β , razvili su još šezdesetih godina W. F. Sharpe i J. Lintner u okviru CAPM modela, kao modela za određivanje cijene uloženog kapitala.²⁴² Riječ je o riziku kojeg nije moguće izbjeći diverzifikacijom portfolija investirajući u više vrijednosnih papira jer ovisi o promjenama u ekonomiji na nacionalnoj razini, poreznim reformama, političkoj atmosferi i drugim okolnostima na koje nije moguće utjecati. Što je veći neizbježivi rizik vrijednosnog papira, veći je i prinos koji se od njega očekuje, i obrnuto. Drugim riječima, što je veća vrijednost β , veća je i stopa troškova kapitala njome određena, dok je koeficijent svođenja prinosa od dionica na njihovu sadašnju vrijednost manji, zahtijevajući tako veći povrat na uloženo, i obrnuto.

Stopa troškova kapitala određena vrijednošću β , uvažava neizbježivi rizik tržišta te odražava uvjetovanost prinosa pojedinačnog vrijednosnog papira u kojeg investitor ulaže, prinosom na tržišni portfolijo. Istaknuti koeficijent ocijenit će atraktivnost dionice, te rizik koji će investitor preuzeti za povrat koji ona nudi. Također, kroz korelaciju između tržištem određene stope troškova kapitala, odnosno minimalnog očekivanog povrata koji iz toga proizlazi te izvješćenog povrata na uloženo, moguće je, na neizravni način, dodatno ocijeniti kvalitetu financijskoga izvješćivanja.

Za većinu dionica β vrijednosti kreću se u rasponu od 0,7 do 1,4,²⁴³ no postoje β vrijednosti koje su niže i više od ovih. Investitor sklon riziku investirat će u «agresivnu» dionicu koja ima veći sistematski rizik od tržišta u cjelini i β vrijednost veću od 1, no zato

²⁴² Van Home, J. C.: Op. cit., str. 65.

²⁴³ Ibidem, str. 69.; Napomena: β vrijednosti inozemnih poduzeća obuhvaćenih testiranjem modela (cf. infra tč. 6.4.) kreću se u rasponu od 0,1 do 1,1 (prosječna vrijednost 0,7), a domaćih poduzeća u rasponu od 1,1 do 2,9 (prosječna vrijednost 1,7).

će natprosječni prinos te dionice rasti više nego proporcionalno s rastom prinosa tržišnog portfolija. Obrnuti je slučaj kod «defenzivnih» dionica. Drugim riječima, samo će β vrijednost jednaka 1 biti pokazatelj proporcionalnog gibanja natprosječnog prinosa pojedinačnog vrijednosnog papira s natprosječnim prinosom tržišnog portfolija, a njezin neizbježivi rizik biti jednak riziku tržišta u cjelini.

Valja dodati da je sistematski ili neizbježivi rizik tek jedan dio ukupnog rizika koji prati investiciju. Ukupni rizik određen je i *nesistematskim* ili *izbježivim* rizikom, rizikom specifičnim za svako pojedino poduzeće, koji se može reducirati diverzifikacijom vrijednosnih papira. Ovaj rizik ne ovisi o ekonomskim, političkim i drugim čimbenicima koji utječu na sve vrijednosne papire, već o specifičnim situacijama koje obilježavaju poslovanje jednog poduzeća poput, primjerice, štrajka, pojave novog konkurenta, tehnološkog napretka na koji poduzeće nije odgovorilo, i sl.

Iako nesistematski rizik nije u funkcijskoj vezi s gibanjima natprosječnih prinosa tržišnog portfolija te, stoga, ne daje izravni odgovor na pitanje *u kojoj mjeri prinos na dionicu odražava rizik tržišta*, spomenuto nema veću uporabnu vrijednost za investitora. Naime, kako je nesistematski rizik moguće reducirati, te čak u potpunosti eliminirati učinkovitom diverzifikacijom vrijednosnih papira, on nije relevantan za ukupni rizik držanja portfolija. Dapače, što se više vrijednosnih papira uključi u portfolijo, to je nesistematski rizik bliži nuli i ima manji značaj za ocjenu rizika poduzete investicije, pri čemu se ukupni rizik približava β vrijednosti. S druge strane, navedeno znači da β nema veći značaj za investitora koji se prvi puta javlja na tržištu vrijednosnica jer takav investitor nema deverzificirani portfolijo koji bi eliminirao njegov nesistematski rizik.

Iako je nesporno da će s povećanjem sistematskog rizika, vjerojatno rasti i nesistematski rizik, kao reakcija na globalne promjene u ekonomiji, dok obrnuta logika ne stoji, daljnja analiza ovog rizika nema posebni značaj, obzirom na mogućnost njegova otklanjanja, što je, uostalom, već istaknuto.

Čine se, dakle, da informacija o stopi troškova kapitala određena vrijednošću β ima dvostruku ulogu u ocjeni kvalitete financijskoga izvješćivanja. S jedne strane, osigurava investitoru doista izuzetno važnu informaciju o riziku ulaganja kojemu se izlaže, koja informacija ima posebnu vrijednost u okviru kvalitativnog obilježja *važnosti*. S druge

strane, čini se da istaknuta informacija omogućuje dodatnu procjenu kvalitete financijskoga izvješćivanja, uspoređujući ostvareni povrat sa povratom koji se očekivao obzirom na prezentirane informacije.

Zaključno, informacije koje bi u idealnim uvjetima izvješćivanja zadovoljile potrebe investitora, definirale bi varijablu važnosti X_{12} pokazateljima kao što su *odnos cijene i zarade, zarada po dionici, tržišna cijena dionice, dividende po dionici, prinos od dividendi, odnos isplate dividendi, povrat na uloženi kapital, trenutna likvidnosti, te stopa troškova kapitala mjerena β vrijednošću*. No, u uvjetima koji prate našu računovodstvenu zbilju te određuju informacije nužne za objavljivanje, čini se da će se investitori morati zadovoljiti nešto skromnijim izborom investicijski usmjerenih financijskih informacija.

Naime, kao što je prethodno istaknuto, nakon što se definiraju informacije značajne za kvalitetno odlučivanje investitora, kvaliteta obilježja *važnosti* valorizirat će se najprije kroz potvrdu objavljivanja onih informacija na koje obvezuju odrednice računovodstvenih standarda, a potom kroz objavljivanje onih na koje se menadžment dodatno potiče.

Obzirom na odrednice računovodstvenih standarda te investitora kao ciljnog korisnika financijskih izvještaja, pored ostalih informacija uobičajeno prezentiranih u okviru temeljnih financijskih izvještaja, od dioničkih društava koja kotiraju na tržištu vrijednosnica zahtijevat će se objavljivanje informacija potrebnih za izračun pokazatelja zarade po dionici, povrata na uloženi kapital, trenutne likvidnosti te, ukoliko poduzeće namjerava isplatiti dividende, informacija potrebnih za izračun dividendi po dionici i odnosa isplate dividendi.

Valja napomenuti da je zarade po dionici obavezno izvijestiti u okviru *računa dobiti i gubitka*, u skladu sa zahtjevima računovodstvenih standarda,²⁴⁴ te nema potrebe za njihovim posebnim izračunom. Što više, poduzeće čijim se redovnim dionicama ili potencijalno redovnim dionicama trguje javno treba objaviti stavke i brojnika i nazivnika potrebne za izračun osnovnih i razrijeđenih zarada po dionici. Valja napomenuti da

²⁴⁴ MRS 33, *Zarade po dionici*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 472.

spomenuta obveza ne postoji za poduzeća koja nemaju redovne dionice ili potencijalno redovne dionice kojima se javno trguje, iako se na to potiču.²⁴⁵

Informacije za pokazatelj povrata na uloženi kapital trebao bi osigurati *račun dobiti i gubitka*, te *bilanca* poduzeća.

Informacije za pokazatelj trenutne likvidnosti, koji odražava trenutnu platežnu sposobnost poduzeća, odnosno sposobnost poduzeća da svojim najlikvidnijim oblikom imovine trenutno podmiri sve svoje tekuće obveze u rokovima njihova dospijanja, pa tako i obveze za dividende, trebala bi osigurati *bilanca* poduzeća.

Glede dividendi po dionici, poznato je da ih izglasava Skupština dioničara nekoliko mjeseci od zaključenja i predaje financijskih izvještaja te ih, stoga, u tom obliku, nije moguće sagledati u okviru redovitih godišnjih financijskih izvještaja.²⁴⁶ No, ono na što je moguće obvezati dionička društva, ukoliko namjeravaju izglasati dividende, jest objaviti u *bilješkama uz bilancu* ili *bilješkama uz račun dobiti i gubitka* deklarirani ili predloženi iznos dividendi po dionicama utvrđen nakon dana bilanciranja, a prije objavljivanja financijskih izvještaja, odnosno za razdoblje koje obuhvaćaju financijski izvještaji.²⁴⁷ Praksa potvrđuje da predloženi iznos dividendi, u načelu, ne odstupa značajnije od konačno izglasanih dividendi, te se stoga takva informacija smatra važnom za investitora.

Objavljivanjem prethodne informacije, investitor će dobiti uvid u predloženi iznos dijela neto dobiti predviđenog za dividende, te će tako moći sagledati i *odnos isplate dividendi*. Ovu informaciju osiguravaju *bilješke uz bilancu* ili *uz račun dobiti i gubitka*.

Nažalost, na objavljivanje ostalih korisnih informacija potrebnih za izračun pokazatelja odnosa cijene i zarade, prinosa od dividendi, te stope troškova kapitala određene vrijednošću β , nije moguće obvezati dionička društva, no moguće ih je potaknuti na objavljivanje, u okviru godišnjih izvješća, prosječnog kretanja tržišne cijene dionica, koja informacija je, pored već zahtijevanih, nužna za izračun spomenuta tri pokazatelja. U

²⁴⁵ Ibidem, str. 459.

²⁴⁶ Napomena: Smatra se da pristup jednogodišnjeg izglasavanja i isplate dividendi nije najbolji jer otežava provjeru financijske snage dioničkih društava (prema, Orsag, S.: Op. cit., str. 394).

²⁴⁷ MRS 1, *Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 44. i 46.

konačnici, detaljnije informacije o tržišnim cijenama dionica društva, korisnik može sagledati iz burzovnih izvještaja.

Temeljem iznesenih pretpostavki koje najsnažnije određuju kriterije financijskoga odlučivanja investitora, važnost financijskih izvještaja definirana je sljedećim pokazateljima, kao reprezentantima zahtijevanih informacija:

$$Važnost = f(EPs, ROE, CR, DPS, PR, P/E, DY, \beta) \quad (13)$$

gdje je:

- EPs* (*Earnings per Share*) - zarade po dionici,
- ROE* (*Return on Equity*) - povrat na uloženi kapital,
- CR* (*Cash ratio*) - trenutna likvidnost,
- DPS* (*Dividend per Share*) - dividende po dionici,
- PR* (*Payout ratio*) - odnos isplate dividendi,
- P/E* (*Price/Earning ratio*) - odnos cijene i zarade,
- DY* (*Dividend Yield*) - prinos od dividendi,
- β (*Beta*) - mjera sistematskog rizika.

U tom smislu, varijabla važnosti X_{12} definirat će se sljedećim informacijama nužnim za izračun prije spomenutih pokazatelja:

- EPs* (*Earnings per Share*) - zarada po dionici,
- SC* (*Shareholders Capital*) - kapital dioničara,
- CCE* (*Cash and cash equivalents*) - novac i novčani ekvivalenti,
- CL* (*Current Liabilities*) - ukupne tekuće obveze,
- DPS* (*Dividend per Share*) - dividende po dionici,
- PPS* (*Price per Share*) - tržišna cijena po dionici.

Nadalje, informacije važne investitoru koje je nužno prezentirati u okviru financijskih izvještaja označit će se varijablom X_{121} , informacije čija je obveza objavljivanja uvjetovana kotacijom na burzi predstaviti će se varijablom X_{122} , informacije čija je obveza objavljivanja uvjetovana namjerom izglasavanja dividendi izraziti će se varijablom X_{123} , dok će se informacije čije se objavljivanje potiče označiti varijablom X_{124} .

Sve četiri varijable jesu kvalitativne varijable koje će se označiti vrijednostima 1 ili 0 u skladu sa sljedećim pretpostavkama. Ukoliko su sve istaknute informacije na koje obvezuje varijabla X_{121} objavljene u temeljnim financijskim izvještajima, varijabla će poprimiti vrijednost 1. S druge strane, dovoljno je da jedna od zahtijevanih informacija izostane iz objave, da varijabla poprimi vrijednost 0. Ukoliko poduzeće objavi zarade po dionici u okviru računa dobiti i gubitka ili bilješki, varijabla X_{122} valorizirat će se vrijednošću 1, a njezino ne objavljivanje vrijednošću 0. Nadalje, ukoliko poduzeće u okviru bilješki izvijesti informaciju o predloženoj iznosu dividendi ili namjeri njihova ne izglasavanja, varijabla X_{123} poprimit će vrijednost 1, dok će u protivnom poprimiti vrijednost 0. Također, ukoliko je u okviru godišnjih izvješća prezentirana informacija o prosječnoj tržišnoj cijeni dionica ili posljednjoj realiziranoj cijeni, za poduzeća koja ne kotiraju na tržištu vrijednosnica, varijabla X_{124} poprimiti će vrijednost 1. U suprotnom, poprimit će vrijednost 0.

Nakon definiranja informacija koje će predstavljati varijablu važnosti u ocjeni kvalitete financijskih izvještaja, prethodni izraz modela moguće je dopuniti kako slijedi:

$$Y = b_{11} \frac{\sum_{i=1}^5 X_{11i}}{5} + b_{12} \frac{\sum_{i=1}^4 X_{12i}}{4} + \sum_{i=3}^4 b_{1i} X_{1i} + b_2 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{2i}}{1 + X_{22}} \quad (14)$$

gdje je, pored već poznatih:

- X_{121} = 1, objavljivanje informacija obveznih za objavu: *SC, CCE, CL*
= 0, neobjavljivanje informacija obveznih za objavu: *SC, CCE, CL*
- X_{122} = 1, objavljivanje informacija obveznih za objavu ukoliko poduzeće kotira na burzi: *EPS*
= 0, neobjavljivanje informacija obveznih za objavu ukoliko poduzeće kotira na burzi: *EPS*
- X_{123} = 1, objavljivanje informacija obveznih za objavu ukoliko poduzeće namjerava izglasati dividende: *DPS*
= 0, neobjavljivanje informacija obveznih za objavu ukoliko poduzeće namjerava izglasati dividende: *DPS*
- X_{124} = 1, objavljivanje informacija na čiju se objavu potiče: *PPS*
= 0, neobjavljivanje informacija na čiju se objavu potiče: *PPS*.

U okviru prethodne funkcije, postavljaju se dodatna ograničenja modela:

- za sva d.d.: ako je $X_{121} = 0$, tada je $X_{12}^{248} = 0$ (15)

- za d.d. koja kotiraju na burzi: ako je $X_{122} = 0$, tada je $X_{12} = 0$ (16)

- za d.d. koja namjeravaju izglasati dividende: ako je $X_{123} = 0$, tada je $X_{12} = 0$ (17)

Iako, doista, nije moguće bezuvjetno obvezati na objavljivanje informacija koje predstavljaju varijable X_{122} , X_{123} i X_{124} , nesporno jest da se modelom potiče njihova prezentacija, obzirom da je riječ o informacijama od ključnog značaja za donošenje odluka investitora.

Naime, na objavljivanje zarade po dionici valja potaknuti i poduzeća čijim se dionicama javno ne trguje. Nadalje, glede poduzeća koja nemaju namjeru rasporediti dio neto dobiti ili zadržane dobiti dioničarima u obliku dividendi, potiče se objavljivanje informacije o njihovom ne izglasavanju. Konačno, čak i poduzeće koje ne kotira na tržištu vrijednosnica i čija tekuća tržišna cijena dionica nije poznata, može u okviru bilješki izvijestiti o posljednjoj realiziranoj cijeni dionica, i tako pridonijeti informativnom značaju i kvaliteti objavljenih informacija.

6.2.1.3. Kvantifikacija pouzdanosti informacije

Pouzdanost je sljedeće kvalitativno obilježje uporabne vrijednosti informacije. Ono potvrđuje istinitost informacije, ohrabrujući njezine korisnike da se u nju mogu pouzdati jer vjerodostojno prikazuje ono što predstavlja.

U literaturi su poznate dvije različite klasifikacije podobilježja kvalitete pouzdanosti. Jedna,²⁴⁹ koja u okviru pouzdanosti informacije ističe *vjerno predočavanje, suštinu važniju od oblika, nepristranost, razboritost i potpunost*, te druga²⁵⁰ koja ih sublimira kroz samo dva podobilježja, kao «provjerljivost» i «vjerno predočavanje» informacije.

²⁴⁸ Cf. supra, prema (9)

²⁴⁹ Cf. supra, shema 8.

²⁵⁰ Cf. supra, shema 9.

Smatra se da je kroz «provjerljivost» informacije moguće ocijeniti njezinu *pristranost*, *razboritost* i *potpunost*, dok je kroz «vjerno predočavanje» informacije moguće osigurati *vjerno predočavanje* fenomena na kojeg bi informacija trebala ukazivati odražavajući, pritom, *suštinu* tog fenomena, a tek potom zadovoljavajući kriterij *oblika* njegova prezentiranja.

Opravdanost klasifikacije IASB-ovih pet kroz FASB-ova dva podobilježja kvalitete pouzdanosti podržava činjenica da su i *nepristranost* i *razboritost* i *potpunost* inputi u procesu mjerenja elemenata financijskih izvještaja te su, kao takvi, reprezentanti prvog podobilježja pouzdanosti, dok su *vjerno predočavanje* i *suština važnija od oblika* njegovi outputi te, stoga, reprezentanti drugog podobilježja pouzdanosti.

Bit «provjerljivosti» informacije je suglasnost između većeg broja nepristranih promatrača da je informacija *nepristrana*, *razborita* i *potpuna*. Upravo je test suglasnosti nepristranih promatrača – revizora najučinkovitija kontrola, a time i obrana od *pristranosti* koja je često prisutna u odabiru metoda i politika kojima je cilj postizanje unaprijed poznatog rezultata, *nerazboritosti*, odnosno *neopreznosti* u pripremi informacija u uvjetima stalno nesigurnog okružja, te *nepotpunosti* čiji je relativni značaj determiniran ciljnom skupinom korisnika te odnosom koristi i troškova takve informacije. No, čak i samo za potrebe investitora, kao ciljne skupine korisnika odabrane ovim radom, cjelovitost i preciznost informacije ovisit će o njihovoj sklonosti riziku, što i opet potvrđuje relativni značaj ovog podobilježja potpunosti.

S druge strane, podobilježje «vjernog predočavanja» označava mjeru podudaranja prezentiranih informacija sa činjeničnim stanjem, odražavajući pritom bit nastalih transakcija, ne dopuštajući da ju naruši forma prezentiranja ili zakonske regulative.

Dok je proces revizije usmjeren na ispitivanje poslovne dokumentacije kako bi se provjerila točnost ili istinitost inputa sustava i načina na koji se tim inputima upravljalo, odražavajući tako podobilježje «provjerljivosti» informacija, katalizator ocjene njihova kvalitetnog pretvaranja u output sustava informiranja, odražavajući suglasnost između mjerenja i fenomena na kojeg bi taj output trebao ukazivati, je podobilježje «vjernog predočavanja».

Vrlo često, kada računovođe raspravljaju o značajkama bilo kojeg elementa financijskih izvještaja, značajkama koje bi se trebale mjeriti za određenu svrhu izvješćivanja, postavlja se pitanje osnovice mjerenja tih značajki. Je li osnovica za kvalitetnu procjenu elemenata financijskih izvještaja, koja će vjerno predočavati suštinu transakcije, njihovo mjerenje po povijesnim troškovima, tekućoj tržišnoj vrijednosti ili nekoj drugoj, ili bi se trebale mjeriti neke druge značajke tih elemenata? Bez obzira na to koja se značajka odabere, odabrana tehnika mjerenja elemenata financijskih izvještaja trebala bi što vjernije predstaviti odabranu značajku. Kvalitetno odabrana osnovica mjerenja elemenata temeljnih financijskih izvještaja smatra se mjerom relevantnosti ispitivanja neke značajke te, kao takva, izravno utječe na vjerno predočavanje, odnosno pouzdanost informacije.

U svakom slučaju, samo ukoliko su inputi u postupku mjerenja odabrani na način da vjerodostojno iskazuju odgovarajući output, osigurat će se vjerno predočavanje financijskoga položaja i rezultata poslovanja poduzeća, a financijski izvještaji bit će odraz ekonomske stvarnosti poduzeća.

Temeljem iznesenih pretpostavki, njihova tumačenja i argumenata, model ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja obuhvatit će dva reprezentanta njihove pouzdanosti, «provjerljivost» i «vjerno predočavanje» informacija.

Kao što je prethodno spomenuto, bit «provjerljivosti» je, u osnovi, suglasnost između većeg broja nepristranih promatrača koji će potvrditi istinitost informacije. Ulogu nepristranih promatrača čiji je zadatak provjeriti istinitost informacija financijskih izvještaja obnašaju ovlaštene revizori te revizijske tvrtke. Pritom valja upozoriti na različiti zakonski tretman glede obveze revidiranja financijskih izvještaja kojoj podliježu velika, srednje velika i mala poduzeća, barem naše države, na kojem uzorku će se ispitati održivost modela ove disertacije.²⁵¹

²⁵¹ Prema odrednicama ZOR-a, jednom godišnje reviziji podliježu financijski izvještaji svih velikih poduzetnika, te srednje velikih poduzetnika ako su organizirani kao dionička društva. Mali poduzetnici organizirani kao dionička društva podliježu obvezi skraćene revizije svake treće godine, pri čemu se skraćenom revizijom smatra uvid u poslovanje. Ostali srednje veliki i mali poduzetnici podliježu obvezi revizije u skladu s vlastitim pravilima ili statutom;

vidi: http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_racunovodstvu.asp, čl. 28., 20.6.2004.

Kako se u okviru doktorske disertacije razmatraju samo velika i srednje velika dionička društva, investitorima najinteresantnija obzirom na veličinu mogućeg povrata na uloženo, stoji tvrdnja da ona podliježu reviziji financijskih izvještaja jednom godišnje.

Upravo će obveza revizije financijskih izvještaja, od strane nepristranih promatrača – revizora, biti u izravnoj funkciji ocjene njihove pouzdanosti, a varijablom X_{131} izrazit će se «provjerljivost» njezinih informacija.

Kvalitativno podobilježje «provjerljivosti» financijskih izvještaja od strane revizijskih tvrtki ocijenit će se temeljem sljedećeg kriterija. Ukoliko reviziju financijskih izvještaja poduzeća obavi jedan od «Velike četvorke», odnosno jedna od četiri najvećih svjetskih revizijskih tvrtki, Deloitte Touche USA LLP, Ernst & Young LLC, KPMG LLP ili PricewaterhouseCoopers LLC, čije ime bi trebalo jamčiti kvalitetu revidiranih financijskih izvještaja, podobilježje «provjerljivosti» ocijenit će se, u idealnim uvjetima, vrijednošću 1. U protivnom, ukoliko reviziju obavi bilo koja druga tvrtka ili samostalni, ovlašteni revizor, ovo će podobilježje, osim u idealnim uvjetima, poprimiti vrijednost 0.²⁵²

U prilog ovakvom kriteriju idu činjenice da je riječ o tvrtkama s najkompleksnijim sustavom revizije, najsuvremenijom tehnologijom obrade podataka, najsofisticiranijim tehnikama otkrivanja prijevara u financijskim izvješćima, najvećim brojem educiranih stručnjaka različitih područja znanja, najširoom lepezom usluga koje nude iz područja računovodstva, revizije, poreza, savjetovanja te najvećim iskustvom i najvećim ugledom.²⁵³

Nadalje, kako je prema revizijskim standardima izvješćivanja revizor, u svom izvještaju, dužan izraziti mišljenje o tome da li temeljni financijski izvještaji istinito prikazuju stanje i rezultat poslovanja, sukladno nacionalnim ili međunarodno priznatim računovodstvenim standardima, ovo će mišljenje biti od ključnog značaja za konačnu ocjenu kvalitativnog podobilježja «provjerljivosti» informacije.

²⁵² Napomena: Na području RH, pri Hrvatskoj udruzi revizora, registrirano je 64 revizijskih tvrtki (<http://www.hur.hr.tvrtke.asp>, 11.1.2005.), iako su samo njih 20-tak, među kojima i “Velika četvorka”, značajnije aktivne revizijske tvrtke (u razgovoru sa gosp. V. Kopunom, direktorom revizijske tvrtke “Kopun & Kopun”, Zagreb).

²⁵³ Primjerice, revizijsku tvrtku Ernst & Young za 2004. godinu obilježavaju sljedeći podaci: 100.000 zaposlenih, 670 lokacija, 140 država, 14.5 mlrd US \$ prihoda; vidi: http://www.ey.com/global/content.nsf/International/About_EY, 1.2.2005.

S tim u svezi, valja istaknuti da revizor može izraziti sljedeća mišljenja o objavljenim informacijama financijskih izvještaja:²⁵⁴

A. Pozitivno ili bezuvjetno - financijski izvještaji prikazuju istinito i na pošten način, u svim značajnim elementima, stanje i rezultat poslovanja poduzeća, sukladno zahtjevima međunarodnih ili nacionalnih računovodstvenih standarda;

B. S rezervom ili uvjetno - osim za određene stavke koje bitno materijalno odstupaju od općeprihvaćenih načela, financijski izvještaji prikazuju istinito, u svim značajnim elementima, financijski položaj i rezultate poslovanja poduzeća, sukladno zahtjevima međunarodnih ili nacionalnih računovodstvenih standarda;

C. Suzdržanost od mišljenja - revizor ne izražava mišljenje o financijskim izvještajima, već se suzdržava od mišljenja jer su učinci ograničenja njegova djelovanja ili neizvjesnosti toliko materijalno značajni da nema osnove za donošenje mišljenja;

D. Negativno ili nedovoljno – financijski izvještaji ne pokazuju istinito, u svim značajnim elementima, financijski položaj, rezultate poslovanja i novčani tok sukladno prihvaćenim računovodstvenim načelima. Ono se izdaje ili kada postoji odstupanje od međunarodnih računovodstvenih standarda ili kada menadžment ne može opravdati učinke odstupanja od računovodstvenih politika ili kada je promjena toliko materijalno značajna da ne može jamčiti uvjetno mišljenje.

U skladu s istaknutim, vrijednosti 1 ili 0, koje će varijabla X_{131} poprimiti u modelu, dodatno će se kvantificirati prethodno prezentiranim mišljenjima revizora, te predstaviti simbolom «B₄», što je kratica za *Big four*, odnosno *veliku četvorku*, i simbolom «OA», što je kratica za *Other Auditors*, odnosno *ostale revizori*.

Ukoliko reviziju financijskih izvještaja obavi jedan od «Velike četvorke», varijabla X_{131} može poprimiti vrijednost 3/3, 2/3 ili 1/3, u zavisnosti od toga da li je u revizijskom izvještaju izraženo mišljenje A, B ili C. Ukoliko je reviziju obavila neka druga revizijska tvrtka, varijabla X_{131} poprimit će vrijednost 1 samo ako je uz financijske izvještaje dano mišljenje kvalitete A. U protivnom, varijabla će poprimiti vrijednost 0.

²⁵⁴ Popović, Ž. i Vitezić, N.: *Revizija i analiza – instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka*, HZRiFD, Zagreb, 2000., str. 42.

S druge strane, ukoliko je revizijska tvrtka izrazila negativno, D mišljenje o prezentiranom financijskom izvješću poduzeća, ova će varijabla, kao i kvaliteta izvještaja u cjelini, poprimiti vrijednost 0, bez obzira na ime revizora.

Za potrebe ovoga modela, varijabla X_{131} definirat će se na sljedeći način:

$$X_{131} = \begin{cases} 3/3 & \text{za ocjenu } A & \text{revizira } B_4 & \text{i } OA \\ 2/3 & \text{za ocjenu } B & \text{revizira } B_4 \\ 1/3 & \text{za ocjenu } C & \text{revizira } B_4 \\ 0 & \text{za ocjenu } D & \text{revizira } B_4 \\ 0 & \text{za ocjenu } B, C, D & \text{revizira } OA \end{cases} \quad (18)$$

gdje je:

B_4 - četiri najveće svjetske revizijske tvrtke,

OA - ostale revizijske tvrtke,

A, B, C i D - tipovi revizijskih mišljenja vrijednosti 3/3, 2/3, 1/3 i 0.

Kvaliteta «vjernog predočavanja» drugi je reprezentant pouzdanosti financijskih izvještaja i, obzirom na prethodno spomenute argumente, ocijenit će se izborom osnovice mjerenja elemenata financijskih izvještaja. Odabir kvalitetne osnovice mjerenja elemenata financijskih izvještaja koja će vjerodostojno izraziti bit poslovnih transakcija izravno će utjecati na kvalitativni porast vjernog predočavanja ekonomske stvarnosti u poslovanju poduzeća, pouzdanosti informacije i kvalitete financijskih izvještaja.

Ocjenjujući kvalitetu podobilježja «vjernog predočavanja» informacija, valja razmotriti nekoliko standardnih osnovica mjerenja elemenata financijskih izvještaja koje je moguće uporabiti. To su, abecednim redom, fer vrijednost, likvidacijska vrijednost, nabavna vrijednost, nadoknativa vrijednost, neto prodajna vrijednost, sadašnja vrijednost očekivanog neto novčanog tijeka i tekuća tržišna vrijednost. Uvažavajući zahtjeve suvremenog, fer računovodstva, prednost će se dati osnovicama mjerenja koje su usklađene s tekućim tržišnim vrijednostima, a to su prije svega fer vrijednost i sadašnja vrijednost budućeg diskontiranog neto novčanog tijeka, te metoda korekcije jedinice mjere jedinicom konstantne kupovne moći.

I ovo podobilježje predstaviti će se binarnom varijablom, temeljem sljedećeg kriterija. Ukoliko odabrane osnovice mjerenja elemenata temeljnih financijskih izvještaja odražavaju njihove tekuće tržišne vrijednosti te, kao takve, osiguravaju kvalitetnu i konkurentnu informaciju njegovim korisnicima, podobilježje «vjernog predočavanja» ocijenit će se vrijednošću 1. U protivnom, ukoliko se kao osnovica njihova mjerenja rabi isključivo nabavna vrijednost, odnosno povijesni troškovi, ovo će podobilježje poprimiti vrijednost 0.

Drugim riječima, vrijednosti koje će varijabla X_{132} poprimiti u modelu jesu 1 ili 0, a predstaviti će se simbolom «CCA», što je kratica za *Current Cost Accounting*, odnosno računovodstvo tekuće tržišne vrijednosti kao reprezentanta suvremenih tehnika mjerenja elemenata financijskih izvještaja.

Valja istaknuti da će eventualno negativno mišljenje revizora, neovisno o odabranoj osnovici mjerenja, obilježje pouzdanosti i varijablu X_{13} ocijeniti vrijednošću 0, a financijske izvještaje klasificirati kao nekvalitetne.

Konačno, nakon utvrđenih simbola i kriterija koji će predstavljati varijablu pouzdanosti u ocjeni kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, prethodni izraz modela moguće je dopuniti na sljedeći način:

$$Y = b_{11} \frac{\sum_{i=1}^5 X_{11i}}{5} + b_{12} \frac{\sum_{i=1}^4 X_{12i}}{4} + b_{13} UAO \frac{\sum_{i=1}^2 X_{13i}}{2} + b_{14} X_{14} + b_2 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{2i}}{1 + X_{22}} \quad (19)$$

gdje je, pored već poznatih:

X_{131} = mišljenja revizora kvalitete A, B ili C (prema 18), B4 ili OA

X_{132} = 1, osnovice mjerenja usklađene s tekućim tržišnim vrijednostima, CCA
= 0, osnovice mjerenja neusklađene s tekućim tržišnim vrijednostima

UAO (*Unqualified Auditor's Opinion*) = 0, mišljenje revizora kvalitete D
= 1, nije dano mišljenje revizora kvalitete D.

Vjerojatno bi se daljnjim istraživanjem, svakom od definiranih podobilježja pouzdanosti mogao odrediti vlastiti ponder težine i tako diferencirati njihov značaj u okviru

zajedničkog obilježja kvalitete kojeg predstavljaju. Naime, sasvim je jasno da bi se odabiru osnovice mjerenja elemenata financijskih izvještaja dodijelio veći ponder težine, no koji, pitanje je na koje bi se moglo odgovoriti kroz neko novo znanstveno djelo te tako, sadašnjoj, fer ili nekoj drugoj suvremenoj osnovici mjerenja, kao kriteriju pouzdanosti financijskih izvještaja, dati značaj koji zaslužuje.

Doista, daljnja analiza ocjene kvalitete odabrane osnovice mjerenja elemenata financijskih izvještaja rezultirala bi nizom poteškoća. Prvo, možda bi u određenim okolnostima analiza odnosa koristi i troškova mogla upućivati na zaključak da bi odabir neke druge osnovice mjerenja, a ne primjerice metode fer vrijednosti ili sadašnje vrijednosti očekivanog neto novčanog tijeka, predstavljao kvalitetniju odluku menadžmenta poduzeća. Drugo, ocjenjivati usklađenost prezentiranih s tekućim tržišnim vrijednostima, bilo po elementima ili skupinama elemenata, zahtijevalo bi razvijanje specifičnog modela ocjene kvalitete pouzdanosti informacija, podcjenjujući tako značaj ostalih kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja, odnosno stavljajući ih u funkciju obilježja pouzdanosti. Konačno, pod pretpostavkom složenije analize ocjene kvalitete obilježja pouzdanosti, problem kvalitete financijskih izvještaja ne bi se mogao generalizirati, a model poopćiti te naići na široku i jednostavnu primjenu kod njegovih korisnika koja se očekuje od ovoga modela.

Nadalje, kada bi financijski izvještaji pružali informacije o kvalitativnoj strukturi članova nadzornog odbora, te računovođa društva, primjerice kroz certifikat ovlaštenosti za obavljanje poslova iz područja računovodstva, revizije, i sl., na kvalitetu pouzdanosti mogla bi utjecati i spomenuta informacija. U tom smislu, u okviru *računovodstvenih politika i bilješki uz financijska izvješća* valjalo bi predvidjeti bilješku tog sadržaja.

Na kraju valja dodati da se za potrebe ocjene prvoga podobilježja varijable X_{13} koriste informacije revizijskih izvještaja koja su sastavni dio financijskih izvještaja, dok se za potrebe ocjene drugog podobilježja rabe informacije *računovodstvenih politika i bilješki uz financijska izvješća*. Naime, u dijelu računovodstvenih politika koji se odnosi na bilješke uz financijske izvještaje treba opisati i osnove mjerenja elemenata financijskih izvještaja.²⁵⁵

²⁵⁵ MRS 1, *Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 49.

6.2.1.4. Kvantifikacija usporedivosti informacije

Usporedivost je obilježje financijskih izvještaja koje omogućuje njihovim korisnicima usporedbu financijskog položaja i uspješnosti poslovanja jednog poduzeća na različite datume, te sa postavljenim standardom za neku aktivnost, kao i više poduzeća srodne djelatnosti istog vremenskog razdoblja (trenutka). Obzirom da se značajnost informacija, činjenica ili podataka o određenoj pojavi može shvatiti tek uspoređujući ih sa određenim veličinama, nesporno jest da je upravo usporedivost neizostavan čimbenik razumljivosti financijskih izvještaja.

U funkciji osiguranja usporedivosti informacije, nužna je dosljednost računovodstvenih postupaka i politika. Bez dosljedne primjene računovodstvenih politika i postupaka u bilježenju poslovnih transakcija i sastavljanju financijskih izvještaja iz razdoblja u razdoblje, nije moguće održati niti njihovu usporedivost. Jednom odabrane računovodstvene metode, odnosno usvojene računovodstvene politike valja dosljedno primjenjivati iz razdoblja u razdoblje. Odstupanja od tog načela, radi zadovoljenja kratkoročnih interesa, na štetu pouzdanosti informacije, nisu prihvatljiva.

Iako je upravo dosljednost izbora i provođenja računovodstvenih postupaka i politika temeljna pretpostavka očuvanja nepristranosti informacije, kao čimbenika njezine pouzdanosti, insistiranje na toj kvaliteti, nastojeći pod svaku cijenu osigurati usporedivost financijskih izvještaja, može u pojedinim okolnostima ukazivati na zlouporabu ovog načela ukoliko ga se uporabi za sprečavanje promjena kada bi one dobrodošle. Dakle, odstupanje od načela dosljednosti prihvatljivo je kada ono doprinosi fer i istinitom izvješćivanju, no uz zahtjev da se novo prihvaćene računovodstvene politike i postupci primijene retroaktivno.

Zahtjev za kvalitetom usporedivosti računovodstvenih informacija teško je postići bez određenog stupnja standardizacije kojeg nameću propisi te osiguravaju računovodstveni standardi. Da bi financijski izvještaji poduzeća bili usporedivi, a računovodstveni postupci i politike dosljedno primjenjivane, nužno je prihvatiti i postupati u skladu s odrednicama računovodstvenih standarda koje će uvelike utjecati na kvalitetu pripreme i prezentiranja temeljnih financijskih izvještaja.

Iako je nesporno da način primjene računovodstvenih standarda treba najprije regulirati na nacionalnoj razini, ne smije se dovesti u pitanje niti njihov konceptijski okvir definiran na međunarodnoj razini. Naime, treba imati na umu da je upravo postupanje u skladu s međunarodnim standardima financijskog izvješćivanja, te pripremanje financijskih izvještaja temeljem njegovih odrednica, jedan od temeljnih preduvjeta kojim će poduzeće osigurati svoju poziciju na suvremenim tržištima kapitala Europe i svijeta.

Obzirom na zahtjeve suvremenog poslovnog svijeta koji se kreću u pravcu globalizacije gotovo svih parametara poslovanja, u potpunosti je opravdano da se ovaj zahtjev postavlja i ispred računovodstvene javnosti. U tom smislu, sugerira se i zahtijeva standardizacija računovodstvenih postupaka mjerenja, vrednovanja i iskazivanja rezultata poslovanja na globalnoj razini, usvajanjem novih, međunarodnih standarda financijskoga izvješćivanja. Riječ je o tzv. «zlatnim» standardima za globalne razmjere koji bi trebali doprinijeti usklađivanju međunarodnih i nacionalnih računovodstvenih standarda u pravcu iznalaženja općeprihvaćenih računovodstvenih pravila i postupaka financijskog izvješćivanja.

Navedeni argumenti u potpunosti opravdavaju odabir kriterija primjene računovodstvenih standarda u funkciji standardizacije računovodstvenih postupaka financijskoga izvješćivanja, kao reprezentanta kvalitativne značajke usporedivosti.

Spomenuto obilježje ocijenit će se binarnom varijablom u skladu sa sljedećom postavkom. Ukoliko je poduzeće usvojilo i u potpunosti postupa prema odrednicama međunarodnih standarda financijskog izvješćivanja, obilježje usporedivosti ocijenit će se vrijednošću 1. S druge strane, ukoliko poduzeće nije usvojilo međunarodne standarde financijskog izvješćivanja ili uvažava tek neke njegove odrednice, ovo će obilježje poprimiti vrijednost 0.

Sa ciljem da se model ocjene kvalitete financijskih izvještaja približi poslovnoj stvarnosti hrvatskih poduzetnika, kako u nas gotovo i ne postoji poduzeće koje u potpunosti primjenjuje sve odrednice međunarodnih standarda financijskoga izvješćivanja, ova će se varijabla proširiti za element *dosljednosti računovodstvenih postupaka i politika*, kao dodatni kriterij vrednovanja kvalitete usporedivosti.

I ovo obilježje ocijenit će se binarnom varijablom na način da se dosljednost računovodstvenih politika i postupaka ocijeni vrijednošću 1, a njezina nedosljednost vrijednošću 0.

Varijabla X_{14} , kojom će se ocijeniti kvalitativno obilježje usporedivosti, predstaviti će se simbolima «IFRS», kao kraticom za *International Financial Reporting Standards*, odnosno *međunarodne standarde financijskoga izvješćivanja*, te simbolom «C_S», kao kraticom za *Consistency*, odnosno *dosljednost*.

S tim u svezi, prethodni izraz modela upotpunit će se kriterijima standardizacije politika i postupaka financijskog izvješćivanja na sljedeći način:

$$Y = b_{11} \frac{\sum_{i=1}^5 X_{11i}}{5} + b_{12} \frac{\sum_{i=1}^4 X_{12i}}{4} + b_{13} UAO \frac{\sum_{i=1}^2 X_{13i}}{2} + b_{14} \frac{\sum_{i=1}^2 X_{14i}}{1 + X_{142}} + b_2 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{2i}}{1 + X_{22}} \quad (20)$$

gdje je, pored već poznatih:

- X_{141} = 1, uvažavanje međunarodnih standarda financijskoga izvješćivanja, *IFRS*
= 0, ne uvažavanje međunarodnih standarda financijskoga izvješćivanja
- X_{142} = 1, dosljednost računovodstvenih politika i postupaka, *C_S*
= 0, nedosljednost računovodstvenih politika i postupaka.

Kriterij vrednovanja kvalitete usporedivosti dosljednošću provođenja računovodstvenih postupaka i politika nepotreban je ukoliko poduzeće postupa u skladu s odrednicama međunarodnih računovodstvenih standarda. U tom slučaju, varijabla X_{14} svodi se tek na izraz *IFRS* što je, uostalom, predviđeno modelom. Naime, kao što je već istaknuto, «nerazborito je ne promijeniti računovodstvene politike ukoliko postoje alternative koje će kvalitetnije iskazati važnost i pouzdanost informacije».²⁵⁶ Spomenuto ne vrijedi u obrnutom slučaju, kada poduzeće ne postupa u skladu sa računovodstvenim standardima, ali dosljedno provodi računovodstvene politike i postupke iz razdoblja u razdoblje. U takvim okolnostima, vrednovat će se oba obilježja varijable X_{14} .

²⁵⁶ *Framework*, International Accounting Standards 2002., IASB, Op. cit., UK, F-17.

Za potrebe ocjene oba podobilježja pokazatelja usporedivosti valja koristiti informacije *računovodstvenih politika i bilješki uz financijska izvješća*. Naime, poduzeća čiji su financijski izvještaji u skladu s međunarodnim računovodstvenim standardima trebaju objaviti tu činjenicu u bilješkama uz financijska izvješća.²⁵⁷ Isto tako, dosljednost računovodstvenih politika i postupaka je nužna, osim ukoliko okolnosti ne upućuju na suprotno. U tom slučaju, učinke odstupanja od načela dosljednosti treba kvantificirati te, zajedno sa razlozima koji su uvjetovali promjenu računovodstvenih politika i postupaka, objaviti u računovodstvenim politikama i bilješkama uz financijska izvješća.²⁵⁸

6.2.2. Pokazatelji kontrolnih varijabli funkcije kvalitete

U osnovi, u model je uključena jedna kontrolna varijabla funkcije kvalitete koja se odnosi na prisustvo poduzeća na tržištu vrijednosnica. Smatra se, da će upravo aktivno trgovanje na razvijenim tržištima vrijednosnih papira izravno utjecati na kvalitetu izvješćivanja poduzeća, kroz nametnutu im obvezu sastavljanja financijskih izvještaja u skladu s međunarodnim standardima financijskog izvješćivanja. U skladu s time, kontrolna varijabla modela mogla bi se postaviti na način da ocijeni prisustvo, odnosno neprisustvo poduzeća na takvom, razvijenom tržištu kapitala.

Kako vrlo mali broj hrvatskih poduzeća kotira na razvijenim tržištima vrijednosnica,²⁵⁹ model će se prilagoditi uvjetima poslovanja koji obilježavaju naša poduzeća i poduzeća ostalih manje razvijenih tržišta kapitala. S tim u svezi, u postavljanju modela ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja uvažit će se i kotacija poduzeća na nacionalnom tržištu kapitala, koje je, za spomenuta poduzeća, najčešće u fazi razvoja i nešto manjih zahtjeva spram svojih sudionika te, posljedično, i spram kvalitete izvješćivanja, nego što su zahtjevi razvijenih tržišta kapitala.

²⁵⁷ *MRS 1, Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 48.

²⁵⁸ *MRS 8, Neto dobit ili gubitak razdoblja, temeljne pogreške i promjene računovodstvenih politika*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 108.

²⁵⁹ Samo dva naša poduzeća kotiraju na razvijenim, inozemnim tržištima kapitala, Pliva d.d. i ZABA d.d. (oba na Londonskoj burzi).

Obzirom na istaknuto, čini se opravdanim model opredijeliti s dvije kvalitativne varijable, jednom koja će vrednovati kotaciju na nacionalnom, manje razvijenom tržištu kapitala, i drugom koja će ocijeniti prisustvo poduzeća na razvijenim inozemnim tržištima kapitala. U oba slučaja, prisustvo poduzeća na tržištu vrijednosnica valja ocijeniti vrijednošću 1, a njegovu odsutnost vrijednošću 0.

Kontrolne varijable predstaviti će se oznakama X_{21} i X_{22} . Prvom će se ocijeniti kotacija na *razvijenom tržištu kapitala* i predstaviti simbolom «SE_{wg}», kao kraticom za *Stock Exchange_{well-grown}*. Drugom će se ocijeniti prisustvo na *tržištu kapitala u razvoju* i predstaviti simbolom «SE_{ig}», kao kraticom za *Stock Exchange_{in-growth}*.

S tim u svezi, prethodni izraz modela upotpunit će se na sljedeći način:

$$Y = b_{11} \frac{\sum_{i=1}^5 X_{11i}}{5} + b_{12} \frac{\sum_{i=1}^4 X_{12i}}{4} + b_{13} UAO \frac{\sum_{i=1}^2 X_{13i}}{2} + b_{14} \frac{\sum_{i=1}^2 X_{14i}}{1 + X_{142}} + b_2 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{2i}}{1 + X_{22}} \quad (21)$$

gdje je, pored već poznatih:

- X_{21} = 1, poduzeće kotira na razvijenom tržištu kapitala, SE_{wg}
 = 0, poduzeće ne kotira na razvijenom tržištu kapitala
- X_{22} = 1, poduzeće kotira na tržištu kapitala u razvoju, SE_{ig}
 = 0, poduzeće ne kotira na tržištu kapitala u razvoju.

Glede poduzeća koja su domicilna na razvijenim tržištima kapitala, dovoljno je vrednovati njihovo prisustvo na samo takvim tržištima te kontrolnu varijablu svesti na varijablu SE_{wg}. Spomenuti zahtjev ugrađen je u prethodnu funkciju kvalitete.

Na kraju valja ponoviti da je glede broja kontrolnih varijabli model vrlo otvoren. Moguće ga je proširiti za dodatne kontrolne varijable i još preciznije ispitati kvalitetu izvješćivanja, no pritom valja imati na umu isplativost dodatnih analiza i istraživanja. Naime, dodavanje novih kontrolnih varijabli je razborito sve dok, i samo dok, koristi od veće predvidivosti premašuju troškove prikupljanja i obrade dodatnih informacija.²⁶⁰

²⁶⁰ Van Horne, J. C.: Op. cit., str. 469.

Za potrebe ocjene kontrolnih varijabli modela upućuje se na informacije računovodstvenih politika i bilješki uz financijska izvješća. Također, poduzeća koja javno kotiraju na burzi jesu javna dionička društva, koje obilježje se, kao sastavni dio naziva poduzeća, ističe u zaglavlju svakog temeljnog financijskog izvještaja.²⁶¹

Konačno, prije kvantifikacije parametara funkcije kvalitete slijedi specifikacija kompletnoga modela ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja:

$$Y = b_{11} \frac{\sum_{i=1}^5 X_{11i}}{5} + b_{12} \frac{\sum_{i=1}^4 X_{12i}}{4} + b_{13} \times UAO \frac{\sum_{i=1}^2 X_{13i}}{2} + b_{14} \frac{\sum_{i=1}^2 X_{14i}}{1 + X_{142}} + b_2 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{2i}}{1 + X_{22}} \quad (22)$$

gdje je:

- Y = varijabla ocjene kvalitete financijskih izvještaja,
- X_{111} = 1, jasno određeni financijski izvještaji, *CI*
= 0, nejasno određeni financijski izvještaji
- X_{112} = 1, kvaliteta bilješki, *NQ*
= 0, nekvaliteta bilješki
- X_{113} = 1, zadovoljavajuća forma ili oblik financijskih izvještaja, *F*
= 0, nezadovoljavajuća forma ili oblik financijskih izvještaja
- X_{114} = 1, izvješćivanje i u relativnim vrijednostima, *RV*
= 0, izvješćivanje isključivo u apsolutnim vrijednostima
- X_{115} = 1, izvještaji veličine jedne do dvije stranice A_4 formata, A_4
= 0, izvještaji manji od jedne ili veći od dvije stranice A_4 formata
- X_{121} = 1, objavljivanje informacija obveznih za objavu: *SC, CCE, CL*
= 0, neobjavljivanje informacija obveznih za objavu: *SC, CCE, CL*
- X_{122} = 1, objavljivanje informacija obveznih za objavu ukoliko poduzeće kotira na burzi: *EPS*
= 0, neobjavljivanje informacija obveznih za objavu ukoliko poduzeće kotira na burzi: *EPS*
- X_{123} = 1, objavljivanje informacija obveznih za objavu ukoliko poduzeće namjerava izglasati dividende: *DPS*
= 0, neobjavljivanje informacija obveznih za objavu ukoliko poduzeće namjerava izglasati dividende: *DPS*
- X_{124} = 1, objavljivanje informacija na čiju se objavu potiče: *PPS*
= 0, neobjavljivanje informacija na čiju se objavu potiče: *PPS*

²⁶¹ MRS 1, *Prezentiranje financijskih izvještaja*, Međunarodni računovodstveni standardi (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), Op. cit., str. 38.

- X_{131} = mišljenje revizora kvalitete A, B ili C (prema 18), B4 ili OA
 X_{132} = 1, osnovice mjerenja usklađene s tekućim tržišnim vrijednostima, CCA
 = 0, osnovice mjerenja neusklađene s tekućim tržišnim vrijednostima
 UAO (*Unqualified Auditor's Opinion*) = 0, mišljenje revizora kvalitete D
 = 1, nije dano mišljenje revizora kvalitete D
 X_{141} = 1, uvažavanje međunarodnih standarda financijskoga izvješćivanja, IFRS
 = 0, ne uvažavanje međunarodnih standarda financijskoga izvješćivanja
 X_{142} = 1, dosljednost računovodstvenih politika i postupaka, C_S
 = 0, nedosljednost računovodstvenih politika i postupaka
 X_{21} = 1, poduzeće kotira na razvijenom tržištu kapitala, SE_{wg}
 = 0, poduzeće ne kotira na razvijenom tržištu kapitala
 X_{22} = 1, poduzeće kotira na tržištu kapitala u razvoju, SE_{ig}
 = 0, poduzeće ne kotira na tržištu kapitala u razvoju
 b_{11} = koeficijent značajnosti obilježja razumljivosti
 b_{12} = koeficijent značajnosti obilježja važnosti
 b_{13} = koeficijent značajnosti obilježja pouzdanosti
 b_{14} = koeficijent značajnosti obilježja usporedivosti
 b_2 = koeficijent značajnosti kontrolnih varijabli.

Nakon specifikacije cjelovitog modela ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja i svih njegovih varijabli, slijedi kvantifikacija parametara uz osnovne i kontrolne varijable modela.

6.3. KVANTIFIKACIJA PARAMETARA FUNKCIJE KVALITETE

U nastavku se definira koeficijent b svake pojedine nezavisne varijable, prethodno definirane binarnom vrijednošću 1 ili 0,²⁶² pri čemu se najprije određuju koeficijenti značajnosti, odnosno ponderi težine osnovnih, a potom kontrolnih varijabli modela.

²⁶² Napomena: O interpretaciji koeficijenata uz binarne varijable vidjeti u: Winston, W. L.: *Operations Research, Applications and Algorithms*, 2nd edition, PWS – KENT Publishing Company, Boston, 1991., str. 1206.

6.3.1. Parametar b osnovnih varijabli

Nesporno jest da međusobni odnos, odnosno relativni prioritet pojedinih obilježja kvalitete financijskih izvještaja ovisi, prije svega, o specifičnim potrebama svakog pojedinog korisnika računovodstvene informacije. Iako su za potrebe razvoja ovog modela, kao najprivlačnija i, stoga, ciljna skupina korisnika financijskih izvještaja odabrani investitori, ipak, i unutar te skupine postoji različita sklonost pojedinim kvalitativnim obilježjima temeljnih financijskih izvještaja, a koja sklonost u najvećoj mjeri proizlazi iz njihove sklonosti riziku. Investitor sklon riziku zadovoljit će se i manje pouzdanom informacijom, sve dok je ona pravodobna i, samo kao takva, za njega značajna. S druge strane, investitor manje sklon riziku dat će prioritet pouzdanoj informaciji. Značajnost rezultata za njega će biti tek u drugom planu te će se, kao takav, zadovoljit i manjim, ali sigurnim povratom na uloženo.

Obzirom na spomenuto, postavlja se pitanje, temeljem kojeg kriterija odrediti vrijednost svakog pojedinog parametra b koji će definirati značajnost svakog pojedinog kvalitativnog obilježja temeljnih financijskih izvještaja.

Uobičajeno, statističke tehnike upućuju na testiranje velikog uzorka subjekata nekog reprezentativnog skupa, uz pretpostavku da postoji objektivni dokaz da su promatrani subjekti doista predstavnici istoga skupa. Primjerice, ukoliko se žele testirati obilježja poduzeća koja su bankrotirala, odabrat će se uzorak poduzeća za koja postoji dokaz o stečaju. Na taj način, osigurat će se pretpostavka da ocijenjena obilježja budu dobri reprezentanti poduzeća u bankrotu, a nezavisne varijable u dobroj korelaciji sa zavisnom.

No, tko su poduzeća čiji su izvještaji kvalitetni ili, pak, nekvalitetni? U nemogućnosti njihove početne klasifikacije na poduzeća kvalitetnih i nekvalitetnih izvještaja te izričitog odgovora na prethodno pitanje, kao informacije ključne za definiranje niza poznatih parova (X i Y) i odabir skupa testiranjem čijih bi se obilježja odredila vrijednost parametra b , u modelu se sugerira sljedeći kriterij njegove kvantifikacije.

Budući se kvaliteta izvješćivanja definira upravo odrednicama računovodstvenih standarda, kriterij kojim će se odrediti vrijednosti parametra b bit će značaj kojeg međunarodna računovodstvena tijela, kao ekspertna tijela u tom području, pridaju svakom

od četiri odabrana obilježja kvalitete temeljnih financijskih izvještaja. U tom smislu, sastavljen je i odaslan računovodstvenim ekspertima upitnik odgovarajućeg sadržaja.²⁶³ Upitnikom su obuhvaćena najznačajnija računovodstvena tijela širom svijeta: odbori za računovodstvene standarde po državama, kao i na međunarodnoj razini, međunarodna udruženja računovođa, instituti ovlaštenih računovođa po državama i zajednicama država, te ostala meritorna tijela iz područja računovodstva koja izravno ili neizravno utječu na predlaganje, donošenje, dopunu i povlačenje računovodstvenih standarda.

Spomenuta tijela svjetskog značaja, metodom upitnika, izrazila su svoj stav o ovom problemu. Odgovori na pitanja, postavljena im kroz upitnik, odraz su njihovih stavova utkanih u odrednice računovodstvenih standarda te se stoga drže relevantnom informacijom i razboritim kriterijem u funkciji dodjeljivanja pondera težine svakoj od značajki kvalitete temeljnih financijskih izvještaja.

Izdvajaju se, kao posebno respektabilni, nazivi i funkcije najviših predstavnika računovodstvenih tijela čiji su ekspertni odgovori izravno utjecali na određivanje parametra *b*: predsjednik Odbora za računovodstvene standarde Velike Britanije (ASB),²⁶⁴ predsjednik Odbora za računovodstvene standarde Njemačke (GASB),²⁶⁵ predsjednik Odbora za računovodstvene standarde Izraela (IsASB),²⁶⁶ dopredsjednik Odbora za računovodstvene standarde Koreje (KASB)²⁶⁷, ujedno i predsjednik njegova Savjetodavnog vijeća, dopredsjednik Međunarodnog udruženja financijskih izvršnih direktora i financijski

²⁶³ Napomena: Od 144 upitnikom obuhvaćenih računovodstvenih tijela svjetskog značaja, na upitnik je odgovorilo 29 najviših predstavnika spomenutih tijela, odnosno 20% ispitanika, što zadovoljava kriterije kvalitetno postavljenog upitnika (cf. prilog 6).

²⁶⁴ Odbor za računovodstvene standarde (*Accounting Standards Board, ASB*) djeluje od 1990.; ima 10 članova Glavnog odbora, te 3 promatrača bez prava glasa; vidi: <http://www.asb.org.uk/asb/>, 1.10.2004.

²⁶⁵ Komitet za računovodstvene standarde Njemačke (*German Accounting Standards Committee, GASC*) osnovan je 1988.; ima ukupno 122 članova, od čega 57 poduzeća i 65 osoba. U okviru njega djeluje Odbor za računovodstvene standarde Njemačke (*German Accounting Standards Board, GASB*) kojeg čini 6 članova, te Komitet za interpretaciju računovodstvenih standarda (*Accounting Interpretations Committee, AIC*) kojeg čini 9 članova; vidi: <http://www.standardsetter.de/drsc/news/news.php>, 1.10.2004.

²⁶⁶ Odbor za računovodstvene standarde Izraela (*Israel Accounting Standards Board, IsASB*) osnovan je 1997.; broji 31 član, od čega 7 članova Glavnog odbora, 17 članova Nadzornog odbora, te 7 promatrača bez prava glasa; vidi: <http://www.iasb.org.il/>, 1.10.2004.

²⁶⁷ Odbor za računovodstvene standarde Koreje (*Korea Accounting Standards Board, KASB*) osnovan je 1999.; uključuje 27 članova, od čega 7 članova KASBa i 20 članova njegova Savjetodavnog vijeća; vidi: <http://www.kasb.or.kr/enghome.nsf>, 1.10.2004.

direktor za područje računovodstva (FEI),²⁶⁸ projektni menadžer Odbora za računovodstvene standarde Australije (AASB),²⁶⁹ viši stručni savjetnik Odbora za računovodstvene standarde Velike Britanije (ASB), tehnički direktor Međunarodnog udruženja računovođa (IFAC),²⁷⁰ projektni direktor Instituta ovlaštenih računovođa Južne Afrike (SAICA),²⁷¹ izvršni direktor (predsjednik u razd. 1989.-'92.) Udruženja računovođa Centralne, Istočne i Južne Afrike (ECSAFA),²⁷² ujedno i predsjednik Instituta ovlaštenih javnih računovođa Kenije te član glavnog odbora IFAC-a, zatim član vijeća Udruženja računovođa Amerike (AAA)²⁷³, član ekspertne grupe za područje računovodstva Udruženja računovodstvenih eksperata Europe (FEE)²⁷⁴, ujedno i direktor računovođa Kraljevskog instituta za ovlaštene računovođe Nizozemske (NIVRA),²⁷⁵ i drugi.

Valja naglasiti da je odabrani pristup valorizacije znanja eksperata poznat iz područja deskriptivnih, odnosno kreativnih modela odlučivanja. Poznato je, tako, da se upravo ekspertni sustavi, kao sustavi inteligentnih računskih programa, usmjereni na rješavanje specifičnih problema različitih područja djelovanja, koriste posebnim znanjima i iskustvima eksperata u cilju rješavanja različitih problema.²⁷⁶ Naime, pored činjeničnog znanja, koje se nalazi u literaturi, u ekspertne sustave ugrađuju se i razne procjene,

²⁶⁸ Međunarodno udruženje financijskih izvršnih direktora (*Financial Executives International, FEI*) osnovano je 1931.; ima 15.000 članova, te 86 podružnica širom svijeta; vidi: <http://www.fei.org/>, 1.10.2004.

²⁶⁹ Odbor za računovodstvene standarde Australije (*Australian Accounting Standards Board, AASB*) djeluje od 2000.; uključuje 62 člana, od čega 13 članova Glavnog odbora, 18 članova Vijeća za financijsko izvješćivanje, te 31 član Savjetodavne grupe; vidi: <http://www.aasb.com.au/>, 1.10.2004.

²⁷⁰ Međunarodno udruženje računovođa (*International Federation of Accountants, IFAC*) djeluje od 1977.; ima 163 organizacije članice, te 2.5 mil članova u 119 država; vidi: <http://www.ifac.org/>, 1.10.2004.

²⁷¹ Institut ovlaštenih računovođa Južne Afrike (*South African Institute of Chartered Accountants, SAICA*) djeluje pod ovim imenom od 1980.; ima 10.300 članova; vidi: <http://www.saica.co.za/Default.asp>, 1.10.2004.

²⁷² Udruženje računovođa Centralne, Istočne i Južne Afrike (*Eastern Central and Southern African Federation of Accountants, ECSAFA*) osnovano je 1989.; ima 25 člana, od čega 16 stalnih članova, 3 privremena člana, 2 pridružena člana i 4 promatrača; vidi: <http://www.ecsafo.org/>, 1.10.2004.

²⁷³ Udruženje računovođa Amerike (*American Accounting Association, AAA*) osnovano je 1916., pod ovim imenom djeluje od 1936.; ima 8.045 članova, od čega 6.125 iz USA; na čelu udruženja je 13 članova Izvršnog odbora i 38 članova Vijeća; vidi: <http://aaahq.org/index.cfm>, 1.10.2004.

²⁷⁴ Udruženje računovodstvenih eksperata Europe (*Fédération des Experts Comptables Européens, FEE*) djeluje od 1987.; čini ga 500.000 članova, te 44 profesionalnih instituta računovođa iz 32 države Europe; na čelu udruženja su predstavnici 25 država EU i 3 država članica EFTA-e; vidi: <http://www.fee.be/>, 1.10.2004.

²⁷⁵ Kraljevski institut za ovlaštene računovođe Nizozemske (*Koninklijk Nederlands Instituut van Registeraccountants, NIVRA*) ima 13.500 članova; vidi: <http://www.nivra.nl/>, 1.10.2004.

²⁷⁶ Brajdić, I.: *Modeli odlučivanja*, Sveučilište u Rijeci, Hotelijerski fakultet Opatija, Opatija, 1998., str. 291.

predviđanja i mišljenja koja nisu jednoznačno dokazana, te znanja eksperata pojedinih područja djelovanja.²⁷⁷ Doista, da bi mogli oponašati eksperte pri donošenju odluka, u ekspertne je sustave, kroz njegovu bazu znanja, nužno ugraditi ekspertize stručnjaka koji posjeduju velike količine znanja, informacija i rijetkih činjenica koje im, uz vlastita, iskustvom razvijena pravila racionalnog rezoniranja, služe za analiziranje i rješavanje problema u određenom području.²⁷⁸ U tom smislu, za potrebe donošenja racionalnih odluka, literatura ukazuje na značaj «kloniranja» eksperata, odnosno na značaj «izvlačenja» iz ljudskih eksperata pravila zaključivanja, heurističkih tvrdnji i znanja, posebnim tehnikama, vještinama i iskustvom.

Istaknuto je imalo za cilj tek ukazati na značaj uvažavanja znanja eksperata u području odlučivanja, te tako potkrijepiti utemeljenost odluke o definiranju parametra *b* mišljenjima i procjenama eksperata iz područja računovodstva.

Prije same analize dobivenih rezultata, valja upozoriti na jedan fenomen koji prati područje kvalitete financijskoga izvješćivanja u dijelu koji se odnosi na *razumljivost* informacija, te koji se odrazio i na rezultate postavljenog upitnika. Naime, iako u fazi stvaranja novih, globalnih računovodstvenih standarda, poznato je da računovodstvena tijela velikog broja država širom svijeta, kojoj skupini pripada i naša država, postupaju u skladu s koncepcijskim okvirom računovodstvenih standarda IASB-a, jedan značajni dio priklonio se FASB-ovim SFAC-ovima, neke su države razvile vlastite računovodstvene standarde, dok jedan manji broj država još uvijek nema standardiziran sustav vođenja računovodstva. Spomenuto se, nedvojbeno, reflektiralo i na odgovore dobivene kroz postavljeni upitnik, odražavajući tako podijeljenost stavova IASB-a i FASB-a, posebice u području kvalitativnog obilježja *razumljivosti*. Naime, kao što će se vidjeti u nastavku, koeficijent varijacije spomenutog obilježja kvalitete pokazuje relativno veliku raspršenost originalnih vrijednosti oko njezine mjere centralne tendencije. No, kao što je već istaknuto, ono je posljedica neujednačenosti stavova računovodstvenih eksperata glede tog problema.

²⁷⁷ Ibidem, str. 292.

²⁷⁸ Grupa autora (u red. Sikavica, P.): *Poslovno odlučivanje*, II. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Informator, Zagreb, 1999., str. 314.

Obzirom na ključni značaj parametra b koji bitno utječe na funkciju kvalitete financijskih izvještaja, njegovoj je analizi pridana posebna pažnja i mjesto u radu.

Prvi cilj statističke analize, usmjerene na parametar b , jest na dobivenom skupu podataka utvrditi osnovne deskriptivne pokazatelje²⁷⁹ i karakteristike distribucije podataka, kako bi se utvrdila opravdanost korištenja određenih mjera centralne tendencije kao pokazatelja parametra b . Drugi cilj ove statističke analize jest utvrditi jesu li dobiveni parametri statistički značajno veći od nule te, kao takvi, značajni u ocjeni kvalitete financijskih izvještaja. Treći cilj ove analize usmjeren je na pitanje postoje li statistički značajne razlike između dobivenih parametara, a time i opravdanost različitog utjecaja pojedinih kvalitativnih obilježja na ukupnu kvalitetu izvješćivanja. Konačno, analizom kovarijance definira se učinak kovarijata, odnosno pripadnosti različitim «školama»,²⁸⁰ kao čimbeniku od utjecaja na diferenciranje značaja pojedinih kvalitativnih obilježja u ocjeni ukupne kvalitete financijskih izvještaja.

U nastavku se, u okviru metoda deskriptivne analize, prezentira analiza frekvencije rezultata pojedinih obilježja kvalitete temeljnih financijskih izvještaja (cf. tablice 6, 7, 8, 9).

Tablica 6: Postotak i kumulativni postotak rezultata u varijabli «Razumljivost»

Rezultat	Postotak	Kumulativni postotak
0	7,7	7,7
1	7,7	15,4
5	15,4	30,8
15	23,1	53,8
20	23,1	76,9
30	23,1	100,0
Ukupno	100,0	

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

Kao što je moguće zamijetiti, distribucija podataka varijable razumljivosti je

²⁷⁹ Deskriptivna statistika ukazuje na osnovne karakteristike skupa koji se promatra, te pored mjera centralne tendencije obuhvaća mjere disperzije i mjere asimetrije; vidi: Horvat, J: *Statistika pomoću SPSS/PC+*, Ekonomski fakultet Osijek, Osijek, 1995., str. 79.

²⁸⁰ Napomena: Simbolični naziv «škole» upućuje na postupanje u skladu s odrednicama jednoga od dvaju meritornih računovodstvenih tijela svjetskog značaja, IASB-a ili FASB-a, koja u pojedinim područjima kvalitete financijskih izvještaja predlažu različita rješenja.

negativno asimetrična, s najvećim brojem podataka na višim vrijednostima, pri čemu je također evidentna njezina velika raspršenost. No, kao što je već naglašeno, spomenuto je posljedica podijeljenosti stavova računovodstvenih eksperata glede značaja ovog obilježja na kvalitetu financijskoga izvješćivanja, što valja uzeti u obzir.

Frekvencija podataka koji obilježavaju varijablu važnosti je sljedeća (cf. tablica 7):

Tablica 7: Postotak i kumulativni postotak rezultata u varijabli «*Važnost*»

Rezultat	Postotak	Kumulativni postotak
30	30,8	30,8
35	15,4	46,2
40	15,4	61,5
45	7,7	69,2
50	15,4	84,6
55	7,7	92,3
60	7,7	100,0
Ukupno	100,0	

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

Za razliku od prethodne frekvencije podataka, distribucija podataka varijable važnosti je pozitivno asimetrična, s najvećim brojem podataka na nižim i srednje velikim vrijednostima. Raspršenost podataka je znatno manja nego u prethodnom primjeru, što ukazuje na veću ujednačenost mišljenja računovodstvenih eksperata glede značaja ovog kvalitativnog obilježja.

Frekvencija podataka koji određuju varijablu pouzdanosti prezentirana je u nastavku (cf. tablica 8).

Tablica 8: Postotak i kumulativni postotak rezultata u varijabli «*Pouzdanost*»

Rezultat	Postotak	Kumulativni postotak
10	7,7	7,7
15	7,7	15,4
30	7,7	23,1
35	30,8	53,8
40	46,2	100,0
Ukupno	100,0	

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

Kao što je moguće uočiti, ekstremni rezultati ili «rep» distribucije podataka koji obilježavaju varijablu pouzdanosti je na njezinim nižim vrijednostima, dok se najveći broj podataka nalazi na višim vrijednostima. Distribucija podataka je negativno asimetrična te odražava relativno visoku usklađenost mišljenja računovodstvenih eksperata.

Konačno, frekvencija podataka koji obilježavaju varijablu usporedivosti ukazuje na njezinu sljedeću distribuciju (cf. tablica 9):

Tablica 9: Postotak i kumulativni postotak rezultata u varijabli «Usporedivost»

Rezultat	Postotak	Kumulativni postotak
5	30,8	30,8
9	7,7	38,5
10	38,5	76,9
15	15,4	92,3
20	7,7	100,0
Ukupno	100,0	

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

Distribucija podataka vezanih uz varijablu usporedivosti može se opisati kao relativno pozitivna asimetrična distribucija, uz nešto veću raspršenost podataka u odnosu na onu koja obilježava dva prethodna obilježja kvalitete izvješćivanja. No, kako se veća raspršenost manifestira kroz njezine više, ujedno ekstremne rezultate, ona posebno ne zabrinjava.

Analiza osnovnih deskriptivnih rezultata ukazuje na činjenicu da računovodstveni eksperti pridaju relativno veći značaj kvalitativnim obilježjima važnosti i pouzdanosti, te relativno manji značaj obilježjima razumljivosti i usporedivosti. Spomenuto se, u nastavku, potvrđuje analizom aritmetičke sredine, medijana i dominantne vrijednosti, kao mjerama centralne tendencije promatrane distribucije frekvencija, te njihovim mjerama disperzije koje ih dodatno objašnjavaju. Naime, kako je jedan od prigovora srednjih vrijednosti uopćavanje podataka, a svako uopćavanje može rezultirati prikrivanjem prave slike promatrane pojave, reprezentativnost dobivenih srednjih vrijednosti dodatno se ocjenjuje koeficijentom varijacije, kao relativnom mjerom disperzije ili raspršenosti originalnih vrijednosti neke distribucije oko njezine mjere centralne tendencije (cf. tablica 10).

Tablica 10: Mjere centralne tendencije i varijabiliteta rezultata

Kvalitativna obilježja	Mean	Standardna devijacija	Koeficijent varijacije	Medijan	Kvartilno raspršenje	Dominantna vrijednost	Raspon rezultata
Razumljivost	15,846	10,652	67,22	15,00	20	#	30
Važnost	40,769	10,377	25,45	40,00	20	30	30
Pouzdanost	33,462	9,871	29,50	35,00	7,5	40	30
Usporedivost	9,923	4,573	46,08	10,00	7,5	10	15

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

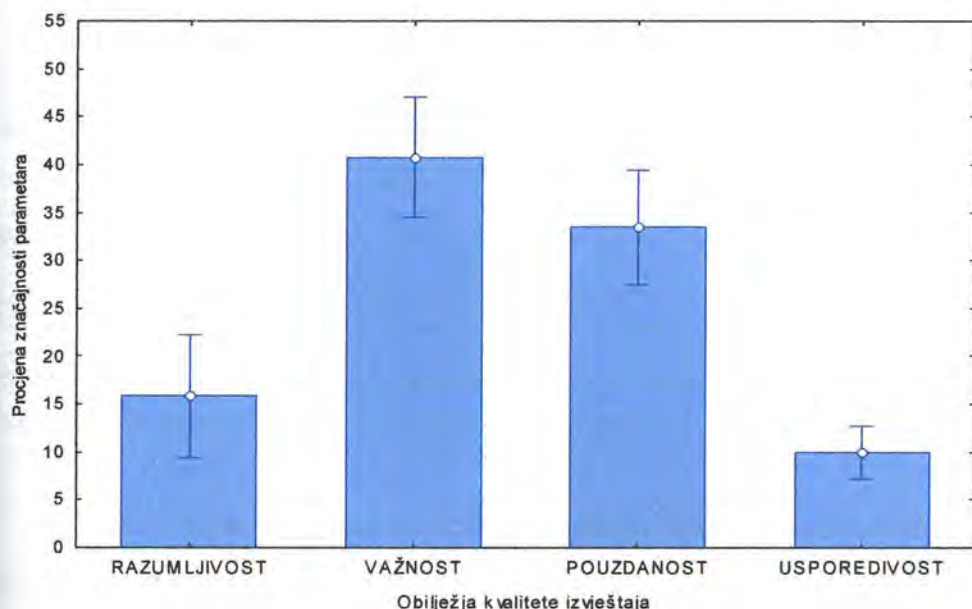
Napomena: # Neprimjerena mjera; postoji više dominantnih vrijednosti.

Analizom svih triju mjera centralne tendencije distribucije podataka, moguće je uočiti da je obilježjima važnosti i pouzdanosti dan ne samo veći značaj u ocjeni kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, već da ista obilježja prati relativno manja varijabilnost rezultata, što daje dodatni značaj njezinim ponderima značajnosti. Glede značaja obilježja usporedivosti i razumljivosti, postoje veće razlike u mišljenjima računovodstvenih eksperata. No, ukoliko se iz analize isključe njezine ekstremne vrijednosti, izračunani medijani u potpunosti potvrđuju srednje vrijednosti obilježja, kao i prihvatljivost aritmetičke sredine kao odrednice parametra b . Tako definirane vrijednosti parametara, svaka posebno, predstavljat će centar grupiranja svih ostalih manjih distribucija frekvencija i objektivnu srednju vrijednost oko koje su grupirane sve ostale vrijednosti skupa.

Konačno, i dominantna vrijednost potvrđuje veći značaj obilježja važnosti i pouzdanosti u ocjeni kvalitete financijskih izvještaja. Takvu vrijednost nije bilo moguće odrediti za obilježje razumljivosti jer niti jedna njegova vrijednost u skupu ne dominira. Spomenuto potvrđuje raspršenost stavova eksperata o spomenutom obilježju kvalitete.

Grafički prikaz aritmetičkih sredina, dan u nastavku, zorno ukazuje na različiti značaj pojedinih obilježja kvalitete temeljnih financijskih izvještaja u ocjeni ukupne kvalitete izvješćivanja, pri čemu su prikazani i intervali aritmetičkih sredina osnovnog skupa svakog pojedinog obilježja kvalitete na temelju njegova uzorka (cf. grafikon 3).

Grafikon 3: Aritmetičke sredine i intervali pouzdanosti obilježja kvalitete izvješćivanja

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu STATISTIKA 6.0

Napomena: Intervali su postavljeni uz razinu signifikantnosti od 95%.

Kao što je moguće uočiti iz gornjeg grafikona, intervali aritmetičkih sredina osnovnog skupa određeni temeljem njegova uzorka ukazuju na relativno najmanje «brkove» i najmanje odstupanje očekivane procjene osnovnog skupa od njegova uzorka kod obilježja važnosti i pouzdanost. Nešto veće odstupanje osnovnog skupa, u odnosu na njegov uzorak, moguće je očekivati kod procjene značaja obilježja usporedivosti na ukupnu kvalitetu izvješćivanja, dok je doista upitno može li se značaj obilježja razumljivosti koji proizlazi iz osnovnog skupa odrediti temeljem njegova uzorka. Ipak, i tu informaciju valja prihvatiti s oprezom jer takva analiza spada u inferencijalnu statistiku i uvelike ovisi o veličini uzorka.

Nadalje, za utvrđivanje primjerenosti aritmetičke sredine, kao odrednice parametra b , osobito su važne analize simetričnosti distribucije, analize odstupanja distribucije od normalne distribucije i analize ekstremnih vrijednosti (cf. tablica 11).

Tablica 11: Osnovne karakteristike distribucije rezultata po varijablama

Obilježja kvalitete izvješćivanja	Simetričnost	Kurtoza	Najmanji standardizirani rezultat (z)	Najveći standardizirani rezultat (z)	Odstupanje od normalne distribucije [#]
Razumljivost	-0,09	-1,14	-1,49	1,33	$z=0,58$ ($p>0,05$)
Važnost	0,55	-0,97	-1,04	1,85	$z=0,62$ ($p>0,05$)
Pouzdanost	-1,80	2,32	-2,38	0,66	$z=1,19$ ($p>0,05$)
Usporedivost	0,83	0,48	-1,08	2,20	$z=0,95$ ($p>0,05$)

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

[#] Kolmogorov-Smirnov test značajnosti odstupanja distribucije rezultata od normalne distribucije

Provedene analize pokazuju da je aritmetička sredina rezultata primjerena odrednica parametra b za obilježja razumljivosti i važnosti. Dobiveni rezultati ne odstupaju značajno od normalne distribucije. Distribucija je u zadovoljavajućim granicama simetričnosti i niti jedan rezultat nije veći od apsolutne vrijednosti 3, kada se transformira u standardiziranu skalu z -vrijednosti. Distribucije su donekle platikurtične, ali kurtoza ne utječe znatnije na primjerenost aritmetičke sredine kao mjere centralne tendencije rezultata.²⁸¹

Provedena deskriptivna analiza ne daje jednoznačan odgovor za aritmetičke sredine kvalitativnih obilježja pouzdanosti i usporedivosti. Naime, rezultati vezani za obilježje pouzdanosti pokazuju negativno asimetričnu distribuciju s grupiranjem rezultata na višim vrijednostima i manjim brojem niskih ekstremnih vrijednosti, dok rezultati koji definiraju obilježje usporedivosti pokazuju relativno pozitivnu asimetričnu distribuciju s grupiranjem rezultata na nižim vrijednostima i manjim brojem relativno visokih ekstremnih vrijednosti. S druge strane, u tim varijablama ne nalazimo klasične ekstremne vrijednosti koje bi bile veće od $+3z$ ili manje od $-3z$, što znači da je i glede ovih obilježja kvalitete distribucija podataka u zadovoljavajućim granicama simetričnosti. Također, empirijske distribucije za oba obilježja ne odstupaju statistički značajno od normalne distribucije ($p>0,05$), što dodatno opravdava prihvatljivost aritmetičke sredine kao odrednice parametra b i kod preostala dva obilježja kvalitete.

²⁸¹ Tabachnick, B. G. i Fidell, L. S.: *Using Multivariate Statistics*, HarperCollins College Publishers, New York, 1996., str. 73.

U daljnjim analizama koriste se netransformirani rezultati i aritmetičke sredine iz nekoliko razloga. Naime, kada bi se koristile logaritamske, korijenske ili kvadratne transformacije za normalizaciju distribucije, tada ne bi bila zadržana ista metrika na svim nezavisnim varijablama. Također, takve transformacije značile bi odustajanje od izraza rezultata u metrici relativnih postotaka. Konačno, iako za većinu provedenih analiza postoje zamjenski neparametrijski testovi, za aritmetičke sredine koje moraju biti zadržane pri analizi kovarijance i analizi interakcije među faktorima u faktorskoj analizi varijance, nema općeprihvaćenih neparametrijskih zamjena.

U nastavku se provodi niz inferencijalnih statističkih analiza s ciljem utvrđivanja značajnosti b parametra svake pojedine nezavisne varijable modela, značajnosti razlika među parametrima, te efekta kovarijata na procjene ovih parametara.

Najprije se, dakle, ispituje značajnost parametra b svakog pojedinog obilježja kvalitete u odnosu na postavljenu nul-hipotezu (cf. tablica 12).

Tablica 12: Testiranje značajnosti « b » parametara ($H_0:b=0$)

Obilježja kvalitete	Parametar « b »	Standardna pogreška	T	Interval pouzdanosti (95%)	
				Donja granica	Gornja granica
Razumljivost	15,846	2,954	5,36**	9,409	22,283
Važnost	40,769	2,878	14,17**	34,498	47,040
Pouzdanost	33,462	2,738	12,22**	27,497	39,427
Usporedivost	9,923	1,268	7,82**	7,160	12,686

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

** $p < 0.01$

Analizom intervala pouzdanosti i t-testom provjereno je razlikuju li se aritmetičke sredine pojedinih kvalitativnih obilježja izvješćivanja, dobivene na uzorku ispitanika, statistički značajno od nule, koja je postavljena kao nul-hipoteza. Rezultati analize navode na zaključak da su svi b parametri statistički značajno veći od nule, te da uz 99% razinu signifikantnosti postoji statistički značajna razlika između nul i afirmativne hipoteze, što b parametre čini relevantnim pokazateljima ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja.

Slijedi testiranje značajnosti razlika između b parametara (cf. tablica 13).

Tablica 13: Testiranje značajnosti razlika među b parametrima ($H_0: b_{11}=b_{12}=b_{13}=b_{14}$) jednosmjernom analizom varijance za zavisna mjerenja

Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stupnjevi slobode	Prosječno kvadratno odstupanje	F
Kvalitativna obilježja izvještaja	8207,846	3	2735,949	24,175**
Rezidual	4074,154	36	113,171	

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

** $p < 0.01$

Jednosmjernom analizom varijance provjereno je postoje li međusobne razlike između b parametara s motrišta njihova utjecaja na kvalitetu izvješćivanja. Naime, dok prema nul-hipotezi sva obilježja kvalitete temeljnih financijskih izvještaja polaze od iste procjene, obzirom da se uspoređuju s nulom, za provođenje analize varijance na zavisnim mjerama potrebno je provjeriti je li zadovoljen uvjet sferičnosti rezultata koji je prema nekim autorima važniji od uvjeta normalnosti distribucije rezultata.²⁸² Kako je ovdje riječ o više procjena dobivenih od iste osobe, očekuje se da će kovarijance između pojedinih obilježja kvalitete biti podjednake, obzirom da je ista osoba sklona istim rješenjima.

Testom sferičnosti (Mauchly; $\chi^2=9,03$; $df=5$; $p>0,05$) utvrđeno je da je zadovoljen uvjet sferičnosti i da je na dobivenim rezultatima primjereno koristiti analizu varijance. Rezultati F-testa pokazuju da postoje statistički značajne razlike u procjenama značaja pojedinih kvalitativnih obilježja te je stoga opravdano njihovo uključivanje u model. Iz prethodnog grafikona i dobivenih aritmetičkih sredina može se uočiti da su računovodstveni eksperti u prosjeku dali najveći značaj obilježju važnosti, nešto manji obilježju pouzdanosti, te bitno manji značaj obilježjima razumljivosti i usporedivosti.

Post-hoc analizom višestrukih usporedbi s Bonferroni korekcijom značajnosti razlika ispitano je postoje li između pojedinih obilježja kvalitete statistički značajne razlike, te postoje li obilježja čiji se značaj statistički značajno ne razlikuje (cf. tablica 14).

²⁸² Minium, E. W., King, B. M. and Bear, G.: *Statistical Reasoning in Psychology and Education*, John Wiley & Sons, New York, 1993., str. 475.

Tablica 14: Post-hoc analiza razlika u procjenama značajnosti kvalitativnih obilježja

Parovi usporedbi	t	Stupnjevi slobode	P
Razumljivost – Važnost	4,752	12	0,000
Razumljivost – Pouzdanost	3,721	12	0,003
Razumljivost – Usporedivost	1,777	12	0,101
Važnost – Pouzdanost	1,558	12	0,145
Važnost – Usporedivost	9,876	12	0,000
Pouzdanost – Usporedivost	6,885	12	0,000

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

Značajnost razlika između svakog parametra testirana je post-hoc višestrukim usporedbama uz Bonferroni korekciju značajnosti razlika. Analiza testiranja pokazala je da su procjene utjecaja obilježja važnosti i pouzdanosti na kvalitetu izvješćivanja statistički značajno više od procjena utjecaja obilježja razumljivosti i usporedivosti. Nisu utvrđene statistički značajne razlike između utjecaja obilježja razumljivosti i usporedivosti na kvalitetu izvješćivanja, njihov je značaj podjednak i relativno mali, kao niti između utjecaja obilježja važnosti i pouzdanosti, njihov je značaj također podjednak, no relativno visok.

Konačno, testiran je efekt kovarijata na značajnost parametra b (cf. tablica 15).

Tablica 15: Testiranje značajnosti razlika među b parametrima ($H_0: b_{11}=b_{12}=b_{13}=b_{14}$) analizom kovarijance (kovarijat: pripadnost «školi» IASB-a ili FASB-a)

Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stupnjevi slobode	Prosječno kvadratno odstupanje	F
Kvalitativna obilježja	1500,000	3	500,000	5,351**
Kvalitativna obilježja × Škola	990,354	3	330,118	3,533*
Rezidual	3083,800	33	93,448	

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

Pripadnost «školi» IASB-a ili FASB-a može imati značajni učinak na procjenu značaja pojedinih obilježja kvalitete temeljnih financijskih izvještaja od strane ispitanika obuhvaćenih uzorkom.²⁸³ S tim u svezi, analizirane su razlike u procjenama značajnosti različitih kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja uz izdvajanje efekta pripadnosti «školi», koja je u model unesena kao kovarijat. Analizom kovarijance utvrđeno je da razlike u procjenama značajnosti pojedinih obilježja kvalitete temeljnih financijskih izvještaja ostaju statistički značajne i nakon izdvajanja efekta kovarijata, iako se F-omjer donekle smanjio ($F=5,351$). Drugim riječima, kada bi svi ispitanici pripadali istoj «školi», i dalje bi postojale statistički značajne razlike između b parametara uz razinu signifikantnosti od 99%. Valja dodati da nisu testirani glavni efekt pripadnosti «školi» jer se zbog metodologije ispitivanja ne očekuju statistički značajne razlike. Naime, ispitanici obje škole rasporedili su 100% bodova na sva četiri obilježja temeljnih financijskih izvještaja.

U model je, zatim, unesena interakcija efekata dvaju faktora za dane procjene, kvalitativnih obilježja izvještaja i pripadnosti «školi». Iz prethodne tablice može se uočiti da je i spomenuta interakcija statistički značajna ($F=3,533$), iako uz nešto nižu razinu signifikantnosti, što znači da i nakon diferenciranja ispitanika prema pripadnosti «školi», procjene značaja pojedinih obilježja kvalitete izvješćivanja nisu podjednake (cf. tablicu 16).

Tablica 16: Procjene značajnosti parametra b dobivene na ispitanicima «škole» IASB

Karakteristika izvještaja	« b »	Standardna pogreška	Interval pouzdanosti (95%)	
			Donja granica	Gornja granica
Razumljivost	12,60	2,87	6,29	18,91
Važnost	44,00	2,76	37,92	50,08
Pouzdanost	32,50	3,20	25,45	39,55
Usporedivost	10,90	1,38	7,86	13,94

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

²⁸³ Napomena: Uzorkom nije obuhvaćen jednaki broj ispitanika, pripadnika svake od navedenih škola, obzirom da ova varijabla nije mogla biti kontrolirana tijekom istraživanja. Naime, čak 77% ispitanika uključenih u uzorak postupa u skladu s odrednicama računovodstvenih standarda IASB-a, dok svega 23% ispitanika slijedi odrednice FASB-a. Spomenuto valja imati na umu kod tumačenja rezultata dobivenih analizom kovarijance.

Kao što je moguće uočiti, procjene ispitanika, predstavnika «škole» IASB-a, u visokoj su korelaciji sa konačnim procjenama značajnosti svake pojedine kvalitativne značajke financijskih izvještaja i njihova mjesta u strukturi ukupne kvalitete izvješćivanja. Istaknuto se, doista, ne može reći i za stavove ispitanika, pripadnika «škole» FASB-a, obuhvaćenih uzorkom, što se, donekle, može pripisati njihovim manjim odazivom na postavljeni upitnik. No, ipak, dobiveni rezultati ukazuju na zanimljiva kretanja u stavovima računovodstvenih eksperata koji postupaju u skladu s odrednicama računovodstvenih standarda FASB-a (cf. tablica 17).

Tablica 17: Procjene značajnosti parametra *b* dobivene na ispitanicima «škole» FASB

Karakteristika izvještaja	« <i>b</i> »	Standardna pogreška	Interval pouzdanosti (95%)	
			Donja granica	Gornja granica
Razumljivost	26,67	5,24	15,14	38,19
Važnost	30,00	5,05	18,90	41,10
Pouzdanost	36,67	5,85	23,79	49,54
Usporedivost	6,67	2,52	1,12	12,21

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu SPSS 12.0

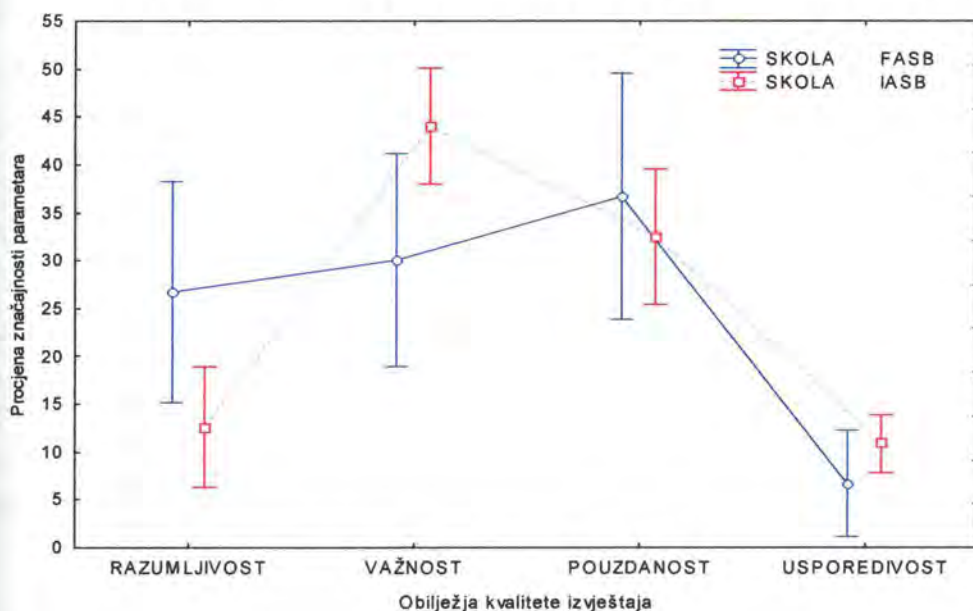
Glede FASB-ova standarda koji regulira područje kvalitete financijskih izvještaja te, s tim u svezi, podjele kvalitativnih obilježja na primarna i sekundarna, kada bi se analizirao značaj važnosti i pouzdanosti, kao primarnih, te usporedivosti kao sekundarnog obilježja kvalitete financijskih izvještaja, moglo bi se zaključiti da ispitanici računovodstveni eksperti u potpunosti podržavaju odrednice standarda računovodstvenog tijela kojemu pripadaju. No, ako se pažnja usmjeri na obilježje razumljivosti financijskih izvještaja koje je prema odrednicama FASB-a tek pretpostavka, a ne i obilježje kvalitete, moguće je uočiti neujednačenost stavova računovodstvenih eksperata glede tog problema.

Što više, uzorkom odabrani ispitanici, pripadnici «škole» FASB-a, pridaju čak nešto veći značaj obilježju razumljivosti nego što to čine pripadnici «škole» IASB-a, te nešto manji značaj obilježju važnosti, dok je značajnost obilježja pouzdanosti i usporedivosti podjednaka kod ispitanika obje «škole» (cf. grafikon 4).

Dobiveni rezultati istraživanja i analize stavova računovodstvenih eksperata, sljedbenika FASB-a, dodatno potvrđuju opravdanost zadržavanja spomenutog obilježja kvalitete u modelu, odnosno prihvaćanje IASB-ih kriterija kvalitete izvješćivanja.

U konačnici, za potrebe ujednačavanja računovodstvenih postupaka i prakse na globalnoj razini, stav spomenutih tijela, u ovome području, ide u pravcu smjernica IASB-a.

Grafikon 4: Prikaz učinaka interakcije obilježja kvalitete financijskih izvještaja i pripadnosti školi na procjene značajnosti pojedinih obilježja kvalitete

Izvor: Statistička obrada podataka u programskom sustavu STATISTIKA 6.0

Nakon Bonferroni korekcije značajnosti razlika u stavovima pripadnika dviju škola, moguće je zaključiti da ne postoje statistički signifikantne razlike u ocjenama značajnosti pojedinih kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja. Naime, kod višestrukih usporedbi, kao što je ova, nužna su post-hoc testiranja i korekcije značajnosti razlika.

Konačno, ponderi značajnosti pojedinih kvalitativnih značajki temeljnih financijskih izvještaja, dobiveni prethodnim metodama deskriptivne statistike, jesu:²⁸⁴ $b_{11} = 15,846\%$; $b_{12} = 40,769\%$; $b_{13} = 33,462\%$; $b_{14} = 9,923\%$.

²⁸⁴ Cf. supra, tablica 10.

Obzirom na već postavljena ograničenja modela (7) i (8), gornje vrijednosti nužno je svesti na ukupnu relativnu vrijednost od 95%, nakon čega parametri uz osnovne varijable poprimaju ove relativne vrijednosti: $b_{11} = 15,0537\%$; $b_{12} = 38,73055\%$; $b_{13} = 31,7889\%$; $b_{14} = 9,42685\%$.

Specificirani model ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja (22) sada glasi:

$$Y = 0,150537 \frac{\sum_{i=1}^5 X_{11i}}{5} + 0,3873055 \frac{\sum_{i=1}^4 X_{12i}}{4} + 0,317889 \times UAO \frac{\sum_{i=1}^2 X_{13i}}{2} + 0,0942685 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{14i}}{1 + X_{142}} + b_2 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{2i}}{1 + X_{22}} \quad (23)$$

Vrijednosti ocijenjenih pondera značajnosti u skladu su s očekivanjima autora.

6.3.2. Parametar b kontrolnih varijabli

Kao i kod osnovnih varijabli modela, i parametrom kontrolnih varijabli izrazit će se ponder značajnosti koji se pridaje ovoj varijabli. No, postavlja se pitanje, koji ponder težine dodijeliti ovoj varijabli?

Kriterij koji će se u ovom slučaju primijeniti kao meritorni jest granica značajnosti od 5%, koja se drži razboritom vrijednošću obzirom na značaj kontrolnih varijabli u strukturi modela. Naime, uobičajena praksa u računovodstvu jest u ovakvim okolnostima razinu signifikantnosti fiksirati na 5%.²⁸⁵ Riječ je o kriteriju kojim se priznaje važnost nekog obilježja, ali i postavlja granica njegove značajnosti. Dovodeći kontrolne varijable parametrom b_2 na prag značajnosti, dan im je niti prevelik, niti premalen značaj, što je razborita odluka obzirom na njihovo mjesto u modelu.

U tom smislu, prethodni model dopunit će se i posljednjim elementom u nizu:

²⁸⁵ Napomena: vidi sljedeće [www](http://www.sec.gov/interps/account/sab99.htm) stranice:

- SEC: <http://www.sec.gov/interps/account/sab99.htm>, 21.2.2005.

- AICPA: <http://www.aicpa.org/pubs/jofa/sep2000/grant.htm>, 21.2.2005.

- ACCA: <http://www.accaglobal.com/publications/studentaccountant/37159>, 21.2.2005.

$$\begin{aligned}
Y = & 0,150537 \frac{\sum_{i=1}^5 X_{11i}}{5} + 0,3873055 \frac{\sum_{i=1}^4 X_{12i}}{4} + 0,317889 \times UAO \frac{\sum_{i=1}^2 X_{13i}}{2} + \\
& + 0,0942685 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{14i}}{1 + X_{142}} + 0,05 \frac{\sum_{i=1}^2 X_{2i}}{1 + X_{22}}
\end{aligned} \tag{24}$$

Valja naglasiti da bi, neovisno o broju kontrolnih varijabli, ovaj ponder trebalo zadržani na granici značajnosti od ukupno 5% i njime predstaviti tek sumu svih kontrolnih varijabli. U protivnom, moglo bi se dogoditi da kontrolne varijable, svojim nerazborito dodijeljenim ponderima značajnosti, naruše strukturu modela i poluče neobjektivnu ocjenu kvalitete financijskih izvještaja.

6.4. TESTIRANJE MODELA NA REPREZENTATIVNOM UZORKU GOSPODARSKIH SUBJEKATA RAZVIJENOG TRŽIŠTA KAPITALA I REPUBLIKE HRVATSKE

Evidentno je da je model ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, i kroz svoje osnovne i kroz kontrolne varijable, no prije svega obzirom na odabranog ciljnog korisnika financijskih izvještaja, odnosno investitora, usmjeren na srednje velika i velika dionička društva Republike Hrvatske.

Odabir dioničkih društava temeljna je pretpostavka kvantifikacije najznačajnije osnovne varijable modela, obilježja važnosti, kao i njegovih kontrolnih varijabli. Naime, informacije važne investitorima jesu informacije koje osiguravaju, prije svega, dionička društva. Isto tako, kontrolnim varijablama ispituje se kotacija na burzi upravo dioničkih društava.

Kao što je istaknuto, model ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, pogoduje srednje velikim i velikim poduzećima RH koja, obzirom na zahtjeve investitora, mogu udovoljiti postavljenim pretpostavkama važnosti, pouzdanosti i usporedivosti financijskih izvještaja, kao i kontrolnim varijablama modela. Naime, informacije važne

investitorima osigurat će srednje velika i velika poduzeća RH. Također, upravo su istaknuta poduzeća ona koja imaju obvezu godišnje revizije financijskih izvještaja, te koja će prije postupati u skladu sa «skupim» međunarodnim standardima financijskog izvješćivanja, nego što će to činiti mala poduzeća. Također, i na domaćoj i na inozemnoj burzi prisutna su naša srednje velika i velika, a ne mala poduzeća.

Jasno je da je, glede veličine poduzeća, model uvjetovan poslovnom realnošću naše države. U nekim drugim okolnostima, državama ili vremenu, veličina poduzeća, kao preduvjet uporabljivosti modela ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, bila bi irelevantan kriterij. Primjerice, u SAD-u model bi, bez sumnje, bio uporabljiv za sve veličine dioničkih društava.

Nakon odabira veličine i oblika poslovnih organizacija, model se testira i potvrđuje na odabranom osnovnom uzorku gospodarskih subjekata razvijenih tržišta kapitala, te kontrolnom uzorku poduzeća Republike Hrvatske, pri čemu se odvojeno testira kvaliteta financijskih izvještaja dioničkih društava RH koja kotiraju na tržištu kapitala i onih koja ne kotiraju na burzama RH.

U prvi su uzorak uključena inozemna poduzeća čijim se dionicama aktivno trguje na burzama u Frankfurtu, New Yorku, Zürichu, Parizu i Londonu, te koja pokrivaju široki dijapazon djelatnosti, od automobilske industrije, strojogradnje, telekomunikacija, elektroindustrije, farmaceutske industrije, trgovine robom široke potrošnje, do financijske industrije.

Kvaliteta temeljnih financijskih izvještaja poduzeća koja kotiraju na razvijenim tržištima kapitala ocijenjena je u skladu sa zahtjevima koji definiraju postavljeni model, ukazujući na visoku razinu kvalitativnih značajki razumljivosti, važnosti, pouzdanosti i usporedivosti financijskih izvještaja ovih poduzeća, gledano u cjelini i prema vrstama djelatnosti.

U testiranju postavljenog modela, elementima osnovnih i kontrolnih varijabli dodijeljene su vrijednosti 1 ili 0, nakon čega su nezavisne varijable modela dodatno ocijenjene ponderima značajnosti (cf. tablica 18).

Tablica 18: Kvaliteta financijskih izvještaja poduzeća koja kotiraju na razvijenim tržištima kapitala (prema djelatnosti poslovanja)

		Trg. rob. šir. potr.	Automob. industrija	Strojo-gradnja	Elektro-industrija	Financ. industrija	Telekom	Farmac. industrija
OSNOVNE VARIJABLE	RAZUMLJIVOST	X ₁₁₁	1	1	1	1	1	1
		X ₁₁₂	1	1	0	1	1	1
		X ₁₁₃	1	1	1	1	1	1
		X ₁₁₄	0	0	1	0	0	0
		X ₁₁₅	1	1	1	1	0	0
	VAŽNOST	X ₁₂₁	1	1	1	1	1	1
		X ₁₂₂	1	1	1	1	1	1
		X ₁₂₃	1	1	1	1	1	1
		X ₁₂₄	1	0	1	0	1	0
	POUZ	X ₁₃₁	1	1	1	1	1	1
		X ₁₃₂	1	1	0	1	1	1
	USP.	X ₁₄₁	1	1	1	1	1	1
		X ₁₄₂	*	*	*	*	*	*
	KONTROLNE VARIJABLE	X ₂₁	1	1	1	1	1	1
X ₂₂		*	*	*	*	*	*	
REZULTAT	Y	0,96990	0,87307	0,81096	0,87307	0,93979	0,84297	0,87307
PROSJEK								0,88326
ST. DEV.								0,05457
KV (%)								6,17790

Izvor: Istraživanje autora

Napomena: * nije potrebno ocijeniti

Uvrštavanjem vrijednosti varijabli iz prethodne tablice u model ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja (24), dobivene su pojedinačne ocjene kvalitete financijskih izvještaja poduzeća po djelatnostima, kao i prosječna vrijednost funkcije kvalitete temeljnih financijskih izvještaja poduzeća koja aktivno participiraju na razvijenim tržištima kapitala od **0,88326**.

U drugi uzorak uključeni su gospodarski subjekti Republike Hrvatske čijim se dionicama aktivno trguje na domicilnim tržištima vrijednosnica u Zagrebu i Varaždinu, a čije djelatnosti pokrivaju područje ugostiteljstva, farmaceutske industrije, građevinarstva, prehrambene i financijske industrije.

Osnovne i kontrolne varijable funkcije kvalitete financijskih izvještaja, čijim su elementima dodijeljene vrijednosti 1 ili 0, ukazuju na sljedeće karakteristike kvalitativnih obilježja razumljivosti, važnosti, pouzdanosti i usporedivosti financijskih izvještaja dioničkih društava RH koja kotiraju na domicilnim tržištima kapitala (cf. tablica 19).

Tablica 19: Kvaliteta financijskih izvještaja poduzeća RH koja kotiraju na domicilnim tržištima kapitala (prema djelatnosti poslovanja)

			Ugostiteljstvo	Farmaceutska industrija	Građevinarstvo	Prehrambena industrija	Financijska industrija
OSNOVNE VARIJABLE	RAZUMLJIVOST	X ₁₁₁	1	1	1	1	1
		X ₁₁₂	1	1	1	1	1
		X ₁₁₃	1	1	1	1	1
		X ₁₁₄	0	0	0	0	0
		X ₁₁₅	1	1	1	0	1
	VAŽNOST	X ₁₂₁	1	1	1	1	1
		X ₁₂₂	1	1	1	1	1
		X ₁₂₃	1	1	1	1	0
		X ₁₂₄	1	1	1	1	0
	POUZ	X ₁₃₁	1	1	1	1	1
		X ₁₃₂	1	1	1	1	0
	USP.	X ₁₄₁	1	1	1	1	1
		X ₁₄₂	*	*	*	*	*
	KONTROLNE VARIJABLE	X ₂₁	0	0	0	0	0
X ₂₂		1	1	1	1	1	
REZULTAT	Y	0,94490	0,94490	0,94490	0,91479	0,59230	
PROSJEK						0,86836	
ST. DEV.						0,15487	
KV (%)						17,83488	

Izvor: Istraživanje autora

Napomena: * nije potrebno ocijeniti

Uvažavanjem pondera značajnosti uz nezavisne varijable modela, postavljenih posljednjim izrazom (24), prosječna vrijednost funkcije kvalitete temeljnih financijskih izvještaja poduzeća RH koja su aktivni učesnici na domicilnim tržištima kapitala iznosi **0,86836**.

Konačno, posljednjim uzorkom obuhvaćena su dionička društva Republike Hrvatske čijim se dionicama ne trguje javno na tržištima vrijednosnih papira, te čije se djelatnosti mogu grupirati u područje ugostiteljstva, drvne industrije, građevinarstva, trgovine kućanskim aparatima i ostalim kućnim potrepštinama, te energetske industrije.

Reprezentanti pojedinih kvalitativnih obilježja temeljnih financijskih izvještaja spomenutih dioničkih društava, kao i kontrolnih varijabli funkcije kvalitete, ocijenjeni su također vrijednostima 1 ili 0, ukazujući na sljedeće tendencije u kvaliteti financijskoga izvješćivanja dioničkih društava RH koja ne kotiraju na tržištima kapitala (cf. tablica 20).

Tablica 20: Kvaliteta financijskih izvještaja dioničkih društava RH čijim se dionicama ne trguje javno na tržištu vrijednosnica (prema djelatnosti poslovanja)

			Ugostiteljstvo	Drvna industrija	Građevinarstvo	Trgovina	Energetska industrija
OSNOVNE VARIJABLE	RAZUMLJIVOST	X ₁₁₁	1	1	1	1	1
		X ₁₁₂	1	0	1	0	1
		X ₁₁₃	1	0	1	1	1
		X ₁₁₄	0	0	0	0	0
		X ₁₁₅	0	1	0	0	1
	VAŽNOST	X ₁₂₁	1	1	1	1	1
		X ₁₂₂	1	0	0	0	0
		X ₁₂₃	0	0	0	1	0
		X ₁₂₄	0	0	0	0	0
	POUZ	X ₁₃₁	1	1	1	1	1×B**
		X ₁₃₂	0	0	0	0	1
	USP.	X ₁₄₁	0	0	1	0	1
		X ₁₄₂	1	1	*	1	*
	KONTROLNE VARIJABLE	X ₂₁	0	0	0	0	0
X ₂₂		0	0	0	0	0	
REZULTAT	Y	0,49006	0,36312	0,44037	0,45995	0,57644	
PROSJEK							0,46599
ST. DEV.							0,07754
KV (%)							16,64089

Izvor: Istraživanje autora

Napomena: * nije potrebno ocijeniti

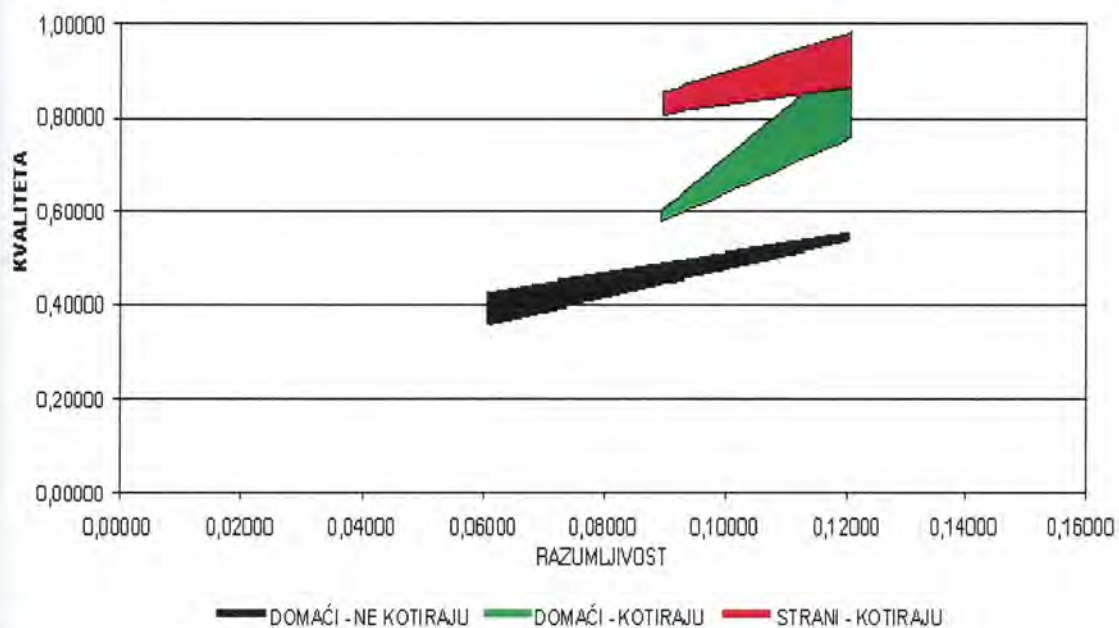
** revizijsko mišljenje tipa B

Kao što je moguće uočiti iz prethodne tablice, prosječna vrijednost funkcije kvalitete temeljnih financijskih izvještaja dioničkih društava RH čijim se dionicama ne trguje aktivno na tržištima vrijednosnih papira iznosi **0,46599**.

Uvažavajući ograničenje modela, prema kojemu se kvaliteta financijskih izvještaja kreće u rasponu od 0 do 1, nesporno jest da je kvaliteta izvješćivanja poduzeća koja kotiraju na tržištima kapitala značajno viša od kvalitete financijskih izvještaja gospodarskih subjekata koja nemaju status javnih dioničkih društava. Spomenuto je zorno prikazano na ordinatama grafikona u nastavku, a potvrđuje se kroz sva četiri kvalitativna obilježja financijskih izvještaja, čije se pojedinačne kvalitete protežu apscisom koordinatnog sustava.

Uspoređujući kvalitetu razumljivosti financijskih izvještaja svih triju skupina poduzeća, nesporno jest da je ona na višoj razini za poduzeća koja kotiraju na tržištu vrijednosnica, u odnosu na poduzeća čijim se dionicama ne trguje aktivno na organiziranim burzama (cf. grafikon 5).

Grafikon 5: Funkcija kvalitete razumljivosti financijskih izvještaja dioničkih društava

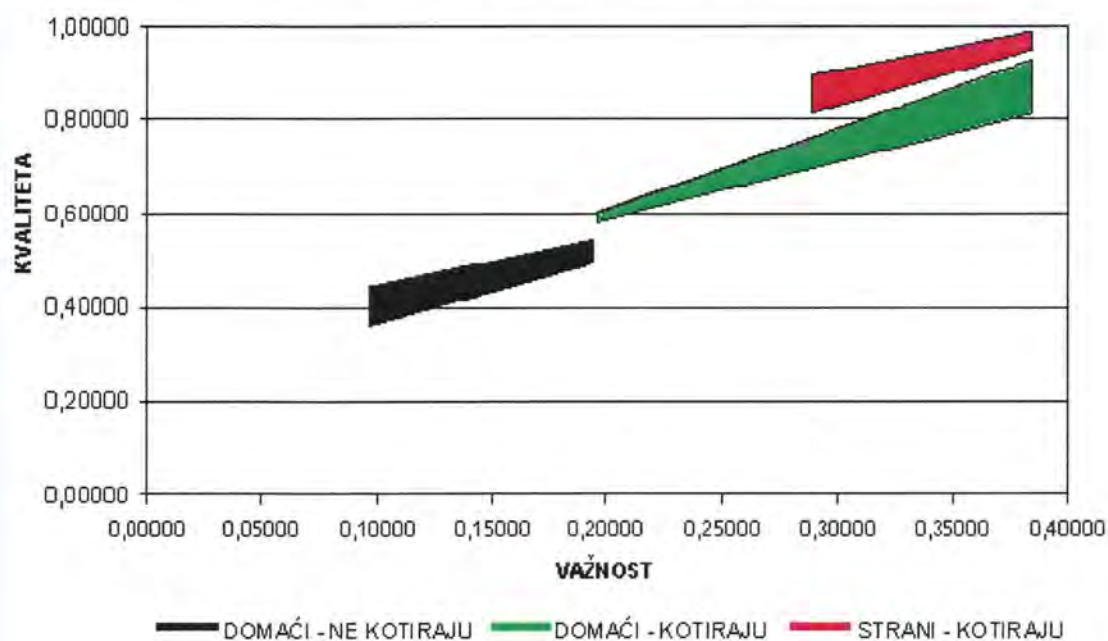
Izvor: Tablica 18, 19 i 20.

Napomena: maksimalna moguća vrijednost kvalitete razumljivosti 0,150537.

Kao što je moguće uočiti iz gornjeg grafikona, kvaliteta razumljivosti financijskih izvještaja poduzeća koja su aktivni učesnici, kako na razvijenim inozemnim, tako i na domicilnim tržištima kapitala u razvoju kreće se u rasponu od 9-12%, od mogućih 15%, dok se razumljivost financijskih izvještaja dioničkih društava koja ne kotiraju na tržištu vrijednosnicama kreće u rasponu od 6-12%. S tim u svezi, valja naglasiti da je kod dviju prethodnih skupina poduzeća naglasak na višim vrijednostima, dok je u posljednjem slučaju naglasak na nižim vrijednostima relevantnog ranga.

Glede kvalitete važnosti kojoj se, obzirom na stavove računovodstvenih eksperata, pridaje najveći značaj i najviša relativna vrijednost u strukturi kvalitete izvješćivanja, gotovo 39%, dominacija poduzeća koja kotiraju na burzi, u odnosu na ona koja ne kotiraju, dolazi do punog izražaja (cf. grafikon 6).

Grafikon 6: Funkcija kvalitete važnosti financijskih izvještaja dioničkih društava

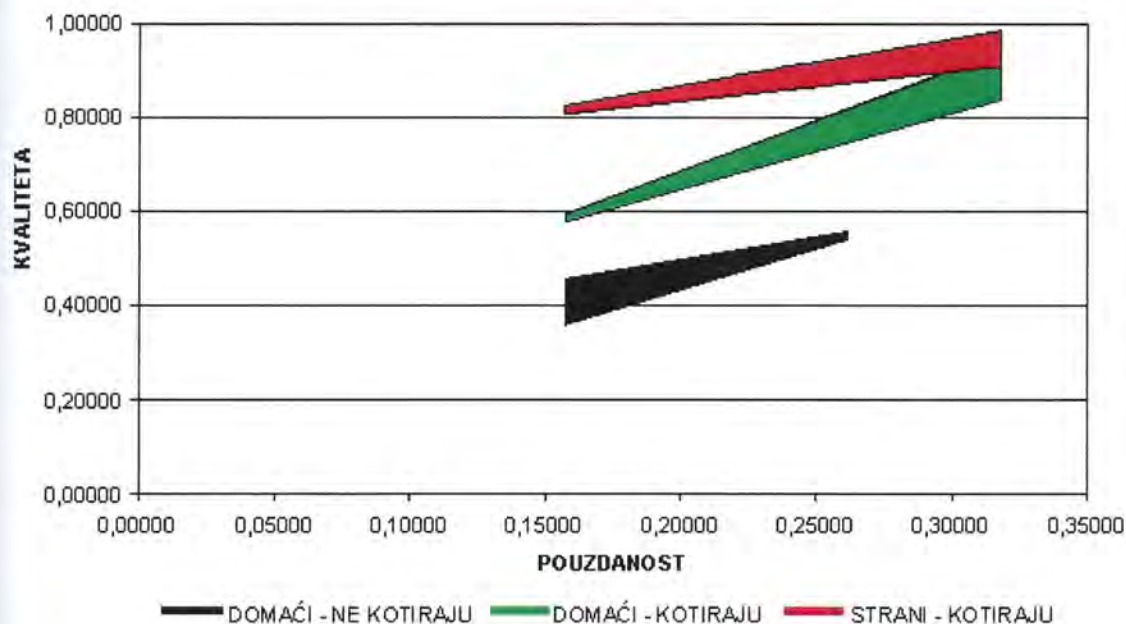
Izvor: Tablica 18, 19 i 20.

Napomena: maksimalna moguća vrijednost kvalitete važnosti 0,3873055.

Dok se za domaća poduzeća koja ne kotiraju na tržištu vrijednosnica kvaliteta važnosti kreće u rasponu od 9-19%, evidentno je da je najviša vrijednost kvalitete važnosti spomenutih poduzeća ujedno i najniža za poduzeća koja kotiraju na tržištu vrijednosnica, 19-39%. Glede spomenutog obilježja kvalitete, nesporno jest da upravo inozemna poduzeća koja kotiraju na razvijenim tržištima kapitala prezentiraju svojim korisnicima, u pravom smislu riječi, važne informacije, čija se kvaliteta proteže u rasponu od 29-39%, što je ujedno maksimalna vrijednost promatrane funkcije.

Kvaliteta pouzdanosti informacija prezentiranih temeljnim financijskim izvještajima potvrđuje već uočeni značaj kotacije poduzeća na tržištu vrijednosnica (cf. tablica 7).

Grafikon 7: Funkcija kvalitete pouzdanosti financijskih izvještaja dioničkih društava

Izvor: Tablica 18, 19 i 20.

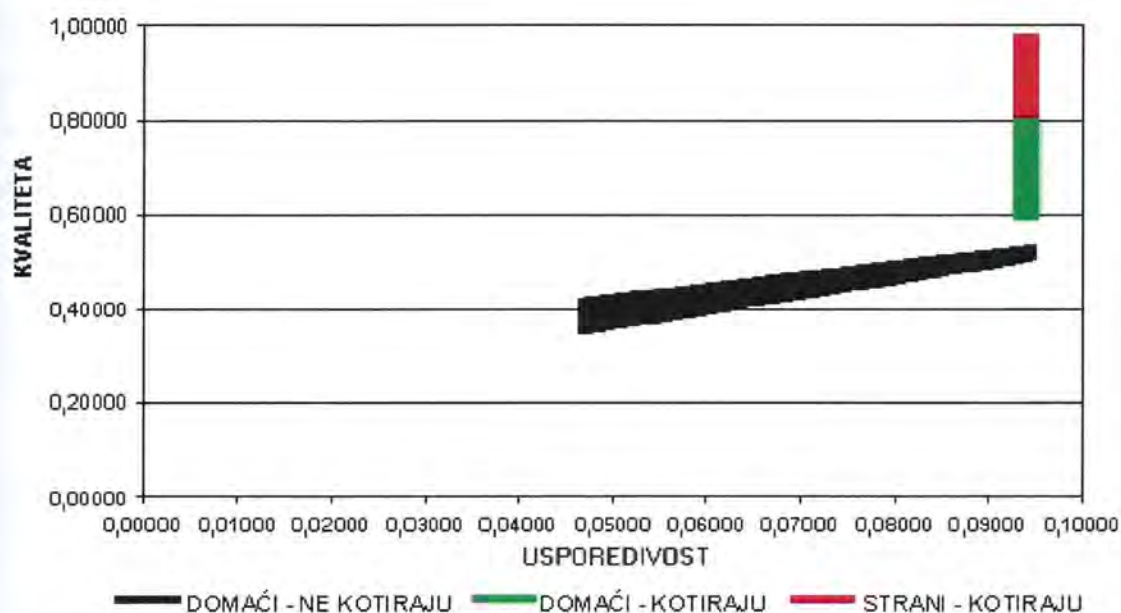
Napomena: maksimalna moguća vrijednost kvalitete pouzdanosti 0,317889.

Od maksimalne moguće relativne vrijednosti kvalitete pouzdanosti od gotovo 32%, iz grafikona je moguće uočiti da ju dostižu i domaća i strana poduzeća koja kotiraju na tržištu vrijednosnica. Što više, iako se raspon vrijednosti za ovu kvalitetu kreće između 16-32%, za obje skupine spomenutih poduzeća relativna vrijednost od 16% predstavlja tek

iznimku, dok je gotovo pravilo prezentacija 100% pouzdanih informacija. Za razliku od njih, za poduzeća koja ne kotiraju na tržištu vrijednosnica, kvaliteta pouzdanosti kreće se u rasponu od 16-26% s najvećim brojem poduzeća na donjim krajnjim vrijednostima.

Konačno, kao posljednja u nizu, kvalitativna značajka usporedivosti još jednom snažno potvrđuje uočeni trend kretanja vrijednosti svakog, pa tako i ovog posljednjeg kvalitativnog obilježja financijskoga izvješćivanja, koji je determiniran, prije svega, kotacijom poduzeća na tržištu vrijednosnica (cf. grafikon 8).

Grafikon 8: Funkcija kvalitete usporedivosti financijskih izvještaja dioničkih društava

Izvor: Tablica 18, 19 i 20.

Napomena: maksimalna moguća vrijednost kvalitete usporedivosti 0,0942685.

Dok obje skupine poduzeća, aktivnih sudionika na tržištu kapitala, postižu maksimalne vrijednosti od 9% za spomenuto obilježje kvalitete, budući u potpunosti uvažavaju zahtjeve računovodstvenih standarda, nesporno jest da spomenuto nije slučaj za poduzeća čijim se vrijednosnicama ne trguje aktivno na tržištu kapitala. Vrijednost kvalitete usporedivosti za potonju skupinu poduzeća kreće se u rasponu od 4-9% s naglaskom na nižim vrijednostima, što je razvidno iz gornjeg grafikona.

Zaključno, testiranjem modela ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja moguće je uočiti ključni kriterij diferenciranja financijskih izvještaja na kvalitetne i nekvalitetne, a taj je aktivno prisustvo poduzeća na tržištu vrijednosnica, dok su razvijenost države u kojoj poduzeće djeluje, razvijenost tržišta kapitala na kojem kotiraju njegove dionice, vrsta djelatnosti, te ostali kriteriji koji obilježavaju poslovanje poduzeća, manje značajni za kvalitetu njegova izvješćivanja. Doista, gotovo jednaku prosječnu vrijednost kvalitete izvješćivanja iskazuju financijski izvještaji inozemnih poduzeća koja kotiraju na razvijenim tržištima kapitala u Frankfurtu, Londonu, Parizu, New Yorku i Zürichu, kao i financijski izvještaji gospodarskih subjekata Republike Hrvatske koji kotiraju na domicilnom, Varaždinskom i Zagrebačkom tržištu kapitala u razvoju. Za razliku od njih, dionička društva koja ne participiraju u suvremenim kretanjima na tržištima kapitala iskazuju bitno lošiju kvalitetu financijskih izvještaja, te bitno lošiju informacijsku osnovu za donošenje kvalitetnih poslovnih odluka njegovih korisnika.

Obzirom da su poduzeća svih triju skupina nasumce izabrana, smatra se da su dobiveni rezultati vjerni pokazatelji ocjene kvalitete njihovih financijskih izvještaja.

Čini se da su odabrana poduzeća RH koja kotiraju na domicilnom tržištu vrijednosnica spremna, glede kvalitete izvješćivanja, za ulazak na konkurentna tržišta EU i šire. Spomenuto upućuje na zaključak da je, s motrišta kvalitete izvješćivanja, institucionalna snaga tržišta vrijednosnica izuzetno snažna, možda snažnija i od odredbi ZOR-a, zahtijeva računovodstvenih standarda, te ostalih normi, pozitivnih zakona i kodeksa ponašanja koji reguliraju poslovanje gospodarskih subjekata RH.

Valja dodati da su od ukupno 2165 aktivnih (2358 registriranih) dioničkih društava Republike Hrvatske, tek njih 12,79% javna dionička društva i aktivni sudionici na tržištu kapitala.²⁸⁶ Nadalje, spomenuta društva spadaju u tek 3% trgovačkih društava organiziranih u pravno ustrojbeni oblik dioničkih društava, dok su čak njih 96% društva s ograničenom odgovornošću.²⁸⁷

²⁸⁶ Napomena: Trgovačka društva prema pravno ustrojbenim oblicima i aktivnostima, Statistički ljetopis 2004., stanje na 31.12.2003.; vidi <http://www.dzs.hr/ljetopis/2004/04-070-075-tab.pdf>, 1.12.2004.

²⁸⁷ Ibidem

7. ZAKLJUČAK

Snažni razvoj gospodarstva i ekonomije uopće postavlja ispred suvremenih tržišnih sudionika sve veće zahtijeva glede potpuna razumijevanja financijskog izvješćivanja. Proces globalizacije značajno povećava obuhvat i sadržaj financijskih transakcija kojima je potrebna međunarodna komparativna računovodstvena potpora. Međunarodno usklađivanje procesa financijskoga izvješćivanja zahtijeva kvalitetu prezentiranih financijskih informacija koje čini temelj uspješne međunarodne poslovne i računovodstvene komunikacije. Što više, u uvjetima znanstveno - tehnološke revolucije, kada je informacija postala temeljni ekonomski resurs, doprinos kvaliteti računovodstvenih izvještaja ujedno je i doprinos razvoju suvremenog poslovanja.

Istraživanje u ovome radu potaknuto je sve većom ulogom i značenjem implementacije standarda kvalitete u proces financijskoga izvješćivanja u funkciji zadovoljenja potreba suvremenih sudionika na tržištima robe i kapitala za razumljivom, važnom, pouzdanom i usporedivom informacijom u koju se mogu pouzdati da fer i istinito odražava financijsko stanje i uspješnost poslovanja poduzeća i, kao takva, osigurava pretpostavke za donošenje kvalitetne poslovne odluke. S tim u svezi, računovodstvena se struka našla pred jednim od najvećih problema, a taj jest kako osigurati kvalitetu financijskoga izvješćivanja. S tim u svezi postavlja se pitanje jesu li opći računovodstveni standardi i pravila prikladne i dovoljne smjernice u postizanju standarda kvalitete, ili su nužne sveobuhvatne promjene u filozofiji i konceptu izvješćivanja i poslovanja uopće.

Posebno je pitanje, određivanje kriterija kvalitete u financijskom izvješćivanju, te mjera njihove kvantifikacije, obzirom da se kriteriji sudionika uključenih u proces financijskoga izvješćivanja razlikuju i odražavaju tek njihove subjektivne prosudbe.

Prateći aktualna pitanja vezana za implementaciju standarda kvalitete u proces izvješćivanja, te uvažavajući potrebe suvremenih korisnika financijskih izvještaja za ocjenom kvalitete prezentiranih im informacija, u radu su istražene mogućnosti kvantifikacije i valorizacije temeljnih obilježja kvalitete financijskoga izvješćivanja, te čimbenika koji ih najbolje reprezentiraju, diferencirajući pritom njihov pojedinačni značaj u strukturi ukupne kvalitete izvješćivanja.

Znanstvenom hipotezom, postavljenom u radu, potvrđeno je da se kvaliteta financijskoga izvješćivanja može ocijeniti kroz agregatne računovodstvene podatke iskazane temeljnim financijskim izvještajima, prateći čimbenike na koje se reflektiraju kvalitativne značajke izvješćivanja. Ekstrahirajući učinke nesigurnosti, nepotpunosti, neistine i nepouzdanosti računovodstvenih informacija prezentiranih u njima, ove je učinke moguće dovesti u izravnu ili neizravnu vezu s rezultatima poslovanja promatranog poduzeća kroz različita razdoblja, kao i s rezultatima poslovanja koji bi bili iskazani novim modelom ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja prema svim postavljenim kriterijima odrednica kvalitete.

Cilj ovoga rada jest objediniti i produbiti spoznaje o mogućnostima praćenja i ocjene kvalitativnih značajki temeljnih financijskih izvještaja u funkciji osiguravanja pretpostavki za donošenje kvalitetnih poslovnih odluka njihovih korisnika, te promicanja uspješnosti poslovanja poduzeća i šire društvene zajednice. Primjenom znanstvenih metoda predložen je jednostavni matematički model koji korisnicima financijskih izvještaja pruža mogućnost ocjene kvalitete prezentiranih informacije, dakle istinitosti i fer prikaza ekonomske stvarnosti poduzeća. Njegova je učinkovitost testirana i potvrđena na uzorku gospodarskih subjekata Republike Hrvatske i razvijenih zemalja Europe, čime je dokazana temeljna hipoteza doktorske disertacije.

U radu su uvodno definirani problem, predmet i objekt istraživanja, postavljena je znanstvena hipoteza i pomoćne hipoteze, određena je svrha i ciljevi istraživanja, dana je ocjena dosadašnjih istraživanja, navedene su najvažnije znanstvene metode korištene tijekom istraživanja i prezentiranja rezultata istraživanja, te je obrazložena struktura disertacije.

Nadalje, prezentiran je i sustavno izložen djelokrug, sadržaj i značaj temeljnih financijskih izvještaja u funkciji zadovoljenja različitih potreba njegovih različitih korisnika. U dosadašnjoj praksi, problem izvješćivanja računovodstvenih informacija bio je uglavnom usmjeren na pružanje informacija opće prirode, namijenjenih svim korisnicima informacija bez obzira na njihove specifične potrebe, ostavljajući njima samima da iz «šume» podataka i informacija odaberu one koje će najbolje zadovoljiti njihove pojedinačne potrebe. Suvremeno računovodstvo orijentirano je na specifične potrebe korisnika i njihove pojedinačne potrebe za informacijama. Prilagođavajući proces prikupljanja, obrade podataka i pripreme financijskih izvještaja zahtjevima

pojedinačnih skupina korisnika, računovodstvo će opravdati svoje postojanje i biti korisna funkcija u poslovanju poduzeća.

Uvažavajući različite korisnike financijskih izvještaja, valja istaknuti da su svi općeprihvaćeni koncepti, od koncepta očuvanja kapitala, do najnovijeg koncepta vrednovanja imovine nadoknadivom vrijednošću, prije svega usmjereni vlasniku, a tek potom ostalim korisnicima financijskih izvještaja. Spomenuto ne bi trebalo čuditi, budući su informacijske potrebe vlasnika najšire i najzahtjevnije. Konačno, financijski izvještaji prikazuju rezultate upravljanja menadžmenta resursima koje mu je povjerio upravo vlasnik.

Vlasnici, kao najznačajniji vanjski korisnici informacija, te menadžment poduzeća kao najznačajniji unutarnji korisnik informacija ujedno su i konfliktne skupine korisnika procesa izvješćivanja, čiji zahtjevi izravno utječu na kvalitetu informacija prezentiranih u okviru financijskih izvještaja. Temeljni instrument u funkciji ispunjavanja njihovih ciljeva jesu računovodstvene politike, njezine preporučene i alternativne metode i postupci kojima je moguće izravno, ali i neizravno utjecati na financijski položaj i uspješnost poslovanja poduzeća. Kako je izbor računovodstvenih politika u nadležnosti menadžmenta poduzeća, nesporno jest da će razboritost njihova odabira i primjene izravno utjecati na kvalitetu procesa izvješćivanja.

Premda su konflikti, u načelu, nepovoljna stanja kako za poslovnu zajednicu, tako i za širu društvenu zajednicu jer štete ostvarivanju njihovih ciljeva, smatra se da određena razina sukoba mora postojati u poduzeću u cilju njegova uspješna poslovanja. Tada se govori o natjecanju umjesto o konfliktu, te o dinamičnosti poslovanja, iako izazvanoj konfliktima, poslovanju fleksibilnijem na promjene u okružju, umjesto njegovoj nedjelotvornosti i inertnosti.

Osim profesionalnih, etičkih i moralnih stavova osoba uključenih u proces pripremanja financijskih izvještaja, na odabir računovodstvenih politika i postupaka mjerenja i vrednovanja elemenata financijskih izvještaja utječu i povijesne, društvene, ekonomske, kulturološke i teritorijalne okolnosti, koje se smatraju svojevrsnim nasljeđem na koje poslovni subjekt ne može utjecati. Iz takvih okolnosti proizlaze i različita tumačenja pojedinih knjigovodstvenih stavki i različiti utjecaj različitih tumačenja na financijski položaj i uspješnost poslovanja poduzeća.

S tim u svezi, moguće je uočiti značajne razlike između kontinentalno europskog i anglosaksonskog pristupa priznavanja i mjerenja elemenata financijskih izvještaja te njihova objavljivanja koje razlike su determinirane njihovom računovodstvenom infrastrukturom, prihvaćenim računovodstvenim standardima i pravilima, stručnošću i stupnjem edukacije računovođa, pravnom legislativom, izvorima financiranja te drugim značajnim čimbenicima okružja. Ove su razlike, s jedne strane, razlog zbog kojeg je proces računovodstvene harmonizacije nužan. S druge strane, smatra se da su upravo one prepreka procesu međunarodne harmonizacije.

Nadalje, analiziran je značaj procesa harmonizacije računovodstvenih standarda, postupaka i pravila u funkciji usklađivanja međunarodne računovodstvene prakse i financijskoga izvješćivanja na globalnoj razini. Analizom novih računovodstvenih standarda financijskoga izvješćivanja definirani su učinci njihove primjene na kvalitetu financijskog izvješćivanja. Istraživanjem je zaključeno da je sastavljanje financijskih izvještaja u skladu sa novim međunarodnim standardima financijskog izvješćivanja, u funkciji usklađivanja različitih obračunskih sustava u računovodstvu, značajna karika u promicanju kvalitete financijskoga izvješćivanja. Njihovim prihvaćanjem, te uvažavanjem zahtijeva koji iz njih proizlaze, ostvaruje se značajni doprinos vjerodostojnosti i usporedivosti financijskih izvještaja, te osigurava fer i istinito financijsko izvješćivanje. Naime, kroz sve revidirane postojeće standarde i objavljene međunarodne standarde financijskoga izvješćivanja insistira se na procijeni po fer vrijednosti svih elemenata financijskih izvještaja, na ukidanju alternativnih rješenja, kao i svih razlika između međunarodnih računovodstvenih standarda i pojedinačnih nacionalnih standarda.

Poduzeća koja postupaju u skladu sa socijalno, etički i zakonski prihvatljivim parametrima poslovanja smatraju se legitimnim, sa odgovornom upravom i kvalitetnim financijskim izvještajima. Upravljanje poduzećem koje nije u skladu sa definiranim i prihvaćenim normama, pravilima i postupcima, smatra se nezakonitim i društveno neprihvatljivim oblikom ponašanja. S motrišta financijskoga izvješćivanja, to bi značilo postupanje van računovodstvenih standarda i regulativa, njihovo neprihvaćanje ili odabir takvih računovodstvenih metoda, postupaka i politika koje bitno narušavaju kvalitetu i integritet procesa financijskog izvješćivanja.

Neodgovorno upravljanje poduzećem može biti nagovještaj pojave prijevare u financijskim izvještajima. Spomenuto dolazi posebice do izražaja u razdobljima slabije poslovne uspješnosti, kada poduzeća nastoje podcijeniti svoje troškove i precijeniti prihode poslovanja, a to im, svojom neodgovornošću i neučinkovitošću, omogućuje upravljačka struktura i sustava unutarnje kontrole poduzeća.

Financijski izvještaji krivotvore se iz mnogo razloga. Neki su posljedica financijskih poteškoća u poslovanju poduzeća, drugi su potaknuti osobnim interesima počinitelja prijevare, no, čini se da je većina njih vezana za zarade. Izvještene zarade odražavaju informacije o pravcu razvoja poduzeća, uspješnosti njegova poslovanja, atraktivnosti stjecanja njegovih udjela, njegovoj konkurentnosti na tržištu kapitala te, uopće, učinkovitosti tržišta kapitala. Štoviše, istraživanja potvrđuju da izvješće o zaradama pruža investitoru najvažnije informacije potrebne za odlučivanje. Stoga, ne čudi da su strategije poduzeća, kojima se postižu ili prestižu predviđanja o zaradama, pod pritiskom ostvarenja ciljnih zarada. U tom smislu, menadžment je motiviran i u većini slučajeva nagrađen za odabir onih računovodstvenih politika i postupaka koje će omogućiti iskazivanje očekivanih, iako nekvalitetnih zarada, pa su izvještaji o zaradama često odraz želja menadžera, a ne financijske uspješnosti poduzeća.

Uz kvalitetu financijskih izvještaja neizbježno je, dakle, vezati pojam manipulacije financijskim informacijama. Postupci, motivi i okolnosti koje potiču manipulaciju financijskim informacijama, kao i štete koje iz toga proizlaze, izravno utječu na kvalitetu informacija prezentiranih njihovim korisnicima.

Uvjeti i okolnosti koje pogoduju manipulacijama u financijskom izvješćivanju jesu, prije svega, odsustvo razboritog upravljanja poduzećem te učinkovitog nadzornog odbora i revizora, neadekvatna i neučinkovita struktura unutarnje kontrole, dominacija poslovnog odlučivanja pojedinca ili manje grupe, veliki pritisak konkurencije, agresivan stav menadžera i poticanje na ostvarivanje nerealnih rezultata, postojanje značajnih transakcija između povezanih poduzeća, značajne promjene upravljačkog osoblja, menadžment za koji se zna ili se sumnja u moralnost njegova karaktera, i drugo.

Iako se pojam manipulacije odnosi na namjerno pogrešno prikazivanje važnih činjenica i financijskih informacija poduzeća s namjerom pogrešnog navođenja korisnika financijskih izvještaja, valja istaknuti da je niska kvaliteta financijskoga izvješćivanja često i rezultat neznanja, previda ili inertnosti sudionika uključenih u

proces njihova sastavljanja, i nije uvijek i isključivo usmjerena na namjernu obmanu investitora i ostalih korisnika financijskih izvještaja radi zadovoljenja ekonomskih, vlasničkih ili nekih drugih interesa njegovih počinitelja.

Manipulacije u financijskom izvješćivanju prisutne su u cijeloj povijesti ekonomije. U radu su prikazane najpoznatije računovodstvene smicalice prošlog stoljeća, a posebna pozornost dana je slučaju Enron, jednoj od najvećih financijskih afera današnjice.

Manipulacije u području financijskoga izvješćivanja drastično su porasle u posljednja dva desetljeća, što je utjecalo na zabrinutost, sumnju i narušeno povjerenje javnosti u kvalitetu prezentiranih informacija, profesionalizam, moralne vrijednosti i etičnost računovođa i revizora te, prije svega, odgovornost i učinkovitost vodstva poduzeća. Naime, poznato jest da svaka prijevara u financijskim izvještajima nastaje uz znanje, pristanak ili poticaj rukovodeće strukture poduzeća te je jasno da će upravo odgovorno i učinkovito vodstvo poduzeća biti temeljni čimbenik sprječavanja manipulacije financijskim informacijama.

Istraživanjem je zaključeno da dosadašnje tehnike i mehanizmi otkrivanja prijevara u financijskome izvješćivanju ne zadovoljavaju potrebe suvremenog korisnika financijskih izvještaja, budući tek djelomično pomažu u otkrivanju poremećaja u poslovanju poduzeća i upućuju na moguće manipulacije u njihovom izvješćivanju.

Ogromne štete koje nastaju kao posljedica krivotvorenih financijskih izvještaja, kako za korisnike i priprematelje financijskih izvještaja, tako i širu poslovnu zajednicu, nameću zahtjev za dodatnim naporima i prijedlozima u području promicanja kvalitete procesa financijskoga izvješćivanja. Istaknuti problem inicirao je odabir teme doktorske disertacije i postavljanje znanstvene hipoteze o mogućnosti kvantifikacije kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja te ocjeni kvalitete financijskih izvještaja.

Uobičajeno se ističe kako je suvremeno računovodstvo ono koje je usmjereno potrebama korisnika. Nema dvojbe da su u cjelokupnom računovodstvenom procesu upravo korisnici ti čija je uloga najznačajnija. Oni definiraju koje i kakve podatke treba prikupiti, na koji način ih obraditi, te koje informacije i u kojem obliku prezentirati. Nesporno jest, stoga, da je najvažnija kvaliteta računovodstvene informacije njezina uporabljivost, odnosno korist koju će od nje imati njezini korisnici. Kako je donošenje odluka primarni cilj financijskog izvješćivanja, obilježja kvalitete financijskih izvještaja

jesu upravo one značajke koje informacije iz financijskih izvještaja čine uporabljivima za njihove korisnike.

Dosadašnje spoznaje glede definiranja skupine kvalitativnih obilježja u funkciji procjene kvalitete financijskih izvještaja idu u prilog odlukama najznačajnijih američkih i europskih tijela koja donose računovodstvene standarde, definiraju postupke i predlažu rješenja koja će doprinijeti kvaliteti financijskoga izvješćivanja. Temeljna prednost postavljanja takvoga *Okvira* jest u tome što zagovara jednostavan i razumljiv vokabular o kvaliteti financijskih izvještaja između profesionalnih računovođa i knjigovođa, menadžmenta i revizora, te članova nadzornog odbora, što je posebno značajno uzme li se u obzir nedostatak jasnih, objektivnih kriterija za procjenu kvalitete financijskih izvještaja. Utvrđivanje čimbenika koji odražavaju suštinu kvalitete prezentiranih informacija, postavljajući tako standarde koji bi bili razumljivi sudionicima financijskoga izvješćivanja, doprinosi promicanju kvalitete financijskih izvještaja te kvaliteti poslovne komunikacije sudionika uključenih u suvremena kretanja na međunarodnim tržištima kapitala.

Iako postoje određene razlike u hijerarhijskim odnosima kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja s motrišta IASB-a i FASB-a, koje zadiru u njihov eksplicitni izraz, ali ne i bit, valja istaknuti da je u području kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja postignuto suglasje na globalnoj razini. Konačno, riječ je o obilježjima razumljivosti, važnosti, pouzdanosti i usporedivosti financijskih informacija, kao temeljnim odrednicama kvalitete financijskoga izvješćivanja.

Kao što je istaknuto, postoje određene razlike u hijerarhijskoj klasifikaciji značaja pojedinih kvalitativnih obilježja u strukturi ukupne kvalitete izvješćivanja, pri čemu se određena prednost, s teorijskom motrišta, daje obilježjima važnosti i pouzdanosti, dok se usporedivost, prema odrednicama američkih računovodstvenih standarda, definira tek kao sekundarno obilježje kvalitete izvješćivanja, a razumljivost kao obilježje korisnika, a ne i informacije o kojoj se izvješćuje.

Doista, za potrebe korisnika financijskih izvještaja, nužno je da informacija bude važna i da utječe na donošenje odluka, no isto tako ona mora biti pouzdana te vjerno odražavati ekonomsku bit transakcije o kojoj izvješćuje. Nesporno jest da će različiti korisnici financijskih izvještaja izražavati različite sklonosti glede odnosa važnosti i pouzdanosti informacije, sagledavajući odnos koristi i troškova koji proizlazi iz takve

informacije. Investitori manje skloni riziku, preferirat će pouzdanu informaciju, dok će se oni skloniji riziku zadovoljiti i manje pouzdanom informacijom sve dok je ona dovoljno «brza» i, kao takva, za njih važna. U svakom slučaju, u praksi su moguće različite računovodstvene situacije u kojima različiti računovodstveni izbori dovode do različitih kombinacija važnosti i pouzdanosti. Ustupci između pojedinih obilježja kvalitete računovodstvenih informacija mogući su, no stvar je subjektivne prosudbe koja će kombinacija biti najpovoljnija za svaku pojedinu situaciju.

Usporedivost računovodstvenih informacija iz razdoblja u razdoblje, kao i unutar različitih poduzeća istog vremenskog razdoblja, ili sa postavljenim standardima postignuća, bitno doprinosi kvaliteti razumljivosti financijskih informacija. No, niti usporedivost, niti dosljednost računovodstvenih postupaka i politika ne mogu uvijek, čak i uz njihovu apsolutnu primjenu, jamčiti kvalitetu informacije. Naime, dosljedno insistiranje na nekoj računovodstvenoj politici, postupku ili proceduri može, zbog neznanja ili pod «krinkom» potrebe za usporedivošću, u konačnici rezultirati potpuno neuporabljivim i nekvalitetnim informacijama.

Konačno, razumljivost informacija najkontroverznije je područje kvalitete izvješćivanja i, uopće, čimbenik o kojemu se dvoji glede njegova uključivanja u obilježja kvalitete izvješćivanja. Prema jednima, riječ je isključivo o obilježju korisnika, a ne i informacije o kojoj se izvješćuje, ističući, pritom, značaj korisnikova znanja i stručnosti, dok je prema drugima, razumljivost obilježje kvalitete ravnopravno s ostalima te jednako značajno za ostvarenje ukupne kvalitete izvješćivanja. Sadržajem i strukturom prezentiranih informacija moguće je, prema potonjima, uvelike utjecati na razumljivost financijskih izvještaja.

Pomnim istraživanjem i analizom, u radu je potvrđena opravdanost uključivanja kvalitete razumljivosti u kvalitetu izvješćivanja, što je izravno utjecalo na zadržavanje spomenutog obilježja u modelu ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, čime je osigurana i usklađenost s odrednicama novih međunarodnih standarda financijskoga izvješćivanja glede ovog problema.

Važnu ulogu u procesu financijskoga izvješćivanja i računovodstva uopće ima koncept materijalne značajnosti. Stavke koje opravdano ulaze u financijske izvještaje moraju prijeći određeni kvantitativni «prag» da bi se priznale. Gdje će se postaviti granica značajnosti ovisi, za različite stavke, o različitim situacijama, te stručnoj

prosudbi računovođe. Što više, čini se da je upravo područje kvalitativnih obilježja računovodstvenih informacija izvrstan vodič za prosudbu stručnosti profesionalnog računovođe i osoba skromnog financijsko računovodstvenog znanja.

U nastavku rada povlači se svojevrsna paralela između postojećeg, tradicionalnog modela financijskoga izvješćivanja te suvremenog modela izvješćivanja opredijeljenog kvalitetom njegova informacijskog sadržaja. U tom smislu, pozornost je usmjerena na značaj odabira odgovarajuće osnovice mjerenja elemenata financijskih izvještaja koja će odražavati fer i istiniti prikaz financijskoga položaja i uspješnosti poslovanja poduzeća.

Stav o značaju osnovica mjerenja, procjenjivanja te vrednovanja elemenata financijskih izvještaja nije bio uvijek isti. On se mijenjao, prateći zahtjeve vremena i prostora u kojem su sudionici procesa financijskoga izvješćivanja izvješćivali o stanju i promjenama u poslovanju poduzeća. Na području procjene elemenata financijskih izvještaja, koje područje zasigurno predstavlja krucijalni problem područja računovodstva, ovaj je razvoj moguće pratiti na relaciji «trošak nabave» - «fer vrijednost», kao dvjema krajnjim točkama u evolutivnom procesu vrednovanja pozicija financijskih izvještaja.

Analiziran je utjecaj primjene tradicionalne metode povijesnih troškova te suvremenih metoda procjenjivanja utemeljenih na tekućim tržišnim vrijednostima na kvalitetu financijskoga izvješćivanja. Iz analize proizlazi da je prema tradicionalnom sustavu izvješćivanja, osnovni cilj bilanciranja alokacija troškova i prihoda između tekućeg i budućeg obračunskog razdoblja, a primjena metode povijesnih troškova jedina prikladna osnovica za raspored troškova. Suvremeno računovodstvo ovaj problem sagledava na potpuno drugačiji način. Osim troškova nabave, ono sugerira primjenu i drugih metoda procjene elemenata financijskih izvještaja kao što su tekuća tržišna vrijednost, neto prodajna vrijednost, sadašnja vrijednost očekivanog neto novčanog tijeka, likvidacijska vrijednost, fer vrijednost i nadoknadiiva vrijednost. Što više, smatra se da će financijski izvještaji kvalitetno prezentirati financijski položaj, uspješnost i novčane tijekove ukoliko kao kriterij procjene uzmu nepovijesne vrijednosti.

Uvažavajući inflaciju, promjene valutnih tečajeva, uvođenje novih tehnologija, te stalna ekonomska previranja, nesporno jest da su informacije utemeljene na povijesnim troškovima nepotpune, i da je njezine nedostatke nužno kompenzirati

primjenom suvremenih metoda procjene elemenata financijskih izvještaja usklađenih s tekućim tržišnim vrijednostima, iako su ove informacije najčešće neraspoložive i skupe.

Čini se da se u razvijenim zemljama Europe i svijeta, iako kroz dugi niz godina prihvaćen stav o načelu opreznosti kao temeljnom čimbeniku kvalitete financijskoga izvješćivanja, koji se provodio putem načela realizacije te načela impariteta, podržavajući tako sustav povijesnih troškova, konačno mijenja. Napuštanjem sustava povijesnih troškova i prelaskom na fer prezentiranje financijskih izvještaja mijenja se dosadašnji konvencionalni pristup računovodstvenom izvješćivanju, nagoviještajući ne samo evolutivne, već i revolucionarne promjene u području računovodstva. Ukoliko se ustraje na ovakvome pristupu u razvoju računovodstvenih standarda, postupaka, procedura i prakse, može se očekivati da će se temeljni financijski izvještaji poduzeća podudarati s izvještajima o procjeni vrijednosti poduzeća.

Primjena metode fer vrijednosti u vrednovanju imovine te metode umanjenja vrijednosti do nadoknadive vrijednosti u našoj je računovodstvenoj praksi prisutna samo u poduzećima u većinskom vlasništvu privatnih, uglavnom stranih investitora, poduzećima koja su prisutna i čijim se vrijednosnicama aktivno trguje na tržištu kapitala, poduzećima čije financijske izvještaje revidiraju strane revizorske tvrtke, što i u našoj računovodstvenoj praksi potvrđuje presudnu ulogu većinskog vlasništva investitora na sadržaj financijskih izvještaja. Neujednačenost računovodstvenih s ostalim zakonima, propisima i odredbama koje uređuju funkcioniranje naše pravne države dodatno potiče nesigurnost u odabiru i primjeni metoda procjenjivanja, odnosno računovodstvenih politika čiji je izbor jedan od ključnih čimbenika kvalitete izvješćivanja. U takvoj institucionalnoj okolini, stvoren je svojevrсни računovodstveni oportunistički, a suprotstavljeni nacionalni zahtjevi potiču na odstupanje od odrednica računovodstvenih standarda. U tom ozračju, naša računovodstvena stvarnost neminovno implicira sastavljanje nekvalitetnih financijskih izvještaja.

U radu se, nadalje, sugeriraju i opisuju tehnike usvajanja i implementacije standarda kvalitete financijskoga izvješćivanja te navode praktični primjeri pripreme informacija koje će doista odražavati ekonomsku bit poslovnih događaja i transakcija. Usporedbom tradicionalnog i standardima kvalitete poboljšanog sustava izvješćivanja, ukazuje se na značaj implementacije standarda kvalitete u pojedinim područjima financijskoga izvješćivanja.

Konačno, prezentiraju se aksiomi kvalitete financijskoga izvješćivanja i ukazuje na vezu između kvalitete informacija i troškova kapitala koja se, u konačnici, odražava i na vrijednost samoga poduzeća. Naime, nekvaliteta ili sumnja u kvalitetu financijskih izvještaja uzrokuje nesigurnost investitora i ostalih korisnika financijskih izvještaja. Nesigurnost u vjerno predočavanje ekonomske stvarnosti pretpostavlja veći rizik ulaganja, te zahtijeva više stope povrata na uloženo. Više stope povrata znače više troškove kapitala i niže cijene vrijednosnica poduzeća, te smanjenje učinkovitosti tržišta kapitala.

Nesporno jest da su koristi od otvorenih i potpunih financijskih izvješća velike za sve sudionike procesa financijskoga izvješćivanja, te da nekvalitetom ne gube samo korisnici, već i priprematelji financijskih izvještaja, kao i šira poslovna zajednica.

Uvažavajući značaj kvalitete financijskoga izvješćivanja te njezin doprinos dobiti šire poslovne zajednice, u radu su istražene mogućnosti kvantifikacije kvalitativnih obilježja financijskih izvještaja u funkciji ocjene kvalitete informacija prezentiranih njihovim korisnicima.

U postavljanju modela ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja najprije je definirana ciljna vrijednost funkcije kvalitete, njezine osnovne i kontrolne varijable, te njihovi parametri. Obzirom da se kvaliteta financijskih izvještaja procjenjuje s motrišta njegovih korisnika, te je nesporno da su financijski izvještaji kvalitetni samo ukoliko zadovoljavaju specifične potrebe korisnika tih izvještaja, u definiranju ciljne vrijednosti funkcije kvalitete polazi se od vrednovanja specifičnih informacijskih potreba koje će njegovim korisnicima osigurati pretpostavke za donošenje kvalitetnih poslovnih odluka. Kako je relativni prioritet kvalitativnih značajki temeljnih financijskih izvještaja uvelike određen strukturom njegovih korisnika, za potrebe razvoja ovog modela, kao ciljna skupina korisnika kojoj je usmjerena i ciljna vrijednost funkcije kvalitete odabrani su investitori.

Investitori su, s motrišta razvoj gospodarstva šire društvene zajednice jedna od najznačajnijih skupina korisnika financijskih izvještaja. Naime, potvrda kvalitete financijskih izvještaja ohrabrit će i potaknuti spomenutu skupinu korisnika na ulaganje u takvo poduzeća te lančano donijeti niz koristi široj zajednici u kojoj poduzeće djeluje. Uostalom, informacije koje će zadovoljiti potrebe investitora, nesporno će zadovoljiti i

informativne potrebe svih ostalih korisnika financijskih izvještaja, čime odabir investitora kao ciljnog korisnika financijskih izvještaja dobiva poseban značaj.

Obzirom na nužnost definiranja nezavisnih, kvalitativnih varijabli modela binarnim vrijednostima, i sama vrijednost funkcije kvalitete financijskoga izvješćivanja zadržat će se u rasponu vrijednosti od 0 do 1. Nekvalitetan izvještaj poprimat će vrijednost 0, a onaj najkvalitetniji vrijednost 1. Polazište modela jest, dakle, ciljna veličina 1 kao mjera kvalitete temeljnih financijskih izvještaja. Svaka vrijednost funkcije kvalitete, kao zavisne varijable Y , manja od 1 značit će manju kvalitetu temeljnih financijskih izvještaja, a svaka vrijednost bliža vrijednosti 1 značit će veću kvalitetu izvješćivanja.

Nakon što je definirana ciljna skupina i ciljna veličina funkcije kvalitete financijskih izvještaja, definirane su osnovne i kontrolne varijable modela. Kao osnovne varijable ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja odabrani su kvalitativni čimbenici njihove razumljivosti, važnosti, pouzdanosti i usporedivosti, dok je kao kontrolna varijabla modela definirana kotacija poduzeća na tržištu vrijednosnica. Riječ je, naime, o varijabli koja obilježava suvremena, konkurentna poduzeća spram kojih se postavljaju visoki zahtjevi u području izvješćivanja, što nesporno doprinosi i njihovoj kvaliteti. Nezavisne varijable modela opredijeljene su, potom, odgovarajućim čimbenicima koji ih najbolje reprezentiraju i, konačno, sa ostalim elementima funkcije kvalitete povezani u reprezentativni funkcijski model.

Značaj pojedinih kvalitativnih obilježja u strukturi ukupne kvalitete financijskih izvještaja, odnosno pojedinačni ponderi težine osnovnih nezavisnih varijabli modela, definirani su rezultatima provedenog istraživanja u okviru kojega je uvažen stav najutjecajnijih stručnjaka i eminentnih predstavnika najznačajnijih odbora za računovodstvene standarde svijeta, kao i drugih svjetski značajnih računovodstvenih tijela izravno ili neizravno uključenih u proces pripreme, donošenja i povlačenja računovodstvenih standarda, pravila i uputa, čije se odrednice, tumačenja i stavovi reflektiraju na globalnu računovodstvenu zajednicu.

Uvažavajući prijedloge eminentnih stručnjaka svjetske razine, analizirajući i sistematizirajući kriterije ocjene kvalitete pojedinih kvalitativnih obilježja, postavljen je znanstveno utemeljen model ocjene kvalitete financijskih izvještaja. Model je, potom, testiran i potvrđen na odabranom osnovnom uzorku gospodarskih subjekata razvijenih

tržišta kapitala i kontrolnom uzorku poduzeća Republike Hrvatske te, kao takav, predstavlja svojevrsan složeni pokazatelj ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja poduzeća.

Iz ostvarenih rezultata istraživanja, prezentiranih u doktorskoj disertaciji, moguće je zaključiti sljedeće:

1. Da je kvaliteta financijskoga izvješćivanja osnova donošenja učinkovitih odluka korisnika financijskih izvještaja te pretpostavka očuvanja i uvećanja vrijednosti poduzeća;
2. Da se kvalitetnim mogu smatrati izvještaji koji su odraz ekonomske stvarnosti poduzeća, izvještaji koji su utemeljeni na znanstvenim metodama i modelima, koji prikazuju rezultate transakcija koji nisu podložni manipulacijama i alternativnim rješenjima, koje je moguće kvantificirati i provjeriti;
3. Da je detaljnim istraživanjem i pomnom analizom moguće selektirati i definirati kvalitativne značajke kvalitativnih obilježja temeljnih financijskih izvještaja, te postaviti odgovarajući matematički model kvantifikacije kvaliteta razumljivosti, važnosti, pouzdanosti i usporedivosti financijskih izvještaja, pružajući tako njegovim korisnicima mogućnost izravne ocjene kvalitete prezentiranih im informacija;
4. Da je moguće diferencirati značaj pojedinih kvalitativnih obilježja u strukturi ukupne kvalitete izvješćivanja, dodjeljujući im odgovarajuće pondere značajnosti u skladu s mišljenjima eminentnih računovodstvenih eksperata;
5. Da postavljeni model ocjene kvalitete temeljnih financijskih izvještaja, sam po sebi, ne osigurava izravno i kvalitetu financijskoga izvješćivanja. Međutim, posredno, spoznajom da im financijski izvještaji ne pružaju dovoljno kvalitetne informacije, korisnici financijskih izvještaja utjecat će svim svojim raspoloživim mehanizmima na kvalitetu financijskoga izvješćivanja;
6. Da je stručnost korisnika financijskih izvještaja presudan čimbenik primjene postavljenog modela u praksi;
7. Da su kvalitetni financijski izvještaji obilježje poduzeća u većinskom vlasništvu privatnih, uglavnom stranih investitora, poduzeća čije financijske izvještaje revidiraju velike strane revizorske tvrtke, poduzeća koja postupaju u skladu s

međunarodnim standardima financijskoga izvješćivanja te, posebice, poduzeća koja su prisutna i čijim se vrijednosnicama aktivno trguje na tržištima kapitala;

8. Da je kvaliteta financijskih izvještaja poduzetnika Republike Hrvatske, uopće, značajno niža od kvalitete financijskih izvještaja poduzetnika razvijenih zemalja Europe i svijeta, no da je kvaliteta financijskih izvještaja domaćih poduzetnika čijim se vrijednosnicama aktivno trguje na tržištu kapitala na razini kvalitete izvještaja poduzeća razvijenih zemalja Europe i svijeta.

Iz navedenog proizlazi da je dokazana temeljna znanstvena hipoteza doktorske disertacije o mogućoj, potrebnoj i opravdanoj ocjeni kvalitete procesa izvješćivanja, te valorizaciji istinitosti i fer prikaza ekonomske stvarnosti poslovanja poduzeća.

U radu je dokazano da je pažljivom analizom kvalitativnih obilježja financijskih informacija prezentiranih korisnicima procesa izvješćivanja, te njihovim raščlanjivanjem na čimbenike koji ih najbolje reprezentiraju, moguće postaviti matematičko statistički model ocjene kvalitete financijskih izvještaja, zadovoljavajući, pritom, zahtjev za jednostavnošću modela i relativno niskim troškovima njegove implementacije u sustav poslovnog odlučivanja.

LITERATURA

1) KNJIGE

1. Anthony, R. N. & Reece, J. S.: *Računovodstvo*, RRIF Plus, Zagreb, 2004.
2. Anthony, R. S.: *Rethinking The Rules Of Financial Accounting - Examining The Rules For Accurate Financial Reporting*, 1st edition, McGraw-Hill Companies, 2003.
3. Barker, R.: *Determining Value: Valuation models & financial statements*, 1st edition, Prentice Hall, 2001.
4. Barton, J. and Waymire, G.: *Financial reporting quality and investor losses*, Emory University, 1300 Cifton Road, Atlanta, USA, 2002.
5. Baxter, W. T. and Davidson, S.: *Studies in Accounting Theory*, 2nd edition, Homewood, Ill., R.D., Irwin, London, 1962.
6. Beaver, W. H.: *Financial Reporting: An Accounting Revolution*, 3/E, Prentice Hall, 1998.
7. Belak, V.: *Menadžersko računovodstvo*, RRIF Plus, Zagreb, 1995.
8. Belak, V.: *Određivanje vrijednosti zaliha na temelju troška zaliha*, u knjizi grupe autora (ured. Habek, M.): *Upravljanje zalihama i skladišno poslovanje*, RRIF Plus, Zagreb, 2002.
9. Belak, V.: *Osnove profesionalnog računovodstva*, Veleučilište u Splitu, Split, 2001.
10. Berenson, A.: *The number: How the drive for quarterly earnings corrupted Wall street and corporate America*, Random House, 2003.
11. Bourque, D. D.: *A Conceptual and Analytical Look at Information Reporting*, zbornik radova *Management of the Firm Under Conditions of Discontinuity*, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 1987.
12. Brajdić, I.: *Modeli odlučivanja*, Sveučilište u Rijeci, Hotelijerski fakultet Opatija, Opatija, 1998.

13. Brkanić, V.: *Optimalizacija bilančne strukture*, RRIFplus, Zagreb, 2002.
14. Bryer, R. A.: *Making sense of financial reporting: A steady state earning power conceptualisation of the usefulness of accrual accounting to efficient capital markets*, University of Warwick, Business School Research Bureau, 1991.
15. Bushee, B. J. and Noe, C. F.: *Disclosure quality, institutional investors, and stock return volatility*, Division of Research, Harvard Business School, Boston, c1999.
16. Chang, J. J.: *Decline in value relevance of earnings and book values*, Wharton School, University of Pennsylvania, c1999.
17. Chang, L. S. and Most, K. S.: *The perceived usefulness of financial statements for investors' decisions*, Florida International University Press, Miami, 1985.
18. Choi, F., Frost, C., Meek, G. K.: *International Accounting*, Prentice Hall, New Jersey, 4th edition, 2002.
19. Choi, F. D. S. & Meek, G. K.: *International Accounting*, Fifth edition, Pearson Prentice Hall, 2005.
20. Chorafas, D. N.: *Reliable Financial Reporting and Internal Control: A Global Implementation Guide*, John Wiley and Sons, New York, 2000.
21. Comer, M. J.: *Corporate Fraud*, 3rd edition, Gower Publishing Limited, Hampshire, England, 1998.
22. Daves, P. R., Ehrhardt, M. C. and Shrieves, R.: *Corporate Valuation: A Guide for Managers and Investors with Thomson Analytics*, 1st edition, South Western College Publishing, 2004.
23. Davia, H. R.: *Fraud 101: Techniques and Strategies for Detection*, John Wiley & Sons, Inc., New York, 2000.
24. Dechow, P. M., Sloan, R. G. and Sweeney, A. P.: *Causes and consequences of aggressive financial reporting policies*, Division of Research, Harvard Business School, Boston, 1994.
25. DiPiazza, S. A. and Eccles, R. G.: *Building public trust: The future of corporate reporting*, 1st edition, John Wiley & Sons, 2002.
26. Dixit, A. K. and Pindyck, R. S.: *Investment under Uncertainty*, University Press,

Princeton, New York, 1994.

27. Dominiak, G. F. and Lauderback III, J. G.: *Managerial Accounting*, 6th edition, PWS - Kent Publishing Company, Boston, 1991.
28. Eccles, R. G. ... [et al.]: *The Value Reporting Revolution: Moving Beyond the Earnings Game*, John Wiley, New York, c2001.
29. Eppler, M. J.: *Managing information quality: increasing the value of information in knowledge-intensive products and processes*, Springer, Berlin - New York, c2003.
30. Epstein, M. J. and Birchard, B.: *Counting what counts: Turning corporate accountability to competitive advantage*, Perseus Publishing, 1999.
31. Fernández, P.: *Valuation methods and shareholder value creation*, Academic Press, Amsterdam - Boston, c2002.
32. Forker, J. J.: *Corporate governance and disclosure quality in financial statements*, University of Bristol, Department of Economics, 1991.
33. Frankel, R. M., Johnson, M. F. and Nelson, K. K.: *Auditor independence and earnings quality*, Graduate School of Business, Stanford University, Stanford, California, 2001.
34. George, M. L.: *Lean Six Sigma - Combining Six Sigma Quality with Lean Production Speed*, 1st edition, McGraw-Hill Companies, 2002.
35. George, M. L.: *Lean Six Sigma for Services - How to use Lean Speed and Six Sigma Quality to Improve Services and Transactions*, 1st edition, McGraw-Hill Companies, 2003.
36. Govindarajan, V.: *Objectives of financial statements: cash flows vs. earnings*, Division of Research, Graduate School of Business Administration, Harvard University, Boston, 1978.
37. Gray, S. J., Campbell, L. G. and Shaw, J. C.: *International financial reporting: a comparative international survey of accounting requirements and practices in 30 countries*, St. Martin's Press, New York, 1984.
38. Griffin, P. A.: *Usefulness to investors and creditors of information provided by financial reporting*, Stamford, Conn.: Financial Accounting Standards Board of the

Financial Accounting Foundation, c1987.

39. Grupa autora (ured. Sikavica, P.): *Poslovno odlučivanje*, II. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Informator, Zagreb, 1999.
40. Gulin D.: *Računovodstvene politike u funkciji ispunjavanja ciljeva konfliktnih grupa dioničarskog poduzeća*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 1993.
41. Halmi, A.: *Multivarijatna analiza u društvenim znanostima*, Alinea, Zagreb, 2003.
42. Hampton, J. J.: *Financial Decision Making: Concepts, Problems and Cases*, Reston Publishing Company, Reston, Virginia, 1979.
43. Hansen, D. R. and Mowen, M. M.: *Management Accounting*, 2nd edition, South - Western Publishing Co., Cincinnati, Ohio, 1992.
44. Healy, P. M. and Palepu, K. G.: *Financial reporting and firm value*, Division of Research, Harvard University, Boston, MA, 1991.
45. Hill, C.: *Competing in the Global Marketplace*, Irwin McGraw Hill, Boston, 3rd edition, 1999.
46. Hirst, E. D. and McAnally, M. Lea: *Cases in financial reporting: An integrated approach with an emphasis on earnings quality and persistence*, Prentice Hall College Div, 1996.
47. Hofstede, G.: *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, McGraw-Hill Book Company, New York, 1991.
48. Horngren, C. T., Foster, G. and Datar, S. M.: *Cost accounting*, 8th edition, Prentice Hall, New Jersey, 1994.
49. Horvat, J.: *Statistika pomoću SPSS/PC+*, Ekonomski fakultet Osijek, Osijek, 1995.
50. Horvat, T.: *Kritična analiza razkritij v letnih poročilih slovenskih podjetij*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, 2002.
51. Huang, K. T., Lee, Y. W. and Wang, R. Y.: *Quality information and knowledge*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall PTR, c1999.
52. Kahle, W. ... [et al.]: *Advances in stochastic models for reliability, quality, and*

- safety*, Birkhäuser, Boston, c1998.
53. Kaplan, R. S. and Atkinson, A.: *Advanced Management Accounting*, Prentice Hall, Engelwood Cliffs, New York, 1988.
54. Kinney, W. R. Jr.: *Information Quality Assurance and Internal Control for Management Decision Making*, 1st edition, McGraw-Hill, Boston, 2000.
55. Kirkegaard, H.: *Improving accounting reliability*, Quorum Books, 1997.
56. Kleekämper, H., Kuhlewind, M., Alvarez, M.: *Grundlagen, Ziele, Organisation, Entwicklung und Bedeutung des IASB*, in: Rechnungslegung nach International Accounting Standards (IAS), edited by Baetge, D., Kleekämper, H., Wollmert, P., Kirsch H., Schäfer-Poeschel, Stuttgart, 2nd edition, 2002.
57. Kmenta, J.: *Počela ekonometrije*, 2. izdanje, Macmillan Publishing Company a division of Macmillan, Inc., 1986., prijevod s engl. (Puljić, A. ... et al.), MATE, Zagreb, 1997.
58. Konan C. ... [et al.]: *Earnings quality and stock returns [computer file]*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Mass., c2001.
59. Kotruljević, B.: *O trgovini i savršenom trgovcu*, pripremili i obradili Radičević, R. i Muljačić, Ž., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: Djela znanosti Hrvatske, svezak 1, Zagreb, 1995.
60. Krishnaiah, P. R. and Rao, C. R.: *Quality control and reliability*, Elsevier Science Pub. Co., Amsterdam-New York : North-Holland-New York, N.Y., U.S.A., 1988.
61. Langendijk, H., Swagerman, D. and Verhoog, W.: *Is fair value fair?: financial reporting from an international perspective*, Wiley, Chichester, West Sussex, England, Hoboken, NJ, 2003.
62. Larson, K. D. and Miller, P. B. W.: *Fundamental Accounting Principles*, 13th edition, IRWIN, Homewood, IL, Boston, 1993.
63. Lee, T. A. and Parker, R. H.: *The evolution of corporate financial reporting*, Garland, New York, 1984.
64. Levitt, A. and Dwyer, P.: *Take on the street: What Wall street and corporate America don't want you to know*, 1st edition, Pantheon Books, 2002.

65. Littleton, A. C.: *Essays on Accounting*, University of Illinois, Press Urbana, 1961.
66. Mayston, D. J.: *Financial accounting for creditor protection and the economics of information*, University of Essex, Department of Economics, Colchester, 1983.
67. Mc Quaig, D. J.: *College Accounting*, 4th edition, Houghton Mifflin Company, Boston, 1989.
68. Meeker, W. Q. and Escobar, L. A.: *Statistical methods for reliability data*, Wiley, New York, c1998.
69. Meigs, R. F. and Meigs, W. B.: *Računovodstvo: Temelj poslovnog odlučivanja*, 9. izdanje, McGraw-Hill Inc., 1993., prijevod s engl. (Barac, Z. i Šegota, B.), MATE, Zagreb, 1999.
70. Meyer, J. M.: *Analysis of issues related to new basis accounting*, FASB, Norwalk, Conn., c1991.
71. Miller, P. B. W. and Bahnson, P. R.: *Quality Financial Reporting*, McGraw-Hill Companies, 2002.
72. Minium, E. W., King, B. M. and Bear, G.: *Statistical Reasoning in Psychology and Education*, John Wiley & Sons, New York, 1993.
73. Monti-Belkaoui, J. and Riahi-Belkaoui, A.: *Fairness in accounting*, Greenwood Publishing Group, 1996.
74. Mrša, J.: *Analiza financijskih izvještaja trgovačkih poduzeća*, u: *Analiza financijskih izvještaja* (ured. Winter, V.), Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, 1994.
75. Mrša, J.: *Objavljivanje računovodstvenih politika*, u: *Računovodstvo društva kapitala* (ured. Dropulić, I.), Progres, Zagreb, 1993.
76. Mueller, G., Gernon, H., Meek, G.: *Accounting – an International Perspective*, Richard D. Irwin, Inc, Homewood, 2nd edition, 1991.
77. Mulford, C. W. and Comiskey, E. E.: *Financial warnings*, 10th edition, John Wiley & Sons, 1996.
78. Mulford, C. W. and Comiskey, E. E.: *The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practices*, John Wiley and Sons, 2002.

79. Neal, D.: *The search for the objectives of financial reporting. Is value-based accounting the right road?*, University of Wales, Bangor, School of Accounting, Banking and Economics, 1995.
80. Nobes, C. & Parker, R.: *Comparative International Accounting*, Eight edition, Financial Times - Prentice Hall, 2004.
81. O'Glove, T. L. and Sobel, R.: *Quality of earnings: The investor's guide to how much money a company is really making*, Free Press, 1998.
82. Orsag, S.: *Financiranje emisijom vrijednosnih papira*, RIFIN, Zagreb, 2002.
83. Palepu, K. G., Healy, P. M. and Bernard, V. L.: *Business analysis & valuation: using financial statements: text & cases*, 2nd edition, South Western College Pub., Cincinnati, Ohio, c2000.
84. Penman, S. H.: *Financial statement analysis and security valuation*, McGraw-Hill/Irwin, Boston, Mass., 2001.
85. Pincus, K. V., Holder, W. W. and Mock, T. J.: *Reducing the incidence of fraudulent financial reporting: the role of the Securities and Exchange Commission*, University of Southern California, Los Angeles, 1988.
86. Popović, Ž. i Vitezić, N.: *Revizija i analiza – instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka*, HZRiFD, Zagreb, 2000.
87. Pratt, J.: *Financial Accounting in an Economic Context*, 5th edition, John Wiley & Sons, 2002.
88. Pratt, S. P.: *Valuing a Business*, 2nd edition, Business One Irwin, 1989.
89. Pratt, S. P., Reilly, R. F. and Schweihs, R. P.: *Valuing a Business: The Analysis and Appraisal of Closely Held Companies*, 4th edition, McGraw-Hill Companies, 2000.
90. Pratt, S. P., Reilly, R. F. and Schweihs, R. P.: *Valuing Small Businesses and Profesional Practices*, 2nd edition, Business One Irwin, Homewood, 1993.
91. Pyzdek, T.: *Six Sigma handbook: a complete guide for greenbelts, blackbelts, and managers at all levels*, McGraw-Hill, New York, 2001.
92. Radebaugh, L. & Daniels, J.: *International Business, Environment and Operations*, Prentice Hall, London, 9th edition, 2001.

93. Radebaugh, L. & Gray, S.: *International Accounting and multinational enterprises*, John Wiley and Sons, New York, 4th edition, 1997.
94. Rappaport, A.: *Creating shareholder value: A guide for managers and investors*, 2nd edition, Free Press, New York, 1998.
95. Rezaee, Z.: *Financial Statement Fraud: Prevention and Detection*, John Wiley and Sons, 2002.
96. Riahi-Belkaoui, A.: *Earnings measurement, determination, management, and usefulness: An empirical approach*, Quorum Books, Westport, Conn., 1999.
97. Riahi-Belkaoui, A.: *Financial statements--present and future scope*, Quorum Books, Westport, Conn., 2001.
98. Riahi-Belkaoui, A.: *Value added reporting and research: state of the art*, Quorum, Westport, Conn., 1999.
99. Roberts, C., Weetman, P., Gordon, P.: *International Financial Accounting – a comparative approach*, Financial Times Pitman Publishing, London, 1998.
100. Robertson, J. C.: *Fraud Examination for Managers and Auditors*, Viesca Books, Austin, TX, 2000.
101. Runjić, A.: *O Benku Kotruljiću*, Nakladnikov znak, Zagreb, 1975.
102. Rust, R. T, Zahorik, A. J. and Keiningham, T. L.: *Return on quality: measuring the financial impact of your company's quest for quality*, Probus Pub. Co., Chicago, Ill., c1994.
103. Salvatore, D.: *Ekonomija za menedžere u svjetskoj privredi*, drugo izdanje, prijevod s engleskog jezika, MATE, Zagreb, 1994.
104. Schilit, H. M.: *Financial Shenanigans: How to detect accounting gimmicks and fraud in financial reports*, 2nd edition, McGraw-Hill Trade, 2002.
105. Schmalenbach, E.: *Dynamische Bilanz*, Industrie - u Handelsverl, 9. Aufl., Meiner, 1948.
106. Siegel, J. G.: *How to analyze businesses, financial statements and the quality of earnings*, 2nd edition, Prentice Hall Trade, 1991.

107. Smith, J. L., Keith, R. M. and Stephens, W. L.: *Accounting Principles*, 2nd edition, Mc Grow Hill, 1986.
108. Solomons, D.: *Making Accounting Policy, The Quest for Credibility in Financial Reporting*, Oxford University Press, New York, 1986.
109. Sorensen J., Grove H. and Sorensen, T.: *Detecting Management Fraud: The Role of the Independent Auditor*, Gilbert Geis and Ezra Statlend, 1980.
110. Spacek, L.: *Search for fairness in financial reporting to the public, selected addresses*, A. Andersen, Chicago, 1969.
111. Šošić, I.: *Primijenjena statistika*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
112. Šošić, I. i Serdar, V.: *Uvod u statistiku*, XII. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
113. Tabachnick, B. G. i Fidell, L. S.: *Using Multivariate Statistics*, HarperCollins College Publishers, New York, 1996.
114. Temple, P.: *Magic Numbers: The 33 Key Ratios That Every Investor Should Know*, John Wiley and Sons, 2001.
115. Tennant, G.: *Six Sigma: SPC and TQM in manufacturing and services*, Gower, Aldershot, England -Burlington, VT, c2001.
116. Teofanović, R.: *Istorija i teorije knjigovodstva*, Biro za izradu obrazaca, izdavačko-štamarsko preduzeće Bg, 1955.
117. Tintor, J.: *Poslovna analiza - koncepcija, metodologija, metode*, HIBIS, Zagreb, 2000.
118. Tracy, J. A.: *Kako čitati i razumijeti financijske izvještaje*, 3. izdanje, prijevod s engleskog jezika, TEB, Zagreb, 1994.
119. Upton, W. S. Jr.: *FASB project on present value based measurements, an analysis of deliberations and techniques*, FASB, Stamford, Conn., c1996.
120. Van Horne, J. C.: *Financijsko upravljanje i politike*, 9. izdanje, prijevod s engleskog jezika, MATE, Zagreb, 1993.

121. Walton, P. J.: *European financial reporting: a history*, Academic Press, London, San Diego, c1995.
122. Weihrich, H. and Koontz, H.: *Menedžment*, 10. izdanje, prijevod s engleskog jezika, MATE, Zagreb, 1994.
123. Wiley, R. J.: *Real Estate Accounting and Mathematics Handbook*, 2nd edition, John Wiley and Sons, 1986.
124. Winston, W. L.: *Operations Research, Applications and Algorithms*, 2nd edition, PWS – KENT Publishing Company, Boston, 1991.
125. Wolk, H., Tearney, M., Dodd, J.: *A Conceptual and intestinal Approach: Accounting Theory*, South Western College Publishing, 5th edition, 2001.
126. Wormell, I.: *Information quality: definition and dimensions*, Proceedings of a NORDINFO seminar, Nordic Council for Scientific Information and Research Libraries, Copenhagen, 1989.
127. Zelenika, R.: *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, III. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 1998.

2) ČLANCI, REFERATI, STUDIJE I RASPRAVE

1. Altman, E. I.: *Financial Ratios, Discriminant Analysis and Prediction of Corporate Bankruptcy*, Journal of Finance, 23, September 1968.
2. Baucus, M. S.: *Pressure, Opportunity, and Predisposition: Broadening the Theory of Illegal Corporate Behaviour*, Annual Academy of Management Meeting, San Francisco, 1990.
3. Baucus, M. S. and Near, J. P.: *Can Illegal Corporate Behaviour be predicted? An Event History Analysis*, Academy of Management Journal, 1991., 34.
4. Beasley, M. S.: *An Empirical Analysis of the Relationship between Corporate Governance and Management Fraud*, UMI, Dissertation Services, Michigan State University, 1994.

5. Beasley, M. S., Carcello J. V. and Hermanson D. R.: *Fraudulent Financial Reporting: 1987-1997: An Analysis of U.S. Public Companies*, The COSO Report, AICPA, Jersey City, New York, 1999.
6. Beasley, M. S., Carcello, J. V. and Hermanson, D. R.: *How Financial Executives Can Promote Quality Financial Reporting*, Corporate Finance Review, 6, September/October 2001, 2.
7. Becker, G. S.: *Crime and Punishment: An Economic Approach*, Journal of Political Economy, 1964., 76.
8. Belak, V.: *Računovodstvena analiza temeljnih financijskih izvještaja*, RRIF, RRIF Plus, Zagreb, 10, 2000., 4.
9. Bell, S., Szykowny i Willingham, J. J.: *Assessing the Likelihood of Fraudulent Financial Reporting: A Cascaded Logit Approach*, Working paper, December, 1991.
10. Berry, R. H. and Waring, A.: *A user perspective on «Making corporate reports valuable»*, The British Accounting Review, 27, 1995, 2.
11. Bonner, S. E., Palmrose, Z. and Young, S. M.: *Fraud Type and Auditor Litigation: An Analysis of SEC Accounting and Auditing Enforcement Releases*, The Accounting Review, 73, 1998., 4.
12. Bourque, D. D.: *A Conceptual and Analytical Look at Information Reporting*, zbornik radova Management of the Firm Under Conditions of Discontinuity, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 1987.
13. Braun, R. L.: *The effect of time pressure on auditor attention to qualitative aspects of misstatements indicative of potential fraudulent financial reporting*, Accounting, Organizations and Society, 25, 2000, 3.
14. Bricker, R. and Chandar, N.: *Where Berle and Means went wrong: A reassessment of capital market agency and financial reporting*, Accounting, Organizations and Society, 25, 2000, 6.
15. Charitou, A. and Charalambous, C.: *The Prediction of Earnings Using Financial Statement Information: Empirical Evidence With Logit Models and Artificial Neural*

- Networks*, International Journal of Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management, 5, 1996, 4.
16. Cingula, M., Simić, S. i Jacobson, L.: *Konflikti uprave s menadžerima računovodstva pri donošenju računovodstvenih ciljeva (harmonizacija ciljeva)*, referat sa savjetovanja Računovodstvene politike i odgovornost uprave za njihov odabir te primjenu međunarodnih računovodstvenih standarda u maksimiziranju dobitka, održano 28. i 29. listopada 1999. u Zagrebu, u izdanju Hrvatski računovođa (ured. Habek, M.), Zagreb, 1999.
 17. Cohen, M. A.: *Environmental Crime and Punishment: Legal/Economic Theory and Empirical Evidence on Enforcement of Federal Environmental Statutes*, Journal of Criminal Law and Criminology, 1992., 82.
 18. Crnković-Stumpf, B., Mrša, J. and Roška, V.: *Modern Methods of Evaluation a Company Assets ili New Approach to Assets Valuation for the Enterprises in Transition*, Collection of papers from microCAD' 2003 International Scientific Conference, P: Economic challenges, Miskolc, 6-7 March 2003.
 19. Daboub, A. J., Rasheed, A. M. A., Priem, R. L. and Gray, D. A.: *Top Management Team Characteristics and Corporate Illegal Activity*, Academy of Management Review, 20, 1995., 1.
 20. Deželjin, J. i Mrša, J.: *Financijski izvještaj u nestabilnim monetarnim uvjetima*, zbornik radova Ekonomskog fakulteta Rijeka, 12, 1994, 2.
 21. Deželjin, J. i Mrša, J.: *Financijsko izvješće u malim poduzećima*, Računovodstvo i financije, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika (ured. Spajić, F.), Zagreb, 43, 1997, 10.
 22. Deželjin, J. i Mrša, J.: *Primjena računovodstvenih standarda u izradi financijskih izvještaja malih poduzeća*, RRIF, RRIF Plus, Zagreb, 10, 2000, 5.
 23. Deželjin, J. i Mrša, J.: *Računovodstvene politike malih i srednjih poduzeća*, zbornik radova Ekonomskog fakulteta Rijeka, 12, 1994, 1.
 24. DiMaggio P. J. and Powell, W. W.: *The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields*, American Sociological Review, 1983., 48.

25. Eccles, R. G. ... [et al.]: *The ValueReporting Revolution: Moving Beyond the Earnings Game*, John Wiley, New York, c2001.
26. Emmanuel, C. R., Garrod, N. W., McCallum, C. and Rennie, E. D.: *The impact of SSAP 25 and the 10% materiality rule on segment disclosure in the UK*, *The British Accounting Review*, 31, 1999, 2.
27. Fairfield, P. M. and Whisenant, J. S.: *Using Fundamental Analysis to Assess Earnings Quality: Evidence from the Center for Financial Research and Analysis*, JAAF Conference on The economics of financial statement: Conservatism and earnings quality, New York City, August 30-31, 2000.
28. Fanning, K. M. and Cogger, K. O.: *Neural network detection of management fraud using published financial data*, *International Journal of Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management*, 7, 1998, 1.
29. Farrel, R. B. and Healy, P.: *White Collar Crime: A Profile of the Perpetrator and an Evaluation of the Responsibilities for Its Prevention and Detection*, *Journal of Forensic Accounting*, 1, 2000., 1.
30. Flower, J.: *The future shape of harmonization: The EU versus the IASC versus the SEC*, *European Accounting Review*, London, 2, 1997.
31. Green, B. P. and Thomas, G. C.: *Information Privity and the Internal Auditor's Assessment of Fraud Risk Factors*, *Internal Auditing*, 11, 1996., 4, Spring.
32. Griffin, P. A. and Grundfest, J. A.: *When Does Insider Selling Support a Strong Influence of Fraud?* *Asian-Pacific Journal of Accounting and Economics*, 9, 2002.
33. Griffin, P. A.: *A League of Their Own? Financial Analysts' Responses to Restatements and Corrective Disclosures*, JAAF Conference on The economics of financial statement: Conservatism and earnings quality, New York City, January 16-17, 2003.
34. Gulin, D.: *Obilježja i razvoj računovodstvene regulative u svijetu i kod nas*, *Računovodstvo, revizija i financije u suvremenim gospodarskim uvjetima*, 36. simpozij, Pula, svibanj 2001., Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika (ured. Tadijančević, S.), Zagreb, 2001.

35. Hilzenrath, D. S.: *After Enron, New Doubts about Auditors*, Washington Post, 5.12.2001.
36. Johnson, V. E., Khurana, I. K. and Reynolds, J. K.: *Audit-firm tenure and the quality of financial reports*, Contemporary Accounting Research, Toronto, 19, 2002, 4.
37. Koh, P. S.: *On the association between institutional ownership and aggressive corporate earnings management in Australia*, The British Accounting Review, 35, 2003, 2.
38. Kunz, A. H. and Pfaff, D.: *Agency theory, performance evaluation, and the hypothetical construct of intrinsic motivation*, Accounting, Organizations and Society, 27, 2002, 3.
39. Lee, T: *Financial Reporting Quality Labels: The Social Construction of the Audit Profession and the Expectations Gap*, Accounting, Auditing and Accountability Journal, 7, 1994, 2.
40. Leinicke, L. M., Ostrosky, J. A. and Rexroad, W. M.: *Quality financial reporting: Back to the basics*, The CPA Journal, New York, 70, 2000, 8.
41. Loebbecke, J. K., Eining, M. M. and Willingham, J. J.: *Auditor's Experience with Material Irregularities: Frequency, Nature and Detectability*, Auditing: A Journal of Practice and Theory, 9, 1989.
42. Lovrić, Lj. i Biljan August, M.: *Ekonometrijsko modeliranje i simulacijsko eksperimentiranje poslovanja poduzeća*, zbornik radova Ekonomskog fakulteta Rijeka, 1995., sv. 2.
43. Lovrić, Lj.: *Ekonomski rast i perspektive tranzicijskih zemalja*, Ekonomski pregled, 52, 2001., 3-4.
44. Lovrić, Lj.: *The scope of quantitative methods in strategic management*, Ekonomika Firiem, zbornik z medzinarodnej konferencie (ured. Bobakova, V.), Sninske Rybniky, 7.-9.9.2000. - Košice, Ekonomicka univerzita v Bratislave, Podnikovohospodarska fakult, Bratislava, 2000.

45. Lundholm, R.: *Historical Accounting and the Endogenous Credibility of Current Disclosures*, JAAF Conference on The economics of financial statement: Conservatism and earnings quality, January 17-18, 2002., New York City, Journal of accounting, auditing and finance, Greenwood Publishing Group, Inc., Westport, 18, 2003, 1.
46. Ljubić, D., Mrša, J. and Stanković, S.: *Interaction of Net Present Value, Cash Flow and Financial Statements*, The 5th international conference "Economic integration, competition and cooperation", April 22-23. 2005., Lovran, Croatia.
47. McDaniel L. S., Martin, R. D. and Maines L. A.: *Evaluating Financial Reporting Quality: The Effects of Financial Expertise versus Financial Literacy*, The Accounting Review, American Accounting Association, Sarasota, Florida, vol. 77, Supplement, 2002.
48. McDonald, R. and Siegel, D.: *The Value of Waiting to Invest*, Quarterly Journal of Economics, 101, 1986, 4.
49. Mikhail, M., Walther, B. and Willis, R.: *Reactions to Dividend Changes Conditional on Earnings Quality*, JAAF Conference on The economics of financial statement: Conservatism and earnings quality, January 17-18, 2002., New York City, Journal of accounting, auditing and finance, Greenwood Publishing Group, Inc., Westport, 18, 2003, 1.
50. Miller, P. B. W.: *A New Look at Comparability*, Journal of Accountancy, August 1978.
51. Miller, P. B. W.: *Financial reporting, meet TQM*, CFO, Boston, 13, 1997, 11.
52. Miller, P. B. W.: *Quality financial reporting*, Journal of Accountancy, New York, 193, 2002, 4.
53. Miller, P. B. W.: *Quality Financial Reporting: Cash Flows or Cash Flaws*, Accounting Today, The Business Newspaper for the Tax & Accounting Community, October 23, 2000.
54. Miller, P. B. W.: *The Four Axioms of Quality Financial Reporting*, Accounting Today, The Business Newspaper for the Tax & Accounting Community, November 27, 2000.

55. Miller, P. B. W.: *Will you adopt quality financial reporting?*, Finance, Montvale, 82, 2001, 7.
56. Miller, P. B. W. and Bahnson, P. R.: *Four steps to useful present values*, Journal of Accountancy, New York, 181, 1996, 5.
57. Miller, P. B. W. and Bahnson, P. R.: *Quality Financial Reporting: Why You Need It and How to Implement It*, Journal of Corporate Accounting and Finance, 11, 1999, 1.
58. Miller, P. B. W. and Bahnson, P. R.: *Spirit of Accounting*, Accounting Today, The Business Newspaper for the Tax & Accounting Community, May 20-June 2, 2002.
59. Moriarty, G. B. and Livingston, P. B.: *Quantitative measures of the QUALITY of financial reporting*, Financial Executive, Morristown, 17, 2001, 5.
60. Mrša, J.: *Čimbenici kvalitete financijskog izvješćivanja*, Usklađivanje hrvatskog računovodstvenog i financijskog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU, 40. simpozij, Pula, lipanj 2005., Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika (ured. Tadijančević, S.), Zagreb, 2005.
61. Mrša, J.: *Financijski izvještaji u uvjetima djelovanja financijskog tržišta*, Računovodstvo, poslovne financije i revizija u suvremenim gospodarskim uvjetima, 31. simpozij, Pula, lipanj 1996, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika (ured. Winter, V.), Zagreb, 1996.
62. Mrša, J.: *Obilježja novog međunarodnog računovodstvenog standarda 41 - Poljodjelstvo*, zbornik radova Poduzetništvo, financije i računovodstvo: Hrvatska, kandidatkinja za članstvo u EU, Rovinj, listopad 2002., Hrvatski računovođa, Zagreb, 2002.
63. Mrša, J.: *Objavljivanje računovodstvenih politika*, RRIF, RRIF Plus, Zagreb, 3, 1993, 9.
64. Mrša, J.: *Predočavanje financijskih izvješća u prijedlogu novog međunarodnog računovodstvenog standarda E 53*, RRIF, RRIF Plus, Zagreb, 7, 1997, 9.
65. Mrša, J. i Čičin-Šain, M.: *Mogućnosti uporaba hipermedije u prezentiranju financijskih izvještaja*, Računovodstvo, financije i revizija u suvremenim

- gospodarskim uvjetima, 32. simpozij, Pula, lipanj 1997, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika (ured. Winter, V.), Zagreb, 1997.
66. Naser, K. and Nuseibeh, R.: *User's perception of corporate reporting: evidence from Saudi Arabia*, The British Accounting Review, 35, 2003, 2.
67. Norstrom, C.: *Jacques Savary and Le Partaif Negociant*, Seventh Conference on Accounting and Management History, Saint-Nazaire, 2001.
68. Proklin, P.: *Računovodstvene politike poduzetnika u svezi s (ne)suglasjem između MRS-ova i propisa*, Računovodstvo, financije i revizija u suvremenim gospodarskim uvjetima, 35. simpozij, Pula, lipanj 2000., Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika (ured. Tadijančević, S. i Vašiček, D.), Zagreb, 2000.
69. Rivel Research Group: *Perspectives on Investor Relations in the United States: The 1999 Investor Relations Magazine Survey for Determining Excellence in Investor Relations*, Investor Relations Magazine, New York, March 1999.
70. Sen, K.: *Does the measure of information quality influence survival bias?*, International Journal of Quality & Reliability Management, 18, 2001, 9.
71. Simpson, S. S.: *The Decomposition of Antitrust: Testing a Multi-level Longitudinal Model of Profit-Squeeze*, American Sociological Review, 1986., 51.
72. Sjoblom, L. M.: *Financial information and quality management - Is there a role for accountants?*, Accounting Horizons, Sarasota 12, 1998, 4.
73. Smith, M.: *Qualitative characteristics in accounting disclosures: A desirability trade-off*, Managerial Auditing Journal, 11, 1996, 3.
74. Solomons, D.: *Criteria for Choosing an Accounting Model*, Accounting Horizons, 9, 1995, 1.
75. Stanga, K. G.: *The Relationship Between Relevance and Reliability: Some Empirical Results*, Accounting and Business Research, 11, 1980., 41.
76. Staw, B. M. and Szawajkowski, E.: *The Scarcity-Munificence Component of Organizational Environment and the Commission of Illegal Acts*, Administrative Science Quarterly, 1975., 20.

77. Sterling, R. R.: *On Theory Construction and Verification*, Accounting Review, July, 1970.
78. Walton, P. J.: *Company Law and accounting in nineteenth century Europe*, European Accounting Review, London, 2, 1993.
79. Wells, J. T.: *Sherlock Holmes, CPA, Part 1, The Fraud Beat*, Journal of Accountancy, 196, August, 2003, 2.
80. Whittington, G. & Thorell, P.: *The harmonization of accounting within the EU: problems, perspectives and strategies*, European Accounting Review, London, 2, 1994.
81. Yager, R. R.: *A game-theoretic approach to decision making under uncertainty*, International Journal of Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management, 8, 1999, 2.
82. Yu, S. J., Park, S. C. and Wang, J. C.: *Decision making using time-dependent knowledge: Knowledge augmentation using qualitative reasoning*, International Journal of Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management, 10, 2001, 1.
83. Zambon, S. and Zan, L.: *Accounting relativism: The unstable relationship between income measurement and theories of the firm*, Accounting, Organizations and Society, 25, 2000, 8.
84. Žager, L.: *Kvalitativna obilježja financijskih izvještaja*, Hrvatska gospodarska revija, 47, 1998, 9.
85. Žager, L.: *Kvalitativna obilježja financijskih izvještaja*, Slobodno poduzetništvo, 4, 1997, 3.
86. Žager, L.: *Kvaliteta financijskih izvještaja*, Ekonomski analitičar, TEB, 4, 1993.

3) OSTALI IZVORI (standardi, propisi, regulative, rječnici, enciklopedije i drugi izvori)

1. Accounting Principles Board: Opinion No. 30, *Reporting the Effects of Disposal of a Segment of a Business, and Extraordinary, Unusual and Infrequently Occurring Events and Transactions*, AICPA, New York, June, 1973.

2. American Institute of Certified Public Accountants: *Consideration of Fraud in a Financial Audit*, Statement of Auditing Standards No. 82, AICPA, New York, 1997.
3. American Institute of Certified Public Accountants: *Objectives of Financial Statements*, vol. 2, Selected Papers, AICPA, New York, 1974.
4. Anić, V.: *Rječnik hrvatskog jezika*, drugo dopunjeno izdanje, Novi Liber, Zagreb, 1994.
5. Association of Certified Fraud Examiners: *Cooking the Books: What Every Accountant Should Know About Fraud*, Self-study Workbook: 12, Austin, ACFE, TX, No. 92, 1993.
6. Association of Certified Fraud Examiners: *Report to the Nation of Occupational Fraud and Abuse*, Austin, ACFE, TX, 1996.
7. Association for Investment Management and Research: *Financial reporting in the 1990s and Beyond*, AIMR, 1993.
8. Association for Investment Management and Research: *Letter from the Financial Accounting Policy Committee to the Blue Ribbon Committee on Improving the Effectiveness of Corporate Audit Committees*, AIMR, January 28, 1999.
9. Blue Ribbon Committee on Improving the Effectiveness of Corporate Audit Committees: *Report and Recommendations of the Blue Ribbon Committee on Improving the Effectiveness of Corporate Audit Committees*, Blue Ribbon Committee, Ontario, Canada, 1999.
10. Financial Accounting Standards Board: *Analysis of issues related to reporting earnings*, FASB, Stamford, Conn., 1979.
11. Financial Accounting Standards Board: *FASB Releases Video On The Importance Of Quality Financial Reporting, Leading Financial Authorities Discuss Key Issues*, FASB, Norwalk, CT, 2001.
12. Financial Accounting Standards Board: *Qualitative characteristics: criteria for selecting and evaluating financial accounting and reporting policies: proposed statement of financial accounting concepts: exposure draft*, FASB, Stamford, Conn., 1979.

13. Financial Accounting Standards Board: SFAC No. 2, *Qualitative characteristics of accounting information*, FASB, Stamford, Conn., 1980.
14. Financial Accounting Standards Board: *Using cash flow information and present value in accounting measurements*, FASB, Stamford, Conn., c2000.
15. Grupa autora (ured. Jurković, P., Luković, F., Pribičević, Đ., Ravlić, S.): *Masmedijin poslovni rječnik*, Masmedia, Zagreb, 1992.
16. Intergovernmental Working Group of Experts on International Standards of Accounting and Reporting: *Objectives and concepts underlying financial statements*, United Nations, Centre on Transnational Corporations, New York, 1989.
17. *International Accounting Standards 2002.*, IASB, IASB Publications Department, London, UK, 2002.
18. *International Financial Reporting Standards 2004.*, IASB, IASB Publications Department, London, UK, 2004.
19. Klaić, B.: *Veliki rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb, 1966.
20. *Kodeks etike za profesionalne računovođe*, prijevod s engleskog jezika (prevoditelj Domazet, T.), Neovisna udruga računovođa, poreznih savjetnika i financijskih djelatnika «Hrvatski računovođa», (ured. Franc, V.), Zagreb, 1998.
21. *Međunarodni računovodstveni standardi* (Službeni tekstovi u Hrvatskoj), preuzeto iz Narodnih Novina, Knjiga III. Računovodstvo poduzetnika (ured. Habek, M.), 3. naklada, RRIFPlus, Zagreb, 2000.
22. National Commission on Fraudulent Financial Reporting: *Report on the National Commission on Fraudulent Financial Reporting*, AICPA, New York, 1987.
23. PricewaterhouseCoopers LLP.: *Audit Committee Update 2000.*, PricewaterhouseCoopers LLP., New York, 2000.
24. *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of English Language*, New York, 1994.
25. *Webster's Illustrated Contemporary Dictionary: Encyclopedic Edition*, Ferguson Publishing Company, Chicago, 1988.

4) ELEKTRONIČKI IZVORI

1. <http://www.aaahq.org/ic/browse.htm>
2. <http://www.aaahq.org/index.cfm>
3. <http://www.aaahq.org/qoe/>
4. <http://www.aasb.com.au/>
5. <http://www.accaglobal.com/publications/hsr/45/106727>
6. <http://www.accaglobal.com/publications/studentaccountant/37159>
7. <http://www.accountingeducation.com/news/news2717.html>
8. <http://www.acsondhi.com/Classes/quality.htm>
9. <http://www.aicpa.org/pubs/jofa/sep2000/grant.htm>
10. <http://www.alphaseeker.com/quality.htm>
11. <http://www.asb.org.uk/asb/>
12. <http://www.biz.colostate.edu/qfr/>
13. <http://www.cpaclass.com/gaap/gaap-us-01a.htm>
14. <http://www.dzs.hr/ljetopis/2004/04-070-075-tab.pdf>
15. <http://www.ecsaifa.org/>
16. <http://www.edgar-online.com>
17. <http://www.ep.liu.se/exjobb/eki/2003/fek/003/>
18. http://www.ey.com/global/content.nsf/International/About_EY
19. <http://www.fasb.org>
20. <http://www.fasb.org/st/index.shtml#fas50>
21. <http://www.fee.be/>
22. <http://www.fei.org/>
23. <http://www.fraudnews.com>
24. http://www.ftmastering.com/mmo/mmo13_3.htm
25. <http://www.getzoff.com/business-fraud/20questions.htm>
26. <http://www.hur.hr.tvrtke.asp>

27. <http://www.iasb.org.il/>
28. <http://www.iasb.org.uk>
29. <http://www.iasplus.com/standard/ias02.htm>
30. <http://www.iasplus.com/standard/standard.htm>
31. <http://www.ifac.org/>
32. <http://www.ifac.org/Ethics/>
33. <http://www.kasb.or.kr/enghome.nsf>
34. <http://www.nareit.com/portfoliomag/default.shtml>
35. <http://www.nasba.org/nasbaweb.nsf/nasbahome>
36. <http://www.nivra.nl/>
37. http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_racunovodstvu.asp
38. http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_trgovackim_drustvima_v_02.asp
39. http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_tvp.asp
40. <http://www.riskinstitute.ch/145360.htm>
41. <http://www.rotman.utoronto.ca/cmi/papers/paper1-6.htm>
42. <http://www.saica.co.za/Default.asp>
43. <http://www.sciencedirect.com/science/journal/03613682>
44. <http://www.sec.gov>.
45. <http://www.sec.gov/interps/account/sab99.htm>
46. <http://www.sec.gov/news/speech/spch449.htm>
47. <http://www.standardsetter.de/drsc/news/news.php>
48. <http://www.stern.nyu.edu/acc/journals>
49. <http://www.vse.hr/>
50. <http://www.zse.hr/>
51. <http://www.10kwizard.com>

POPIS TABLICA

Tablica 1: Kulturološka područja za klasifikaciju računovodstvene prakse	44
Tablica 2: Kontinentalno europski i anglosaksonski pristup mjerenja elemenata temeljnih financijskih izvještaja.....	48
Tablica 3: Sedam financijskih smicalica u okvirima dviju temeljnih strategija.....	84
Tablica 4: Metode vrednovanja elemenata financijskih izvještaja.....	147
Tablica 5: Značaj dan pojedinim osnovicama mjerenja elemenata financijskih izvještaja obzirom na njihovo mjesto i zastupljenost u računovodstvenim standardima.....	148
Tablica 6: Postotak i kumulativni postotak rezultata u varijabli « <i>Razumljivost</i> ».....	224
Tablica 7: Postotak i kumulativni postotak rezultata u varijabli « <i>Važnost</i> »	225
Tablica 8: Postotak i kumulativni postotak rezultata u varijabli « <i>Pouzdanost</i> ».....	225
Tablica 9: Postotak i kumulativni postotak rezultata u varijabli « <i>Usporedivost</i> »	226
Tablica 10: Mjere centralne tendencije i varijabiliteta rezultata	227
Tablica 11: Osnovne karakteristike distribucije rezultata po varijablama	229
Tablica 12: Testiranje značajnosti « <i>b</i> » parametara ($H_0: b=0$)	230
Tablica 13: Testiranje značajnosti razlika među <i>b</i> parametrima ($H_0: b_{11}=b_{12}=b_{13}=b_{14}$) jednosmjernom analizom varijance za zavisna mjerenja	231
Tablica 14: Post-hoc analiza razlika u procjenama značajnosti kvalitativnih obilježja	232
Tablica 15: Testiranje značajnosti razlika među <i>b</i> parametrima ($H_0: b_{11}=b_{12}=b_{13}=b_{14}$) analizom kovarijance (kovarijat: pripadnost «školi» IASB-a ili FASB-a).....	232
Tablica 16: Procjene značajnosti parametra <i>b</i> dobivene na ispitanicima «škole» IASB	233
Tablica 17: Procjene značajnosti parametra <i>b</i> dobivene na ispitanicima «škole» FASB	234
Tablica 18: Kvaliteta financijskih izvještaja poduzeća koja kotiraju na razvijenim tržištima kapitala (prema djelatnosti poslovanja).....	239
Tablica 19: Kvaliteta financijskih izvještaja poduzeća RH koja kotiraju na domicilnim tržištima kapitala (prema djelatnosti poslovanja).....	240
Tablica 20: Kvaliteta financijskih izvještaja dioničkih društava RH čijim se dionicama ne trguje javno na tržištu vrijednosnica (prema djelatnosti poslovanja)	241

POPIS SHEMA

Shema 1: Moguće metode vrednovanja imovine klasificirane kroz troškove i vrijednost.....	24
Shema 2: Uzroci razlika u računovodstvenim praksama	35
Shema 3: Klasifikacija računovodstvene prakse u 1980-toj.....	40
Shema 4: Klasifikacija računovodstvene prakse u 1998-toj.....	41
Shema 5: Harmonizacija i standardizacija	51
Shema 6: Međusobni odnos sudionika uključenih u proces harmonizacije.....	54
Shema 7: Tipovi prijevara	74
Shema 8: Hijerarhija računovodstvenih kvaliteta IASB-ovog modela izvješćivanja.....	108
Shema 9: Hijerarhija računovodstvenih kvaliteta FASB-ovog modela izvješćivanja.....	112
Shema 10: Aksiomska veza između kvalitete informacija i cijena vrijednosnih papira	171

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Klasifikacija računovodstvene prakse obzirom na zakonsku regulativu	45
Grafikon 2: Klasifikacija računovodstvene prakse obzirom na mjerenje i objavljivanje	46
Grafikon 3: Aritmetičke sredine i intervali pouzdanosti obilježja kvalitete izvješćivanja.....	228
Grafikon 4: Prikaz učinaka interakcije obilježja kvalitete financijskih izvještaja i pripadnosti školi na procjene značajnosti pojedinih obilježja kvalitete	235
Grafikon 5: Funkcija kvalitete razumljivosti financijskih izvještaja dioničkih društava.....	242
Grafikon 6: Funkcija kvalitete važnosti financijskih izvještaja dioničkih društava.....	243
Grafikon 7: Funkcija kvalitete pouzdanosti financijskih izvještaja dioničkih društava.....	244
Grafikon 8: Funkcija kvalitete usporedivosti financijskih izvještaja dioničkih društava	245

PRILOZI

Prilog 1: Članice angloameričkog modela

Australija	Hong Kong	Panama
Bahamski otoci	Indija	Papua Nova Gvineja
Barbados	Indonezija	Filipini
Benin	Irska	Porto Riko
Bermudski otoci	Izrael	Singapur
Botsvana	Jamajka	Južna Afrika
Kanada	Kenija	Tanzanija
Kajmansko otočje	Liberija	Trinidad i Tobago
Centralna Amerika	Malavi	Uganda
Kolumbija	Malezija	Velika Britanija
Kostarika	Meksiko	SAD
Cipar	Nizozemska	Venezuela
Dominikanska Republika	Novi Zeland	Zambija
Fidži	Nigerija	Zimbabve
Gana	Pakistan	

Izvor: Nobes, C., Mueller, G., Gernon, H., Meek, G.: *Accounting an International Perspective*, Richard D. Irwin, Inc; Chicago, 4th edition, 1997., 166..

Prilog 2: Članice kontinentalno-europskog modela

Alžir	Francuska	Norveška
Angola	Njemačka	Portugal
Austrija	Grčka	Senegal
Belgija	Gvineja	Sierra Leone
Burkina	Italija	Španjolska
Kambodža	Obala bjelokosti	Švedska
Kamerun	Japan	Švicarska
Danska	Luksemburg	Togo
Egipat	Mali	Turska
Finska	Maroko	Zair-Kongo

Izvor: Nobes, C., Mueller, G., Gernon, H., Meek, G.: *Accounting an International Perspective*, Richard D. Irwin, Inc; Chicago, 4th edition, 1997., str. 167..

Prilog 3: Članice južnoameričkog modela

Argentina	El Salvador	Paragvaj
Bolivija	Gvatemala	Peru
Brazil	Gvajana	Urugvaj
Čile	Honduras	
Ekvador	Nikaragva	

Izvor: Nobes, C., Mueller, G., Gernon, H., Meek, G.: *Accounting an International Perspective*, Richard D. Irwin, Inc; Chicago, 4th edition, 1997., str. 167..

Prilog 4: Članice miješanog europskog modela

Albanija	Gruzija	Rusija
Armenija	Mađarska	Srbija
Azerbajdžan	Kazahstan	Slovačka
Bjelorusija	Kirgistan	Slovenija
Bosna i Hercegovina	Latvija	Tadžikistan
Bugarska	Litva	Turkmenista
Hrvatska	Moldavija	Ukrajina
Češka	Poljska	Uzbekistan
Estonija	Rumunjska	Vijetnam

Izvor: Nobes, C., Mueller, G., Gernon, H., Meek, G.: *Accounting an International Perspective*, Richard D. Irwin, Inc; Chicago, 4th edition, 1997., str. 168..

Prilog 5: Upitnik revizijskim tvrtkama i samostalnim ovlaštenim revizorima Republike Hrvatske

Cijenjeni,

Za potrebe izrade doktorske disertacije, molila bih Vas stručno mišljenje vezano uz pitanje razumljivosti financijskih izvještaja.

Ukoliko zanemarimo standardizirane obrasce izvješćivanja, koliki bi, prema Vašoj stručnoj prosudbi, trebao biti optimalan broj stranica u okviru kojih bi trebalo prezentirati podatke bilance, računa dobiti i gubitka, izvještaja o novčanim tijekovima i izvještaja o promjeni glavnice, a da spomenuti izvještaji istovremeno zadovolje potrebe prosječnog investitora kao odabranog korisnika financijskih izvještaja i kvalitetu razumljivosti financijskih izvještaja?

Naime, premali broj informacija zasigurno neće zadovoljiti potrebe korisnika financijskih izvještaja. No, isto tako, prevelik broj informacija može zbuniti i opteretiti njegove korisnike, a financijske izvještaje učiniti nerazumljivima. Stoga se, s razlogom, postavlja pitanje optimuma informacija koje treba prezentirati u okviru temeljnih financijskih izvještaja.

Molila bih Vas da zaokružite jedan od ponuđenih odgovora ili predložite neko drugo rješenje:

- a) svaki pojedini temeljni financijski izvještaj trebao bi se prezentirati na 1 stranici formata A₄
- b) svaki pojedini temeljni financijski izvještaj trebao bi se prezentirati na 2 stranice formata A₄
- c) svaki pojedini temeljni financijski izvještaj trebao bi se prezentirati na više od 2 stranice formata A₄
- d) ostalo (broj stavki, razina raščlanjivanja informacija, drugo): _____

Unaprijed zahvaljujem, Ljerka Cerović

Mr. sc. Ljerka Cerović
Sveučilište u Rijeci
Ekonomski fakultet Rijeka
Ivana Filipovića 4
51000 Rijeka

ljerka.cerovic@ri.htnet.hr

Prilog 6: Upitnik stručnim nacionalnim i međunarodnim računovodstvenim udrugama koje izravno ili neizravno utječu na proces predlaganja, donošenja, dopune i povlačenja međunarodnih računovodstvenih standarda

Dear Sirs,

I have been working on a doctoral dissertation in Accountancy, researching Financial Reporting Quality. By finding adequate indicators, I will try to quantify their qualitative characteristics: understandability, relevance, reliability and comparability.

Regarding this, it would be of great help if you could make any assessment of coefficient of weight/importance that you would add to each of those characteristics. I fully understand that only a subjective judgment of this very delicate issue can be made. However, any answer would be of great help, no matter how rough the assessment might be.

The particularly question I am interested in is the following: „What percentage, regarding the weight/importance, would you attach to each of the previously mentioned 4 characteristics, so that the total of percentages reaches 100%? “

Remark: The model, developed in the dissertation, is focused on average risk-seeking investors, as a target group of financial reports users.

I would also appreciate if you would answer whether your financial statements are based on FASB, IASB or standards of another standard setting body.

I look forward to receiving a reply to my message.

Regards,

Ljerka Cerović

Ljerka Cerović, M. sc.
Assistant Lecturer
University of Rijeka
Faculty of Economics Rijeka
Ivana Filipovića 4
51000 Rijeka
Croatia

E-mail: ljerka.cerovic@ri.htnet.hr